TÜRK KLASİKLERİ

JÖN TÜRK

AHMET MİTHAT EFENDİ

TURNA YAYINLARI

JÖN TÜRK AHMET MİTHAT EFENDİ

JONTÜRK

Ahmet Mithat Efendi

TURNA YAYINLARI

TURNA YAYINLARI
Türk Klasikleri Dizisi - 10

KİTABIN ADI:
Jontürk

YAZARI:
Ahmet Mithat Efendi

HAZIRLAYAN:
Mustafa Karataş

DÜZELTMEN - SAYFA TASARIMI :
Fatih Arıkbaş

©Turna Yayınları 2009
Bu eserin yayın hakları Akpınar ve Huzur Yayınevine (Turna Yayınları'na) aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.
Turna Yayınları bir Akpınar ve Huzur Yayınları Kuruluşudur.

ISBN:
978-605-60754-4-5

SERTİFİKA NO : 11585

BİRİNCİ BASKI: Ağustos 2009
İKİNCİ BASKI: Ağustos 2011

KAPAK TASARIMI
Mustafa Sabri Saldamlı

BASKI
Kayhan Matbaası Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL

TURNA YAYINLARI
Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk. No: 46 Kat: 4 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 03 91 Fax: (0212) 522 59 69
turnayayinlari@gmail.com

TÜRK EDEBİYATINDAN SEÇMELER

JONTÜRK

Ahmet Mithat Efendi

Hazırlayan:
Mustafa Karataş

TURNA YAYINLARI

Ahmet Mithat Efendi

1844'te İstanbul'da doğdu. 28 Aralık 1912'de İstanbul'da yaşamını yitirdi. Babasını küçük yaşta kaybetti. 1854'te Vidin'de bulunan ağabeyi Hafız Ali Ağa'nın yanına gönderildi.

1866'da çevirmen olarak gittiği Sofya'da evlendi. Tuna Gazetesi'nin başyazarı oldu. 1869'da Mithat Paşa ile birlikte Bağdat'a gitti. Vilayet matbaası ve resmi vilayet gazetesi Zevra'nın müdürlüğünü yaptı.

Muhalif tutumunu yumuşatarak 2. Abdülhamit'e yakınlaştı. Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vakayi ve devletin basımevi olan Matbaa-i Amire'nin müdürlüğüne atandı. Mithat Paşa davasında paşanın aleyhine tanıklık yaptı. 1878'de Osmanlı Sarayı'nın desteğiyle Tercüman-ı Hakikat gazetesini kurdu. Sabah gazetesinde yayınlanan "Dekadanlar" başlıklı yazısıyla Servet-i Fünun'u eleştirdi. Sanat ve edebiyat çevrelerinin tepkisini çekti. Yazarlığı bırakmak zorunda kaldı. Ölümüne kadar Darülfünun'da dünya tarihi ve dinler tarihi dersleri verdi, hayır kurumlarında çalıştı.

ESERLERİNDEN BAZILARI
Kıssadan Hisse (öykü, 1869)
Esaret (1870)
Hasan Mellah (1873)
Hüseyin Fellah (1873)
Yeryüzünde Bir Melek (1875)
Felatun Bey'le Rakım Efendi (1875)
Paris'de Bir Türk (1876)
Dürdane Hanım (1882)
Müşahedat (romanın romanı, 1891)
Taaffüf (Fatma Aliye ile, 1895)
Jön Türk (1910)
İlhamat ve Tagligat (1885)

Hikayemiz, 1897 senesinde geçiyor. Olayın yaşandığı mekân İstanbul'da, Keşkekçiler başı semtinde "konak yavrusu" tanımını hakeden güzel bir evdir.

Gerçek şu ki, "konak yavrusu" tanımı günümüzde neredeyse unutulmuş, kullanılmaz olmuştur. Hem "Konak" mı kaldı ki yavrusu olsun? Eski zamanlardan kalma koca koca konaklar bir yangının ardından kül oldukça, arsaları parça parça satılarak, yeni mahalleler oluştu. Yanmayanları da mirasçıları tarafından önce enkazı bu ticaretle uğraşanlara satılıp yıkıldıktan sonra, arsaları aynı şekilde yeni mahallelere dönüştürülmek üzere satıldı. Konak da kalmadı, yavrusu da. Ama hikâye edeceğimiz vakanın yaşandığı yeri; biz hala bir "konak yavrusu" olarak nitelendireceğiz.

Kocaman bir bahçe, dört dönüm kadar, yani altı bin beş yüz arşınlık[1] bir bahçe. Birçok kuyudan, tulumbalardan başka, bir buçuk masura[2] da, Kırk çeşme suyu ile bir zamanlar o semtin en mamur konak bahçesiydi. Hikâyemizin geçtiği zamanda, "konak bahçesi" tanımlamasına layık olacak görkemini kaybetmiş, bakımsız bir haldeydi. Buna rağmen sularının bolluğundan, güneye bakması ve bereketli olmasından başka, meyve ağaçlarının da bolluğundan dolayı, iki becerikli Arnavut bahçıvan burayı kiralamıştı. Çuval dolusu para kazanıyorlardı. Konak bahçeliği zamanında her biri en alasından olmak üzere; birçok incir, kayısı, erik, şeftali, vişne vs. ağaçları yetiştirilmişti. Bahçenin kuzey ve kuzeybatı tarafları, yani en zararlı soğuk

1 *Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü*
2 *Eskimiş bir akarsu ölçü birimi*

rüzgârların estiği taraflar kapalı ve korunaklı oldukları için; buranın meyveleri hep turfanda olarak yetişirdi. Arnavutlar bahçenin kirasını, bu meyve mahsulünün yarısından ve belki de üçte birinden çıkarırlardı. Ağaç olmayan boş tarlalara da; taze soğan, salata, maydanoz, dereotu, sarımsak, rengârenk turplar gibi; her zaman satılabilecek sebzelerden başka; semizotu, ıspanak, taze bakla, fasulye, patlıcan gibi sebzeler de ekerek o kadar para kazanırlardı ki, her sene bahçıvanlardan birisi biriktirdikleri paralarla memleketi olan Görece'ye gider ve İstanbul'da kalan arkadaşının payını da beraber götürüp ailesine teslim ederdi. Aslında bahçıvanlıktan zerre kadar da olsa anlayan biri; böyle bir bahçeyi kiraya vermektense kendisi işletirdi. Ama bu bahçenin sahibi olan hanım, bahçedeki sebze ve meyveleri de bedavaya bırakarak kiraya vermişti.

Bahçenin ortasında, sokak tarafına bakan bu konak yavrusunun harem de on altı, selamlıkta altı odası, birkaç sofası, güzel bir hamamı vs. vardı. Fakat uzun zamandan beri adamakıllı bir tamir görmediğinden, boyası tazelenmediğinden biraz harapça görünüyordu. Ama aslında kerestenin ve paranın bol olduğu zamanlar da yapılmış, gayet sağlam bir binaydı. Hele içi pek gösterişliydi. Sonraki sahipleri tamirat ve süslemelerde ağırlığı, iç bölümlere verdiklerinden, konağın içi gerçekten çok gösterişliydi. Hatta eski dönemlerde konağı süsleyen tepe camları, sofa setleri, yüklükler, çiçeklikler, raflar vs. kaldırılarak konağı yeni binalara benzetmeye çalışmışlardı. Evlerini alafranga yapmak uğruna, o canım ince mimariyi yok etmişlerdi. Gerçek şu ki; bu konakta yaşayanlar da o gusto[3] lar bulunmuyordu. Bu tahrip ederek yenileme çabasını döşerken de göstermişlerdi. Eski divanlar, minderler kaldırılmış. Yerine köşeler, kanepeler, koltuklar, sandalyeler konulmuş. Yatak odala-

3 *Beğeni*

rı, karyolalar, komodinler, gece servisleri ile doldurulmuş. Aynalı dolaplar, lavabolar da unutulmamıştı. Alaturkalıktan tamamen çıkarılıp alafrangalaşmıştı vesselam. Yalnız binanın eski izleri tamamen kaybolmadığından, hane sahiplerinin yeni gözdesi alafrangalık ile eski mimari arasındaki tezat, bu işten anlayanların gözlerine batıp duruyordu.

İşte düğünümüz bu konak da yapılıyor. Şimdi konakta yaşayan aile ile tanışalım mı? Plevne savaşında esir olan Miralay Gazanfer bey'in babası; askeriyeden emekli merhum Yusuf Kenan bey konağı eski usul mimariden çıkarıp yeni usule dönüştüren kişidir. Konak ona da babası, İstanbul un önemli kişilerinden merhum Saadettin Efendi tarafından miras kalmıştır. Galiba Saadettin Efendi de konağı eski haliyle satın almış da tamir ettirmiştir.

Plevne savaşında esir olan Gazanfer bey: Mekteb-i Harbiye[4]'nin bundan kırk, kırk beş sene önce yetiştirdiği Erkânı Harbiye'nin en başarılı öğrencilerindendi. Yani bilim ve askeri sanayi açısından, doğal olarak zamanımıza oranla geriydi, fakat matematikte günümüzle kıyaslandığında mükemmeldi. Aslında babasının bir din bilgini olmasının da büyük bir yardımı ile Arabî ve Farisi'de oldukça ileriydi. Bu nedenle Osmanlı Edebiyatı mükemmel idi. Eşi Dilşinas hanım hayattadır. Bir Çerkez cariye olması nedeniyle eğitim görmemiş, okuma yazma bilmeyen biri olsa da, çok iyi terbiye görmüş bir hanımdı. Bu yüzden de maneviyatı düzgün ve ahlakı uygun olduğundan kendisini herkes severdi. Güzelliğiyle, zamanında kadınlar arasında oldukça isim yapmıştı. Ancak sonraları, kocasının vefatının ardından o kahraman askerin acısı ve matemi hayatının yegâne amacını oldu. Kırk yılı aşmış olan acılı ömrüne, bir de şu matem eklenince zavallı kadıncağız o gençlik pırıltısını ve güzelliğini tamamen kaybetmişti. Hatta "cami yıkılsa da mihrap

4 Askeri Okul

yerinde" sözünün de hükmü kalmamıştı.

Gazanfer bey Rusya savaşının önceliğini teşkil eden Sırp savaşına gitmeden kısa bir süre önce, Dilşinas hanımla evlenmişti. Dilşinas hanım cariye olmasına rağmen yine askeriyeden emekli birinin konağında adeta evlat gibi görülüp, yetiştirildiği için Gazanfer beyle evliliği öyle cariye alım satımı yolunda olmamıştır. Çeyizi eksiksiz dizilmiş bir hanımla, evlenme şeklinde olmuştur. Hatta konağın alafranga olarak döşenmesi de bu nedenle olmuştur.

Yeni evli bir adamın, taze eşini bırakıp, savaşa gitmesi; gerçek şu ki, çok acı bir durum sayılır. Fakat din ve millet yolunda ölen şehit ve kalan gazi olmak onuruyla mükâfatlanacak olan bir Osmanlı askeri için, bu sıkıntıların bir önemi olamaz değil mi? Evet, gözlerden yaşlar boşalır. Son kucaklaşmada yürekler göğüs kafesini paralayıp dışarıya fırlayacaklarmış gibi heyecana gelir. Ama bunların hepsi insanlığa özgü doğal haller olup Müslümanlığa, Osmanlılığa özgü olan manevi görevler karşısında bunların hiç hükmü kalmaz. Asker, her durumda vazifesini yapmak zorundadır.

Savaş meydanlarında dönüp dolaşan Gazanfer bey, sonunda Plevne'ye düşer. Birkaç galibiyet ile adı duyulan Gazanfer bey, Plevne mağlubiyetinden sonra yirmi bin kadar silah arkadaşıyla beraber Ruslara esir düşer. Uzun bir zamandan beri İstanbul ile haberleşemeyen Gazanfer bey'in bu durumu, esareti ile yeniden başlar. Zavallı Dilşinas'ın başkalarına yazdırdığı mektupları okudukça "Haberleşebilmek kavuşmanın yarısı gibidir" sözünün ne kadar doğru olduğunu o koca gazi Gazanfer, anlayıp kabul eder. Ama ne yazık ki sevgili eşinden gelen mektuplar, onun kendi el yazısı değil. Kendi duygularının tercümesi değildir. O satırlar, o kelimeler Dilşinas'ın ruhundan çıkmamıştır. Ya biraz para karşılığında arzuhalcilerin veya komşu çocuklarından

birisinin kaleminden dökülmüşler. Zavallı Dilşinas bunlara kadın tabirince "aman çok diller dökünüz" diyor ise de, onların dil dökmeleri kendi duygularına tercüman olabilir mi?

Bu durumun Gazanfer bey'i, ne kadar etkilediğini anlamak bizim için çok önemlidir. Çünkü kadınların da, eğitim görmelerinin kesinlikle gerektiğine, bugün neredeyse çoğunluk inanıyor. Fakat bu düşünce ve çaba bundan otuz sene önce bu kadar genel değildi. Kızların yazıp okumaları onların gelişmeye kapalı ve alçak gönüllülüğe mecbur olmaları terbiye ve düşüncesine göre, henüz uygun görülmüyordu. " Dostuna mektup mu yazacak? " itirazı henüz pek kuvvetli olup buna karşılık, "hayır! kocasına mektup yazacak" sözü azınlığın zayıf sesi olmaktan kurtulamıyordu. Erkânı Harbiye'nin aydınlarından olmasıyla beraber Gazanfer bey'in de kadınların eğitimi fikrine katılmayanlardan olmasına şaşırmamak elde değil! Gazanfer Bey, kızlara mutlaka dinlerini, mezheplerini, İslam kurallarını ve toplum kurallarını öğretmek gerektiğine inanıyordu. Ama öyle eline kalemi aldığı gibi karşısındaki erkekleri durduracak derecelerde: kadınları eğitmeyi bir türlü zihnine sığdıramıyordu. Şimdi şu içinde bulunduğu esaret halinde, İstanbul'dan aldığı mektuplarda kendi eşinin sözlerini değil, bir kâtibin sözlerini okuyor olmaktan üzüntü duyunca bu fikri değişti. Nasıl değişmesin ki, kendisi bile yazacağı, yazdığı mektuplarında gönlünün her istediğini o kâğıda yazamayacaktı. Çünkü o sözleri doğrudan doğruya eşi okumayacak. Dilşinas hanım o sözleri bir yabancının ağzından işitecekti.

Bu zor günlerin, baskı ve mecburiyetiyle Gazanfer bey: Allah'a yeminim olsun ki kız evladım olursa onun mükemmel bir eğitim görmesini sağlayacağım! Diye söz vermişti. İşte bu sözün sırası geldi.

Gazanfer bey Sırp savaşına gidinceye kadar evladı olmamıştı. Kısa süreli görüşmelerinde de giderken eşini, ha-

mile bırakmak nasip olmamıştı. Esaretten kurtulup sevgili Dilşinas'ına tekrar kavuştuğu zaman, cenabı Hak baba olmak saadetiyle de kendisini mutlu edeceğini müjdelemişti. Bir sene sonra Dilşinas hanım dünyaya bir kız getirerek, Gazanfer'in muradını gerçekleştirmiş oldu. Eşleri kız doğuranların erkek doğuranlar kadar memnun olmamaları hala, mutluluklarına gölge düşüren, şaşılacak bir durumdur. İki cins evlat arasında bir fark aranacak olursa " hayırlı evlat " açısından o fark pek de yoktur. Hatta biraz ince eleyip sık dokunacak olursa, kız evladın erkekten hayırlı olduğu bile söylenebilir. Zira on beş on altı sene sonra babasına "damat" olarak hazır yetişmiş koskocaman bir oğul getirecektir. Babayı "büyükbaba"lık şeref ve saadetine erkek evlattan daha çabuk ulaştıracaktır.

Gazanfer bey'de, eşinin kız doğurmuş olmasına çok sevinemedi ise de esir düştüğü zaman Allah'a ettiği yemini hatırlayınca, memnuniyetinin eksik kalan yanı tamamlanmış oldu, sevindi. Hem günler geçtikçe sevinci artıyordu. Allah'a ettiği yemini daima hatırlatsın diye kızının adını da "Fatma Ahdiye" koydu.

Kadın kısmına söz anlatmak biraz güç olur. Değil mi? Hele kadın Dilşinas hanım gibi biraz da cahil olursa! "Ahdiye" ismini hiç kimsede işitmemiş olduğundan kadın bu ismi beğenmedi. Kocası bu ismin sır ve hikmetini anlattı. İlkinde Dilşinas, sesini kesti ise de kanmamıştı. Karı ve koca arasında bu mesele defalarca tekrarlandı. Her defasında da Gazanfer bey, yeniden açıklayarak kızına "Ahdiye" adını vermesini; mükemmel bir eğitim için Allah ile etmiş olduğu ahdi hatırlatması için olduğunu Dilşinas'a anlatmaya mecbur oldu. Çok yazıktır ki Gazanfer bey, bu kadar kuvvetli olan yeminini yerine getiremedi. Ahdiye'nin, doğmasından bir sene sonra İstanbul'da ortaya çıkan bir kolera esnasında o zalim hastalıktan ölümü ile Dilşinas'ı dul ve Ahdiye'yi, yetim bıraktı.

İşte Keşkekçiler başındaki, konak yavrusu hanede yaşayan aile ile tanışmış olduk. Bir ana ile kızdan, Dilşinas ile Ahdiye'den ibarettirler. Bir ihtiyar uşak ve mutfakta bir zenci aşçı ile yukarı hizmetine bakan yaşlı bir Ermeni kadını da hesaba katarsak, hane halkı beş kişiden ibarettir. Konak yavrusunun yalnız selamlık dairesini kullanıyorlardı. Harem dairesini kiraya vermişlerdi. Bahçeyi kiralayan Arnavutlardan aldıkları ayda altı lira üzerine, harem dairesinin kirası olan beş lirayı katarak on bir liraya varan şu toplamın üzerine bir miralay ailesine bağlanmış dul ve yetim maaşını da ilave edince bu aile pek güzel geçiniyordu. 1897 senesinde, yazımıyla meşgul olduğumuz düğün ortaya çıktığı zaman kiracıları çıkarmak lüzumu gerekmiş ise de damat tarafı da halden anlayan, akıllı adamlar olduklarından selamlığı teşkil eden altı odaya herhalde sığılacağı, hesabıyla kiracıları çıkarmaya gerek kalmamıştı. Hem kiracıları, sekiz on seneden beri kirayı ödemede hiçbir güçlük göstermeyerek, adeta ailenin bir parçasıymış gibi görülüyor ve çok iyi geçiniyorlardı.

Evet! Gazanfer Bey'in, ailesiyle tanıştık. Ama bizim tanışmamız sırasında Ahdiye hanım, henüz beşikteydi. Bugün romanımızın kahramanı olan Ahdiye, henüz bir yaşında! Bu tanışma yeterli midir? Beşikten gelin köşesine varıncaya kadar geçmiş olan on beş on altı seneyi birdenbire atlayıvermek doğru olmaz.

Çerkez inadı! Bunu bilenler bilir. Bilmeyenlere tarif için şu kadar diyebiliriz ki çerkezi, inadından döndürmek bir Müslüman'ı, dininden döndürmek kadar güçtür. "Ondan da fazla güçtür" dersek bile abartmamış oluruz. Dilşinas kızının adını hala beğenmiyor ve hatta kızını bu isimle çağırmayıp daima "Fatma" diye çağırıyor ve hitap ediyor. Kiracılar alışmışlar. Dilşinas "Fatma" dedikçe Ahdiye'yi, kast ettiğini anlıyorlar. Uzakça olan tanıdıkları daima şaşırıyorlar. Dilşinas hanım bir Fatma'dan bahsettikçe onun Ahdi-

ye olduğunu birdenbire anlayamayarak, alaya alanlar bile oluyor.

Fakat kocasının Allah'a ettiği yemin Dilşinas'ın, gözünde her şeyden değerliydi. Hiç sevgili kocası Allah'a bir yemin eder ve o yemini Dilşinas'a miras bırakır da Dilşinas, o yemini yerine getirmez olur mu? Esasen o da kızların eğitim görmesine karşı ama işin içinde kocasının ahdi var. Zaten bazı sohbetlerde Gazanfer bey eşine: Dilşinas! Şayet ömrüm vefa etmezse, sana en büyük vasiyetim: Ahdiye'nin okutup yazdırılmasıdır! demiş.

Artık anlaşılıyor ya? Kızının eğitimi ve terbiyesi Dilşinas için ilahi bir emir derecesinde bir mecburiyet oluşturuyor. Kız büyüyor. O büyüdükçe Dilşinas'ın mecburiyeti de büyüyor. Fakat o zamanlar kız çocuklarının eğitimi ve terbiyesi için imkânlar bugünkü kadar ne çok, ne de mükemmel! Ahdiye'nin ise dünyada bir validesinden başka kimsesi yok. Ne amca, ne dayı, ne hala, ne teyze! Bereket versin ki harem tarafında oturan kiracı ailenin de, eğitime başlayacak yaşta bir kızı var. Remziye hanım. Çocuklar henüz altışar, yedişer yaşlarındayken, iki kardeş gibi civarda en yakın olan ve kız ve erkek çocuklarına, karışık eğitim veren bir okula devam ediyorlar.

Kızlar on bir, on iki yaşlarına kadar bu okula devam ettiler. Yeni usul eğitimin sunduğu kolaylık sayesinde okudular, yazdılar. Birkaç hatimden başka, usulüyle Kuran okumayı da öğrendiler. Dört işlem derecesinde hesap bile yaptılarsa de bölme işlemine bir türlü akıl erdiremiyorlardı. Coğrafyayı da, duvarda asılı olan bir harita üzerindeki isimleri okumak derecesinde gördüler. Ha, bakınız ilmihali pek güzel öğrendiler. Dinin farzlarını, vaciplerini, sünnetlerini, sevaplarını, haramı, mekruhu, her şeyi pek mükemmel öğrendiler. Hem de tahsilin bu yönünde Dilşinas hanım'ın büyük bir yardımı oldu. Hanımın bilgisizliğine bakarak bu-

na şaşırdınız mı? Hiç şaşılacak bir şey yok. Dilşinas için, tek ilim bundan ibaret olup kendisi de öğrenmek istiyor. Her akşam:

Ey, Fatma! Söyle bakayım bugün ilmihalden ne öğrendin? Ben de öğrenmek istiyorum kızım!

diye Ahdiye'yi önüne oturtur, söyletir, dinler. Dinlediği şeyleri öğrenir de. Şayet anlayamadığı, öğrenemediği yerler varsa, başka bir zaman tekrar sorar, mutlaka öğrenir. İşte bu görüşmeler Ahdiye'nin de, derslerini daha iyi öğrenmesini sağlar. Malum, insan okuduğu zaman tamamıyla öğrenemediklerini sonradan başkalarına okuttuğu zaman anlar, beller.

Kızların on bir, on iki yaşlarına kadar bu mektebe devam ettiklerini söylemiştik. Ya ondan sonra? Kiracı aile:

Okula başörtüsü ile gidebilirler.

Düşüncesindeyseler de Dilşinas Hanım, bu düşüncede değil. Onun gözünde on bir, on iki yaşındaki kızlar adeta kadındırlar. Hem asıl mesele bunda değil; eğitimin bundan sonrası o gittikleri okulda da yok. Bazı eş dost:

Kız öğretmen okuluna vermeli,

diyor. Kız öğretmen okulu mu? Allah esirgesin! Dilşinas'ın, öğretmen okuluna giden kızlar, hakkındaki düşüncesi hiç iyi değil. Birçok gevezenin bilip bilmeden kız öğretmen okulu öğrencilerinin serbestlikleri, açıklıkları daha bilmem neleri hakkında söyledikleri masallara Dilşinas hanım, tamamıyla inanmıştı. Hiç kızını öğretmen okuluna gönderir mi! Hatta harem dairesindeki kiracılara bile göndertir mi?

Ahdiye'nin kütüphanesini hemen tamamıyla Muhammediye'ler, Ahmediye'ler, Battal Gazi'ler. . . teşkil ediyor. Yeni romanlar oraya girmek şöyle dursun, Âşık Garip'ler, Şah İsmail'ler, Kerem'ler bile girmiyor. Zamanında bir kere Dilşinas hanım bunlardan birisini okudukları zaman dinle-

miş, âşık bilmem kimin rüyada aşkını ilan ettiğini işiterek; Türkçesinin de zayıflığından, anlayamayıp kadınlardan açıklamalarını istediği zaman:

— Rüyasında bir kızı görmüş de canı gönülden âşık olmuş.

cevabını aldığı zaman bu hikâyeler hakkında, ilk nefreti oluşmuştu. Hikâyenin daha ilerilerinde âşıkların sazlarla duygularını dile getirişlerini işittiği zaman, kendisi bile dinlemeye tahammül edememişti. Bunları kızına nasıl okutsun? Kocakarı masallarında böyle aşka, muhabbete dair konular bile Dilşinas'ı, tedirgin ediyordu. Ahdiye'nin, kütüphanesindeki kitaplar arasında okutup dinlemekten validesinin en fazla zevk aldığı kitap; Eyüp Sabri Paşa merhumun Mahmudü Siyer isimli kitabıydı. Hazreti Resuli Ekrem'in siyeri Şerife'sine dair olan bu kitabı Ahdiye'ye birkaç defa okutmuş ve birçok yerlerini ağlayarak dinlemiştir.

Ahdiye, ilkokuldan çıktıktan sonra; pek de uzak olmayan komşulardan Hoca Abdüllatif efendi adında bir hoca bulundu. Zaten büyük bir okulun Arabî ve Farisi hocası olan bu ihtiyar adam, fazlasıyla da iyi ahlak sahibi olduğundan epeyce hatırı sayılır bir ücret karşılığında, haftada üç gün iki kıza ders vermekle görevlendirildi. Belirli saatlerde gelir, başları örtülü olan çocuklara Arabî den ve Farisi'den birer ders verirdi. İşte Ahdiye'nin dilde olduğu gibi fikirce de ilerlemesini sağlayan eğitim ve terbiye bu olmuştur.

Annesinin engellemelerinin Ahdiye'yi, yeni eserleri okumaktan kesinlikle mahrum bıraktığını zannediyor musunuz? Ahdiye yaradılıştan zeki bir kızdı. Hem de çok duygusaldı. Arkadaşı Remziye zekâda kendi derecesinde değilse de ataklıkta ve cesarette kendisinden bile üstündü. Özellikle Remziye, Ahdiye kadar baskı altında olmadığından yeni eserleri edinmekten kendini mahrum etmiyor. Bu yeni eserlerin, okunmasında sakınca olmayan hikâyelerini

dinlemekten ailesi de hoşlanıyor. Ahdiye, bu okumalara katılıyor ama kendilerinin yaşadıkları selamlık dairesinde değil. Oraya bu tarzdaki eserlerin girmesi kesinlikle yasak. Kiracıların oturdukları harem dairesinde okuyor. Dilşinas hanımdan, gizli yapıyorlar bu işi. O kadar gizli ki bazen komşularını ziyarete geldiği zaman o kitapları görmüyor bile.

Bu durumda annesi tarafından verilmek istenilen terbiyenin Ahdiye hakkında pek hayırlı olduğuna şüphe etmezsiniz. Yalnız Remziye'nin sahip olduğu müsaade çerçevesinde yetişmiş olsaydı, Müslümanlığa ait olan terbiyeden mahrum kalarak, sırf yeni fikirler içinde yetişmiş olurdu. Yeni fikirler içinde! Anlıyor musunuz? Bunu çok iyi anlamanızı rica ederiz. O yeni fikirlerin en masumları bile bazı müşkülpesentleri gerçekten düşündürmektedir. Hâlbuki yeni fikirlerin en çılgınları o kadar ileri derecelere varmıştır ki. Bu Kadarına anlayış gösterenlerin "Müslüman'ım" diye geçinmelerine şaşırmalı. " Allah korusun! Dinden çıkmışlar" mı diyeceğiz? O yeni fikirlerde Hıristiyanlık dahi yoktur. Fikirleri o dereceye kadar yayılınca, Hıristiyanlık dahi kalmaz. Bunlara "Avrupalı" demek belki doğru olabilirse de gerçek şu ki, ileri fikirlerin bu derecesi Avrupa'da ahlakı koruma gayretinde bulunanların gözünde de yüceltilmemektedir. Hikâyemizin, ileriki bölümlerinde bunlardan da bir örneği görerek, durumunu tasvir ettiğimiz Ahdiye ile farklarını karşılaştırabileceğiz. Bizim Ahdiye, yeniyi eskiyi sindirerek hakikaten mükemmel bir eğitim ve terbiye içinde yetişmiş bir kız oldu. El hüneri olarak biçip dikmek ve nakış ve dantel yapıyordu. Yalnız müzikten tamamıyla mahrum kaldı. İnatçı Çerkez'e müziğin şeytan sedası olduğu inancı öyle yerleşmiş ki kerpetenler ile söküp çıkarmak mümkün değil.

İşte 1897 senesinde Keşkekçiler başındaki, konak yavrusu evde yapılacağını söylediğimiz düğün Dilşinas hanı-

mın kızı Ahdiye hanımın düğünüdür.

"Kime veriliyor" mu dediniz?

Hikâyenin bu yönü diğer bölümlerde anlatılacak. Yeri gelmeden bir konuyu diğerine karıştırmak hikâyenin tadını kaçırır. Zaten düğün esnasında şunun bunun ağzından buna dair bazı sözler işiteceğiz.

Bir Çarşamba akşamını, bir Perşembe sabahına bağlayan gece Ahdiye hanımın, kına gecesi oldu. Dışarıdan çalgı getirtmek, hele çengi oynatmak gibi şeyler Dilşinas hanımın evinde görülür şey mi?

Çalgısız çengisiz düğün de olmaz. Artık Dilşinas'ın itirazlarına bakılmayarak bir kibar komşudan güzel bir piyano getirildi. Yine komşu hanımların utları, kemanları, başka birinin mandolini ve birkaçının defleri saz takımını oluşturdu. Dilşinas hanım böyle bir mutlu gününde para harcayamayacak kadar fakir değil. Ahdiye'nin yetimliği, yetişmesi sürerken ailenin serveti eksilmek şöyle dursun Dilşinas'ın iktisat ve tasarrufu sonucu arttıkça artmıştı bile. Bunun için kına gecesi için uzaklardan davet edilmiş olan hanımlara yemekler verildi. Gece ikram edilecek meyve tepsileri özenli ve eksiksiz bir şekilde hazırlandı. Şerbetlere, şekerlemelere, pastalara, dondurmalara varıncaya kadar her şey düşünüldü. Yatsı namazlarını kılacak olanlar kıldıktan sonra fasla başlandı. Her biri bir başka ustadan ders almış hanımlardan oluşan bir orkestra. Hiçbiri, bir ahenk içinde müziğin usulüne uygun, çalamıyordu. Hanımlar beş altı saz birden fasıla başladılar. Ama ne fasıl! Her biri ayrı telden çalıyor. Tam bir curcuna! Allah'tan müzikten anlayan hanım çok az. Kimse farkında olmuyor. Piyanonun diyapazonu ile sazların diyapazonları arasında ahenk oluşturabilmek bu hanımların karı olabilir mi? Bu halde ince sazların piyanoya refakat edebilmeleri imkânsızlaştı. Piyanistler sırayla çalıyorlar. Bazılarının hocaları, parmakları bozulmasın diye! .

Alaturka hiçbir şey öğretmemişler. Alafranga marşlar, polkalar, valsler çalıyorlar. Hatta bazı ilerlemiş olanları opera ve operetlerin en kolay parçalarını da çalabiliyorlar. Ama usul denilen şey alafrangada da var. Buna ne kadar riayet ettiklerini ve falsolarının azlığını, çokluğunu kim fark edecek? Mevcut hanımların hemen tamamına göre alafranga müzik, bir gürültüden ibaret.

Bazı genç kızlar ve neredeyse kızlar kadar taze kadınlar dans meraklarını da gösterdiler. Dilşinas hanımın itirazlarına artık kim bakar? Bizim eski alaturka rakslarımız hanımların arasında da rağbet görmeye başladı ise de, alafranga danslar daha çok modaydı. Hele polkalar iyice yayıldılar. Fakat piyanistlerden bazılarının çaldıkları polka havalarına hanımlar ayak uyduramamaya başladılar. Kabahat çalanlarda mı, oynayanlarda mı? Bu sorunu, çaldığı polkanın tempolarını doğru çalabilen bir iki hanım halledebildiler. Bunlar çaldıkları zaman oynayanlar adeta gereği gibi usulüne uygun oynuyorlardı. Gece ilerledikçe alaturka dans etmek hevesleri de arttı. Oynamaları rica olunan hanımlar fazlasıyla nazlandılar ise de bazı yaşlıca hanımlar tarafından da teşvik edilince mahcubiyeti bir tarafa bıraktılar. Bu defa da alaturka müziğin usulündeki uyumsuzluk bunların dans etmesine engel oluyordu. Yörük semai usulüyle dansa alışmış olan hanımlar aksak usulüyle dans edemiyorlar. Zaten sazlar da bu usulün hakkını veremiyorlar. Bir tartışma da, bu yüzden ortaya çıktı. Her taraftan söze karışıldı. Nihayet, en yaşlı hanımlardan birisi:

Sazları bırakınız. Ses ile okuyarak ve el çırparak dans edilsin deyince, alaturka dans da bu suretle düzeltilmiş oldu.

Herkes çok eğleniyordu. Hele bazı hanım kızlar Peruz gibi Eleni gibi tiyatrolarda okudukları kantolar ile erkeklerden çok kadınlar arasında şöhret kazanmış olan aktris-

leri pek güzel taklit ettiklerini bu gece ispat ettiler. Zavallı Dilşinas hanım, sinirinden terler döküyorsa da kime laf anlatacak? Damadın annesi sayılan, kırk beşine merdiven dayayan Zeliha hanım'la, biraz dertleşecek olduysa da hanımı kendi fikrine çekemeyeceğini görüp buna da haylice üzüldü. Hâlbuki genç kızlar yalnız o kantoları: belki de o aktrislerden daha güzel okumak değil, bazı kantolara özgü olan dansları da yaparak maharetlerini göstermeye çalışıyorlardı. Bu maharetler pek beğenildi, alkışlandılar. Gece yarısından sonraya kadar gösteri devam etti. O kadar eğlenildi ki, ertesi gün yüz yazısı olmasaydı eğlence sabaha kadar devam edecekti de kimse şikâyet etmeyecekti.

Bulunsa bulunsa bu eğlencelerden yalnız bir şikâyetçi bulunabilirdi ki o da Dilşinas hanım olurdu. Basit bir müziği bile zihninde kabullenip, anlayamayan bu kadıncağız; ne alaturka, ne de alafranga dansları zihnine sığdıramıyor. Hele o tiyatro kızlarını taklidi, o kantoları tamamıyla edebe aykırı buluyor. Kimseye laf anlatamayacağını bildiği için susuyorsa da içinden ateş dereleri çağlıyor.

Acaba Dilşinas hanım, bu nefretinden dolayı haklı görülebilir mi?

Kimsenin fikrine itiraz edilemez. Fikrinden dolayı kimse ayıplanamaz. Başkalarına mani olmuyor ya! Bununla yetinmeli. Şu kadar ki böyle şeylerde Dilşinas hanım görgülü bir kadın olsaydı da diğer kına geceleriyle, kızınınkini karşılaştırsaydı. O zaman Ahdiye'nin kına gecesinin çok sade ve gerçekten kibar bir topluluktan oluştuğunu anlardı. Bu karşılaştırma için iki örnek bulurdu. Birisi eski zaman kına geceleri, diğeri de yeni zaman.

Eski zaman kına gecelerinde "çengi" denilen rezil topluluğun "oyun çıkarmak" tabiriyle komedya yollu yaptıkları şeyler seyredilmesinden hakikaten utanç duyulacak rezaletlerdi. Çocuk olduğumuz halde hatırlarımızdan bir türlü

çıkamaz. Çenginin birisi erkek kıyafetine girer, dudakları üzerine bir de bıyık çizerdi. Yine kendilerinden kızlar, kadınlar ile o kadar rezaletler yapardı ki o zamanın perdelerinde Karagözün rezaletlerini de geçerdi.

Yeni zamanın bazı kına gecelerini hiç sormayınız. Hele birtakım erkek çalgıcı da olursa! Hele kına gecesi esasen kadınlara ayrı olarak düzenlendiği halde hısımdan, akrabadan, konudan komşudan bazı delikanlılar da ancak uzaktan! , dinlemek için selamlık tarafında bulunurlarsa! Bunların bazıları hakkında kulaklarımıza öyle sözler gelmiştir ki! . . vay halimize! Yalnız Müslüman değil, gayrimüslim düğünlerinde de, bu türlü haller ayıplanır. "Yeni fikirli" ve "yeni terbiyeli" hani şu "alafranga" kızlar! Alafranga hanımların! Serbestliğini; gerçekleri anlatan Hüseyin Rahmi'nin o güçlü kalemi bile anlatmakta yetersiz kalır.

İşte bu eski ve yeni kına gecelerine kıyasla bu akşamki kına gecesi hakikaten Osmanlılığa yakışan, edepli bir kına gecesi olmuş ve herkes pek güzel eğlenmiş olduğundan ne çalıp, oynamayı abartmaktan, ne de yobazlığın baskısından dolayı gerçekten de kınanacak hiçbir şey görülmemiştir. İşte bunun için dedik ki ertesi gün yüz yazısı olmasaydı, eğlence sabahlara kadar devam edecekti de, kimse şikâyet etmeyecekti. Nasıl şikâyet edebilirler ki, gece yarısına doğru çocuklar uyumuşlardı. Bu benzeri kadın topluluklarını, haşarılıkları ile bıktıran o sevimli yaramazlar, birer tarafa büzülüp uyumuş, gürültüleri patırtıları da ortadan kalkmıştı. Fakat yarın yüz yazısı olması nedeniyle, gece yarısından biraz sonra eğlenceye son verildi. Yakın komşular evlerine döndü. Konak yavrusu geniş olduğu için, gece yatısına kalacak olan hanımlar; bazı kına gecelerinde olduğu gibi enine serilmiş olan yataklara üç, dört kişi bir arada yatmak zorunda kalmadı. Kiracı hanımlarla Dilşinas hanım'ın yatak takımları zaten lüzumundan fazlaydı. Eşten, dosttan da alınan yataklarla, misafirler geniş ve rahat yatırıldılar.

İnsan alıştığı yataktan başka yerde yatarsa yerini yadırgar. Hele her zamanki uyku zamanı geçer ise yerini yadırgamaktan çok uykusu kaçar. Bunu herkes yaşamıştır. Değil mi? Bu durum uzak yerlerden davet edilmiş misafir hanımlarda da görüldü. Bazı odalara serilmiş olan üçer dörder yatak içindeki hanımlar epeyce yuvarlanıp çabaladıkları ve uykuya dalmak için ne gerekiyorsa yaptıkları halde, bir türlü uyuyamıyorlardı. Bazıları karanlıkta uyumaya alışkın olduklarından yanmakta bulunan gece kandilinden rahatsız oldularsa da, kendi evleri değil ki istediklerini yapsınlar.

Beş on dakika süren sessizlikten sonra,hanımların iki tanesi yataklarının kenarlarına kadar gelerek, diğerlerini rahatsız etmeksizin konuşabilmek için fısıldaşmaya başladılar. Hatta diğerleri de yavaş yavaş bu şekilde sohbetlere koyuldular. işte bu şekilde, beş altı odanın hepsinde de fısıldaşmalar başladı.

Bu odalardaki karşılıklı konuşmaların hepsini olduğu gibi anlatmaya gerek yok. Bunlardan en önemlilerini bildirmekle yetineceğiz.

Bir odanın iki yatağı arasında cereyan eden sözler şöyle eğlenildiği, böyle eğlenildiği bölümlerini geçtikten sonra iki hanımdan birisinin:

Hepsi iyi ama söylentilere göre damat Nurullah bey çok iyi eğitim görmüş. Müziğiyle, resmiyle bir eğitim ki adeta Avrupalı. Zavallı Ahdiye pekiyi bir kız ise de eğitim ve terbiye yönünden Nurullah bey'e yakıştırılmıyor. Birisi pek alafranga, öteki pek alaturka. Dilşinas hanım'ı bilmez miyiz? Onun kızı! tarzındaki düşüncesine diğer hanım:

Doğru orası öyle. Şu kadar ki Ahdiye boylu poslu, kaşlı gözlü gayet güzel bir kızdır. Beğenmemek kabil midir?

Yollu, karşılık vermiştir. Diğer bir odada, iki yatak arasında:

Bence şu kız şu oğlan birbirlerine pek layık iseler de

Dilşinas hanım'ın damadı Nurullah bey'den hoşlanacağını pekde sanmıyorum. Çünkü Dilşinas hanım alafranganın düşmanı olup, damadınınsa tamamıyla alafranga bir adam olduğunu söylüyorlar. Her söylenene inanılmaz ise de:

"Ah! A kardeşim! İş tamamıyla bunun aksinedir. Nurullah doğrusu çok mükemmel bir eğitim ve terbiye görmüş delikanlı olsa da kadınlar hakkındaki tecrübesi nedeniyle öyle pek alafranga ailelerden hoşlanmıyormuş" yollu sohbetlerden; Nurullah bey'in Ahdiye'yi beğenmesinin, alaturkayı neredeyse unutmuş, adeta alafrangalaşmış olan ailelerden hoşlanmadığından ileri geldiği anlaşılıyordu.

Bir diğer odada da üç hanım arasında geçen konuşmada, birisinin:

Dilşinas hanım'ın hali ve vakti yerinde, hem de gereği gibi yolundaysa da Nurullah bey henüz bir baltaya sap olmamıştır. yollu sözlerine ikincisi:

Fakat babası hiç de fakir değildir. Geliriyle çok iyi geçiniyor. Kirli çıkı bir adamdır, diye cevap verdiyse de bu cevap, pek ikna edici olmamıştı. Üçüncüsünün:

Zenginlik başka, zengin olmaya aday olmak yine başkadır. Bir genç adamın zenginliğine hiç güvenmemeli. Servetini zevk ve eğlenceye düşüp, mahvedebilir. Asıl eğitim ve terbiyesine bakmalı ki fakir de olsa, ihtiyacı olan serveti kendisi kazanabilir. İşittiğime göre Nurullah bey, hukuk mektebinden ikincilik ile çıkmıştır. Böyle bir delikanlı adliyede en büyük memuriyetlere adaydır. Hiç memuriyete geçmeyerek yalnız vekâlet edecek olsa bile, yine de büyük paralar kazanabilir.

Yollu açıklaması diğer ikisini de ikna edebilecek güçteydi. İnsanların iyi niyetlerden çok kötü niyetlere sahip olmalarına rağmen, şu konuşmaları yapan hanımların en terbiyeli en iyi niyetlilerden olduklarına şüphe kalmaz. Çünkü

bu konuşmalardan çıkan sonuç gelin ve damadın aleyhlerine olmaktan çok lehlerine olduğudur. Yalnız bir odadaki konuşma, bu düşüncenin tam aksi bir yönünde gelişmiştir. Konuşmanın başında yine Nurullah ile Ahdiye'nin birbirlerine yakışıp, yakışmadıklarından bahsedilmiş, sonlarında ise gayet zeki, eğitimli, dünyadaki gelişmeleri takip eden, ilgili bir hanım:

Arkadaşlar! Sizin bilmediğiniz şeyleri de ben biliyorum. Ahdiye ve Nurullah birbirine layık olsunlar, olmasınlar iş bunda değildir. Bu işin içinde başka bir roman vardır. Âdeta bir roman! O romanın aşk ve muhabbet içindeki bir kahramanı Nurullah ise de öteki kahramanı Ahdiye değildir. Ondan başka birisidir. Eğer benim bildiklerimi Dilşinas hanım bilseydi mümkün değil Ahdiye'nin Nurullah ile nikâhına razı olmazdı. O meraklı kadın sonra, kızının başını ateşlere atmak konusunda küçük bir ihtimalden bile korkar. Ölümlü dünyada bir Ahdiye!

Dilşinas'ın bu sözlerini tekrarlayınca, karşısındaki hanımlar çok şaşırdı. Bildiklerini hiç olmazsa biraz çıtlatması için diğer hanımlar tarafından ne kadar rica edildi ise de bilgiç hanım mümkün değil hiçbir şey söylemedi. Bir kadının ağzı sıkılık hususunda bu kadar sabırlı olabilmesi mümkün müdür? Kadın kısmının ağzında bakla ıslanamayacağını pekâlâ bilen diğer hanımlar bilgiç hanımın bu ısrarını görünce açıkça bir şey diyemedilerse de içlerinden bu hanımın adeta bilgiçlik tasladığına, yani mahsustan bir pislik attığına karar vererek, konuşmalarını yavaş yavaş bitirdiler.

Perşembe gününün başladığını işaret eden güneş epeyce bir vakitten beri doğmuştu. Yani Ahdiye'nin, yüz yazısı günü gelip çatmıştı. Kına gecesinden sonra geç uyumuş olan düğün halkı pek erken kalkabilirler mi? En çalışkanlarından bir kaç hanım kalktılar. Diğer birkaçını da kaldırmak gerekiyordu. Çünkü gelinin tuvaleti hazırlanacaktı. Misa-

firleri ağırlamak için büyücek bir oda kahve odası olarak düzenlendi. Uykudan kalkanlar birer ikişer bu odaya geliyorlardı. Biraz sonra odada hayli kalabalık toplandı. Gelenlere ikram edilecek şey yalnız kahveden ibaret değildi. Çay, tereyağı, birkaç türlü peynir, zeytin, süt, birkaç türlü reçel hep şu "sabah kahvesi" alışkanlığında olması gerekenler. Hanımlar, görgülerine göre her biri istediği şeyi ya emredip getirtiyor yahut kendisi alıp kahvaltılarını yapıyorlardı.

İlk sohbetlerin dün geceki kına gecesi eğlenceleri üzerine olması normaldir. Şöyle eğlenildiğine, böyle eğlenildiğine dair sözler ki müziklere, danslara dair görüşlere kadar da varılıyor. Bazı hanımlar gerek müziğin ve gerek dansın alaturkasını ve diğer bazıları alafrangasını sevdiklerinden söz ediyorlar. Birini sevenler diğerini hiç sevmiyorlar, ayıplıyorlar. Ama doğrusu hanımların çoğu neyi sevdiklerini, neyi sevmediklerini bilmiyor. Yalnız bir iki tanesi beğendiği müziğin bilincinde. Bir müziği ya da dansı; alaturka ya da alafranga fark etmez sevmek veyahut sevmemek için önce muhakkak iyi uygulanması gerekir. Bu sözün doğru olduğundan şüphe edilemez. Öyle değil mi ya? Gariptir ki beğenme konusunda oyların en çoğunu kazanan kantolar oluyor. Kantoları sevmeyen hemen hiç yok. Sevmelerinin sebeplerinden söz etmiyorlarsa da! Okur ve okuyucularımız pekâlâ anlarlar ki alafranga taraftarı olanlar bunları alafrangaya benzeterek sevdikleri gibi alaturka taraftarı olanlar da bunları alaturkaya benzeterek seviyorlar. İşin doğrusu bunlar ne alafrangadırlar ne alaturka! Müziktirler vesselam! Neşeli müziktirler. Kolay müziktirler. Bu şenlikleriyle, bu kolaylıkları ile elbette hoşa giderler. Ağır ve zor müzikleri beğenip hoşlanmak kudret ve yeteneği herkeste bulunabilir mi? Müzik de edebiyat gibidir, edebiyatın mizah kısmı pek kolay, pek neşeli olduğundan herkes anlar, herkes beğenir. Fakat iş ileri, ağır edebiyata gelince anlayanların adedi azalınca, çoğunlukla beğenilecek şeylerden

sayılmaz. Kahve odasında sabah kahvesi sohbetleri bu konulardan açılıp, uzun bir süre devam ettikten sonra, sohbet adeta bir tartışmaya dönüşmeye başladı. Gelini kim giydirecek? Hanımlardan birisi:

"Keşke bir kadın terzi getirseydik."

diyecek oldu ise de diğer hanımlar ve özellikle en şık hanımlar:

"A canım, terzi elbise dikmesini bilir. Ama giymesini bilir mi? Fakir kadınlar, kızlar kendileri ne zaman, ne giymişler ki giyinmesini bilsinler? Provalarda bin türlü kusurlarını bularak uzun uzadıya tarif ile düzelttirmeyecek olsak elbisemizi dikemeyecekler de. Gelini giydirmek bizim işimiz!"

diye bu öneriyi reddettiler. Hem de var güçleriyle reddettiler. Avrupa'da dahi en büyük kadın terziler bile "elegant[5]" bir madam kadar giyinmesini bilmezler. Giyinmek hüneri asıl tiyatro artistlerinde bulunursa da bunlara dahi giyinme dersi verecek madamlar hiç de az değildir. Hele bizim burada adları duyulmuş, iyi terzilerimizin olmadığını düşünürler. Buna rağmen iyi giyinmesini bilen hanımlarımızın miktarı çok ve hem de pek çok olduğundan Ahdiye'yi giydirmek için terziye gerek duymayan hanımların şu fikirleri kendini beğenmişlik asla sayılmaz.

Gençlerden, şıklardan beş altı hanım gelin giydirmeye ayrıldıkları sırada epeyce yaşlılardan iki üç hanım da çeyiz sergisini düzeltmeye ayrılmışlardı. Doğrusu Pazartesi ve Salı günleri Dilşinas hanım birkaç ahbabının yardımlarıyla gelin odasını, yatak odasını düzeltmiş ve gecelik takımını şuraya ve paçalık takımını buraya, sözün kısası her şeyi yerli yerine koymuş ve koydurmuştuysa da, görgüleri kendisinden ve danıştığı komşularından daha fazla olan o hanımlar! bunlarda bir hayli kusur bulduklarından ve buldukları kusurları diğer zevkli hanımlara da kabul ettirdiklerinden

5 nazik, ince, kibar

çeyiz sergisinde şöyle bir düzenlemeye lüzum olduğu, adeta çoğunluğun ortak kararıyla kabul edildi. İşte bu iki üç hanım çeyiz yerleştirilmesini düzeltmeye gittikten sonra gelin giydirmeye seçilen hanımlar da yerlerinden davrandılar.

Çeyiz yerleştirmek kolay ama gelin giydirmek o kadar kolay mı ya? Bu iş neredeyse güzel sanatlardan sayılır. Hele "gusto" denilen hakem da buna karışır ki, zorluğu bu gusto meselesi tamamıyla artırır. Özellikle iş yalnız bir iki fikre bırakılmayıp da, altı yedi kişi işe karışacak olursa zorluk daha başka bir şekil alacak. Her fikir uygulanabilir mi? İşi iyi bilen bir kişinin fikrini uygulamak, en doğal durumdur. Fakat fikirleri beğenilmeyen hanımlar nasıl darıltmadan reddedilecek? Birisini bile darıltmak nezakete sığmaz.

İşte zavallı Ahdiye, bu çaresizliğin içine kendisini kaptı, koyuverdi. Sanki bir mankenmiş de kendisinin ağzı dili yokmuş, kendisini giydirecek olanlar ne derlerse uymaya mecburmuş gibi tam bir teslimiyet içinde!

Zaman her şeyi değiştirip, dönüştürdüğü gibi şu gelin giydirmek meselesini da o kadar değiştirmiştir ki büyükbabalarımızın valideleri veya kaynanaları bugün gelip de gelin giydirme telaşını görecek olsalar, başka bir milletten gelin giydiriyorlar zannederlerdi. Eskiden gelinlerin yüzlerini yazarlardı.

Yüz yazısı" olarak bilinen bu" ameliyatın!" bugün yalnız ismi kalmışsa da, tamamıyla ortadan kalkmamıştır. İstanbul'a pek yakın yerlerde, mesela Çanakkale gibi İstanbul'un bir mahallesi olan mahallerde bile hala gelinlerin yüzlerini yazarlar.

Bu "yüz yazmanın" ne olduğunu bilir misiniz? Bilmezseniz de ayıplanmazsınız. Taşralardaki gelenekleri görenler bilirler. Efendim! Evvela gelinin yüzünü yolarlar. Ne o? Şaşırdınız mı? Siz şaşa durunuz, biz hikâyeye devam edelim: evet! Evvela gelinin yüzünü yolarlar. Hani ya şu deri üze-

rinde ayva tüyleri yok mu? Hani ya cildin en güzel süsü ki, ışığa karşı durulduğunda aldığı halleri? Her kıl üzerinde neredeyse minicik denecek kadar hafif rengârenk gölgeler oluşturan ince tüyler. işte onları yolarlar. Bunun için şeker veyahut pekmezi kestirip akide şekerinin mayası demek olan ağdayı yaparlar. Sonra bu ağdayı yüzün derisi üzerine yapıştırıp kıllar güzelce sarsın diye biraz beklettikten sonra bir ucundan çekip çatır çatır koparırlar. Bunun ne belalı bir iş olduğunu o acıyı çekmiş olanlardan başka kimse bilemez. Ağda, yüzden koparıldığı zaman o güzelim ayva tüyleri ağdaya yapışmış olarak koparılan kökler ağda üzerinde ayan beyan görülürler. Gerdandan, baş saçları hizalarına kadar yüzün her tarafına birçok defalar bu belalı sakız yapıştırıla yapıştırıla yüz tamamıyla yolunduktan sonra derisi tıpkı defler üzerine gerilmiş kursaklar gibi parıl parıl parlar.

İşte yüz bu suretle yolunduktan sonra üzerine bir kat beyaz düzgün ve onun üzerine de bir kat koyu zamk sürerler. Hani ya şu kâğıt yapıştırmak için eritip sıvı haline konulmuş olan zamklar yok mu? İşte öyle bir sıvıyı gelinin yüzüne sürerler. Ondan sonra gayet ince kırkılmış gümüş veyahut altın gelin telleri ve beyaz ve sarı ince pullar ile bu yüzü süslemeye başlarlar. Mesela alnı üzerine çifte ay yıldız ve yanaklar üzerine Hz. Süleyman'ın mührü ve çeneye de ortada birleştirilen daireler gibi şaşılacak, acayip şekiller çizerler ki şu halde gelinin yüzü acayip bir yüz yazısı ile tastamam örtülmüş olur. Ne korkunç şey! Değil mi? Ama o zaman bu yüz yazısı güzel olmak gayretinde bulunan kadınların can attıkları bir tuvalet idi. Hatta biz yalnız tellemeyi, pullamayı söyledik de kaşların simsiyah ve yanak ve dudakların kıpkırmızı boyandığını ve gözlere çekilen sürmelerin uçları kulaklara doğru uzatılıp götürüldüğünü yazmadık.

Buna kadınlar özeniyor olsalar da o zamanlar, kadınlar arasındaki gelenek bu tuvalet için her kadına müsaade ver-

mez idi. Yüzün tamamıyla yazılması yalnız geline mahsus olup, gelin olan kıza yakınlık derecesine göre bazı kadınlara yalnız alınlarını yazmak için müsaade edilirdi.

Bu iğrenç adet kalktıktan sonra yerine bundan daha zararsızı, daha güzeli geçti. Bugün için "yüz yazısı" adı hala kullanılıyorsa da, şimdi ona "gelin başı bağlamak" deniyor. Bu vazife hamam ustalarına bırakılıp, yapana da "kutucu usta" denildi. Gelinin yüzünün bazı bölümleri yine yolundu, yine düzeltildi. Fakat teller pullar yerine "yapıştırma" denilen değerli taşlarla bezenmiş şeritler yapıştırıldı.

Kaşlarına rastık ve gözlerine sürme yine çekildi. Başına birçok elmastan başka uzun tüyler de takıldı ki eski hükümdarların başlarına taktıkları işarettir. Gelin elbisesi mutlaka sırmalı olmalıdır. Düğünden sonra hiçbir işe yaramayacak olan bu pahalı elbiseyi, yaptırmayıp kira ile yağlıkçılardan[6] almak âdeti yerleşti. Bu halde gelinler eskiden olduğu gibi umacılıktan kurtuldularsa da yine medeni olmak şerefine ulaşamadılar. Şehirliliğe özgü olan sadelik ve o sadelik içinde güzellik ve o sade güzellik içinde zenginlik görüşüne en yakın gelinler zamanımızda görülmeye başladı. İşte beş altı hanımın el becerileriyle bugün Ahdiye hanımın giyeceği gelinlik bu olacaktır. Belki, zaman gelecek bugünkü gelinlerimiz da bize pek umacı görünerek daha sade bir gelin aranır olacak. Nasıl ki gelin giydirmek konusunda taklit ettiğimiz Avrupa'da bugünkü gelin kıyafetleri de göze batmaya başlamışlardır. Alfred Naquet gibi evlilik meselesini sadeleştire sadeleştire tüm yük ve sıkıntılardan kurtarıp tamamıyla serbest bırakmak gayretinde bulunan, yeni özgürlük fikirlerinin babası. Bugünkü gelin kıyafetini, yani diğer kadınlardan daha gösterişli bir kıyafetle gelin teşhirini adeta utanılacak bir görgüsüzlük olarak görüyordu.

Ahdiye hanım için en uygun kumaşın mavi, açık mavi

6 Gelinlik, tel, duvak vb.ni kiraya veren kimse.

renklisinden yarım dekolteden biraz fazla, üççeyrek dekolte güzel bir gelinlik yaptırılmıştı. Giyim konusunda diğer hanımlardan daha zevkli ve tecrübeli olan Fettan hanım: birçok tuvalet resimlerini inceledikten sonra, zevklerine güvendiği birkaç hanımın da onayını alarak terziye, bu gelinliği diktirmişti. Bazı müsriflerin gösteriş olsun diye Paris'e ölçü gönderip yaptırdıkları gelinliklerden çok daha güzel, enfes bir eser olmuştu. Garnitürü[7] yukarıdan aşağıya kadar limon çiçeklerinden ibaret olan bu gelinliği Paris'li hem de kibardan bir geline giydirmiş olsalar en müşkülpesent Parisli madamlar dahi beğenilmeyecek bir yerini bulamazlardı. Fettan hanım:

Bu elbise üzerine en uygun düşecek saç taranması La Valliere'in kuaförü olabilir, dediği zaman şu danışma meclisinin üyeleri olan hanımlar bu sözü anlayamadılar. Fettan hanım, arkadaşlarından birinin saçlarını düzeltircesine tarif ederek anlatmaya çalıştı ise de yine anlatamayınca:

- Larus'un büyük sözlüğü yok mu?

dedi. Hâlbuki bu evde Osmanlıca sözlük bile bulunmadığından bu soruya şaşırdılar. Fettan hanım, özellikle saçların taranmasını keyfe tabi bırakmayarak herhalde bir şaheser yaratmak istediğinden; yakın komşulardan doktor irfan beyin evine adam gönderdiler. Giden adam istenilen cildi kimseye bulduramayacağından hepsi bir hamal yükü eden Larus koleksiyonunu toptan getirmeye mecburdu. Bereket versin ki doktor İrfan bey, evindeymiş. Hangi cildin istendiğini bir not ile sormuş ve aldığı cevap üzerine " kuaför" kelimesini içeren cildi, dördüncü cildi göndermişti.

Fettan hanımefendi, bu ciltten "kuaför" yani baş taramak sözcüğünü buldu ki iki büyük sayfaya yetmiş kadar resim konularak erkek ve kadın başlarından bol miktarının nasıl tarandıklarını tarif ediyorlardı. Hanımlar büyük

7 *Giyecekleri süslemek için eklenen şey, süs.*

bir merakla bu resimlere baktılar. Jacques de Lagrange ve Ode sur Seine ve Charles Sabi asrı gibi saç taranışlarına bir hayli gülüştükten ve özellikle kalyonlu hotoza sürekli kahkahalar attıktan sonra bir gelin başı için uygun birkaç resim buldular ise de La Valliere'in saçlarını hakikaten hepsinden güzel buldular.

Fettan hanımefendi seçiminin bu şekilde onaylanmasından memnun dedi ki:

- Şimdi şu iki tarafın büklümleri arasına şu incecik altın tellerden birer tek tel sardırırsak büklümler ne zarif dururlar. Bu resimde tepe açık gibi görünüyor ise de biz oraya taç koyacağız. Tacı bir şinyon üstüne koyarsak çok iyi durmaz. İşte sonlara doğru grant düşeş saçları üzerine bir taç dahi konulmuşsa da yakışmamış. Görüyor musunuz? Hem bizim gelinin başına koyacağımız şey tam bir taç da değildir. Adeta bir diyademdir. O diyademi şu açık görülen tepeye oturtursak hakikaten güzel olur.

Fettan hanımın, sözlerini herkes doğru buldu. Fakat saçları bu Lavalliyer usulünde kimin tarayacağı soruldu. Fettan, gururlu bir tavır ile "ben" diye meydana atılıp gelini oturttu. Tarağı eline alıp usta bir kuaför tavrıyla taramaya başladı. Bir tarayıp bir de resme bakıyordu. Kitabı getirttikleri iyi olmuştu. Eğer kitap gözleri önünde açık bulunmasaydı Fettan hanım, belki La Valilere kuaförüne benzetemeyecekti. Resim karşısında olarak taradığı baş ise tamamı tamamına bir La Valilere saçı oldu. Hele en incesi seçilmiş olan altın teller; uçları ta saçların köklerine kadar sokulup da saç telleriyle beraber büklümleri oluşturarak sarktıkları zaman bu kuaför olan matmazel La Valliere"in başında da bu kadar güzel durmadığına herkes hak verdi.

Fettan hanım, için işin en gücü saçların taranmasından ibaretti. Saçlar tarandıktan sonra diyademi ve diğer elmasları yerleştirmek o kadar güç bir şey değildi. Açık mavi el-

bise giydirildiği zaman limon çiçeklerinin o fidan gibi boyu sarması ve vücudun şurasına burasına kollar atması da giydiren hanımları epeyce düşündürdü. Epeyce yordu. Fakat bir saat kadar çalışma ve gayretten sonra gelin tamamıyla giydirilip iş bittiği zaman yapılan işi herkes beğendi. Şu yakınlarda görülen gelinler birer birer yâd edilerek, her birinin baş taranmasında ve elbisesinde ve giydirilmesinde görülen kusurlar tek tek sayılıp döküldü. Onlarda görülmüş olan kusurların hiçbirisinin Ahdiye'nin gelinliğinde olmadığı fikrine herkes katılıyordu.

Evet! Onlara göre yaptıkları işin hiçbir kusuru yoktu. Fakat gelin de bir de biraz sonra geline bakmaya gelen kadınlara sorun. Acaba hiçbirisi beğenecek miydi? Geline bakmaya giden kadınların da bir şeyi beğenmeleri mümkün müdür ki Ahdiye'yi de beğenebilsinler.

Zavallı Ahdiye aynalı dolabın karşısında kendi kendisini beğeniyordu. Biz de görmüş olsak hiç şüpheniz olmasın ki biz dahi beğenecektik. Uzuna yakın bir boy! Etine dolgun bir vücut! Gür lepiska saçlar, yine bu renkte dolgun kaşlar, iri gök mavisi gözler, gayet düzgün bir burun, bir ağız, bir çene, hele hafif bir tebessüm yüzünün güzelliğini o kadar artırır ki bütün görenlerin hayran kalmaması mümkün

Değildir. Evet, Ahdiye kendisi de gelinlik tuvaletini pek beğendi. O mutlulukla latif tebessümleriyle etrafta bulunan hanımefendilerin ellerinden öperek kendisine gösterilen bir koltuk üzerine oturdu.

Bir yandan gelin çeyizi sergisinin bir kere daha düzeltilmesi ve diğer taraftan gelinin giydirilmesi ve süslenmesi sırasında bu işlere katılmayan hanımlar, kendi elbiselerini giyinip, hazırlanmışlardı. Kadınların giyinmesi! Ne büyük iş! Ne uzun iş! İtiraz ettiğimizi zannetmeyin. Kadın giyimine ve süslenmesine ne kadar özenirse, o kadar iyidir. Hatta şair " O gönül alan, gül yüzünü değiştirmeye ne gerek. "

demiş. Doğrusu, erkekler için kadının giyimi ve süsü ikinci derecede önemli olsa da, mademki kadının kendi güzelliği ve cazibesine güveni süslenmesi ile olacak, o halde kadını bu uğraş ve özende tamamıyla serbest bırakmalı. Kadınlığa özgü olan bütün zarif tavırlarıyla kendinden emin olarak dikkatleri üzerine çekebildiğini hissetsin.

Bugün tuvaletlerini herkesten önce yapmaya kalkan hanımlar istedikleri gibi süslenmeye vakit bulabilmişler ise de, gelin giydirenlerin vakitleri o kadar müsait değildi. Zira koltuk töreni tam öğle zamanı yapılacaktı. Ondan önce de kuşak bağlama töreni vardı. Vakit ise kuşak bağlama töreni için neredeyse gelip çatmıştı.

Vaktin darlığına rağmen odalarında birer birer tuvaletlerini tamamladılar. Birbirinden şık, birbirinden güzel hanımlar ortaya çıkmaya başladıkları zaman konağın hoşluğu bir kat daha arttı. Kına gecesi esnasında ve sabah kahvesi hengâmesinde görülen hanımlar şimdi bambaşka biri olmuşlardı. Orta yaşlılar süsleriyle adeta gençleşmişler. Ya gençleri? Artık onlar birer afet olmuşlar. Her birinin elbisesi vücudunun güzel kısımlarını sarmış ve etekleri en zarif kıvrımlardan oluşmuş, ne kadar özen gerekiyorsa o kadar özenle yapılmışlar. Hanımların bazıları yakınlık derecesinin işareti olarak, büyük kordonların oluşturduğu hamailler takmışlardı. Hamail, o fidan boylara bir zarafet ve incelik vermişti. Yakınlık derecesinin ikinci üçüncüsünü taşıyanların da, yalnız büyük kordonu eksik. Çünkü süslenmek için hepsinin takmaları gereken elmaslar miktarca çok farklı değil, ama kıymetçe farkları var. Fakat baş ve gerdan ve göğüs ve kol ve parmak takımlarının miktarınca adeta hiçbirisinin eksiği yok. Büyük bir ihtimalle bazılarının takıları ödünç alınmış. Öyle güzel görünüyorlar ki, seyredenlerin umurunda bile değil. Bütün o kalabalık, herkesin kendi malı ile ödünç malları arasındaki farkı aramakla mı meşgul olacak? Hayran hayran bakan için hepsi aynıdır. Öyle değil mi?

Süslü hanımlar meydana çıktıkları zaman salon ve sofalar öyle bir hale girdi ki bu gün, şu hanede sanki bir gelin değil kırk gelin olduğuna şüphe edilemezdi. Doğrusu Ahdiye hanım, başındaki tacı ile gelin odasında henüz iclas edilmemiş olduğu tahtı ile tıpkı bir kraliçe gibi görünüyorsa da, diğer süslü hanımların bu gelinden eksikleri ne? Zülüflerindeki birkaç altın telle elbisesini süsleyen limon çiçeklerinden ibaret! Zira taç diğerlerinin başlarında da var. Diğerlerinde de nişan kordonları var ki, onlar da gelinde yok. Hem güzellikten anlayan gözler, gelinden ziyade bu hanımları seyretmeyi tercih eder. Bir öksüzü gelin etmişler. Hatta kraliçeler, gibi, imparatoriçeler gibi giydirmişler ama çocukluk hali, gelinlik mahcubiyeti ile bu kraliçe tacının ağırlığı altında ezilip gidiyor. Öteki hanımlar ise bu çocukluktan çoktan kurtulmuşlar. Tuvaletlerini kendilerine ve kendilerini tuvaletlerine alıştırmışlar. Her biri kadın olmanın rahatlığı ve cesaretiyle ortalıkta salınıyorlar. Yüzüne bakacak olanlara karşı utanarak gözlerini yere dikmek mecburiyet ve utangaçlığını çoktan unutmuşlar. Aksine meydan okurcasına bir bakışa alışmışlar. Bunlar kadın! Gelin ise çocuk!

Tüm eksikler tamamlanarak evin içi böyle hurilerle dolu, cennet gibi olduğu sırada:

- Hanımlar, yol veriniz. Kuşak bağlanacak! . diye bir ses geldi. Kuşak bağlanacak? Zavallı öksüzün babası yok. Amca, dayı gibi başka bir velisi de yok. Kuşağı kim bağlayacak? Herkes bunu düşünürken akraba kadınlardan birisinin işaretiyle bir efendi büyük salona doğru yürümeye başladı. Gençliğinde uzun boylu bir adam olduğu görünüşünden anlaşılan, ihtiyarlıktan bayağı beli bükülmüş olduğu halde bile yine orta boylu adamlardan daha uzun görülmesinden belli oluyor. Beli bükülmüş olması ise giydiği yeni latanın[8]

8 Bir tür giysi

arka eteği diz uyluklarına doğru yükselmiş olduğu halde ön etekleri yerlere sürünmek derecesinde uzanmış olmasından anlaşılıyor. Başı öne eğik olduğundan yüzünü herkes iyice göremiyor ise de süt gibi beyaz sakal; latanın siyah rengi üzerinde daha da beyaz görünerek dikkatleri daha çekiyor. Yüzünü görebilen bazı hanımlar ise bu hoş ihtiyarın pembe rengine ve yüzünün güzelliğine hayran oluyorlar.

Tanımadınız mı? Abdüllatif efendi! Ahdiye hanımın hocası Abdüllatif efendi! Kuşak bağlama törenini yapacak bir akraba bulunmaz ise ne yapılır? Tören yapılmaz mı? Yok! İşte buna Dilşinas hanım mümkün değil razı olamaz. Dünyada bir tek ciğerparesini bu şereften mahrum bırakamaz.

Ahdiye zaten baba görmemiş, baba muhabbetini tanımamış olduğundan baba yerine koyarak, sevdiği hocasının kuşak bağlama törenini yapması için validesine rica ettiği zaman Dilşinas hanım bu ricanın tekrarına meydan bırakmadı. Ricayı hemen muallim efendiye anlattı ve bildirdi. Çoraplarından abani[9] sarığına varıncaya kadar mükemmel bir bohçalık ile bu ricayı gerçekleştirdi. İşte hoca Abdüllatif efendi de hakikaten babacan duygularla kendisine yüklenilen bu vazifeyi yapmaya geldi.

Dilşinas hanım hoca Abdüllatif efendiyi usul gereği başörtüsü ile salon kapısından karşılayarak kapıya karşı olan set üzerinde gelin için hazırlanmış olan tahta doğru götürdü. Bu taht mor çuha kaplı güzel bir set üzerine konulmuş ufak bir kanepeden ibaretti ki, üzerine hafif bir askı asılmış ve iki tarafına iki büyük ve güzel vazo içine gayet hoş ve canlı birer limon ağacı yerleştirilmiştir. Ama bu limon ağaçlarıyla tahtın kubbesini oluşturan askı, birbirine o kadar güzel uymuş, o kadar güzel bir uyum sağlamıştı ki hiçbir şeyi beğenmeyen en müşkülpesent hanımlar bile hiç-

9 *Genellikle sarık, bohça, kundak ve yorgan yüzü yapımında kullanılan, zemini beyaz, üzerinde safran renginde nakışlar bulunan ipek kumaş.*

bir yerde böyle sadelik içinde bu kadar güzel bir gelin tahtı görmediklerini itiraf etmişlerdi.

Abdüllatif efendi Dilşinas hanımın kendisini bu taht üzerine oturtmak istediğini görünce, büyük bir tereddüt gösterdiyse de Dilşinas hanım:

Kızım Ahd. . . Şey, Fatma'ya, öksüzlüğünü hatırlatmamak istiyorsanız henüz hiç kimsenin oturmamış olduğu şu kanepeye oturmalısınız. Yoksa hepimizi üzer ve kederlendirirsiniz.

Deyince zaten hanımın yüzüne baktığı zaman. . . hani ya şu sedasının titremesinden şüphelenerek "neden sedası böyle çatal çutal çıkıyor? "diye yüzüne baktığı zaman, göz pınarlarında birikmiş olan iki damla gözyaşının solgun yanakları üstüne doğru aktığını da görünce ricayı tekrar ettirmeksizin kanepe üzerine oturdu. Zavallı Dilşinas! Zavallı Dilşinas! Bugün bir babanın görevi olan şu kuşak bağlama törenini kocasının, sevgili hayat arkadaşının yerine başka birisinin yapmakta olduğunu görür de üzülmez mi? Abdüllatif efendiden daha yakın bir kimse yok a. İster ki kocasının kardeşi olsun bugün şu makamda. Her kim olursa olsun kocasının yokluğunu hatırlatarak, zavallı Dilşinas'ı mutlaka ağlatacaktı. Ama bu acı, üzüntü yalnız Dilşinas'da. Ondan başka kimsede yok. Hatta Fatma Ahdiye hanımda, bile yok. Baba görmemiş, babanın ne olduğunu bilmez ki üzülsün!

Abdüllatif efendinin gelin tahtına oturması üzerinden iki üç dakika ancak geçmişti ki salon kapısından Ahdiye hanım, sağ tarafında kardeşi ve ders arkadaşı Remziye hanım, olduğu ve sol tarafında hoca Abdüllatif efendinin ihtiyar zevcesi bulunduğu halde girdi. Hazır bulunan hanımlar tarafından maşallahların haddi hesabı olmadığı gibi Remziye'yi tanıyanlar böyle bir mutlu günü onun için de diliyorlardı. Gelinin salona girdiğini gören Abdüllatif efendi oturduğu kanepeden derhal kalktı. Mor setten aşağıya fırla-

yıp gelini karşıladı. Ahdiye, bir baba karşısında diz çökerek ayaklarını öpmek istediyse de, hocasının iki ellerini birden tutup defalarca öptü. Hoş ihtiyar da; hem gelinin elinden öpüyor, hem de:

Hak Teâlâ hazretleri mutlu ve huzurlu etsin kızım, ikinizi büyük bir mutluluk ve bahtiyarlıkla bir arada kocatsın!

Temennilerini diliyorsa da bu sözleri şurada bizim yazdığımız gibi düzgün sözlerle söylemeye güç bulamayıp acı ve heyecanın birbirine karıştığı şu anda bu kelimeleri zihninde buluncaya ve özellikle dudakları arasından çıkarıncaya kadar tir tir titriyor, buram buram terliyor. Zavallı ihtiyarın Dilşinas hanımın, uzattığı bir şal kuşağı Ahdiye'nin beline bağlaması gerektiği zaman; ellerinin titremesinden bir türlü muvaffak olamayacağını herkes anladı. Kendi zevcesinin yardımıyla beraber güçlükle ancak bağlayabildi.

Şu dokunaklı tören de bu şekilde yapıldıktan sonra ve Dilşinas hanımın tedarik olarak bohça ile göndermiş olduğu üç yüz kuruş kadar çil parayı gelinin başına saçtı. Daha sonra iyi dileklerini sunarak ve çoluk çocuğun tam o an parayı kapışmaya koyulmalarından fırsat bularak salondan çıktı gitti.

Düğünlerde, halka yemek vermek meselesi! Malum a? Masrafın en büyüğü bu olduğundan zamanımızda bu adet yavaş yavaş kalkıyor. Keşke daha hızlı kalksa! Keşke birden kaldırılıverse! Hoş, geçerli bir sebep de olsa bunu kaldırmak geline bakmaya gelmek âdetini kaldırmak kadar zor görünüyor. Bu adetlerin ikisinden de şikâyet etmek o kadar normaldir ki. Halk, ne olursa olsun göze alarak bunları kaldırdıkları gün: İstibdadı yıkıp özgürlükleri ellerine verilmişçesine, bir başarıya kavuşmuş sayılacaklardır.

Geline bakmaya gitmek! On sekiz mahalle uzaklıkta ki yollardan kadınlar sökün ederler. Davetli değiller. Fakat onlar davetlilik, davetsizlik bilir mi? Bazı yeni düğünlerde

geline bakmaya gelecek olanlara evvelce birer davetiye göndererek, onları da bu şekilde davet etme yolu bulunmuş. Ne güzel yol ama kadınlar o güzel yollara gelirler mi? Mahalle bekçisi kapıda! Bir de jandarma var. Bir de polis var. Heyhat! Önlerine gelenleri paralarcasına yapılan hücumlara bunların hangisi karşı koyabilir. Mutlaka girecekler. Hem çarşaflarını, ayakkabılarını çıkarmak da yok. Çıkarsalar nereye koyacaklar? Kim muhafaza edecek? Eğer hava biraz da yağışlı ise var ya, vay o düğün hanesinin haline! İçine dört beş tulumba alınarak yangından kurtarılmış haneye benzedi gitti. Şimdi düşünün. Evin içi bu haldeyken, yüzlerce davetli misafirlere yemek yedirilecek. Bizim Dilşinas hanımın düğünü gibi orta halli bir düğünde; en az kırk, elli sofra yemek verilecek. Bunun için her takımı ile dışarıdan aşçı tutulmuş. Sofracı tutulmuş. Birkaç sofra birden verileceği için yemek buharı ön tarafı istila etmiş. Yağ kokusu zerde kokusuna karışmış. Herkesin alelade kuşluk yemeği saati olan vakitten üç dört saat önce yemek verilmeye başlanmış. Başka türlü sofraları yetiştirmeye imkân yok ki! Henüz karınları acıkmamış olanlar yemek yemeye davet, yani sözün doğrusu mecbur bırakılıyorlar. Bu kadar erken başlandığı halde de sofraların sonları saat sekizlere, dokuzlara kadar devam ediyor. Bu sofralara oturtulacak olan zavallılar açlıktan gebermeye terk ediliyorlar. Sofracılıktan bihaber olan terbiyesiz hizmetçinin birisi bir veya birkaç hanımın üzerine kuru bamya sahanını devirivermiş. Avuç dolusu paraya mal olan elbisesine hanımların, ciğerleri yanıyor ama ne diyecek? Her taraftan "uğurdur inşallah" tesellilerine boyun eğmeyecek mi? Bir sofradan halk kalktıktan sonra evlerin hali tahmin edebileceğiniz gibi, sofralar ve yemek takımları sabunlu sular ile yıkanacakken bu kadar özene zaman olmadığından, sadece bir kuru bez ile silmekle yetiniyorlar. Yağ yağ üstüne binmiş, kir kir üstüne. Havlu, peşkir namına misafirlere verilen bezler ele alınabilecek halden çıkmış-

lar. Mide olsun da bunlardan iğrenmesin. Fakat çare yok! Görenek! Eğer bir kısım misafirleri yemeğe davet etmeyecek olsalar gücenmeleri muhakkak. Bunların hemen hepsi bir düğün hediyesi de getirmişler. Kimisi soğan zarı kadar ince birer gümüş kupa. Kimisi yine bu yolda yapılmış eski biçim bir çift zarf ve fincan! İsterler ki hediyeler biraz daha pahalı olsun. Ne kadar pahalı olursa davetlilerin şikâyetleri o kadar artacak. Zira bir aile yılda düğün ve loğusa gibi sekiz on topluluğa davet edilecek olur da her birine de az çok değerli hediyeler götürecek olursa aile bütçesi bozuldu gitti.

Düğünlerimiz için şu paragrafımızda tasvir ettiğiz şeyler anlattıklarımızın binde birisi olamaz. Yalnız, bazılarını uyarmamızdan okur ve okuyucularımız, külliyatına başvurabilirler. Hiç şüphe edemeyiz ki bu boş masrafları, bu kuru kalabalıkları kendileri de kabul etmezler. Hele zihinlerini biraz daha yorarak ve gözlerini biraz daha açarak "çeyiz" için ne kadar lüzumsuz şeylere, ne çok paralar sarf edildiğini düşünecek olurlarsa ev yapmak demek olan düğünlerin, adeta ev yıkmak ile aynı anlama geldiğini anlayacaklardır. Orta halli bir adamın gelin edecek üç kızı oldu mu? Vay haline! Bari bol ağırlık verecek taliplere rast gelsin. Ama zamanımızda ağırlık ile kız alabilecek babayiğitler şöyle dursun, aldığı kızı besleyebilecek kahramanlar bile azalmıştır. Çoğunluğun selameti, medeniyetin gelişmesi, yeni nesillerin çoğalması ve servetin korunması gibi önemli noktalarda şu evlenme meselesinin acilen düzeltilmesi gerektiği inkâr edilemez. İnşallah yakında bu düzenlemenin kolayca yapıldığını görürüz diye duada kusur etmeyelim. Belki duamız yüce Allah'a ulaşır.

Bu inancımızın ve dileğimizin gücü, bizi konumuzdan biraz uzaklaştırdıysa da şu ibret veren duruma bakılırsa, dikkat çektiğimiz noktalar da konuyla ilgilidir. Bugün, Dilşinas hanımın evinde gelinin giydirilmesinden itibaren evin içi şu tasvir ettiğimiz manzarayı almıştı. Abdüllatif efendi,

kuşak bağlama törenini yapıp çıktığında evin içi düğün evlerinde görmeye alıştığımız olağanüstü havaya bürünmüştü. Bu dakikadan itibaren damadın gelmesi bekleniyordu.

Damat Nurullah beyin, koltuk törenini yapmak üzere tam öğle vakti düğün evine gelmesi gerekiyordu. Bu delikanlıyı tanıyanlar onun tam zamanında orada olacağından emindiler. Bu yüzden birkaç hanım civardaki bir camide öğle ezanı okunduğunu işittikleri zaman damat beyin neredeyse geleceğini düşünerek ona göre hazırlık yapmasını Dilşinas hanıma söylediler. Dilşinas hanım:

"Biz hazır ve amadeyiz. Gelmelerinden başka bir şeyi beklemiyoruz," dedi.

Sonrada sokak kapısından, gelin tahtına kadar damat ve gelinin geçeceği yol üzerinde düzeltilmesi gereken bir şey var mı diye şöyle bir etrafa bakındı. Fakat düzeltecek hiçbir düzgünsüzlük bulamadı.

Cemaat camiden çıkacak kadar zaman geçti. Nurullah beyden henüz eser yok. Zaten aceleye ne lüzum var? Düğün evi neşe dolu. Koltuk töreninin geciktiği kimsenin aklına bile gelmiyor. Hatta gelin özel olarak hazırlanmış tahtına henüz getirilmemişti. O yüzden geline bakmaya gelenler Ahdiye'yi görmek için bir hayli zamandan beri içerdeki odaya giriyorlar. Ne gelini beğeniyorlar, ne tahtı, ne döşemeyi. Hatta o büyük kordonlu hanımları da beğenmiyorlar. Beğenmeyenler ekseriyetle kimlerdendir bilir misiniz? Gücü yetmeyenlerdir! . Kendi kudretlerinin üstünde gördüklerinin refah ve saadetine imrenmekle kalmıyorlar. Bunlara düşmanca bakıyorlar.

Öğleyi bir saat geçti, damat Nurullah bey henüz gelmedi. Olabilir ya. Gelinin kolunu koltuğuna alacak bir damat, sıradan bir süsle yetinemez. Başkalarının tıraşı bir çeyrek sürer ise onun tıraşı bir saat sürer. Potinlerinden fesine kadar her şeyin yerli yerinde ve temiz pak olması zamana

muhtaçtır. Düğün halkından hiç kimse damadın geciktiğini düşünmüyor. Herkes olanı biteni seyretmek ve birilerini çekiştirmekle meşgul oluyor. Yalnız Nurullah beyin, ne kadar dakik olduğunu bilen birkaç hanım bu işte biraz gecikme görüyorlarsa da onlar dahi gecikmeye ehemmiyet vermiyorlar. Her zaman dakik olan bir adam kendi düğün gününde bu alışkanlığını bozar mı? Beş on kere düğün münasebetiyle bile zamana riayet etmiş olduğu tecrübe edilmiş değil a.

Öğleden iki saat geçti. Cemaat içinde:

Yahu! ikindi oluyor. Koltuk ne zaman yapılacak?

sözleri söylenmeye başlandı. Doğrusu henüz ima edilerek söylenen sözlerden değil ama bu sözleri işitenlerde biraz onaylama görülüyor. Nurullah beyin zamanında geleceğini bilen birkaç hanım gecikmesinden endişelenmeye başladılar. Mutlaka "bir özrü olmalı. Yoksa Nurullah bey böyle iki saat geç kalmazdı. "diye fikir yürütmeye koyuldular. Bunlardan birisi geç kalmasının nedenini Dilşinas hanıma sordu. Dilşinas epeyce dalgın bir tavırla:

"Vallahi hanım kızım, ne diyeyim bilmem! Öğle ezanında geleceğini haber vermişlerdi. İki buçuk saat kadar geç kaldı. Neredeyse şimdilerde gelir."

cevabını verince bu cevap Nurullah beyi tanıyan o birkaç hanımda tam bir güven uyandırmadı. Kına gecesi şenliklerinden sonra yataklarına girmiş ve bir zamana kadar uyuyamamış bulunan hanımlardan birisinin sohbet esnasında bazı şeyler bildiğini ima etmesi hatırlardadır ya! öğle ezanından sonra üç saat geçip de ikindi vakti gelip çatmıştı. Nurullah beyin henüz ortaya çıkmaması üzerine bu bilgiç hanım diğer yatak komşularını birer birer arayıp bulmuş ve ağızdan kulağa bir fiskosa girişmişti. Yanlarına sokulup da neler söylendiğine kulak vermiş olaydık kulaklarımıza merak edilecek bazı sözler ulaşırdı. Maalesef şunları işitirdik:

Hanım hemşireler, galiba bildiklerim dosdoğru çıka-

cak. Bu damat beyefendi gelecek idiyse şimdiye kadar gelip çıkmalıydı. Akşam ezanından sonra koltuk törenini yapacak değil a! Pek zannediyorum ki bu düğün, bu bayram bir facia suretini alacak.

Bu sözlerin bize nasıl tesir edeceklerini bilemez isek de bunları işiten iki hanıma tesirleri pek ziyade olduğunu, benizleri sapsarı kesilmiş olmasından anlayabiliriz. Hatta bu etki kısa bir sürede bütün salona yayıldı. Yalnız "Damat bey henüz gelmedi"den ibaret değil, "Galiba hiç gelmeyecekmiş" suretini de geçerek birkaç dakika zarfında "Düğün bozulacakmış" derecelerine kadar da vardı.

Bu sözlerin biçare Dilşinas hanımın kulağına ulaşmaması mümkün mü? Gürül gürül ikindi ezanları okunmaya başladığı halde damadın henüz ortaya çıkmamasına başka bir anlam vermek için hiçbir yol bulunamıyordu. Damadın hemşiresi Zeliha hanımın yanma sokularak:

Hanım hemşire! Siz bu hallere ne mana verirsiniz?

diye sordu ise de Zeliha hanımı kendisinden daha ziyade üzgün buldu. Onun hayreti kendi hayretini de geçiyor. Tam zamanında mutlaka koltuk töreninde hazır bulunmak kararında olduğundan başka bir haber veremiyor. Nurullah beyin hanesine bir adam gönderildi. İki kilometre kadar uzak bulunan haneden bir cevap alabilmek için hiç olmazsa yarım saat beklemek lazım geliyordu. Yarım saat! Böyle bir hengâmede ne uzun zamandır. İsterlerdi ki Nurullah beyin hanesi daha yakın olsun, evin hanımı işte burada, düğün evinde. Nurullah'ın babasının da şu saatte hanesinde bulunacağına hiç ihtimal verilemez. Fakat durum gittikçe bozuluyor. Zira kadınlar arasında bir hareketlenme başladı. Üç beş yüz kadının toplandığı bir düğün hanesinde yüz kadarının olsun terbiyesizlerden olacağı ve bunlar içinde beş on tanesinin de edepsizlerden bulunacağı tahmini güç şeylerden değildir. Bu edepsizlerden en cüretli olan birisi Dilşinas

hanıma hitaben:

Hanımefendi! Hanımefendi! Düğün var, yüz yazısı var diye memleketi başınıza topladınız ama hani ya damadınız nerede?

deyince bu cüret diğer edepsizlere ve onlardan da terbiyesizlere intikal ederek her ağızdan bir söz çıkmaya başladı. Gerçekten hiçbir koltuk töreninin ikindiden sonraya kadar gecikmesi görülmemiş, işitilmemiş bulunduğundan hoşnutsuzluk yayıldıkça yayılıyordu. Biçare Dilşinas hanımı hiç sormayınız. Utancından, kahrından yerler yarılsa yerlere geçecek. Sözü geçen bilgiç hanım ise gururlu, kendinden emin bir edayla:

Meğer işittiklerim hep sahiymişler. Bu düğün bozuldu, efendim, bozuldu. Zaten derme çatma bir şey olduğundan Ahdiye hanımın arzusu bir "püf" ile söndü gitti.

diyor. Ve bu sözü artık yalnız kendi iki refikasına değil dinlemek isteyenlerin hepsine hitap edercesine söylüyor.

Saat ona yaklaştı. Nurullah beyin hanesine gönderilmiş olan adam geldi ise de yüreğe su serpecek bir haber getiremedi. Küçük bey sabahleyin hanesinden çıkmış, hamama filan gidecekmiş, babası olan büyük bey de ikindiüstü hanesinden çıkmış akşam damat sofrasına gelecek ve namazında hazır bulunacakmış. Hanesinde bundan başka haber yok. Ey bu haberlerden ne çıkar?

Uzak yerlerden gelmiş olan hanımlar ikişer, üçer çarşaflarını, carlarını[10] istemeye ve evlerine dönmeye başladılar. Artık çenelerini bıçaklar açamamakta olan Dilşinas biçaresi bunlara:

Ne acele ediyorsunuz hanımlar, elbette nerede ise gelir çıkar diyebilmek için olanca cüretiyle konuşmaya çalışıyorsa da ağzında çıkan sözler işitilip anlaşılabilecek bir surette çıkamıyorlar. Duyulsa, anlaşılsa bile ne fayda? Saat on bire

10 İlan

geliyor. İkişer üçer derken beşer altışar, hatta sekizer onar hanım kafileleri dönmeye başladılar. Zavallı Ahdiye neye uğradığını bilemiyor. Bu büyük belanın korkunçluk derecesini anlamaya bile gücü yetmiyor. Refikası Remziye'nin elini tuttu. O dost elini buz gibi soğuk buldu. Sanki biçare Remziye'nin damarlarında kanı kurumuş, halbuki Remziye Ahdiye'nin elini ateş gibi sıcak bulmuştu. Öyle olacak ya! Şiddetli sıtma gibi bir hal kızcağızı sarmış. Başı ateşler içinde! "Remziye'ciğim, bu hal ne hal?" suallerine Remziye bir cevap bulabilmekten aciz. O da bu halin ne hal olduğunu soracak bir adam arıyor.

Konak bir yandan boşalıyor. O terbiyesiz ve edepsiz takımı gitse cana minnet fakat onlar giderler mi? Onlara seyir lazım. Dram veya komedya olduğunu fark ve ayırt etmeye yanaşmak bile şanlarından olmayan bu rezil ve sefil güruh şu işin sonunun neye varacağını görmek için bekliyorlar. Asıl, kibar ve haysiyetli olanlar gidiyorlar. Hem de ciğerleri kan dolu olarak gidiyorlar. Gerek geline ve gerek validesine, üzüntülerini ve tesellilerini ne şekilde anlatacaklarını bilemeyerek gidiyorlar. Hatta taziyet lazım mı? Onu da kestiremiyorlar, işin içinde bir büyük sır var ama ne olduğunu, ne olabileceğini bir türlü anlayamıyorlar.

Saygın misafirlerin hepsi gitti. Hane içinde bilinen sefil ve rezillerden başka kimseler kalmadı. Hoca Abdullatif efendinin eşi Zehra hanım bunlara:

Hanımlar haydi siz de gidiniz. Görüyorsunuz ya? Düğünümüz, derneğimiz bozuldu. Saat on biri geçiyor, diye sesleniyor ama biçare Dilşinas ile ondan daha biçare olan kızcağızı Ahdiye'nin gözlerinden bela yağarcasına yaşlar boşaltan bu acı sözler o sokak karılarına alaylı gülüşmelerden başka hiçbir tesir etmiyor. Hatta Zehra hanıma hakaret ederek:

Hanım, hanım! Hem suçlu hem güçlü derlerse o da siz-

siniz. Geline bakalım diye işimizi gücümüzü bırakıp geldik. Şimdi de bizi kovuyorsunuz, ha!

yollu başladıkları azarlamayı bitirmek bilmiyorlar. Nihayet kapıdaki polis ve jandarma ve bekçiyi içeriye alarak bu sefilleri neredeyse zorla dışarı çıkarmaya mecbur kalıyorlar. . Aman yarabbi! Bunların çıkarken ettikleri edepsizlikleri görmeli ve söyledikleri edep dışı sözleri işitmeli idi. . . Hayır, hayır! Ne bu haller görülecek hallerdendir, ne de bu sözler işitilecek sözlerdendir.

Akşam ezanına yakın bir zamandaydı ki polis efendi, "Öyle ise biz de gidelim"den ibaret bir haber gönderdi. Öyle ise! Aman Yarabbim ne mühim söz! Yani düğün dernek berbat oldu ise! . Öyle ya bari onlar da gitsinler. Hatta Dilşinas hanım bunlar için hazırladığı ipekli mendilleri gönderdi ki polis efendi için iki ve jandarma için bir ve mahalle bekçisi için de yarım lira bu mendillerin birer ucuna bağlanmıştı.

Onlar da gittikten sonra hanenin içi hemen hemen her zamanki haline dönmüş oldu. Yalnız aşçılar ile sofracılar her zamanki hale katılmış sayılırlar ise de bunlar alt katta bulunduklarından üst kat ahalisi ana kız Dilşinas ve Ahdiye ve görümce Zeliha ile kiracılardan ibaret kaldı.

Bir çeyrek saat kadar bir zaman geçti ki bunların güya cümlesi dilsiz imişler gibi hiçbirisinin ağzından bir kelime çıkmıyordu. Ezandan sonra damat Nurullah beyin pederi Kâşif efendi kendi yakınlarından iki kişi ile damadın yemeğine katılmak için selamlık tarafına geldiler. Aşçı onları karşılayıp kendilerine ayrılmış odaya aldı. Geldikleri Dilşinas hanıma haber verildiğinde biçare kadıncağız Zeliha hanımı da elinden tutup çıldırmış gibi koştu ve aralık edilen kapıdan:

Aman Kâşif efendi hazretleri, başımıza gelen bu hal nedir?

sualini derecesi pek kolay tahmin olunabilecek bir telaş ile söyledi. Hâlbuki Kâşif efendi, hanım gelinceye kadar olanı biteni aşçıdan öğrenmiş ve o da hanımdan beter bir hale girmişti. Dedi ki:

Vallahi hemşire hanımefendi, ne diyeyim? Ne diyeceğimi ben de bilemiyorum. Bizi bir felaket vurdu. Ama nasıl bir darbeye uğradığımızı yemin ederim bilemiyorum.

Damat bey hanenizden bugün saat kaçta çıktı? Tahminen saat dörtte. Çıkarken gördünüz mü?

Evet! Her gün yaptığı gibi bugün de elimi öperek çıktı.

Halinde ve sesinde bu işten pişman olduğuna dair bir alamet görebildiniz mi?

Hayır, efendim, hayır! Allah göstermesin. Pek neşeli, pek hevesliydi. Güveyi sofrasında ve namazında mutlaka hazır bulunmamı tekrar tekrar ellerimi öperek rica etti. Asıl bu gün ve bu akşam hayır dualarıma muhtaç olduğunu bildirdi. Ben oğlumdan eminim, hanımefendi, hemşireciğim. Bize bir felaket isabet etti.

Ne gibi felaket diye tahmin edebilirsiniz?

Hiçbir şey tahmin edemem. Bu bir görünmez kaza olmalı. Oturduğu yerde oğlumun üstüne duvar yıkılması gibi bir kaza.

Babası bu sözü söylerken kızı Zeliha da büyük bir hayretle başını sallayarak babasını onaylıyor ve doğruluyordu.

Mahalle imamı ve iki muhtarı ile mahalleden üç dört adam daha geldikleri sırada Dilşinas hanım Zeliha ile beraber yine harem tarafına çekildi. Bu biçareler bir düğün evine değil sanki bir cenaze evine geliyorlarmış gibi geldiler. Mahalleden olan adamlardan birisi içeriye girmek istemediyse de imam efendi bu hareketin pek uygunsuz bir hareket olacağını söyleyip arkadaşlarını zora yakın bir şekilde içeri almıştı. . Kâşif efendi imama ve imam Kâşif efendiye hayretlerini nasıl göstereceklerini bilemeyerek şaşkın şaş-

kın birbirinin yüzlerine bakıyorlardı. Çaresiz sofraya oturdular.

Hazırlanmış olan yemeği yedilerse de ne yediklerini biliyorlardı, ne içtiklerini. Yemekten sonra biraz sohbet ettiler. Fakat Nurullah beyin geç kalmasını ne gibi bir sebebe bağlayacaklarını bilemiyorlardı.

İmam efendi ile cemaati çekilip gittikten sonra Kâşif efendi Dilşinas hanımı tekrar çağırdı ve:

Hanımefendi hemşireciğim, henüz kendimizi umutsuzluğa kaptıracak bir hal göremiyorum. Müsaadenizle gideyim, oğlumu arayayım. Her zaman tıraş olduğu yeri bilirim. Orada arayayım. Zabıtaya müracaat edeyim. Bu gece vakit geç olacağından neticeyi yarın size bildiririm. Kızım Zeliha burada, yanınızda kalsın!

Sözleriyle başlayarak birçok teselliler verdi. Bu teselliler Dilşinas hanımın içini rahatlattı. Nurullah beyin gecikme veya kaybolmasına kendilerinin sebep olmamalarının ortaya çıkması buruk bir teselli oldu. Böyle düğünlerin bozulması nadir olan şeylerden değildir. Fakat en ayıp olan yönü damadın, alacağı kız hakkında yaptığı araştırma sonucunun mecburiyetiyle caymasıdır. Kâşif efendinin temini ve Zeliha hanımın da onaylamasına göre Nurullah beyde böyle bir hal yoktu. O halde bir kazaya uğramış olmalıydı.

Evet! Biçare Nurullah bir kazaya uğramıştı. Hem de ne büyük kaza! Allah düşman başına vermesin. Bakınız ertesi gün Kâşif efendi Dilşinas hanıma gönderdiği mektupta ne diyordu. Diyordu ki:

"Hemşirem hanımefendi hazretleri! Oğlum Nurullah bey oğlunuz her zaman tıraş olduğu berber dükkânında dünkü gün saat tamam beşte tıraş olmuş. Koltuk törenini için evinize gitmek üzere dükkândan çıkacağı sırada iki polis hafiyesi gelmişler İsminiz Kâşif efendi zade Nurullah bey değil midir? Sorusunu doğrulattıktan sonra Bu

sene hukuktan çıktınız, değil mi? Sorusunu da sormuşlar. Buna da doğru cevabı alınca öyleyse buyurunuz, sizi zaptiye nazırı paşa hazretleri istiyorlar. diye hazır bulundurdukları arabaya bindirmişler. Kendileri de beraber binerek götürmüşler. Berberden bu haberi aldığım anda geç vakte bakmayarak zaptiye nezaretine koştum. Oğlumu görmek istedim! Maalesef ki göstermek istemediler nazır paşa hazretleri görmeksizin sizin görmeniz uygun olamaz. dediler. Bela ve felaketin ne kadar büyük olduğunu anladım. Doğrusu 'Merak etmeyiniz. Pek o kadar mühim bir şey değildir. Galiba bir düşman kötülüğüne uğramıştır. Birkaç sorguyla, birkaç gün sora kurtulacağı düşünülüyor. dediler ise de sizi aldatmaya ne hacet. Böyle şeylerden birkaç sorguyla birkaç gün zarfında kurtulmak mümkün olabileceğine inanamam. Zira ben mahalleniz imamı ve diğerleri ile konağınızda iken polisler evimi de basıp oğlumun odasından bir hayli kitap filan kaldırmışlar götürmüşler. Benim kitap odamı dahi aramışlarsa da bir şey bulamamışlar. Oğlumda zararlı evrak bulunabileceğine asla ihtimal veremem. Zira politika ile meşgul bir delikanlı değildir. Daima böyle şeylerden sakınır. Bir düşman iftirasına uğramış olduğu muhakkaktır. Herhalde korkacak bir kusurumuz olmadığına emin isem de böyle işlerin öyle birkaç gün değil a, birkaç hafta ve belki de birkaç ay zarfında da bitirilemediğini nice örneklerine dayanarak söyleyebilirim. Sizi aldatarak teselli vermeyi hiç uygun görmüyorum. İşte araştırmamı ve incelememi dosdoğru yazdım. Sürekli bir habere muhtaç olduğumuzu inkâr edemem. Bilhassa kızım Ahdiye hanımın şu felakete karşı tamamıyla sabır ve metanet göstermesini tavsiye ederim. "

Allah cümlemizi korusun. Böyle felaketlerde insanın anlayışı tıkanır, soğukkanlı olamaz. Nasıl düşüneceğini, ne yolda bir hüküm vereceğini bilemeyerek şaşırır kalır, işte bu hal Dilşinas hanım ile kızında fazlasıyla görülüyordu.

Hele Ahdiye dünyanın sıkıntılarına ve dertlerine dair hiç tecrübesi olmamış bir çocuk olduğundan böyle bir hale ne sebepten dolayı kahırlanmak lazım geleceğini de zihninde ciddi bir şekilde tayin edemiyordu.

Kâşif efendi ilk mektubu sabahleyin yazmış olduğu halde akşamüstü bir mektup daha gönderdi. Gündüz zaptiye nezaretine bir daha gitmiş, oğlunu mutlaka görmek için yalvarmış, yakarmış. Yalnız olamazsa zabitler huzurunda olsun bir kerecik görmek ricasında bulunmuş ise de merhamete dair bir eser görememiş. "Bugün Cuma, büyük memurlar gelmediği için, durumu incelenmedi. Oğlunuz görüşmeye yasaklıdır. Uzaktan bile göremezsiniz"den başka cevap alamamış.

Bu mektup da zavallı Dilşinas hanımın umutsuzluğunu artırdı. Hoca Abdüllatif efendiyi durumu araştırmaya memur etti. Onun getirdiği malumat da Kâşif efendinin verdiği, umutsuzluğa düşüren ve keder boğan haberleri doğruluyordu. Bundan sonra günler geçiyor, her günün hali dünkünden daha fazla umutsuzluğa ve acıya neden oluyor. Biçare kadınların hanelerinin hali ölü evi gibi alt üst oldu. O hanelerin en büyük yeis ve matemi ilk güne mahsus olup ondan sonraki günler geçtikçe kederleri azalır. Fakat bu evdeki matem havası günler geçtikçe daha çok artmakta idi.

Üç ay böyle sıkıntılarla dolu bir halde geçtikten sonra bir gün Kâşif efendiden bir mektup daha geldi. Bu mektubu Ahdiye, umutsuzlukla okudu:

"Hanım efendi hemşirem! Birbirimizi taziye edecek bir gündeyiz. Şimdi oğlum ve oğlunuz Nurullah'a veda ederek geldim. Tutuklanalı üç ay olduğu halde bir defacık olsun görüşmek için izin alamamıştım. Bugün Akka'ya sürgüne gönderiliyor. Hapishanede, vapurda, şöyle ayakta bir görüşmeye müsaade verdiler. Sizin ellerinizi ve Ahdiye hanım kızımın gözlerini öpüyor. Namus ve insaniye-

tin kendisine verdiği görevde kusur etmeyeceğini ve kendi yüzünden size hiçbir ziyan gelmesine rıza göstermeyeceğini yeminler ile temin ediyor. Ne yapalım hemşireciğim asrımızda böyle felaketlere uğramış olan yalnız biz değiliz. Biz Akka'ya sürülmekle yine hafif bir belaya uğramışız demektir. Bunun daha Trablusgarp'ları, Yemen'leri, Fizan'ları da var. Sabredelim, Allah mazlumların ahını zalimlerde bırakmaz. "

Ahdiye bu mektubu okurken Dilşinas hanım bir iki defa baygınlıklar geçirdi ise de kızına renk vermemek için bütün kuvvetini topluyordu. Nurullah beyin bugün şu haneden tabutu çıksaydı haneyi ne halde bırakacaktıysa, hane o halden de besbeter bir çaresizlik içindeydi. Hele biçare Dilşinas hanım üç aydır yaş döken gözlerinde artık gözyaşları kurumuş zannında iken bugün dahi dökecek sel gibi yaşlar bulduğuna kendisi de şaşıyordu.

II
BU BAŞKA BİR ROMAN

Bir muammasınız Nurullah! Bak yine "Nurullah" dedim, Nuri, bir muammasınız.

Anlayamadım Ceylan.

Adam içinde adamsınız. Birbirine hiç benzemez iki adamı hamur etmişler, ondan bir Nuri yapmışlar.

Hala anlayamadım. Asıl muammayı siz yapıyorsunuz.

Hayır, efendim. Benim yaptığım muamma değil. Açıktan açığa söylüyorum. Fikirleri açık olanların sözleri de açık olur.

Lütfen biraz açıklasanız. Adam adam içinde! Şimdiye kadar işitmediğim yeni bir söz. Birdenbire anlayamamakta haklıyım.

Bunda anlaşılmayacak ne var? Teorilerinize bakarsak serbest fikirli bir adamsınız. Yeni adamlardansınız. Hâlbuki pratiklerinize bakınca hala eski zamanlar çürüklüğü içinde pala çalıp giden bir. . . Bir. . . Öf nasıl tabir edeyim. Bizim Türkçemizde bu tabirler de yok ki. Bir mahcup bir. . . Ha! buldum: bir mıymıntısınız.

Ben ha!

Evet, siz!

Güzel hanım! Şu kararı ne gibi esaslar üzerine bina ettiğinizi de lütfen izah buyurur musunuz? Bir zandan mı ibarettir? Yoksa kesin esaslar üzerine kurulu bir hüküm mü?

En başta şuna inanmalı ve emin olmalısın ki bir zandan, bir kuruntudan ibaret değil. Gerçekler üzerine kurulmuş bir hüküm. Ama gerçeklerin dayanıklılık derecelerini belirlemek için, araştırmayı derinleştirmem gerekir. Bakınız açıkça söyleyeyim: geçen gün sizin evde Fransızca konuşmamızda beni reddetmek için "Ceylan hanım! Sizin teorileriniz bir matmazeli bir delikanlı ederek kapıp koyuvermek teorisidir," diyordunuz. Bense siz " Bir delikanlıyı bir matmazel etmek istiyorsunuz," diye reddediyordum. Şimdi şu iki teorinin arasını bulmalıyız.

Ondan kolay ne var? Kız kızlığını bilmeli, erkek de erkekliğini, Size daima söylediğim bu değil midir? Teori başkadır, pratik başka.

İnsan birçok kitaplar okur. Bu kitapları da insanlar yazmışlardır. İnsanoğlunun fikirlerindeki aykırılık ve karşıtlık onların kitaplarında da toplanmıştır. Bu fikirlerdeki karşıtlığı ve farklılığı zihnimizde toplayıp, muhakeme ederek biz de bir fikir oluştururuz. O bizim teorimizi, nazariyemizi teşkil eder. Ama onu hayata uyarlayıp, gerçekleştirebilir miyiz? Dünyada hiçbir adam bulamazsınız ki her fikrini gerçeğe. . .

Her zaman sayıkladığınız şeyi bir daha tekrar ile yorulmayınız rica ederim.

Siz de her zaman reddettiğim şeyi tekrar ederek yorulmamanızı rica ederim, insan, hatta bir kız bile birçok şeyleri öğrenmeli. Fakat içinde yaşadığı çevrenin şartlarına uygun davranışlardan ayrılmamalı. Kız kızlığını bilmeli, erkek de erkekliğini.

Pekâlâ! Ben kızlığımı nasıl istersem öyle bilmekte hürüm. Fakat siz erkekliğinizi niçin bilmiyorsunuz? Neden serbest bir kız yanında miskin bir diğer kız gibi davranıyorsunuz? işte artık büsbütün açık konuşuyorum. Yıllardır sizinle tanışıyoruz. Çocukluğumuzdan çıkar çıkmaz kardeş-

çe bir münasebette bulunduk. Yeni medeniyet hakkındaki araştırmanız, incelemeniz insanoğlunun... Yalnız insanoğlunun da değil, hem de insan kızının medeni haklarını size anlattığını gösterdiniz. Ben de hoca hanımdan bu yoldaki incelemenin sonucuna ve okuduğum Avrupa eserlerinden o sonucu çıkarmış olan eskilere doğru zihnimi eğlendirdiğimden, sizi kafama denk buldum. Açıkça söylüyorum. Sevdim! Ne o? Bir kızın bu cüretini beğenmiyorsunuz ha?"

Hayır! Buraya kadar beğenmeyecek bir şey yok. Doğrusu bizim milli duygularımıza göre bir kız "sevdim" demeyecek. Yalnız söylediğini kabul ettiğini gösterecek. Bizim duygusal şairlerimize göre bir kız yüreği yakan bir peridir ve erkek onun bir hayranıdır. O göz kamaştıran bir put ki kürsüsü üzerinde gururla oturacak ve erkek tarafından onun kürsüsüne arz ve takdim olunan aşka dayanan tuhaflıkları reddetmeyerek kabul etmiş olacak. Allah korusun gerek kadında, gerek erkekte görülen ileri fikirler şimdi bu hisleri saflığın aşağı derecesine indirmeye yüz tutmuştur. Onun için ben de bunları büyütmeye lüzum görmüyorum. "Sevdim," demenize ses çıkarmıyorum. Ama bir şartla! Bu hududun haricine çıkmamak şartıyla.

Ha, evet, bundan sonrası beğenilmeyecek. Sevdim, insan birini severse eski zaman kızları gibi sevdasını kimselere söylemeye bile cesaret edemeyerek verem olup gitmez ya? Sevdasının zevkini sürmek ister. Ayrılık acısıyla ve özlemden yanıp yakılmak miskinliği şu zaman için olmayacak şeylerden midir?

Bunu sormaya ne hacet? O şeylerden olmadığı somut olarak ispat edildi bile. Şimdi kızların elleri kalem tutuyor. Yanmayı, yakılmayı bırakınız, gönülleri hangi delikanlıya ısınıyorsa onunla yazışıyorlar. Fotoğraf alıp vermeden başlayarak cüretlerine, fırsatlarına göre görüşüyorlar da.

işte biz de bu serbestlikten istifade ediyoruz. Bakınız

görüşüp konuşuyoruz.

Kardeş gibi! Değil mi?

Öyle ya?

Hayır, hiç de öyle değil! Birbirini seven bir kız ile bir delikanlı kardeş gibi anlaşmak, budalalığında bulunurlarsa Âşık Kerem, Şah İsmail zamanlarındaki kızlara, oğlanlara bile benzememiş olurlar.

Eskiden diyordunuz ki: Kadın ve erkek medeni açıdan eşit olduklarından bir kadın ile erkeğin hiç olmazsa iki erkek gibi serbestçe dostane ilişkide bulunmaları neden yasak olsun.

Evet, hiç olmazsa! Bu "hiç olmazsa" kadarını bazı kesimlerimiz güç bir durum olarak kabul ettiğinden biz de kabul edebildik. Buna teşekkür ederim. Fakat düşünmeli ki ikimiz aynı cinsten değiliz. Aynı cinsin iyi anlaşması ile farklı cinslerin iyi anlaşması kardeşlikten başka bir şeydir. Bu tabiidir. Tabii olan bir şey inkâr, edilebilir mi?

Sükût ha? Siz her zaman böyle yaparsınız. Teorilerinize hiç diyeceğim yoktur. Fakat iş pratik tarafına geldi mi, delil ve kanıtınız tükenince böyle yenilgiye boyun eğersiniz.

Yenilgiye boyun eğmek değil! Fikirlerinizi çürütmek için söylenecek sözler içinde sizi incitecek gibileri bulunur da incinirseniz diye! Her milletin dini kurallarından ve toplumsal kurallarından başka medeniyet usulleri vardır. Sizin ve örneğinizin varsayımları o medeni usullerle uygun düşmezse size uyarak o usul ve kuralları ayaklar altına mı alalım?

Hangi medeniyetin kanunları? Kaynağı Hindistan'a kadar varan yedi sekiz bin senelik Brahmanizm medeniyetinin kanunları mı? Gözlerinizi yalnız Doğuya dikip oradan ayırmayacağınıza biraz da Batıya çevirseniz ya. Avrupa ve Amerika'nın yeni medeniyeti "medeniyet" değil midir? Her tarafta kadın hakları davasıyla ayağa kalkılmıyor mu? "Ka-

dın deyince kızlar da dâhil değil midirler? Acayip! Bu ne kadar haksızlık? Bir beyefendi evlenecek. Görücüler gelir. Cariye alacaklarmış gibi kızı uzun uzadıya muayene ederler. Beğenip beğenmemek hakkı bunlarda. İlk muayenede beğenirlerse, ikinci muayenede nefesini koklarlar. Gece horlayıp horlamadığını tahkik ederler. Bilmem ne, bilmem ne. Sonra da utanmadan çeyizini sorarlar. Babasının servetini sorarlar. Bunlar ne? O biçare kız varacağı herifi rüyasında bile görmez. "Pek alafranga" diye bazı daha çürük akıllıların ayıplamalarına rağmen damat beyin bir fotoğrafı gösterilirse ise o! . Yeni moda, alafranga bir iş olur. Her yönü kız için bir güne hakaretten ibaret olan düğün yapılır. Bundan sonra kızcağızın dirliği düzenliği kocasının ağzından çıkacak iki kelimeye bağlı kalır: "Boş ol!" Nuri bey, hala bu fikirlerde misiniz? Hala bunu medeniyet diye kabul ve tasdik edecek fikirlerde misiniz?

Aman Ceylan hanım beni korkutuyorsunuz. Küçük bir çocuğun heyecanıyla "Avrupa ve Amerika'nın yeni medeniyeti" diye bir meseleden sonuçlar çıkarmaya kadar varıyorsunuz. O yeni medeniyetin ehli olanlar Avrupa ve Amerika'da bile hala azınlıktadır. Kadından erkekten on binde birisi o yeni medeniyeti kabul etmiyor, İstanbul'da sizin teorilerinize katılanlar nasıl azınlıktaysalar, Avrupa ve Amerika'da da öyledir. Hem onların görgü kuralları bize asla kıyas olunamazken, hatta birçok derecelere kadar kadınların özgürlüğü onlar için bir kaçınılmaz bir ihtiyaç demek iken bile o grubun çoğunluğu sağlayabilmesi bu akılla bir asır sürer. Bu yüzden siz çocukçasına taşkınlığınızla hakikaten beni korkutuyorsunuz.

Tamam! işte gönlünüz bu teorilerde benimle beraber olduğu halde pratik yönüne gelince böyle yakanızı korkuya kaptırıverdiğiniz için dedim ki: Adam adam içinde bir adamsınız. Bir muammasınız.

Şu konuşmanın kimler arasında geçtiğini anladınız mı? Birisi biçare Dilşinas'ın damadı, zavallı Ahdiye'nin nişanlısı Nurullah bey ki adının "Ceylan" olduğu yine kendi sözlerinden anlaşılan bir hanım kız gayet alafranga bir şey olduğundan "Abdullah" ve "Seyfettin" gibi isimleri sevmediği için yalnız "Nuri" demekle yetiniyor. Hatta bir kere Nurullah ile bunun için bir tartışmaya girişmişti. Nurullah:

Canım Frenklerde de "Diyödone" ve "Diyölafua" gibi birleşik isimler yok mu? dediği zaman, Ceylan:

Var ama şimdi bu isimler Frenklerin gözünde de şık sayılmıyorlar.

diye karşılık vermişti. Bu kesim kızlar, kadınlar, hatta erkekler için en büyük kural "şıklık" değil mi ya? Şık olan her şey makbul, şık olmayan her şey kötü olacak ki "modern" yani çağa uygun "yeni adam" olabilsin.

Bu roman başka bir romandır. Bunun başka bir roman olduğunu biz daha evvel haber aldık. Hatırlıyor musunuz, Dilşinas hanımın hanesinde Ahdiye hanımın kına gecesinde herkes yatağa girdiği ve yatak komşuları arasında bazı sohbetler olduğu zaman bir bilgiç hanım ne demişti? Hatırınızda mı? Demişti ki:

"Hemşireler! Sizin bilmediğiniz şeyleri ben biliyorum. Ahdiye ve Nurullah birbirine layık olsunlar, olmasınlar, iş bunda değildir. Bu işin içinde başka bir roman vardır. Adeta bir roman! O romanın aşk ve muhabbet yönünden bir kahramanı Nurullah ise de öteki kahramanı Ahdiye değildir. Ondan başka birisidir. Eğer benim bildiklerimi Dilşinas hanım bilseydi, mümkün değil Ahdiye'nin Nurullah ile nikâhına razı olmazdı. O meraklı kadın sonradan kızının başını ateşlerde yakmak hususunda zerre kadar bir ihtimalden ürker. Dari dünyada bir Ahdiye!"

İşte şimdi anlıyoruz ki romanın öteki kahramanı da Ceylan hanım imiş. Asıl ismi "Ayşe" iken Fransızca "biche"

kelimesinin Türkçesi olan "Ceylan" ı seçen bir hanım.

Bu Ceylan hanım kim oluyor?

Romanımız ilerledikçe kim olduğu meydana çıkacaktır. Fakat şu haliyle Nurullah ile olan konuşmalarından Ceylan'ın nasıl bir Ceylan olduğunu anladınız mı? Pek serbest, pek yürekli bir kız ha? Böyle kızlar günümüzde bile nadir, hem de çok nadir oldukları için biraz üzülmekte haklısınız. Hikâyemizin geçtiği 1897 senesinde, yani bundan dokuz sene evvel Ceylan gibi kızlar çok daha azdı. Tek tük denilecek kadar azdı. Şu konuşma 1897 senesinde geçmedi. Ondan önce, bir sene kadar önce geçti.

Her şeyde ölçüyü kaçırmak da iyi değildir, geride kalmak da! Kızları esen yellerden esirgemek gayretiyle kafesler içinde kanarya kuşu gibi yetiştirmek de tehlikelidir, sınırsız bir hürriyet ile başıboş gezen sakalar, isketeler, ispinozlar gibi bırakmak da. Bu serbestlikle gezip yaşayan kuşlar da doğrusu her gün tehlikelere maruzdurlar. Kendilerinden daha kuvvetlileri elinde zayıf ve perişan kalırlar. Fakat kafesteki kanarya bir an için kapısını açık bulur da karşıdaki ağacın dalına kadar gidip konar ise en aciz, en miskin kuşların taarruzlarından bile kendisini müdafaa edemez. Şu kadar ki kanaryamıza ders vereceğiz, kendi kendisini müdafaaya muktedir olsun diye. Cesaretlendireceğiz diye aslını ve doğasını bozarsak, bir süre sonra bu sevimli kanaryayı bir atmaca olmuş zannederiz. Aslında hala nazik bir kanarya olmak tabiatından hiçbir şey kaybetmemiştir. " Ben bir atmacayım" cesaretiyle saldırdığı kuşların pençesinde perişan olur. Boyle yaradılışının dışına çıkmış olmak gayretiyle saldırdığı için uğradığı felaketine acıyanlardan ziyade gülenler hak kazanır.

Sohbetlerinde elbette dikkat etmişsinizdir ki Ceylan hanım kendi küçük felsefesinin esasını Avrupa'dan almış, ama bazı yönlerini eksik almış. Hele bazı yönlerini lüzu-

mundan çok fazla almış. Öyle garip bir durumda ki Avrupa'da kendisine uyan sınıfın içinde bulunsa eksik almış olduğu yönlerinden dolayı kendisinin Nurullah beye yakıştırdığı mıymıntılığı kendisine yüklerlerdi. Lüzumundan fazla almış olduğu taraflara gelindiği zaman da: "Aman bu Türk kızı ne başı açık şey! Ne cüretli şey! Bu kız değil adeta bir delikanlı. Hem de cüretini yiğitlik derecelerine vardırmış en tehlikeli delikanlı" diye Avrupalı kızlar dahi Ceylan'ın yanından kaçarlardı.

Romanımızın ilerilerinde Ceylan hanımın gerçekten yakınlaşması ne kadar tehlikeli bir mahlûk olduğunu meydana koyacak türlü haller görülecektir. O kadar acayip ve garip haller ki okur ve okuyucularımızın birtakımı ihtimal ki bu hallerin sessizlik perdesiyle örtülmesinin daha münasip olacağı fikrinde bulunacaklardır. Hayır!

Bu zararlı ve tehlikeli bizde henüz asla mevcut olmamış bulunsaydı saklanmasından belki bir fayda, geçici bir fayda beklenebilirdi. Ama Ceylan bu sınıf içinde bir örneği daha bulunmayan nadir rastlananlardan olduktan sonra ondan biraz noksan sayılacaklar birkaç kişiye ve daha zararsız olanlar daha fazla kişiye ulaşabilirler. Nihayet gittikçe felsefelerinin tehlikesi azala "şık hanımlar" sınıfına kadar varıldığı zaman ne kadar çoğaldıkları görülür. Bunların başta gelenleri Ceylan gibi Avrupa'nın kadın meselesine dair olan kitaplarını okudukları gibi, serbest kadınlardan yararlanan birçok erkek de özgürlük yanlılarına yardım eder. Okuyup, öğrendiği konulardaki gelişmelerden onları haberdar ederler. Kadın cinsine karşı bu özgürlük hareketinde bulunmayı da bir şıklık sayarlar. Bu yüzden bu gerçeği onlardan gizlemeye çalışmak bir despotlar meclisinin; özgürlüğün yüzünü halktan saklamasına benzer. Bunun mümkün olamadığı yakında görülmüş olan kendi misalimizle ispatlanır. "Hürriyet" bir dereceye kadar, bir bakıma göre, ondan istifadeyi bilenlere kıyasla pek yararlı, kutsal bir nimet olmakla bera-

her diğer açıdan ve özellikle

ondan istifadeyi bilmeyenlere kıyasla ne kadar tehlikeli bir nimet olduğunu da işte şu birkaç aylık özgür hayatımızda görmüşüz, anlamışızdır. Bu yüzden iyiliklerden ziyade fenalıklar meydana konulur ise onlardan kaçınmak için olabildiğince yararlanmak gereği şu asırda herkesten önce Emile Zola'nın dikkatini çekmiştir. Naşı Panteon'a, nakledilmek derecesinde milletin saygısına sahip olan o büyük muharrir kalemini bu konuyu anlatmaya vakfetmiştir.

Evet, hakikat böyle diyor. Bir pisliği örtmek ile onun zararından korunmuş olamaz. Onu açmalı, âleme göstermeli, âlem onu görmeli. Ahlak sağlığı için ne kadar tehlikeli olduğunu anlamalı da ona göre ondan korunmalı ve karşı koymalı.

Evet, ahlak sağlığı! Aynı beden sağlığı gibi bir ahlak sağlığı! Beden sağlığı hususunda yararı, zararı bilmek ne kadar lazım ise ahlak sağlığında da tehlike ve selamet taraflarını bilmek o kadar lazımdır. Bir sokakta açılan çöp çukurunun üstüne geceleri fener asmak gibi. O çukuru yok farz ederek oraya feneri asmazsak, onu âleme gösterip dikkatleri çekmezsek ve korunmalarını sağlamazsak habersiz insanları o çöp çukuruna düşürmüş oluruz.

Hele biz Nurullah ile Ceylan arasındaki muhasebenin geri kalanını da dinleyelim:

Ceylan son sözünü söylediği zaman Nurullah susmuştu. Hem de epeyce derin, epeyce sürekli bir sessizlik. Hatta biz de yukarıdaki paragrafta anlatmış olduğumuz bazı açıklamaları bu sükûtun müddeti arasına sıkıştırıverdik. O sükûtu ihlal eden yine Ceylan oldu. Dedi ki:

İşte karşılık vermekten yine aciz kaldınız. Karşılık vermek mümkün değil ki edesiniz. Zaten şu teorilerde, benimle aynı fikirde olduğuna şüphe bile edemem. Nasıl olur ki bir delikanlıya her şey caiz, her şey mubah olsun da bir kıza

hiçbir şey caiz hiçbir şey mubah olmasın? Delikanlı her gördüğü kadına, kıza göz koyup bıyık burabilsin de kız, hatta yahut kadın bir hafif tebessüm bile edemesin? Bir erkek için uygun olan serbestliğin yüz binde birisi bir kadında, bir kızda görülecek olsa mahvolduğu an o andır. Biz erkek efendilerin adeta eğlencesi olmuşuz, kalmışız. . . Bize karşı her hal ve tavırda onlar özgür, hak sahibi. Biz? Oo! Biz eşyadan ibaret. Hayvandan bile değil, nerede kaldı ki insandan ibaret olalım.

Ama artık ölçüyü kaçırıyorsunuz. Mübalağa. . .

Hayır! Hiç de abartmıyorum. Belki hafife bile alıyorum. Düşününüz ki beğenilmek hevesi insanoğlu için soylu, doğal yaradılışımızda olan bir şeydir. Biz kadınlar beğenilmeyi tabii isteriz. Fakat yolda veya bir çayırda kendimizi beğendirmek istediğimiz erkeğe rastladığımızda şemsiyemizi indirip siper almaya mecburuz. Neden? Dünyanın hangi tarafında böyle bir mecburiyet vardır?

Buraları böyle! Hatta çekinmenin derecesi bir dini mecburiyet değil bir adettir. Lakin sizin dediğiniz gibi serbesti Avrupa'da bile yoktur. Örneğiniz yanlıştır.

Yok mu? Amma yaptınız ha! Haydi, bakayım güzel sanatları da inkâr ediniz. Mariage libre'nin, serbest evlilik konusuna dair hiçbir şey okumadınız mı? Kocasını kızın kendisinin seçmesinin gerektiği bugün kesinlikle kabul edilmedi mi? Bir kızın kocasını anası, babası, bunlar yok ise diğer velisinin seçmesinin medeniyet içim en tehlikeli durum olacağına hükümler verilmedi mi? O kocaya kızın velileri varacak değil, kız kendisi varacak.

Sıradan ailelerce böyle ama kendi uygarlık derecelerini bilen aileler için kız açık bir şekilde velileri tarafından izin verilmedikçe ve yanlarında aileden bir kimse bulunmadıkça yakında nişanlısı olacak ve hatta olmuş bulunan delikanlı ile görüşemez. Onların görgüleri bize benzemediği için

diğer sıradan ailelerde, doğrusu bu kadar dikkat yoktur. Ailelerin uygarlık dereceleri indikçe kızlarda hiç de baskı kalmaz. Mariage libre, yani serbest evlilik davaları da ancak bunlar için doğru görülebilmektedir. Biz ise bunlara hiç benzemeyiz. Bizim kızlarımızı kendi hallerine bırakırlar ise.

Vallahi şimdi aklıma gelmişti. Ya davulcuya varır, ya zurnacıya! Değil mi? Varsın davulcuyu, zurnacıyı beğensin. Kim ne hakla karışacak? Bir kemancı çingeneye varmış prensesler yok mu? Yalnız Avrupa'da değil, bizde bile! Bir kraliçeyken boşanıp sıradan bir adama varmış kadınlar yok mu?

Fakat Avrupa'da dahi bu serbest fikirlerin karşıtları var. Onu da biliyorsunuz ya? Gazeteler bu yoldaki izdivaçlar için neler yazdılar!

Biliyorum. Hem çok teşekkür ederim, itiraf edeyim ki birçok yönlerini yine sizden öğrendim. Mariage libre usulüyle izdivaçların sürekli olamayacağı teorisi. Değil mi? Varsın sürekli olmayıversin. Birisinden ayrılan diğer biriyle birleşebilir.

A gözüm bu mariage libre erkeklerden ziyade yine kadınların zararına sebep olacağını size uzun uzadıya anlatmamış mıydım?

Ben de o fikirlerinize uzun uzadıya cevap vermemiş miydim? Her kaytan bıyık çelebi rast geldiği kızı iğfal ediverecekmiş. Doğrusu kızlar bizimkiler gibi miskinlerden ibaret olursa bu dediğiniz pek haklıdır. Biçareyi aldatırlar. Kız iken anne eder sonra terk ediverirler. Zavallıya ağlamaktan başka hiçbir intikam yolu, hiçbir teselliye bahane kalmaz. Ama düşününüz Nuri beyefendi hazretleri! Düşününüz ki şimdi Avrupa'da kızların ellerinde hançer var, revolver var, vitriyol şişeleri var.

Aman Ceylan! İlerlemeyi bu derecelere kadar vardırdınız ha!

Aman zaten! Gazetelerin her günkü nüshasında böyle bir intikam olayı görüyorsunuz! Değil mi? Veriniz kadınların hukukunu kendi ellerine. Bakınız kadınlar kendi hukukunu muhafaza edebilirler mi, edemezler mi görünüz. Fakat karşınızda bir alay cahil ve miskin bulundukça istediğiniz gibi hükmeder, keyfiniz istediği gibi oynarsınız.

Nurullah bey hakikaten kıvranmaya başladı. Mağlubiyet her yönüyle kendini gösteriyordu. Ceylan'ın da dediği gibi kendisi kalben bu hislerin ve fikren bu hülyaların gerçekleşmeyeceğini düşünüyorsa da hayal edilen ve tasarlanan gerçekleşirse uygar toplumlarda ortaya çıkacak karmaşanın dehşetini pek büyük olduğunu görüyordu. Böyle gördüğü için teorisi başka, pratiği başka bir adam olup yine Ceylan'ın da dediği gibi bir muamma halini, hem de çözülmesi zor bir muamma halini alıyordu.

Ceylan sohbet arkadaşının şu aciz halini, galip gelmenin verdiği bir memnuniyetle izlemeye başladı. Nihayet tavrındaki ciddiyeti değiştirerek ve zaten güzel olan esmer çehresinin hoşluğunu gayet tatlı tebessümlerle artırarak dedi ki:

— İnsaf et, Nuri! Merhamet et! Bak artık senli benli konuşuyorum. Henüz hakkım yokken böyle söylüyorum, insaf et, düşün! Bir genç kız sana diyor ki şu kardeşçe ilişkiyi, şu gayri tabii halinden çıkaralım. Normal bir hale koyalım. Birbirimizi seviyoruz. Muhabbetimizden istifade edelim. Ama sende bin düşünce varmış. Seni men etmem, hürriyetini yine sana bırakırım. Hazır şu akşam ev müsaitken, neden istifade etmeyelim?

— Aman Ceylan! Ne söylüyorsunuz Allah'ınızı severseniz? Çıldırdınız mı?

— Neden çıldırayım? Sen çıldırtırsan belki de çıldırırım. Ama iş henüz çıldırmak derecelerine gelmedi. Doğa kanunlarından bahsediyorum. Canım bir erkek bir kadına

kavuşmak için köpek gibi yalvardığı, ağladığı, sızladığı halde hiç şaşırılmıyor da, bu istek kadın tarafından olunca neden çılgınlık oluyor? Nuri! Sevgili mıymıntı! Bırak şu mantıksızlığı!

— Canım, bir delikanlı bir geceyi boş bir hanede bir kızın yanında geçirmiş denilirse. . .

— Evvela bu kadar hususi olan şeyi kim haber alıp da ne diyecek? Kaldı ki haber alsınlar. Ne derlerse desinler. Sen erkeksin. Sana bir şey demezler. Mahvolacak ben değil miyim? Varayım mahvolayım.

Söz buralara gelince Nurullah kızarmaya başlamıştı. Kan tepesine çıkıyor, yanakları doğuştan al al olsa da bu sözlerle daha da kızarıyor. Bu hararet kan içindeki serumu, suyu ısıtıp buhara dönüştürdüğünden cildinin gözeneklerinden dışarı fışkıran o buhar derhal yoğunlaşarak evvela darı tanelerinden küçük, daha sonraları nohut kadar ter damlaları oluşturuyordu. Ceylan'a bir cevap vermek için ruhunun olanca kuvvetini toplamaya çalışıyordu. Ama çalıştıkça o gücü kendinde göremiyordu. Ceylan da delikanlının şu tutulduğu buhrana acıyarak bakıyordu. Hücumlarını durdurmaya karar verdi. Dedi ki:

— Düşündüğün, çekindiğin yönleri biliyorum dostum. Fakat. . . duygularımın hayvani olmadığına emin ol. İşte teklifimi çekiyorum. Geceyi burada geçirme. Hazırlattığım akşam yemeğini birlikte yiyelim. Bunca zamandan beri münasebet. . . Arkadaşça, kardeşçe münasebette bulunduğum sevgili Nuri ile bir kerecik olsun iki lokma yemeği beraber yiyelim. "Olmaz" deme Nuri:

Evet! Nurullah da olmaz diyemedi. Artık inadın bu derecesini o da çok gördü. Hiç olmazsa bir büyük beladan bu suretle kurtulmayı tercih ile o tehlikeli kıza istediği cevabı verdi.

"Bir Düğün" başlığıyla hikâyemizin önceki kısmını teş-

kil eden bölümde adı geçen kişilerle tanışmıştık. Henüz burada karşılıklı konuşmalarını yazdığımız ve felsefelerini muhakeme ettiğimiz iki zat ile tanışmadık. Doğrusu Nurullah beyin macerasını ayrıntılı olarak yazdık ise de, çıkması ile ilgili henüz haberdar olmadığımız halde yazdık. Ceylan hanımın da ne kıratta bir matmazel olduğunu tanıdık, ama kimin nesi olduğuna dair henüz bir haber alamadık. Bu akşam için kararlaştırılmış olan hususi, hem de gayet hususi ziyafette bu iki dostun Fransızların dedikleri gibi baş başa nasıl zaman geçirip ne yolda eğlendiklerini görmezden evvel kendilerini tanımaya mecburuz.

Birinci kısmın sonlarında Nurullah beyin Kâşif efendinin oğlu olduğunu görmüş, öğrenmiştik. Bu Kâşif efendi eski genel vali kapı kethüdalığından emekli bir adamdır. Zaten de dünyalığını gereği gibi tedarik etmiş bulunduğundan La Fontaine hikâyelerinde Felemenk peynirini delip içinde inzivaya çekilmiş fare gibi Kâşif efendi de evine çekilmiş ve kendi halinde yaşayan bir adamdır. Haremi çoktan vefat etmiş. Haremde, ilk çocuğu olan kırkını aşmış dul kızı Zeliha hanım hanenin hanımlığını yapıyor. Kâşif efendi yeniden evlenemeyecek kadar ihtiyar sayılmaz. Nurullah bey gibi yetişkin bir oğlu olan böyle bir bekâra gencecik bir kadın ile izdivaç yakışmayacağı gibi her şeyden mahrum kalmış bir kocakarıyı kendisi de istemez.

Kâşif efendi bundan otuz beş, kırk sene evvel hatırı sayılan kâtiplerdendi. "Katip" kelimesinin o zamanki manasını biliyor musunuz? "Münşi" demek değil. "Edip" demek de değil. Yalnız ve sadece nakkaş hiç değil. "Kâtip" ha! Kâtip demek her şey demek. Gazete muharriri, kitap müellifi, tumturaklı tebrik nameler, teşekkür nameler erbabı. Her şey! Her şey! "Kâtip" bugünkü "Muharrir" kelimesinden daha geniş bir manaya sahip bir kelime. Hala bugün muharrir olan bir adamın her şeye dair yazı yazması aranılan bir şey değil mi ya? Uzmanlık henüz pek yaygın değil-

dı. "Muharririm" diyenden her çeşit yazı yazmasını bekliyorlar. İşte Kâşif efendi zamanın böyle bir kâtibiydi. Epeyce Fransızcası vardı. O zamanın "Fransızcası var"ı bildirilmesi gereken şeyleri okuyup kâh sözlüklere, kâh kendisinden daha iyi bilenlere müracaat ederek, bildirilmesine kendisince de güven oluştuktan sonra Türkçeye çevirmekten ibarettir. Bilgisinin gücü ve yazarlığı bundan ibaret bulunmakla beraber Kâşif efendi gayet zeki, ileriyi gören bir adamdır. O zamanlar Kemal bey ve eşinin Londra'da, Paris'te basıp, yayınladıkları özgür yayınları da edinip okur ama bazı ihtiyatsızlar gibi açıklamaktan tamamıyla çekinir. Hatta bundan otuz üç sene önce kanuni esasi ilan edildiği zaman; hürriyetin tamamen taraftarı olmakla beraber kanuni esasinin içeriğini hiç anlamayanların anlayanlara nispetle büyük çoğunluğu teşkil ettiğini görmüş de kendi hürriyet taraftarlığını belli etmeyerek, bu konuda okuyup araştırmaya gizlice incelemeye devam etmiş. En sonunda istibdat olanca ağırlığıyla halkın üstüne çöktüğü sırada Kâşif efendi doğal olarak daha temkinli, daha çok gizleyerek devam etmiştir. Böyle bir zamanda hafiyelerin şerrinden kendini kurtarabilmiş olması pek büyük bir başarı sayılır.

Bu adam için oğlu Nurullah beyi de kendisi gibi terbiye etmek doğal bir yoldur. Nurullah bey tam 1290 senesinde doğmuş olduğundan şimdi hikâyemizin geçtiği zamanda yirmi dört, yirmi beş yaşında bir delikanlıdır. Tıpkı babası gibi orta boylu, tıpkı onun gibi etine dolgun, kumral, endamca orantılı, babasının kopyası güzel bir adamdır. İnsanların hürriyeti konusuyla ilgilenmekle beraber herkesten saklamaz. Özgürlükçü eserleri pek büyük bir lezzetle okur. Hem Türkçesini, hem Fransızca'sını okur. Zira Mektebi Sultanide tahsilini tamamlamış, sonra da hukuk mektebine girmiş, bir sene evvel oradan da çıkarak "tez" imtihanlarını vermekle meşguldür. Bir adamın fikirleri dürüst, ahlakı dürüst olur, gözü gönlü bilimle aydınlanır da hürriyeti sev-

memesi, mümkün olur mu? Ama hürriyet için ölümü göze alacak kadar cesur bir hürriyet aşığı değil!

Hukuk imtihanlarında ikinci olduğunu önce de söylemiştik. Hukuk birikimini değil, insanlığını tasnif edecek olsalar Nurullah beyin birinci sınıfa layık olacağından şüphe edilemez. Zira "güzel ahlakı, din eğitiminde edindiği terbiyenin parlaklığından gelir" diyeceğiz. Ama bizde o "ahlak" denilen şey henüz belirli değildir. Bu güzel ahlaktan maksat beş vakit namaza beş daha katmak, bütün dini yasaklardan sakınmak ise Nurullah bey bunlardan değildir. Eli değerse namaz da kılar. Ramazanı şerifte camilere devam eder. Hatta halk oruçlu iken kendisi iftar eden olmayı vicdanına yediremediğinden oruç dahi tutar. İçki içmezse de lüzumu görülür ise birkaç konyak ve mastika, bira filan için hiç de geri durmaz. Ama hiç yalan söylemez. Kimsenin hakkını yemez. Fikrinde iki yüzlülük yapmaz. Ahbabına karşı yüreği açıktır. Açık sözlüdür. Kimseyi incittiği, kimseye fenalık ettiği işitilmemiştir. Gençlik âleminin gerektirdiği doğasını inkâr etmez. Kadınlara düşkündür. Ama öyle umumhanelerin müdavimi değil. Karda gezip de izini belli etmeyen pişkin delikanlılardandır. Malum a, bu pişkin delikanlılar bir zavallıyı iğfalden sakınırlar. Onların alış verişi kendi çeki ve düzenlerine zaten alışmış olanlar iledir. Keşke öyle de olmasa ama biz ancak temennide bulunabiliriz. Çünkü asıl konumuz Nurullah bey'in, nasıl biri olduğunu anlatmaktır. İşte Nurullah bey böyle bir delikanlı, bu yolda bir iyi çocuk olup ömründe kumardan hiçbir zevk alamamış olduğunu da haber verirsek, tasvirimizi tamamlamış oluruz.

Üstteki paragrafın sonlarında Nurullah beyin tasvirini okurken, bu pişkin delikanlının Ceylan hanımın gözünde; gayet tutkun, mahcup, adeta bir mıymıntı olarak görüldüğünü hatırladınız mı? Dilşinas hanım müstakbel damadının özelliklerini duysaydı muhakkak bu delikanlıyı pek yürekli, pek hovarda, pek alafranga, pek şık bulurdu. Ah-

diye'yi ona vermekten çekinirdi. Dünyanın hali böyledir. Herkesin, her şeyin iyiliği, fenalığı kişiye göre değişir. Bizim iyidir diye kabul ettiğimizi siz fenadır diye reddedersiniz. Hangimiz haklıyız? Buna karar vermek mümkün olamaz. İyinin, kötünün ne olduğu evvelce tayin olunmalı ki bunlara edilecek kıyastan doğru hüküm çıkarabilelim.

Ceylan hanımın, olur olmaz kimseleri beğenmeyecek bir kız mı, yoksa ilk karşısına çıkacak adama yüz veren biri mi olduğuna da henüz karar veremeyiz. Durun şunun da geçmişini biraz araştıralım:

Bu kızın babası da sağdır anası da. Babası Kazım bey, bir büyük dairenin kethüdasıdır.[11] Hem de pek çok senelerden beri. Aslında Babıâli'de başbakanlık mektup kaleminden çıkmış. Orada en büyük hüneri temize çekmekmiş. Yazısı çok güzel, fakat ondan başka bir hüneri yok. Meramını anlatmaya ancak muktedir. Kazım beyin en büyük malumatı yaşama hususundadır. İyi yaşamayı pek ala bilir. Her şeyin iyisini anlar. Çünkü mensup olduğu daireye her şeyin iyisi alınır. Alafrangaya çok düşkün bir adamdır. Fransızca

Bonjur" demesini bile bilmez ise de daha gençliğinden beri polka oynamakta pek ustaydı. Rum ve Ermeni kadınlarından oluşan bir toplulukta, yani bir alafranga. . . toplulukta bulunacak olsa alafrangalığı ve dostane tavırları ile hemen dikkatleri üstüne çekerdi. Zevcesi Sezayidil hanım da mensup olduğu dairede yetiştirilmişti. Orada vazifesi rakkaselikti. Hakikaten gerek alaturka gerek alafranga ayak oyunlarında en iyilerden sayılıyordu.

Yalnız oyunculukta mı ya? Böyle büyük bir çevreden çıkmış olan bir dansçı ne kadar da kurnaz. Ne kadar da tatlı dilli olur ya! O muhteşem kıyafetleri; sahneye, dans meydanına çıktığı zaman hayranlık dolu bakışları üzeri çeke-

11 Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.

meyen acemi mizaçlı bir miskine giydirirler mi? Sezayıdil hanım da gayet alafranga, çok rahat ve yaşı kırkı geçmiş olduğu halde henüz gereği gibi şakrak, fıkırdak bir şuhtur, bir şeydadır. Dilşinas hanımla Sezayıdil yan yana gelecek olursa birisi kocakarı zannedilir, diğeri genç. Hâlbuki ikisi hemen bir yaştadırlar.

Anası babası hakkında vermiş olduğumuz malumat Ayşe Ceylan hanımın kökenini anlamaya yeterlidir. Bu ana baba elinde büyümüş olan bir kız ayrıca başka hiçbir terbiye görmemiş olsa dahi Nurullah bey ile sohbet ederken gördüğümüz Ceylan olacağına imkân verilemez. Hâlbuki Ceylan'ın asıl ayrıca aldığı terbiyeler. Kişiliğinin oluşmasında daha çok etkili olmuştur.

Bu esmer güzeli ta çocukluğundan beri güzeldi. İki yaşını geçip de yarım yamalak söz söylemeye başladığı zaman yaradılışında saklı olan zekâ parıltısı ve kurnazlıkla o kadar acayip ve garip sualler sorar veyahut sorulan suallere o kadar tuhaf cevaplar verirdi ki görenlerin, işitenlerin şaşmamaları, gülmemeleri kabil olamazdı. Çocuğun bu hali babasının mensup olduğu dairece dahi anlaşıldığı zaman bir bahaneyle haftada, on beş günde bir kere oraya çağrılmaya başlandı. Büyük hanımlar bu çocuğun tuhaflığıyla pek tatlı eğleniyorlardı. Zaman geçtikçe çocuğu çağırmaları sıklaştı. Minik Ayşe yalnız büyükleri değil küçükleri de eğlendiriyordu. Cariyelerin koğuşlarında bu kız pay edilemiyor, kucaktan kucağa atılıp kapılıyor, esmer yanakları üzerine günde bin buse konduruluyordu.

Yedi sekiz yaşına vardığı zaman Ayşe'nin hali tamamıyla başkalaştı. Sazende cariyeler hangi sazları çalıyorlarsa Ayşe bunların hepsini karıştıra karıştıra hepsini öğrendi. Az çok hepsini de çalabiliyordu. Hele dansçı cariyelerin raksların daha güzel taklit ederek o yaştayken adeta mükemmel bir dansçı kesildi. Cariyelerin konuştukları Çerkezce pek

hoşuna gittiğinden her şeyin Çerkezcesini soruyor ve aldığı cevapları bir daha unutmuyordu. Çerkezceyi tamamıyla doğru telaffuz etmek için Çerkez olarak doğmak gerekir. Ayşe'nin Çerkezcesi cariyelerin kulaklarına pek yarım yamalak! , geliyordu. Ama bu hal esmer çocuğun gelişmesine hizmet ediyordu. "Ayşe hanım şunu da söyle, bunu da söyle," diye cariyeler kızın sormadığı şeyleri de söyleterek gülüşüp eğleniyorlardı. Çerkezceyi bilmesi çok da gerekli değildi.

Ayşe bu dairede Fransızcayı da öğrenmeye başladı. Fransızca daha makbul bir dildi. Cariyelere piyano çalmak için ayrı, arp ve keman için ve alafranga, raks için de ayrı olmak üzere üç Fransız öğretmeni vardı. Ayrıca küçük hanımefendiye Fransızca öğretmek için bir de gayet iyi bir Fransız muallime haftada üç gün ders vermeye geliyordu. Bu hocanın küçük hanımefendiye Fransızca öğretemeyeceğini anlarsınız, ya! Hanımefendi öğrenmeye hiç merakı yoktu. Aksine muallime bu dairede Türkçe öğreniyordu: hem de hızla ilerliyordu. Ayşe, bu Fransız madam ve matmazellerinin de dikkatlerini ve ilgilerini çekiyordu. Çocukluğundan beri Ayşe ile eğlenmekte olan cariyelerin biraz azalan ilgilerinin yerini Fransızların ilgileri aldı. "Gel Ayşe, git Ayşe, otur Ayşe, kalk Ayşe" gibi emirler verip de Ayşe yavaş yavaş tekrarlayarak, onlar gibi konuşmaya çalıştıkça Fransızlar gülmekten bayılıyorlardı. Tabii her gün bu emirler yasakları çoğaltıyor. Ve birtakım sualler bunlara ekleniyor. Küçük Ayşe cevap vermeye mecbur ediliyordu. En kolay lisan öğrenmenin yolu da bu değil midir? Babası Kazım bey bu hali görünce:

Kızım Çerkezceyi ne yapacaksın, asıl Fransızcayı öğren. Alafranga, hem de tam alafranga olmak için Fransızca lazımdır. Kibar kızları hep Fransızca öğreniyorlar. Bazıları hocalar tutup bazıları da Frenk mekteplerine gidiyorlar. Çerkezceyi bırak! Fransızca öğren. Eğer Fransızcanı beğe-

nirsem sana neler alırım neler! diye teşvik etmeye başladığından ve kibar kızların Fransızca öğrendiklerini o afacan Ayşe zaten bir kıskançlık ve imrenmeyle işitmiş bulunduğundan babasının teşvikleriyle artık Çerkez cariyelerin yanlarından kaçar ve Fransızların yanlarından ayrılmaz olmuştur. Bir gün babası Ayşe'ye bir alfabe getirdi. Gayet güzel basılmış, güzel ciltlenmiş bir kitap. Birçok resimle sayfaları tasvir edilmişti. Ayşe sevincinden çıldırdı. Daireye kitabı beraber götürüp Fransızlara gösterdi. "Vay Ayşe okumak öğrenecek" diye geveze Fransızlar çırpınmaya başladılar. O günden itibaren Ayşe Fransızca okumaya başladı. Dikkatinizi çekerim Türkçe okumaya başlamadan evvel Fransızca okumaya başladı.

Türkçenin lüzumu bundan sonra anlaşıldı. Dairede iki tane hoca hanım da var. Ne küçük hanımlardan, ne cariyelerden bu hoca hanımların yanlarına sokulanlar yok a! Zavallılar adeta bir asalak gibi oraya sığınmışlar. Ayşe için satın alınan ve sırma işlemeli bir keseye konulan yaldızlı elifbadan ders vermeye başladılar. Ama Kazım bey bu dersleri yeterli bulamadı.

Hoca hanımlar yeni usul öğretimi bilmiyorlardı. Kazım bey kendisi öğretmeye başladı. Doğrusu Kazım bey kızının Türkçedeki ilerlemesine pek memnun oluyordu. Zaten Ayşe için hiçbir şeyde güçlük yok ki. Afacan çocuk küpü! Ya o kuvvetli hafıza? Bir gördüğünü, bir işittiğini unutmak Ayşe'de yok ki derslerine uzun uzadıya çalışmak lüzum ve mecburiyeti de yok. Ayşe bir yandan haşarılıklarına devam ediyor. Kitaplarda gördüğü resimleri taklit dahi bu haşarılıklardan geri kalmıyorsa da bu da kendine başka bir ders yerine geçiyor. Ayşe'ye "Bir aslan resmi yap" denildiği zaman yaptığı resmi aslana benzetiyor. Hatta kitapta aslan yatmış olduğu halde resmedilmiş ise onu afacan Ayşe iki ayağı veyahut dört ayağı üzerinde duran bir aslana da az çok çevirebiliyor.

Türkçedeki ilerlemesinden babası memnun ama Fransızcadaki ilerlemesi daha iyi olsaydı asıl buna memnun olurdu. Ayşe on yaşına girdiği zaman Fransızcayı tam Fransız şivesiyle konuşmayı öğrenmişti. Üçüncü okuma kitabını da okuyor ve okuduğunu ekseriyetle anlayıp anlayamadığı yerleri Fransızlar anlatıp, açıkladıkça pek ala anlayabiliyordu.

İşte Ayşe'nin geçmişinin aslı budur. Geçmişini öğrenince Nurullah bey ile yaptığı konuşmasında gösterdiği o dehşetli yürekliliğe hayretimiz azalır, değil mi?

Kazım beyin hanesi Kâşif efendinin hanesine uzak değildir, iki yüz metre kadar bir sokağın bir ucunda birisi ve diğer ucunda diğeri yaşamaktadır. Kazım ve Kâşif tanışırlar ise de aralarında sıkı fıkı muhabbet ve ciddi dostluk derecesinde bir ilişki gelişmemiştir. Bu Kazım'dan kaynaklanmamıştır. Kazım, çevresi geniş gülüp, eğlenmeyi seven bir adamdı. Herkesle münasebetini dostluk derecesine de ötesinde, kardeşlik derecesine kadar vardırmaya razıdır. Hanesi erkek misafirsiz kalmaz. Kendisi de bazen gece yatısı misafirliğine de gider. Kâşif efendi malumumuz; çekingen ve insanlarla görüşmekten fazla hoşlanmayan yapısı nedeniyle Kazım'a sokulmadığı için münasebetleri sıradan birkaç görüşmeden ibaret kalmıştır.

Kadınlar tarafı böyle değil! Ayşe bir Beyoğlu bebeği fakat Frenklerin "poupee parlante" dedikleri lafazan bir Beyoğlu bebeği olduğu zamanlar sanki karnına fonograflar konulmuş da çocuklar için imkânsız olan sözleri söylüyormuşçasına görenleri, işitenleri hayrette bıraktığı zamanlar Kazım beyin haremi Sezayıdil hanım ile Kâşif efendinin dul kızı Zeliha hanım tanışıp görüşmeye başlamışlardı. O zamanlar Zeliha kırkını aşmış orta yaşlı bir dul değildi. Otuzunu henüz geçmiş bir taze duldu. Hatta eşini yeni kaybetmiş olduğundan acısını unutmak için Sezayidil ile daha

çok görüşüp, samimi olmaya başladı. Malüm a! Sezayıdil gayet şakrak, parlak bir dansöz olduğundan Zeliha gibi kederli bir taze dul onun sohbetinden zevk alır. O zamanlar Ayşe henüz altı yedi yaşlarında olup, Nurullah da on beş on altı yaşlarında iseler de Zeliha ile Sezayıdil arasındaki münasebet çocuklar arasında gelişmemiştir. Nurullah Mektebi Sultani'ye devam edip yalnız Cumartesi akşamları gelir ve Pazar akşamları giderdi. O akşamı babası ve ablası ile geçirirdi. Büyük tatil geldiği zaman ise baba evinde ancak birkaç gün misafir kalıp, tatilini Kadıköy'deki Fransız mektebinde muallimlere yardım ederdi. Burada yatılı ve gündüzlü olarak kalıyordu. Bu çalışmasının tahsiline çok büyük katkısı oluyordu. Kâşif efendi'de, Nurullah bey'de bunun farkındaydı. Bu yüzden tatilini bu şekilde geçirmekten memnundu.

Nurullah bey Mektebi Sultani'den mezun olduğu zaman Ayşe hanım on biri bitirip on iki yaşına girmişti. "Ceylan" adını da almıştı. Hatta Fransızlar "la biche! la biche!" diye çağırıp bu ismin Fransızcasını Türkçesinden önce ona takmışlardı. Ayşe bunun Türkçesini "Karaca!" ve "Ahu!" olan anlamlarını beğenmeyerek "Ceylan" kelimesini tercih etmişti. O zaman Nurullah bey de on dokuz yaşını bitirip imtihanı kazanarak hukuk mektebine girmişti.

Hukuk mektebi yalnız gündüzlüydü. Nurullah boş yere vakit geçirmeyi sevmiyordu. Ayasofya medresesi müderrislerinden bilgisine ve kişiliğine hayran olduğu Hafız Mehmet Efendiden ders almaya başladı. Okuldan sonra, müsait olabileceği bir saatlerde bazı arkadaşları ile beraber Arapçasını geliştirmeye lüzum gördü. Mercan yokuşunda matbaacılık ve sahaflık eden Mirza Hüseyin Ali adında bir Ira'lıdan da Farisi öğrenmeye başladı. Osmanlı edebiyatına ve özellikle serbest eserlere ilgisini de bundan evvel söylemiştik. Herhalde bu dönemdeki eğitimi Mektebi Sultani derecelerinde yoğun değildi. Zeliha hanım ile Sezayıdil hanım

arasındaki arkadaşlık sayesinde Ayşe Ceylan ile Nurullah görüşmeye başlamıştır.

Nurullah beyin Ceylan'a nasıl bir gözle baktığını ve ona karşı ne hissettiğini bilmenin şu romanımız için özel bir önemi vardır. Doğrusu ilk münasebette Nurullah bu kızın zekâ ve kurnazlığına hayranlıktan başka hiçbir şey hissetmemiştir. On bir yaşını henüz bitirmiş olan bu çocuk hakkında Nurullah gibi bir delikanlı ne histe bulunabilir? Kızın geleceğini düşünerek, ha? Hâlihazırda hissettikleri henüz istikbali düşünmeye müsait değil ki! On bir yaşında bir kız Fransızcayı ailelere mahsus ifadeyle ve taklitle etkilendiğini de göz önüne alırsak o yaştaki bir Fransız kızından daha doğru konuşuyordu. Birkaç seneden beri üç dört Fransız madam ve matmazelinin içlerinde bulunarak sohbetlerine katılmıştı. Bunların en akıllısı olması gereken enstitülü bile otuz beşi aşmış, yaşına rağmen henüz gencecik görünen bir kadın. Kadınlığının doğal isteklerini gizlemeye bile mecburiyeti olmayan bir kadın. Diğerleri ise kimisi çalgıcı, kimisi oyuncu! Yani sanatkâr. Dışarıda bunların dördünün de sevgilileri var. İhtimal ki bazılarında birden ziyade sevgili dahi var. Bunlar özel konuşmalarını Ceylan'dan hiç saklamıyorlar Ceylan'ın çocukluğunda onun sohbetlerine katılmasında hiçbir engel görmüyorlar. Ya Çerkez cariyeler! Oo! Bunların hallerini ne siz sorun, ne biz söyleyelim! Belki yakın bazı pek küçük örneklerini Ceylan'ın validesi Sezayıdil hanımda görürsünüz.

Nasıl! Şu mektepten çıkan Ceylan'ı kadınlık hallerine dair çok malumat sahibi bir kadın diye kabul edebilirsiniz ya! Fakat Nurullah böyle görmemişti. Çocuk olarak görmüştü. Fransızcada ki başarısı ve ayrıca Türkçesinde ki becerikliliğine de bu çocukluğuna rağmen hayran kalmıştı. Ha! Bakınız, az kaldı unutacaktık. Kitaplarda ki resimleri taklit ederek elini kurşun kaleme alıştıran Ceylan yazı kalemine de alıştırmıştı. Babası güzel yazı yazmada usta olduğu

için, kızının bu sanatta eğitimini kendisi üstlenmişti. Usul gereği sülüsten başlatıp "rabbiyesir" (Allah'ım kolaylaştır.) den sonra "ba, beb, ban, bed, ber, bes, bas, bat, ba', bef, bak, bek, bel, bem, ben, bu, be, bila, bi" diye ebcede kadar, dersleri sırasıyla vermiş ve daha sonra nesih konusunda derslere devam ederek nihayet rik'ayı da o zamanlar merhum; hünerli üstat izzet Efendi'nin, adeta yeniden icat derecesinde bir maharet ile hazırladığı rıkai celisinden başlatmış ve herkesin bildiği rık'aya(incelik) kadar vardırmıştır. Bu halde Ceylan'ın yazısı "kadın yazısı" olmak mertebesinde kalmamıştır. Kalem sahibi hanımlarımızın insaf ve aflarına dayanarak söyleyebiliriz ki, kadın yazısı erkek yazısına nispetle besbelli olur. Hattatlığın usul ve kurallarıyla pişirilmiş bir yazıya sahip olan kadın adeta yoktur. Bunlar içinde Ceylan bir müstesnadır ki yazısı erkek yazısından fark olunmaz. Hatta her şeyi taklitte yaradılıştan bir mahareti olan bu kızın yazısı babasının, üstadının yazısından dahi kolay kolay fark edilemez.

Zeliha ve Sezayıdil hanımların dostluk münasebetleri zaten pek kuvvetli iken Nurullah beyin Mektebi Sultani'den çıkarak Ceylan hanım ile de görüşmeye başlaması üzerine bu dostluk bir kat daha artmıştır. Bu hikâyemizde özel bir dikkat gerektiren durumlardandır. Sezayıdil hanımın karakteri hakkında malumumuz oldu. Kuruntulu ve meraklı insanlar için bu kadının Kazım bey gibi her haliyle sade bir kocayı tamamıyla sevebileceği hususunda ilk anda şüphe duyulursa da, sonradan bunun mümkün olmadığı anlaşılır. Zira Sezayıdil pek koket, pek yosma olup her nerede olur ise olsun kendisine karşı gülümseyen erkeklere karşılık vermekten çekinmez. Ceylan'ın Nurullah beyle olan konuşmalarında gösterdiği o cesurca atakların bir kısmı da validesinden böyle gördüğü içindir. Fakat Sezayıdil hanımı yakından tanıyanlar onun kötü bir niyetinin olmadığını anlarlar. Sezayıdil açık meşrepli bir kadındır. Ama

büsbütün açılarak kendisini kepaze edecek ahmaklardan değildir. Güzel ve neşeli erkeği sever. Lakin kendiliğince sever. Kendisini de o erkeğe sevdirmek çıkmazına ayağını uzatmaz bile. Nurullah bey; artık sabahları evden geç çıkıp, akşamları erken geliyor ve geceyi evinde geçiriyordu. Bu dönemde, kendi evinde veya Kazım bey ile görüşmek için arada bir onların evine gittiği zamanlar Sezayıdil hanım'la karşılaşıyordu. Sezayıdil hanım'ın erkekler arasında Nurullah bey'e karşı farklı duygular beslediği inkâr edilemezdi.

İçinden geçenleri delikanlıya anlatmak cüretini göstermezdi. Bu duygular, onun kalbinde saklı bir sırdı. Zeliha hanımada, başka birine de açıklayamazdı. Nurullah beyin Ceylan hakkında hala bir hissi, bir niyeti yoktu. Kızını bu delikanlıyla evlendirmek gibi bir hayali Sezayıdil hanımın zihninden geçse mazur ve belki de isabetli görünecekti. Ama o hayal, dahi zihninden geçmiyordu. Yalnız; bu çocuğa yaklaşmaktan, onunla aynı dam altında bulunmaktan, onun biraz yüksek sesle konuştuğu sırada sesini işitmekten hoşlanıyor. Pek hoşlanıyor. Çok mutlu oluyordu. Buna bir aşkın başlangıcı diyebiliriz. Ama içinde sakladığı bir sır olduğundan, bu kararı da kesin bir şekilde veremeyiz.

Sezayıdil hanımın Nurullah bey'e olan duygularının, romanımıza bir etkisi oldu. Delikanlı ile kendi kızı arasında oluşan münasebeti; ilerlemesini engelleyecek yerde bilakis güçlendirmeye çalışması suretinde görüldü. Aradan bir sene kadar daha geçip gitmişti. Sezayıdil,on üçüne yaklaşmış, hatta varmış olan kızı Ceylan'ın, bu yaşta; kadınların amaçlarının hepsine karşı tutkulu bir kadın olduğunu görüyordu. On altı, on yedi yaşına geldiği halde, doğasının farkında olmayan ve kendini bilmeyen aptal kızlar gibi değildi. O yaştaki delikanlıları bile cüretiyle mahcup bırakacak bir açık kız. Ama kızı ne kadar açık olursa olsun ve Nurullah ile münasebetini ne kadar ileriye götürürse götürsün Sezayıdil hanım için korkacak bir şey görülmüyordu. Seve-

rek evlenmek cihanda ilk defa kendilerinde görülecek hal değil a! . Varsın bu gençler de böyle evlensinler.

İşte zaman ve durumlar bu derecelere vardığı esnada Sezayıdil hanım, Nurullah ile kızının evliliklerini hayal etmeye başladı. Bu hayal Nurullah'a olan duygularını azaltmak yerine, arttırdıkça arttırıyordu. Kimi zaman o gizli aşkının hayaline yakasını büsbütün kaptıran Sezayıdil:

Benim olmayacak ise bari kızımın olsun diyordu. Bu sözü düşünmeden söylüyordu. Zira akabinde aklını başına toplayınca, ettiği bu divanelikten mahcup oluyordu.

Ayşe Ceylan hanım on üçüncü yaşını doldurduğu sıralarda, Nurullah beyin de duyguları değişmeye başladı. Malum a, Nurullah bey de arkasında namaz kılınacak perhizdeki delikanlılardan değildi. Sezayıdil'i uzaktan yakından tesadüfen ya da evlerinde gördükçe oda kayıtsız kalamıyor. Onu kendi beğenisine çok uygun buluyor. Daha sonraları bu komşu hanım abla ile komşu birader arasında geçmiş münasebetler üzerine sohbetler geçmeye de başladı.

"Komşu valide," "komşu oğul," demiyoruz. Yaşça bu analık ve oğulluk imkânsız olmasa bile Sezayıdil'in güzelliği ve cazibesine karşı "valide" hitabına kimse cesaret edemez. Sezayıdil'in kendisine olan duygularının arttıkça arttığını Nurullah bey de inkâr edemiyor. Lakin kişilik özelliklerini biliyoruz. Bu delikanlı her kuşun etinin yenilemeyeceğini biliyor. Ona analık yapan ablasının arkadaşı olup, şimdiye kadar kadınlığının şerefini korumuş olan bir kadına taşkınlık edilemeyeceğini bilen olgun delikanlılardandır. Özellikle o dönem Sezayıdil ile Nurullah bey arasında Ayşe Ceylan taze bir fidan gibi sivrildi, yetişti.

Evet! Hala Ceylan hakkındaki duyguları aynıydı. Onu çocuk olarak görüyordu. Romanımızda bu parçanın başlarında gördüğümüz muhasebeler esnasında Ceylan'ın dediği gibi şu iki gencin arasında bir münasebet var. Ama kar-

deşçe ve arkadaşça bir münasebetten ibaret. Bunlar artık Sezayıdil yanında da, Zeliha yanında da kardeş, kız kardeş gibi konuşurlar. . . Özellikle Zeliha hanım'ın yanında! Zira bu dul kadıncağız için Nurullah hala çocuk, Ceylan dahi hala Beyoğlu bebeği! Bu iki kadından birisi veyahut her ikisi de yanlarında olduğu zaman sohbetleri ve tartışmaları önemli noktalara geldikçe, Fransızca konuşmaya başlıyorlardı. Bazen konuşmalarının harareti artıyor. Görülüyor ki münazara, hatta mücadele ediyorlar. Lakin ne söylediklerini, nelerden bahsettiklerini anlayamıyorlar. Bereket versin ki anlamıyorlar. Anlasalardı yalnız Zeliha hanım değil o serbest, şakrak Sezayıdil bile bunların arasına girerek birini hareme tıkar ve diğerini selamlığa atardı.

Anladınız ya! Fakat anlamakta henüz pek ileriye varmayınız. Bu münazaralar hala şu kısmın sonlarında gördüğümüz sohbetin şeklini almamıştı. Fakat erkekler ve kadınların doğanın kanunlarına, filanlarına dair olan konular. Sonraları Ceylan'a o gördüğümüz cüreti verdirecek konulardı. Bunlar kadını öyle bir surette tasvir ediyorlardı ki Zeliha hanımın kadın denilen zavallı masumu öyle tanıyabilmesi şöyle dursun, Sezayıdil dahi tasvir olunan kadın gibi bir kadın yanında bulunacak olsa başını örtmeye lüzum hissederdi. Zira o tasvir olunan şey kadın değil adeta bir erkek sureti idi. Hem de pek atak, pek saldırıcı bir erkek. On üçünü bitirip on dördüne girmiş bir kız ile hukuk mektebine devam eden yetişkin bir delikanlı arasında geçen bu konuşmalar hiçbir validenin, hiçbir abla ve teyzenin havsalasına sığamayacak surette olmakla beraber henüz korkulacak mahzurlara yol açacak sureti dahi bulmamış olduğuna biz eminiz. Bu bahisler sosyoloji bahisleriydi. Feminizm bahisleriydi. Görenekten ibaret olan birtakım manasız şeylerin, bizi uygarca davranışlardan uzaklaştırdığından bahsediyorlardı. Aslında Rumlara mahsus iken onlarla iç içe yaşadığımız için bize de geçmiş olan batıl inançlara

gülünüyordu. Bizde kibarlık ile fakirlik nadir olup, dünkü garibanın bugün bir şans eseri kibardan olması ve bugünkü kibarın gözden düşerek yoksullaşması gibi karışıklıklardan söz ediyorlardı. Ekmeğini kendisi kazanıp yemek gibi onurlu yaşama isteği henüz meydana çıkmayıp meslek ve memuriyetinde ilerlemek için etekler öpülmesinden utanılmamasına şaşılıyordu. Bu konuşmalarda ne erkeğe benzer erkek ve ne de kadına benzer kadın görülememesinden dolayı tuhaf sohbetlere giriliyor ve arabacısına gönül veren bazı hanımlara ve adı çıkmış bir karıya âşık olup kendi kazandığını değil babasından miras kalan serveti yediren ve bu aşkı ile hüngür hüngür ağlayan erkeklere gülünüyordu. Daha sonraları, yani Ceylan da artık kadınlık mertebesine eriştiği zamanlar bu konu bir kat daha yükselip Avrupa'daki "mariage libre" yani "serbest izdivaç" isteklerine kadar vardırılmıştır. Otuz seneden beri matbuatımız dâhili olsun, harici olsun az çok ehemmiyet götürebilecek konulardan uzak için Avrupa'nın bu yoldaki ileri fikirlerine Fransızca bilmeyenler vakıf olamamıştırlar. "Feminizm" denilen kadın konusu Avrupa kadınlarını öteden beri uğradıkları bir boyun eğmeden, ezilmekten kurtarıp insan haklarına ve medeniyete layık ve ulaşmak için yapılan yürekli mücadeleden ibarettir. Avrupa'yı yalnız uzaktan tanıyanlar için böyle bir gayrete şaşmamak kabil değildir. Görünüşte kadınlara bu kadar hürmet ve riayet gösterilsin de aslında o kadınlar aşağı görülsün. Mazlum görülsün, buna imkân verilir mi? Hâlbuki böyledir. O görülen boş saygı adeta adam aldatıcılıktan ve daha doğrusu kadın aldatıcılıktan ibarettir.

Bizim İslam medeniyetimizde bir kadın kendi ana malından başka her hukukuna sahip olduğu halde hiçbirisine layık görülmeyerek erkeğin isteğine bağlı kalması nasıl inanılamayacak bir hal ise, Avrupa medeniyetince de kadının tam bir saygı içinde tutulduğu görülmekteyken gerçekte, hemen hiçbir hakka sahip olmaması bu derecelerde inanıla-

mayacak olan durumlardandır. Mesela Mehmet efendinin bir kızı olur. Kız oldukça adı "Matmazel Mehmet" olur. Ahmet efendiye evlendiği zaman babasının ismi ortadan kalkarak "Madam Ahmet" olur. Onun mesela Fatma gibi bir ismi de vardır ama "küçük isim" denilen o isim ile kendisini ancak en yakın akrabası çağırabilirler. Asıl ismi kocaya varmak ile kaybettiği baba isminden sonra bir de koca ismidir. Demek ki kadının ismi bile yoktur. Babasından drahoma namıyla ne kadar para getirirse getirsin, diğer akrabasından ne kadar miras yerse yesin, eğer evlendiği zaman " servet ayrımı" anlaşması yapılmamışsa ise kadın kendi servetine malik sayılamaz. Herhalde kocasının tasdiki olmaksızın hiçbir mukaveleye, hiçbir senede imzasını koyamaz. Kocası kendisini her nereye götürecek olsa "gitmem" diyemez. Mutlak bir itaat ile boyun eğmeye mecburdur. Bir kere yapılan evlilik bir daha bozulmazdı. Kilisenin yeryüzünde kendi bağladığını gökyüzünde Cenabı Hak dahi bağlamış olduğu düşüncesiyle bir daha nikâhı bozmaya imkân bulunamazdı. Kilise nazarında da geçerli olan bazı faciaya sebep olabilecek olaylardan dolayı birbirlerinden arılan karı ve koca bir daha evlenemezlerdi. Fransa'da boşanma kanunu konularak fenalığın bu yönü biraz hafifletildi ise de kadınların diğer haklarından mahrumiyetleri meselesi hala devam ediyor. Boşanma kanununun koyucusu kabul edilen Alfred Naquet gibi düşünürler evliliğin öncesinde yapılan anlaşmadan, boşanmanın gerçekleşmesinden sonraki hallere kadar her şeyi düşünerek insanlığın iki türü arasındaki münasebeti daha fazla düzeltmeye çalışıyorlar. Ve adeta evlenecek erkek ve kadını tamamıyla serbest bırakmak yollarını arıyorlar ise de çok büyük zorluklarla karşılaşıyorlar. İşte Ceylan'ın Nurullah ile konuşmalarında "mariage libre" yani "serbest izdivaç", " dediği serbestlik budur ki izdivaç edecek olan kadın ve erkeğe ebeveynin bile karışmamaları derecelerine varıyor. Zira yirmi bir yaşına kadar ne kızla-

rın, ne erkeklerin evlenme konusunda tam bir karar alma özgürlükleri bulunmayıp velileri uygun görmezse evlenemiyorlar. Onun için bu hürriyete lüzum görüyorlar.

Diğer yönden kadınların medeni haklarında ilerleme sağlanmıştı. Ama ne kadar? Kadınlar arasında kendi çalışıp kazanmayan ve yalnız kocasına yar olup kalan kadınlar bir azınlık olarak kalmıştır. Köylerde kadınlar ezelden beri erkeklerle beraber çalışıyorlardı zaten. Fakat şehirlerde de kadınlar evvela fabrikaları doldurmaktan başlayıp yapma çiçek ve dikişçilik gibi bütün işleri tekellerine almışlar. Daha sonraları postaneleri, telgrafhaneleri, telefon haneleri kadınlar doldurmuş. Mağazalarda tezgâhtarlık, veznedarlık hizmetleri çoğunlukla kadınlara kalmış. Şu son zamanlarımızda kadınlar tabip oluyorlar, avukat oluyorlar, mühendis oluyorlar, hatta arabacı oluyorlar. Kendi sorunlarını kendi başlarına düzelten bu gayretli ve güzel, insan türü artık erkeklere boyun eğebilirler mi?

Bunun içindir ki şimdiki halde Paris'te doğan çocukların yüzde otuzu gayrı meşru yani bize göre "piç" olarak doğuyorlar. Bu çocukların, işte bir çeşit serbest izdivaç demek olan âşık ve metreslerin mahsulüdürler. Bunlar o hizmete mahsus olan çözümle bakılıp büyütülüyorlar. Bu usulde sakınca bulanlar da çok, yarar bulanlar da. Bir çiçekçi kız bir makineci oğlanla bağdaşıyor. Bir çocuk dünyaya geliyor. Özel Müessesesinde bakılıyor. Herif kızdan bıkıp terk edecek olsa kız bu ayrılmaya razı olmadığı surette vay herifin haline. Bir hançer darbesi, bir revolver kurşunu, bir şişe vitriyol muhakkak hazır, her tarafta yüzlerce emsali görülüyor. İhanet kız tarafında görülürse yine aynı hal muhakkak. Metresini öldürmüş katiller, cinayet mahkemelerinde aşığını öldürmüş metreslerden az görülmüyor. Gerçek şu ki bunlar halkın aşağı tabakasını teşkil ediyorlar, ise de bu durumlar yukarı tabakalarda da görülmeyen türden değildir. Bir kız ile bir delikanlı arasında mercimeği fırına vermek

kibar tabakasında da görülüyor. Hem gereği gibi çok görülüyor, iğfal edilen bir biçare kızcağız ailesinin merhametine bırakılarak doğan çocuğu yok etmek ve bu rezaleti ört bas etmeyi başarabilirlerse, onuru ve illa namusu berbat olmuş sayılarak manen mahvolup gidiyor. Alfred Naquet diyor ki:

Bu tarz örneklerde yaşanan faciada namussuzluğu o biçare kıza yüklememeli, asıl onu iğfal eden alçak herife yüklemeli.

Bu facia, içinde "valideliğe layık değil" başlığı altında makaleler gazetelerde gözlere batıyor ki hükümleri doğurduğu çocuğu yok ederken yakalanmış bedbahtların teşhirinden ibarettir. Gazetelerde görülenler o müthiş cinayeti beceremeyip yakayı ele verenlerdir. Ya becerebilip yakayı kurtaranların miktarı? . Yine gazetelerde "Desespoir d'amour" yahut "amour tragique" başlıkları da nadir görülen cinsten hiç değildir. Bu başlıklar altındaki yazılarda da ya bir çapkın tarafından iğfal edilmiş kızın intiharından veya evliliklerine ebeveynleri karşı çıkınca âşık ve aşığının ölüm yatağında birleşmeleri için intihara mecbur oldukları türünden haberlerdi.

İşte serbest evlilik taraftarları bu sorunları düzeltmek için çare bulmaya çalışıyorlardı. Bu amacın gerek lehinde ve gerekse aleyhinde o kadar sayfalar, sütunlarca yazılar yazılmıştı ki okuyanlar hangi tarafa hak vereceklerine şaşırıp kalıyorlardı. Bizim Nurullah bey gibi aklı başında olanlar hiçbir şeye katiyen karar veremezlerse de Ceylan hanım gibi aklı başında olmayanlar bu yayınları okudukları zaman neye karar vereceklerini de bilemeyerek bütün bütün baştan çıkarlar giderler.

Babasının mensup olduğu çevredeki Fransız kadınlarından aldığı ilk mayayı Fransızca kitaplardan okuduklarını ilerletmiş olan Ceylan hanım Nurullah bey ile geçen konuşmalarında, sohbetlerinde bu meseleleri birer birer meyda-

na sürdükçe Nurullah bunların bazılarını kabul ediyor ve bazılarını da reddettiği için tabii birçok tafsilata girişecektir, değil mi? işte bu tafsilat, açıklanan toplumsal meselelerden genişlete genişlete Ceylan'ın zihninde tamamlanmış ve eksiklerini kapatmıştı. Eğer Ceylan Avrupa'da bulunsa da bir konferansta şu bilgi ve malumatını ortaya koysaydı feminizm ve sosyalizm meselesinde adeta liderler gibi alkışlanırdı. Lakin bu liderlik onu alkışlayanların gözünde ne kadar övünme nedeni sayılırsa ise akılları henüz çileden çıkmamış olanların gözünde de o oranda rezaletten addolunur.

Meşhur Pierre Loti geçen sene Les Desenchantees adında bir roman yayınladı. İstanbul'da "Canan Hanım" adında bir kibar kadın ile dostluk ilişkisini anlatan bir roman. İslam Ahlakı ve Osmanlılığa fevkalade riayetle yazılmış ise de o riayetin altındaki özel açıklamalar usta olanların dikkatinden kaçmaz. Canan, kız kardeşi ve diğer bir kadın ile evvela yazışma ile başlamış ve sonraları hususi ve bir hanede baş başa görüşmelere kadar varılmış bir münasebet ki İstanbul'umuzun bu yoldaki özel sırlarını bilenler için hakikaten pek kapalı yazılmış bir romandır. Bu romanda Pierre Loti'nin kendisinden ibaret olan kahraman o kadar ihtiyatlı, o kadar cüretsiz ve Ceylan'ın tabirince o kadar mıymıntı ki ona nispetle bizim Nurullah adeta cesur bir kahraman sayılır. Ceylan'ın Nurullah ile son konuşmasını gördünüz ya! Canan ile Ceylan mukayese edilecek olursa birisi işte kafes içinde doğmuş bir kanarya ve diğeri daldan dala sıçrar bir bülbül olduğu görülür. Şu kadar ki Ceylan'a bu konudaki cüret bir haftada, bir ayda, bir yılda oluşmuş zannetmemelidir. Kendisinin dahi dediği gibi yıllarca devam eden bir dostluk ilişkisini, bir kardeşlik neticesinde oluşmuştur. En son günkü konuşmalarında gördüğümüz cüreti eğer Ceylan üçüncü, beşinci görüşmede bir erkeğe göstermiş olsaydı, kesinlikle "delidir!" diye düşünecekleri şüphesizdir. Fakat

bu cüret üç dört senede gelişen bir şey olduğu için Nurullah için o serbest kızın delirdiği sonucuna varılmaz. Ceylan'ın talihi pek yaver imiş ki yolu üstüne bir Nurullah çıktı da onu böyle yıllarca uğraştırdı. Nurullah'tan başka birisi karşısına çıkmış olsaydı dört beş sene sonra görülen korkunç olay dört beş sene evvel görülür idi. Âdeta Ceylan'ın henüz çocuk sayılacağı bir zamanda görülecek olan sonuç kadınları, kocakarıları değil, aklı başında erkekleri de hayrette bırakırdı. Hâlbuki Nurullah bu kızın kadınlığını kendi arzularını tatminden ziyade şeytancasına zekâsını şu görmüş, anlamış olduğumuz suretteki konuşmalarla kızdırmaktan, heyecanlandırmaktan lezzet alıyordu. Bir yandan Ceylan ile sohbet ettikçe, diğer taraftan kadının ilerlemesinin ne mühim, ne müthiş derecelere kadar varabileceğini derin derin düşünerek kendisini acayip bir yaratığın karşısında buluyor ve onun garipliklerine hayran oluyordu.

Eğer Nurullah, Ceylan ile tanışmasaydı, kadınlar arasında böyle bir kadın ve özellikle böyle bir kız bulunduğunu değil bulunabileceğini kendisine haber vermiş olsalardı, ne kadar ikna edici delil önüne sürülse de, mümkün değil inanamazdı, işte böyle inanılması kabil olmayan bir harika karşısında bulunmak o araştırmaya meraklı delikanlıyı hayran ediyordu. Nasıl etmez ki, birçok sohbetlerde mağlubiyet kendisinde kalıp bazı kere delil ve kesin kanıtla ispat ederek Ceylan'ı mağlup ediyor ise de bu afacan kız kendini mağlup eyleyen o kanıtlarla birkaç hafta sonra Nurullah'ı mağlup etmek, yani o bilgili ve erdemli delikanlının müdafaasını yine onun aleyhinde kullanmak gibi harikalar göstermek bu kızın özelliklerindendi. .

Günler, haftalar, aylar geçip de bu kısmın başında gördüğümüz konuşmaların gerçekleştiği zaman yaklaştığı esnada Nurullah Ceylan ile olan görüşmesini biraz daha renklendirmeye başladı. O zamana kadar başkalarının yaşadıklarına dayanarak konuştukları aşk meselesini ken-

dilerine çekmeye başlamıştı. O zamana kadar sevimli bir çocuk muamelesinden pek de ileriye geçmediği Ceylan'a sevmeye layık bir kadın muamelesi ederek adeta içindeki duyguları açığa vuran sözler sarf ediyordu. Zaten birdenbire parlamaktan Ceylan'ın güç men edebildiği ateşli aşkını yeniden körüklüyordu. Bu gelişmenin tesiri Ceylan'da pek çabuk görüldü. Nurullah Ceylan'a doğru bu yolda bir adım atıyorsa Ceylan beş adım atarak yakınlaşıyordu. "Bir muammasınız, Nurullah! Bak yine 'Nurullah' dedim. Nuri! Bir muammasınız." sözleri Ceylan gibi bir kızın ağzından Nuri gibi bir delikanlıya ilk defa olarak söylenebilir mi? Bu sözlerle başlamış olan konuşmada Ceylan "Sizi kafama denk buldum, açıkça söylüyorum, sevdim!" sözünü bir kızın bir erkeğe söyleyebilmesi için ne kadar cesaret ister. Bir kızın erkeğe değil bir erkeğin bile bu sözü bir kıza söyleyebilmesi için pek çok cesaret ister, öyle değil mi?

işte bu konuşmanın geçtiği yaklaştıkça, Ceylan ile Nurullah arasındaki konuşmalar, aşağı yukarı şu neticeyi gösterecek suretlere giriyorlardı.

Bir defasında raks üzerine konuşuyorlardı. Nurullah alafranga raksı pek de bilmediği için vals, müzik kurallarına göre üç tempo üzerine yürütüldüğü halde dans sırasında bu üç temponun bir harekete dönüştürülmesindeki inceliği anlayamıyordu. Gerek babasının mensup olduğu çevredeki dansçılardan ve gerek doğrudan doğruya kendi validesinden dansın güzel sanatlarını temelden, hakikatiyle öğrenmiş bulunan Ceylan bu inceliği, üçü bire çevirmek anını tarife girişti. Fakat ne kadar tarif etse bir türlü anlatamadığını görünce Nurullah'ı kaldırdı! Onu kadın ve kendini erkek farz ederek sağ elini Nurullah'ın beline dolayıp sol eliyle onun sağ elini tuttu. Usul gereği delikanlı da sol elini kızın sağ omzundan aşağı ve sağ memesinden yukarı bir yere koydu. Ceylan "tarala, tarala" diye bir vals havasını ağzıyla terennüm ederek Nurullah'ı tahrike başladı. Fı-

rıl fırıl dönüyorlar. Yaptıkları şey pek dansa benzemiyor. Delikanlının bacakları titriyor, üç temponun bir harekete karşılık gelmesi inceliğini evvelce anlayamadığı halde şimdi hiç de anlayamayacak perişan bir hale düştü. Dans etmeyi bıraktılar ama bırakmayı ikisinin de yüreği istemiyordu. Çünkü iki vücut ilk defa olmak üzere bu anda birbirlerine temas etmişti.

"Kadın Mektupları" diye gerek kadınlardan çıkmış olsun ve gerek erkekler tarafından kadınlar için yazılmış bulunsun, birtakım mektuplar yayınlanır ki kadınların duygularına dair içlerinde hakikaten pek büyük incelikler bulunur. Bunların bazı sıra dışı olanlarında mükemmel bir roman tadını verir. Mektupları imza eden kadın bir aşk macerasını daha ilk başlangıcından başlayarak sonunda kavuşmalarına kadar aşama aşama sırlarını bilen diğer bir kadına yazar. Bazen asıl roman kavuşmadan sonra başlayacağı için sürükleneceği felakete kadar hikâyede devam olunur. Evet, ekseriya bir aşk macerasının neticesi bir felaket olur.

Biz bu hikâyemizin Ceylan ve Nurullah'a ait olan kısmını da böyle yazabilirdik. Daha doğrusu biz yazar idik değil Ceylan'a yazdırır idik. Ceylan bu romanı "roman yazmak" için değil ise de yaşadıklarının kanıtı olsun diye yazmıştır. Zira Nurullah ile olan macerası yalnız buraya kadar tarif etmiş olduğumuz görüşmelerden ibaret değildir. Bir iki seneden beri aralarında mektuplaşma dahi başlamıştır. Görüşmelerinde geçen konular nasıl bir derece ehemmiyetini arttırdıysa birbirlerine yazdıkları mektupların içeriği de ehemmiyetini aşama aşama ilerletmiştir.

Şu valsin üç temposu raksın tek hareketine nasıl dönüştüğünü öğrettiği zamanlarda Ceylan'ın mektupları adeta aşık gibi fakat biraz ihtiraslı bir âşık halini almaya başlamıştı. Nurullah'ın mektupları doğal, kardeşçe bir surette yazılır olmuştu. Nurullah bu kızın yoğun duygularından birkaç

defa pek ziyade ürkmüş olduğu için duyguları yüzünden Ceylan'ın saldırı mertebelerine varmasını hiç istemiyordu. Fakat çılgın kız Nurullah'ın ne kadar mesafeli ve nasihatlerinde ne kadar kardeş gibi davrandığını hissetse, kendi duygularını o kadar artırıyordu. Nurullah'da "mıymıntılık" olmak üzere eleştirdiği ölçülü davranışlarını asıl mektuplarında eleştiriyordu. Yüz yüze geldikleri zaman yüzüne söylemeye cüret bulamadığı şeyleri mektuplarında uzun uzadıya bahse çekip Nurullah'da gördüğü "kızlara layık bir mahcubiyeti gizli gizli alaylarla gidermeye çalışıyordu. Kendi gösterdiği "delikanlılara layık bir cesareti dahi mazur göstermek için bu cüretlere yine Nurullah'ın mahcubiyetiyle sebebiyet verdiğine ileri sürerek, kabahati yine delikanlıya yüklüyordu.

Hele vals dersi verildikten sonra Ceylan'ın ümitleri artarak ona uygun bir şekilde cüret ve cesareti de ortaya koydu. Bakınız bu olay üzerine yazdığı mektubu aynen açıklayalım da olayın nasıl bir durum aldığını görünüz:

"Azizim Nuri Beyefendi!

"Ne kadar bahtiyarım bilir misiniz? Âdeta neşeden, mutluluktan sarhoşum! Dünden beri yerde miyim, gökte miyim, bilmiyorum. Fakat sanki bütün cihan bir neşe kesilmiş ve o neşe dahi benim bütün vücuduma işlemiş gibi bir haldeyim. Bu halim tabii bir hal değildir. Âdeta bir cinnet olmalı. Fakat ne tatlı cinnet! Eğer bu cinnetin lezzetini ailem bilseydi Hafızı Şirazi'nin bir gün bana okumuş ve manasını vererek öğretmiş olduğunuz. "Akıllıyla deli birbirine karışmış " mısraının hükmü gelir çıkardı. Bu mısraı bana söyleyeli iki sene olduğu halde unutmamış olduğuma memnunsunuz ya! Hiç ben işittiğim şeyi unutur muyum? Hele sizin gül dudaklarınızdan çıkan sözlerin bir kelimesini, bir harfini unutmam.

Ah efendim, dünyada en büyük lezzet galibiyettedir"

derler, ne doğru bir sözdür. Muvaffakiyet ve galibiyetin en basiti bile insana büyük bir lezzet tattırır. Ya sizin o inadınızı kırdığınızda oluşacak lezzetin dereceleri nerelere varır? Yaşasın vals! Bundan sonra ömrümde valstan başka oyun oynamayacağım. Vücudumun vücudunuza ilk teması vals sayesinde nasip olmuştur.

"Benim vücudum sanki bir ateş, bir cehennem imiş de temas değil yaklaşması bile sizi cayır cayır yakacakmış gibi benden kaçtığınız halde bizi vücut vücuda ilk defa olarak değdiren vals olmuştur. Vals oyununa minnettar olmazsam nankörlük etmiş olurum, beyim. "

"Münasebetimiz kuvvet buldukça mülakat ihtiyacı da kuvvet buluyor. Allah aşkına efendim, mülakatımızı biraz daha sıklaştırmak iyiliğini esirgemeyiniz. Görüşemeyeceğimiz günler için iki satır mektubunuz olsun beni mutlu etmeye yeter. Kalbi ve bedeni sizin, aklı ve hayali sizde olan Ceylan'a şefkat ve merhametiniz sizin için erkekçe bir borçtur. "

Şimdi şu mektubu da gördükten sonra romanımızda bu kısmın başlangıcında görülen konuşma esnasında Ceylan'ın kahramanca cesaretine o zaman şaştığımız kadar artık şaşmaya lüzum görmeyiz, değil mi? Bu romanın kahramanı olan Ceylan işte kendi cinnetine razı oluyor. Mecnun kısmı sorumlu değildir. Ne yapsa mazurdur. Özellikle de Ceylan kendi cinnetini beğeniyor, zevk alıyor. Artık Nurullah'ın nazlanmalarına bu kız razı olabilir mi?

Sevgili Nurullah'ı ile bir kerecik olsun iki lokma yemeği beraber yemeyi konuşmanın sonunda Nurullah'tan rica edip de Nurullah "olmaz!" diyemediği zaman Ceylan'ın ne kadar sevinmiş olduğunu o konuşma sonunda haber vermedik. Veremezdik ki verelim. Bunu okuyucularımıza bildirmiş olsaydık derecesini takdir ettiremezdik. Okurlarımız, o dereceyi şu yukarıda ki mektubu okuduktan sonra

kendi kendilerine takdir edeceklerdir. Hatta Ceylan'ın Nurullah'ı kucaklayarak nasıl özlem ve arzuyla öptüğünü ve hala mahcubiyet altından kurtulamamış olan o delikanlının şu an ve halde bile hala kendisini kurtarmaya nasıl çalıştığını ve fakat ne kadar aciz ve teslim olmaya hazır olduğunu, okuyucularımız hayallerinde canlandırıp kendi kendilerine bulacaklardır. Hoş, hikâyemizin devamında bu ilk kavuşmayı, doğrusu pek çok açıdan olsun tasvir edecektir ya!

Ceylan ile Nurullah'ın bundan evvelki kısmımızda geçen görüşmeleri Kazım beyin evinde meydana gelmişti. O gün bir Salı günüydü, ikindiden sonraydı. Kazım bey ile Sezayıdil hanım Üsküdar'da gayet aziz dostlarından birisinin kına gecesine davetliydiler. Bu düğün hakikaten kibardan bir paşanın büyük bir düğünüydü ki hem erkeklerin hem kadınların kına gecesi bu kalabalığa dayanacak görünümde olan konakta aynı gecede yapılıyordu. Muzıkai Hümayun'un alaturka takımından mükemmel bir saz takımı davet edilmiş olduğu gibi eski kadın çengilerinin sonuncularından sekiz oyuncu buldurulup yeniden yaptırılan elbiseleriyle gerek erkekler, gerek kadınlar tarafında hünerlerini göstereceklerdi.

Salı'dan Cumartesi'ye kadar evinden uzak kalmak Sezayıdil hanım için güç idiyse de Salı günü gidip Çarşamba sabahı dönerek yüz yazısına da Perşembe günü öğle vaktinde gitmesi ve Cuma günü paçadan sonra dönmeye gayret etmesi suretiyle bu müddet kısaltılmış oldu. Kazım bey ise Salı günü gidip Çarşamba günü dönerek Ceylan'a refakat edecekti.

Ceylan da düğüne davet olunduysa da oradaki diğer kızlara göre tuvaleti mükemmel olmadığından eski tuvaletle mümkün değil gidemeyeceğini anasına babasına katiyen bildirdi. Gerçek sebep acaba tuvalet noksanı mıydı? Buna inanmazsınız, değil mi? Hakkınız var. Ceylan kendi hane-

sinde böyle bir tenhalığı ne zamandan beri arzu ediyordu. Nuri'si, sevgili Nuri'si için arzu ediyordu. Vals dersinden sonra böyle bir tenha hanede aşığı, canı olan Nurullah ile baş başa bir sohbeti artık kaçınılmaz ve kesin görerek onu bu arzudan men edecek hiçbir kuvvet tasavvur olunamazdı.

Kazım beyin hanesi alafranga idare olunur bir hane olduğunu bilirsiniz ya! Hatta harem ve selamlık farkı da yok. Kiryaku isminde elli yaşında kart bir Rum uşak hem aşçı hem uşak hizmetini görür. Kiryaku'nun Despina isminde elli beş yaşındaki bir hemşiresi de yukarı hizmetinde bulunur.

Anası, babası hanede olmadıkları bir zamanda Nurullah ile görüşmek için Ceylan'ın ne Kiryaku'dan ne de Despina'dan hiçbir endişe ve korkusu olamaz. Çocukluktan beri devam eden münasebetler üzerine validesi yanında dahi her zaman görüşüp durduğu bir delikanlı ile validesinin yokluğunda neden görüşemesin? Despina ve Kiryaku nazarında Nurullah bey Ceylan hanımın nişanlısı addolunuyor. Rumların göreneklerine göre nişanlı demek adeta nikâhlı demek kadar hüküm götürür. Delikanlı nişanlısının evine girer çıkar, devam eder. Bazı ailelerde gece yattığı bile görülür. Bu yüzden Ceylan'ın Nurullah beyle buluşup görüşmesi zaten Despina ile Kiryaku'nun rahatsızlık duyacakları olağan üstü bir durum sayılmaz ki! Ceylan'a göre çekinmesini gerektirecek bir yanı görülsün.

Siz Rumların şu âdetini beğenmediniz. Değil mi? Onu Rumların kendileri de beğenmezler. Bu ilişkinin ciddiyet ve ehemmiyetini artırmak için nişan halkasını bir papazın takması ve bu resmi yarım nikâh mertebesine ulaşması l için dualar edilmesi gibi güzel tedbirler bulunmuş ise de bu işin esasındaki yolsuzluğu engellemeye yine imkân bulunmamıştır. Birbirlerini beğenmiş, sevmiş olan bir çiftin bu kadar

serbestçe görüşebilmeleri zifafı, hem de henüz nikâhı kıyılmamış olan zifafı, elbette hızlandırarak, düğünden birkaç ay sonra eşinin ilk çocuğu dünyaya gelivermesine meydan açması pek çok kez olur. Bunda o kadar sakınca görülmeyebilir. Fakat bazen düğünden evvel dahi ilk yavru meydana geliverir. Bazen bu hadiseler düğüne dahi mani olur. Bundan o kadar facialar meydana gelir ki birçok gözyaşları pahasına oturur.

Bugün ilk kısmını gördüğümüz konuşma esnasında Despina kahve getirmek, kibrit getirmek gibi münasebetler üzerine bu gençlerin yanına birkaç defa girip çıkmıştı. Dikkatini çekecek hiçbir hallerini görmemişti. hatta akşam yemeğini burada birlikte yemelerine Nurullah'ın rıza göstermesi üzerine Despina yanlarına girecek olsaydı onu şaşırtan ve hayretler içinde bırakacak bir manzarayla karşılaşacaktı. Fakat o zaman dahi Despina gençlerin yanma girmedi.

Evet! O esnada Despina'nın göreceği manzara pek acayip ve garip olurdu. Genç ve güzel, gayet serbest bir kız. Genç ve güzel, gayet gururlu ve onurlu bir delikanlının boynuna sarılmış, her buse arasında bir veya birkaç kelime ile ne kadar mutlu olduğunu söyleyip. yemin ediyor. Delikanlıyı şaşkınlık içinde. Ne kızı durdurabiliyor, ne de karşılık verebiliyor. Kızda aşk ateşi alevlenmiş, yüz göz ateş içinde. Delikanlı dahi o halde, şiddetli hararetinden buram buram terliyor.

Şu manzara şüphesiz üç, hatta beş dakika devam etti. Evvela "üç" dediğimizin sebebi bu üçüncü dakika sonunda Nurullah beyin Ceylan'ı sakinleştirmeye cidden özen göstermeye başlaması teorisidir. İki dakika kadar da bu özende devam ederek nihayet:

Aman Despina gelmesin!

Uyarısıyla sakinleştirmeye muvaffak olabildi. Bizim bildiğimiz matmazel Ceylan böyle Despina'nın gelmesi ih-

timalinden korkacak, ürkecek mahlûklardan değildi. Ama aşkının heyecanıyla ve mutluluktan, o malumumuz olan Ceylan'lık halinden çıkmış olduğu için Nurullah bey onu sakinleştirmeye muvaffak oldu. Hemen Ceylan'ı bir koltuk üzerine oturttu. Kendisi da bir iskemle alarak kızın yanma oturdu. İyice sakinleştirmek için:

Sevgili Ceylan! Senin gibi mükemmel bir kız tarafından sevilmek bahtiyarlığını takdir edemeyecek nankörlerden miyim? Niçin beni mıymıntılıkla itham ediyorsun? Değil, güzelim. Fakat bir Ceylan hanıma kavalyelik mesuliyetinin ne büyük olduğunu apaçık görüyorum da o mesuliyete göğüs vermek için muhtaç olduğum kuvveti topluyorum yollu söze başladı. Ceylan için teminatın bu derecesi dahi pek ziyade inanma nedeni olduğundan:

Teşekkür ederim, Nuriciğim! Hiçbir mesuliyetten korkma. Bütün sorumluluk bana ait. Keşke bir Ceylan olacağıma bin Ceylan olsaydım da hepsini sana feda etseydim.

diye Nurullah beyin teminatına mukabil inancını gösterdikçe Nurullah'ı da inandırıyordu.

Bu âşık ve aşığının şu an kavuşmalarını bir roman sayfasında ve özellikle bizim şu eserimiz gibi mümkün mertebe sözü kısa kesme yönü gözetilen bir roman sayfasında gerçekten tasvire imkân yoktur. Bu saat ki şu oda bir tiyatro sahnesi olmalıydı da onların şu tasvir ettikleri manzara göz ile görülmeli ve ne kadar kuvvetli nurlar ve tavırlarla birbirlerine söyledikleri teminat sözleri kulakla işitilmeliydi ki olayın etkisi tamamıyla hükmünü gösterebilsin.

Tiyatronun bu kısmı, bu faslı on dakika kadar devam etti. Bu on dakika zarfında iki taraftan onaylanan teminat sözleri iki tarafı da inandırdı. Hatta

Nurullah beydeki soğuk tavırlar dahi yok oldu. Evvelki cesaretsizlik geçti. Onun yerine bir cesaret peyda oldu. Bu defa da Nurullah Ceylan'ın ellerini elleri içine alıp öpüyor-

du. Birkaç defa buselerinin vaziyetini değiştirdi. Ceylan'da ona karşılık veriyordu. Nihayet her ikisi oturdukları yerden ayağa kalktılar. Bayağı tabii denilebilecek bir hal ile oda içinde gezinerek kalplerinin çarpıntısını yavaşlatmak için başka konulardan söz açtılar.

Başka konulardan! . Büsbütün başka konulardan olabilir mi? Ceylan için "feminizm"den başka konu yoktur.

Ceylan feminizm ile şu kısacık ömrü boyunca özellikle de kadın sorunları konusunda hakikaten çok büyük bilgi sahibi olmuştur. Kadınlar arasında onunla konuşabilecek hiçbir kadın düşünülemez ya. Erkekler arasında da bu kudrete sahip bir adam biraz nadirce bulunur. Konuşmaları esnasında Nurullah bey hangi Avrupa yazarının ismini açıklamışsa Ceylan o zatın eserini alıp, okumuştur. Denilebilir ki Fransızca olarak kadın sorunlarına dair yazılanların hemen tümünü okumuştur. Her neyi okumuş ise onu bizim ülkemizdeki hallere uyarlamıştır. Bu yüzden bizim gibi bu mesele ile iştigal edenlerin hatırlarına gelen, güya yeni bir mesele Ceylan'ın çoktan bildiği hatta Nurullah bey ile beraber görüşüp halletmiş olduğu meselelerdendir.

Bugün aşkının güveni ve gücüyle ayağa kalkarak oda içinde gezinmeye başladıkları sırada Ceylan feminizmin bizim toplumumuza uygulanması yolunda güya kadınlarımızın lehinde olmak üzere örtünme bahsinin şu yönünü ele alarak. . . daha doğrusu anlatarak dedi ki:

Utanmaktan ve örtünmekten Osmanlı kadınları bir açıdan karlıdırlar. Kadının açık olduğu toplumlarda; bir kadının, çekiciliğiyle erkeklerin ilgisini çekebilmesi için genç olması, güzel olması, tam elegant olarak tuvaletinin mükemmel olması, konuştuğu konularda tam bir bilgi sahibi olması ve muhatabı olanları ve bilhassa erkekleri mağlup ve şaşkın etmeye muktedir olması lazımdır. Zenginlik de bu araçlardan birisidir. Kadınlığın bu derecesine varmış ka-

dınlar, bizde binde kaç nispetinde bulunur? Avrupa'da bile bu nispetin acınacak kadar az olduğunu incelediğim eserlerden anlıyorum. Bizde ise. . .

Bu noktada Nurullah Ceylan'ın sözünü kesti. Dedi ki:

Asıl bir şeyi eksik bıraktınız. Avrupa'da parıl parıl parlayacak olan bir kadının özellikle nüfuz sahibi bir kocaya veyahut babaya sahip olması da gereklidir.

Öyle ya! Öyle!

Şimdiye kadar bir fırsat bulup da size söyleyememiştim. Mösyö Thiers'e mi, Mösyö Grevy'ye mi? Her neyse, cumhurbaşkanı olan birisine bir fıkra nakledilir. Hükümet reisi Casimir Perier gibi fazlasıyla genç sayılabilecek adamlara sempati duyabilmek normaldir. Çünkü bu makam ekseriyetle ihtiyarlara nasip olur. O halde "Madama la Prösidente de la Republique" yani cumhurbaşkanının hanımı mutlaka artık muşmula addolunabilecek bir kocakarı olur. Kocakarı ama cumhurbaşkanının hanımı! Askerden, sivilden terfi ve ilerleme ihtiyacında bulunanlar bu hanımın muşmula mı, üvez mi olduğuna bakar mı? O kadar rağbet gösteriyorlar ki bu teşebbüslerinde neredeyse birbirlerini çiğniyorlar. Fıkra kendisine aktarılan reis efendi bir gün dalgınlıkla reise hanımın özel odasına giriverir. Bir de ne görsün? Aslan gibi bir kaytan bıyık çelebi!

Hikâye bu aşamaya gelince Ceylan hanım öyle bir kahkaha kopardı ki az önceki aşktan coşmuş haliyle hiç uygun düşmüyordu. Her kelimesi bir kahkaha arasında dağılmak suretiyle:

Ah, Nuriciğim, ha şöyle! işte yine benim Nuriciğime benzedin.

diye bir daha boynuna sarılıyordu. Bu defasında Nuri de halinden memnun bir hal ile sözüne devam ediyor. Diyor ki:

Mösyö le prezidan gayet zeki ve zarif bir adam. Şu ha-

li görünce iki kabahatlinin ikisini de öldürmek için silah araştırmak telaşı bu zarif adam da yok. Fakat şu adam ile kadına verilecek uygun bir cezayı düşünürken, ikisini de birden kulaklarından tutup aynalı dolabın önüne getirir. Evvela delikanlıya hitaben: "Şu maymun suratlı karıyı görüyor musun? Dikkatli bakıyor musun? Bu karı gençliğinde bile yüzüne bakılacak matahlardan değildi. O zaman ben bir züğürt avukat olduğumdan drahoması için bununla evlenmiştim. Şimdiyse altmış yaşını geçti.

Sen bu kadar genç bir delikanlı olduğun halde bu maymuna âşık olduğunu iddia edemezsin ya! Bunun himayesi sayesinde ilerleme ümidiyle bu namertçe münasebette bulundun, değil mi?" dedikten sonra karısına dönerek:

Bunun böyle olduğunu sen de biliyorsun ya! Şu delikanlı sana âşık olmuştur diye inanmak derecelerinde ahmak değilsin ya! Oğlun olacak bir delikanlının metresi olmak senin için en büyük bir maskaralıktır. Tuh! demiş ve büyük bir reverans ile ikisini de selamlayarak odadan çıkıp gitmiştir.

Kahkahaları sürebileceği kadar sürdükten sonra durmayı başarabilen Ceylan:

Bir kadın için hakaretin bundan ziyadesi tasavvura sığar mı? dedi. Ve meşgul olduğu meseleye dönerek sözlerine devam etti:

Bizde ise bir toplumda parlayabilecek kadın tamamıyla azdır. Olsa olsa gençliği ve güzelliğiyle dikkatleri üzerine çeker. Diğer becerilerini araştırmaya hiç gelmez. Ya bir sosyetede parıldama kabiliyetinden mahrum olan biçarelere ne diyelim? Avrupa'da bulunanlar ister istemez cemiyetlerde varlıklarını ispat edeceklerdir. Kendilerinde cazibe olmadığı halde çılgınlık ihtiyacında olan o zavallılar erkeklerin artık şefkat ve merhametlerine muhtaç kalmak mecburiyeti altına girerler. Sakınmak ve örtünmeye mahkûm olan bizim

kadınlarımız hiç olmazsa bu mecburiyetin baskısından kurtulmuştur.

Nurullah bey filozof tavırlarıyla Ceylan'ın bu sözlerini tasdik ediyordu. Ceylan da bu onayın cüret ve cesaretiyle sözlerine devam ediyordu:

Biz zamanlar doğu Şark kadınları tamamen örtülüymüşler. Rum, Ermeni, Yahudi kadınları da Müslüman kadınları gibi kendi harem dairelerinde örtünüp sokağa çıktıkları zaman da örtüleriyle çıkarlarmış.

Hala Anadolu ve Arabistan'ın içlerinde böyledir.

O zaman kadınlar daha mutlu, daha huzurlu imişler. Zira kocaları dışarıda başka kadınları görmediklerinden kendi hanesindeki kadınla daha kanaatkâr olup, yetinebilirler. Bu halde kadın kocasından emin olur. Ne kadınlar erkeklerle ve ne de erkekler kadınlarla münasebette bulunmayınca birbirine imrenmek açıkçası ortaya çıkmaz.

Bak ne güzel söylüyorsunuz. Bu hal az çok zamanımızda da böyledir. Doğrusu kadınların örtülü olmadıkları Hıristiyan cemiyetlerinde erkekler o dediğiniz imrenmek önermesinden. . . veyahut saadetinden korunmuş veya mahrum iseler de Müslüman erkekler için herhalde hanesindeki kadın ile yetinmenin üstün görülmesi hala umumiyete yakın bir hükümdedir.

Keşke konu bu yöne dönmeseydi. Şu son sözler Ceylan hanımdaki ateşli felsefeyi harekete geçirerek, çılgına dönmesine kadar yol açacak bir tartışmaya dönüşebilirdi. Bereket versin ki Ceylan'ın bugünkü hali o kadar taşkın değildi. Şimdiye kadar görülen taşkınlıkları, sevgili Nuri'sini kendi teorisine boyun eğdirmek ihtiyacıyla meydana gelmiş. Nuri ise işte karşısında her emrine hazır ve amade bir Nuri olmak halini almış bulunduğundan cin fikirli Ceylan için evvelki şiddetlere kadar varmak gerekmiyor. Bu yüzden!

Hayır, Nuriciğim! Bu hükmü o kadar kati bir surette ver-

me. Biz bugünkü günde bir geçiş noktasında bulunuyoruz. Ecnebi sosyetelerinde erkekleri imrendirecek kadınlarla içli dışlı olup da hanesindeki kadınla yetineceğini zannettirmek istediğin erkekte bu yetinmenin gönülden inanılması gereken bir güven olacağına beni değil a, hiçbir kadını ikna edemezsin. O sosyetelere alışmış olan erkekler oralardaki ilişkilerden pek büyük lezzet alırlar. Bunu neden biliyorum, bilir misiniz? Biz, kadınlar dahi bu lezzetin başlangıcını bir parçacık tattıktan sonra onu pek büyük buluyoruz da ondan biliyorum. Hatta sana şunu da temin edeyim ki bu imreniş hayvani bir duyguyla imrenişi değildir. O hayvani duygu üçüncü, beşinci derecelerde kalır. Fakat beğenmek ve beğenilmek hevesi kadın için de, erkek için de tabiidir. Evvela beğenmek ve beğenilmek düşüncesi oluştuktan sonra sevmek ve sevilmek isteği de oluşacak ve böyle birkaç aşama geçildikten sonra da hayvani duyguya doğru da yol alacaktır. Doğrusu birkaç defa pek haklı bir surette demiş olduğun gibi bu mesele gayet tehlikeli meselelerden olduğu için siz erkekleri şu konunun konuşulması ziyadesiyle ürkütür. Biz kadınları daha ziyade ürkütmesi lazımdır. Ama bu korku yine şu konunun konuşulmasına özeldir. Zaman geçtikçe alışkanlıklar da arttıkça bu korkunun ortadan kalkacağına hiç şüphe etme. demekle yetinmiştir.

Eğer Nurullah bey isteseydi Ceylan'ı bu son sözü ile yetindirmeyebilirdi. Biraz önünü eşeleyip biraz da damarına basacak itirazlarda bulunsaydı Ceylan bu defa da ateşlenerek saatlerce konuşmaya devam ederdi. Lakin saat on bire yaklaşmış. Ceylan ise emsali nadirce bulunur bir sanatkârdır. Şöyle baş başa oldukların bu günün dışında, valideler, ablalar, pederler yanında bile Ceylan'ın müziğiyle, şarkılarıyla Nurullah'ı birçok kere mest etmişti. Âşığı olan kızın, asıl bu akşam, hünerlerini görmek emeli Nurullah'ın içinde uyanmaya başlamıştı. Onun için bilinçli olarak konuşmayı kısa kesti. Tam uygun bir anda:

— Ey, sevgili Ceylan! Bu akşam kulaklarımın pasını almayacak mısınız?

dediği zaman Ceylan bu isteğe uyup:

— Öyle ise haydi piyano odasına gidelim.

dedi. Nurullah bey:

— Hayır! Ben alaturka isterim. Hatta yalnız saz değil ses de isterim. Bence piyano alaturka müziğe tamamen yakışmadığı gibi bizde piyano akompanıman yapıp şantör veyahut şantöz okumak yolu henüz açılmamış olduğundan okuyanın sesi piyanoya mağlup oluyor, kaybolup gidiyor.

deyince Ceylan derhal kabul ederek gerçekten bir ahu gibi ayak çabukluğuyla koştu gitti, bir ut alarak geldi.

Ut akort edilip de fasıl başladığı zaman bizim şu tiyatro sahnesi de gerçekten bambaşka bir hoşluğa büründü. Ceylan tam taksim değilse de bir gezinti, bir girinti ile yine Nurullah'ın güftelerinden birini okumaya başladı. Sazı zaten tesirli olduğu gibi sesi de onunla uyumlu bir tesire sahip olduğundan, şu edayı kim dinlese bu hassasiyetten ruhunun etkilenmemesi mümkün değildir. Nurullah bey için kendi güftelerini dinlemenin bu lezzeti arttırması doğaldır. Taksimden sonra şarkılara geçildi. Açmak için bir beste okunduktan sonra yeni şarkılardan en güzel eserlerden birkaç tanesi daha okundu. Tutamadığı içinden kabarıp gelen birçok duygunun Nurullah beyin ağzından fırlattığı ahlar Ceylan'ı daha çok teşvik ederek afacan kız şu sanatı icrada hakikaten ustalık derecelerine kadar varıyordu. Hele Nurullah'ın çok beğendiğini gösteren buseleri sayesinde Ceylan, çıldırasıya bir şevkle çalıyor. Ve dinleyenleri yakacak bir ateşle okuyor.

Bu fasıl yarım saat kadar sürdü. Ceylan yoruldu. Udunu bir tarafa bıraktı. Nurullah şu andaki neşesinin şevkiyle ufacık bir musiki bahsi açtı. Musikinin bazı bölümlerinde dini tesirler olduğunu ve bu yüzden şu fasıl esnasında sık sık kendisini bu âlemden, başka bir yüce âleme yükselmiş

bulduğunu az sözler ile anlattı. Bir aralık Ceylan Nurullah'ın bu sözlerini keserek:

— Benim bir hünerim daha vardır ki sen hala onu hiç görmedin. deyince Nurullah merak ve açıklama bekleyen bir ifadeyle kızın yüzüne baktı. Ceylan:

— Raks! deyince Nurullah hakikaten heyecanla yerinden fırladı ve:

— Aman, Ceylan'cığım, ben onu ne kadar arzu ediyordum fakat başkaları yanında istemeye cesaret edemiyordum. diye aşığını kucakladı. Fakat Nurullah için bir engel vardı. Dedi ki:

— Dans etmeniz! . Ne büyük nimet. Fakat müziği ne yapacağız? Ben sizi dans ettirecek kadar hiçbir saz çalamam.

— Sesin ile de terennüm edemez misin?

— Onu becerebilirim.

— El çırparak usulü gösteremez misin?

— Eh! Onu da becerebilirim.

— Haydi bakalım. Yürük aksak usulüyle bir şarkı oku.

— Hangisini okuyayım?

— Canım, hangisi olursa olsun. "Selanik, kahpe Selanik"i olsun okuyamaz mısın?

Nurullah el çırpmak suretiyle usul göstererek bu hareketli şarkıyı okumaya başladı. Ceylan şarkıyla beraber raksa başlamadı. Nurullah'ın usulü pek ağır gidiyordu. Ceylan bir orkestra şefinin elindeki değnekle sazcılara usul göstermesi gibi bir tavırla el işaretleri vererek usulü hızlandırıyor. Hızlandırdıkça hızlandırıyor. Usule tam istediği kadar sürat verdirdikten sonra raksa başladı.

Aman ya rabbim bu raks görülmeye değer şeylerdendi. Avrupalılar bizim doğu danslarını beğenmezler. Vücudun bazı kısımlarını oynatmayı, tahrik edilmesine ahlaka uygun bulmazlar. Biz onların raksında bacak kaldırmak yolunda-

ki harekete bu manayı vermek istemeyiz. Güzel sanatların her dalında olduğu gibi raksta da ahlaka uygun ve aykırı yönler vardır. Gayet kibarca oynanan bir kadril ile gayet hareketli oynanan bir "kan kan" arasındaki fark hangi gözden kaçar? Doğrusu bizim doğu danslarında bir kadril bir lansiye ağırlıkları yoktur. Doğu dansları zaten bir dilberin uygun endamı üzerine yakışan bazı hareketler ilave olunarak seyredenleri imrendirmek için yapılmıştır. Ama bunu böyle kabul etmekle beraber bu sanatta yapılan inceliklerin görenleri şaşırtmaması mümkün değildir.

Hele bu akşam Ceylan'ı görmeliydi, Ceylan'ı! Vücudunda ne kadar kas varsa harekete gelmiş birbirini takip eden hareketler birer birer fotoğraflansa her biri aynı şekilde dikkat çekici, şaşırtıcı, birçok manzarayı oluştururdu. Hareket denilen şey bir insanın duruşlarıdır ki her birinin bir manası vardır. Tehdit duruşu ile saygılı bir duruş arasındaki farklar en sıradan gözlere bile batar. Hâlbuki insanın her duygusuna göre bir duruşu olur. Bu hareket tetkik edile edile sanayi nefiseden "pandomima" denilen sanat doğmuştur ki sanatkârlar bir kelime bile etmeksizin sahnede koca bir oyunu yalnız mimiklerle canlandırır ve anlatırlar. Alaturka raks ise hep seyredene tatlı hisler hissettirecek hareketlerin toplamıdır. Seyredenler mermerden yapılmış olsalar raksın hissettirdikleriyle etkilenmemeleri dahi imkânsızdır.

Ceylan'ın raksına karşı Nurullah'ın hayranlığını anlatmaya en iyi yazarların bile ustalığı yetmezdi. Hatta sık sık delikanlı okuyacağı şarkıyı ve tayin edeceği usulü şaşırarak Ceylan'ın raksını bozuyordu bile. Kızın gayet tatlı bir kaş çatışı üzerine hemen aklını başına alarak usulü düzeltiyordu.

Alaturka raks bir çeyrekten fazla devam ettikten sonra Ceylan:

— Bir de ufacık bir bale yapalım mı?

dedi. Nurullah'ın gösterdiği şaşkınlığı dağıtmak için:

— Bu daha kolay "ta ta ta, ta ta ta" diye üç tempo tutacaksın, işte bundan ibaret! diye delikanlıya ne yapması gerektiğini anlattıysa da şu aralık

Ceylan'ın sürekli bir kahkahası tempoyu da, raksı da geciktiriyordu. Eğer kız:

— Yaşasın vals!

diye uyarmasaydı Nurullah Ceylan'ın hakikaten aklını bozduğunu düşünecekti. Bu uyarı üzerine müzikteki üç temponun valsta bir tempoya karşılık gelmesi hakkındaki bilinen ders delikanlının hatırına gelerek o da gülmeye başladı. Gülüş ve kahkahalar bittikten sonra şu "ta ta ta"lardan ibaret tempolar üzerine Ceylan bir de baleye başladı ki şiddet ve sürati kıza hemen hemen bir tay görüntüsü veriyordu. Vücudunu ayak parmakları üzerinde tutabilmesi Çerkez kızlarının raksına benzer olsa da onların raksıyla bir balerinin raksı arasında ilkellik ile medeniyet kadar fark olduğunu kimse inkâr edemez.

Bizim için burada düşünülecek bir taraf daha vardır. O ise gerek alaturka ve gerek alafranga şu raksları Ceylan her günkü elbisesiyle icra etmekte bulunmasıdır. Bu becerikli rakkase eğer oynayacağı oyunlara uygun olan kıyafetleri giyip de oynamış olsaydı bu hünerdeki becerisi bir kat daha çoğalırdı.

Akşam oldu, halkın tabiriyle sular karardı. Raks bitti. Zira Ceylan yorulmuştu. Bundan sonra akşam yemeği ile ilgilenmek gerekiyordu. Akşam içki içmek Nurullah'ın alışkanlığı olmadığından ona dair bir bahis bile açmadı.

Bu hanenin belirli bir yemek odası vardı. Sofra masası daima kurulu ve iskemleleri diziliydi. Yani bu hanede alafranga yemek yeniliyordu. Bu akşam Despina iki kişilik hazırladığı sofraya saat yarım sularında bir çıngırak çalarak Ceylan ile Nurullah beyi davet etti. Bekletilmemesi gere-

ken bir kimse olmadığı halde, sofrada insanları bekletmemek âdeti bu hanede yerleşmiş olduğundan Ceylan hanım derhal misafirini alarak yemek odasına geldi. Bir çorba, bir rozbif taklidi et, bir sebze ve bir tatlıdan ve peynir ve meyveden ibaret olan akşam yemeğini yemeye başladılar. Sofra üzerinde açık iki şişe de Aspaden birası bulunuyordu.

Nurullah ile Ceylan arasında yemek müddetince olağan dışı bir şey yaşanmadı. Kiryaku ile Despina hizmet ediyorlar ve iki gencin hallerini ve tavırlarını hiç de adetlere aykırı bulmuyorlardı. Neden olacaklar? Sofrada yudumladığı bir iki kadeh birayı Ceylan hanım pederi Kazım bey'in yanında da içer. "Bir iki kadeh" dedik ama pek de doğru söylemiş olmadık. Kadehler iki değil üçe dahi vardılar. Fakat Ceylan alışkın olduğu gibi kadehini ancak bir iki yudumluk doldurduğundan bu üç kadeh yalnız bir kadehe denk düşer. Nurullah ise birayı pek seviyor. Yemeğin sonunda kendi şişesini bitirmiş bulunuyor. Yemekten sonra da bir iki kadeh bira içmek Nurullah'ın alışkanlığı olduğundan Ceylan'ın içkisini Despina daha önce oturdukları odaya bıraktı ve iki genç de odaya gittiler.

Gerek sofrada ve gerek yemek odasında Nurullah ile Ceylan'ı görseydiniz bu iki genci karı koca sanırdınız. Hatta pek yeni evli bir karı koca da değil. Alelade bir karı koca. Bunun sebebi bugün saatlerce devam eden sohbetlerin her ikisini doyurmuş olmasıdır.

İlk görüşte bu iki sohbet erbabının arasında durgunluk hali görülebilir. Ama ilk konuşmalarında görülen hararet konuşmanın sonlarında görülmez. İki sözün arasında sessizlik süresi uzamaya başlar. Bu hal Ceylan ile Nurullah arasında da aynen olmuştur. Hatta yemekten sonra Nurullah kendi halinde gevşeme gibi bir şeyler hissetmeye de başladı. Ceylan hanıma vermiş olduğu söz akşam yemeğini birlikte yemekti. Yavaş yavaş aşığına veda edip evine gitmesi

gerektiğini hissediyordu. Çünkü gevşeme arttıkça artıyor, delikanlı kendisinde bir yorgunluk hali buluyor, şöylece uzanıp istirahat etmek istiyordu. Adeta uykusu geliyordu. Yemekten sonra kaçmak nezakete uygun düşmeyeceği için biraz daha sabırlı davranmaya lüzum gördü. Bereket versin ki Ceylan da çok az konuşuyordu. Her zamanki alışkanlığının aksine konuşmaktan ziyade düşünüyordu. Bazı dakikalarda güzel gözlerini Nuri'sinin gözleri içine dikerek derin derin düşünüyor. Şu kadar ki gayet güler yüzlü ve gayet içten bir tavırla düşünüyor. Öyle de olması gerekmez mi ya? Bugün icra eylediği roller az rol müdür? Saz çalması, şarkı söylemesi, alaturka ve alafranga raks etmesi hep biçare Nurullah'ın keyiflenmesi ve rahatını etmesi için yapılmıştı. Bu hazırlıkların hepsinde umduğundan daha fazla

başarılı olması Ceylan'da bir zafer sarhoşluğu yaratmıştı. Nurullah ne kadar nefsiyle mücadele ettiyse de üzerine yayılan bu gevşeklikten bir türlü kurtulamadı. İçinden doğru kabarıp gelen esneyişlere artık engel olamıyordu. Gözleri yaşarıyor, sık sık kapanıyordu. Delikanlının uykusu geldi. İlk defa olmak üzere yerinden davranarak:

— Sevgili Ceylan! Müsaadeniz olursa. . .

dediği zaman Ceylan gayet latif bir gülümsemeyle:

— Sevgili Nuri! Pek acele ediyorsun. Sizin ev şurada, sokağın öteki ucunda.

diye görüşmenin biraz daha devam etmesini istiyor. Aslında kendisi de görüp duruyor ki mülakat devam edemeyecek. Sofradan kaldırıp getirmiş oldukları bira şişesi dahi boşalmış. Nurullah bir hesap yaptığında bu gevşekliğin çok bira içmekten olmadığını anlıyor. Doğrusu içki içmek alışkanlığı yoksa da iki şişe Aspaden birası kendisini sızdıramaz. Bugün Ceylan ile uzunca görüşmelerinden dolayı asabı yorulmuştur da bu gevşeklik, bu mahmurluk ondan dolayı gelmiştir.

Ceylan'ın ricası üzerine biraz daha dayanmaya çalıştı. Lakin bazen iki dakika kadar adeta uykuya varıp Ceylan'ın hızlıca bir sözü üzerine uykudan uyanıyordu. Şu iki dakika zarfında ne olduğunu bilemiyordu. Uykuda olan adam etrafında ne olduğunu nasıl bilecek?

Gittikçe artan gevşekliğe artık tahammülü kalmayınca:

— Müsaade buyurun, Ceylan, müsaade buyurunuz,

diye sendeleyerek ayağa kalkmak istediyse de muvaffak olamadı. Yarı ayakta, yarı oturur bir halde beş, on saniye sendeledikten sonra oturduğu yere yığılıverdi. Bu hal üzerine özür ve af dilemek için birkaç söz söylemeye davrandıysa da gözleri kapalı olduğu halde söylemeye çalıştığı sözler söz sayılamazlardı. Tamamıyla uykudaki bir adamın sayıklaması türünden birkaç hırıltı!

İş bu dereceyi bulduğu zaman Ceylan hanım biraz gerileyerek ve iki kollarını göğsü üzerinde kavuşturarak Nurullah beyi acayip ve garip bir tavırla seyretmeye başladı. Biçare Nurullah uyku deryasında dakika dakika derine dalıyordu. Başını dik tutabilmeyi başaramadığından, başı koltuğun arkalığı üzerine düşüvermişti. Ceylan'ın yüzünde amacına kavuşmuş birinin mutlu tebessümü vardı. O anda afacan kız zihninden geçen şeyleri sesli olarak söyleseydi, şunları duyacaktık:

— Ah, Nuri, kontrolün elinde oldukça sana sahip imkânsızdı. Buna mecbur kaldığım için acaba beni affedecek misin? Sana neler dedim, ne kadar mantıklı delil ve kanıt verdiysem kadehine sürdüğüm birkaç buğday afyonu kadar tesiri olamadı. Mazur gör, sevdiğim, aşk insanı çıldırttığı zaman ne yapmış olsa insan mazur görülür.

demeliydi. Bu sözleri gerçi dili söylemiyor ise de hal ve tavrı tamamıyla açık bir şekilde söylüyordu.

Aradan beş altı dakika ya geçti, ya geçmedi, biçare Nurullah tamamıyla uykuya dalıp horultu değilse de ona ya-

kın bir surette nefes alıyordu. Ceylan hanım Nuri'sine bir daha özlemle bakıp zihninde tasarladığı şeye kesin kararını vermiş olan bir kimse tavrıyla odanın bir tarafındaki elektrik düğmesine parmağını bastı.

Kazım bey'in evinde belirlenmiş usul gereği; elektrik çıngırağı "trrrr... " diye bir hamlede uzunca bir tırıltı çıkarırsa Despina'yı ve iki hamlede bir ses çıkarırsa Kiryaku'yu davet manasına delalet eder. Bu akşam Ceylan hanım bir hamlede uzun bir tırıltı bastıktan iki dakika sonra iki hamlede bir çifte tırıltı daha yaptı. Bu işaretlerin manası anlaşılabildi. ilk işarette Despina küçük hanımın odasına çağırıp, ikinci işarette Kiryaku "Beni de çağırıyorlar. " diye koştu. Öyle bir telaş ki odaya beraber girdiler. Ceylan hanımparmağı ile Nurullah beyi gösterdiği zaman Despina heyecanlı bir telaşla:

— Aman, küçük hanım! Beyefendiye ne oldu?

diye Nurullah'a doğru telaşla yürüdü. Kiryaku ise ne olduğunu çoktan anlamış olduğundan:

— Ne olacak, galiba biralar çok geldi,

diye Ceylan'ın yüzüne baktı. Ceylan:

— Hayır! Bir buçuk şişe biradan ne olacak, fakat safrası mı döndü, ne oldu ben de bilmiyorum, diye ne yapmak lazım geleceğini bilemeyen bir adam tavrıyla bir Kiryaku'nun, bir de Despina'nm yüzüne bakıp kalıyordu.

Kiryaku Nurullah beyi kucaklayıp evine kadar götürmek gerektiğini söyledi. Hiç buna Ceylan razı olur mu? Razı olmayacağının sebebini okurlarımız bilirler. Hâlbuki bir sebebi daha vardı.

Nurullah bey bazen geceleri evinin dışında da geçirdiğinden bugün evinden çıkarken gerçi akşam gelemeyeceği hakkında ablasına bir şey söylememiş ise de böyle saat bire kadar kaldıktan sonra şöyle sarhoş haliyle evine gitmesi zaten uygun olamazdı. Ama buralarını Kiryaku'ya, Despi-

na'ya söyleyemeyeceğinden:

— Hayır, hayır! Olamaz. Zavallı çocuğu içirip içirip de evimizden kovmuşuz gibi bir hal olur, deyince Despina da küçük onayladı. O zaman Ceylan:

— Misafir odalarındaki yataklar hazır ve temizdir ya?

Sorusuna Despina'dan tasdik cevabını alınca:

— Öyleyse Nuri beyi o yataklardan birisine götürünüz. Soyunuz, bir gecelik giydirip yatağa yatırınız. Sularını filan, her şeyini tamam koyunuz, dedi ve kendisi de odasına yatmaya gideceğini söyleyerek, çıktı.

Hikâyenin burasına kadar Kiryaku ve Despina'nın gözüne şüphe uyandıran, hiçbir şey görülmedi. Neden görülecek? Küçük hanımın yatak odasıyla misafir odaları arasında bir kat var, yani misafir odası evin birinci ve Ceylan'ın odası üçüncü kattadır. Ceylan'ın odası evin bir köşesinde ve misafir odası karşı köşededir. Misafir odasından bir oda sonra Despina'nın odası vardır ki misafire mahsus olan iki odaya sığmayacak kadar misafir gelirse üçüncü oda olmak üzere Despina'nın odası dahi boşaltılıp misafirler için hazırlanır. Zaten bu eve erkek misafirin gelmediği hafta yoktur.

Ceylan doğruca odasına çıkarak yatak hazırlığı ile uğraşırken Kiryaku ile Despina Nurullah beyi büyük bir özenle tutup kucaklarcasına bir vaziyet ile kaldırdılar, ikinci kattan birinci kata indirdiler. Sarhoşun haberi bile olmadı. Karyola üzerine uzatıp birer birer elbisesini çıkarmaya başladıkları zaman bir an uyanır gibi oldu. Bir şeyler mırıldandıysa da Kiryaku ile Despina bu mırıltılardan hiçbir şey anlayamadılar. Nurullah'ın elbisesini tamamen çıkardıktan sonra sakız gibi bir keten gecelik gömleği giydirdiler. Yatağa yatırıp üstünü örttüler, içecek su ve lavabo takımı velhasıl bütün geceleme gereçleri zaten hazır bulunuyordu. Gece kandilini yakarak kapıyı kapayıp çıktılar. Kiryaku oda kapısını dışarıdan kilitlemek istediyse de Despina:

— Adamcağızı hapsedecek değiliz a. Kapıyı yalnız kapa, kâfidir.

diye engelledi.

Nurullah'ı yatırdıktan sonra Despina bir ara Ceylan hanımın odasına çıktı ki kız da soyunmuş ve geceliğini giyinmiş olduğu halde yatağa girmek üzereydi. Nurullah beyin hali hakkında soru ve açıklama isteme ve cevap şeklinde karşılıklı

Konuşulduysa da bu sözlerden hiçbir sonuca varamadılar. Nihayet Despina her zamanki gibi "Geceniz hayırlı olsun!" deyip çıkıp giderken kapının kilidinden gelen sesten iç taraftan Ceylan'ın kapıyı kilitlediği anlaşıldı.

Ceylan'ın odada tek başına yatmaktan korkup korkmayacağı okurlarımızın aklına gelse bile Despina'nın hatırına gelemez. Ceylan'ın korku ne olduğunu bilmediği Despina'nın zaten malumudur. Okurlarınıza malum olmasa bile Despina'ya malumdur ki Ceylan'ın odasında gümüş gibi nikelli bir revolveriyle kabzası firuze işlemeli bir hançeri de vardır. Hiç Ceylan korkunun ne olduğunu bilir mi? Paris'in silahlı kızlarından birisi!

Despina aşağı kattaki her hizmetini bitirip de kendi odasına çekileceği zaman Nurullah beyin kapısını yavaşça açıp ne olduğunu anlamak için baktı. Hiçbir şey olmamış. Delikanlı yatağa serilip horul horul uyumaktadır. Despina odanın içine girdi, delikanlının ta yanına kadar sokuldu. Uyku halinde kendisini derin derin düşünerek seyrediyordu. Sıra dışı hiçbir şey göremedi. Bir delikanlı biraz ziyadece içmiş, biraz erkence yatıp uyumuş vesselam. Bu hükümle Despina da odasına çekilip yatınca bir süre sonra koca ev sakin ve derin bir sessizliğe daldı gitti.

Bu gece ta sabaha kadar bu evin huzurunu ve sessizliğini bozacak hiçbir olay, hiçbir hal meydana gelmemiş olmalı ki sabahleyin her zamanki gibi herkesten evvel uya-

nan Despina, evi akşam bıraktığı halde buldu. Hatta misafir Nurullah beyi uyandırıp rahatsız etmemek için işlerini gayet sessizce ve yavaş yavaş yapıyordu. Ama ne kadar olsa tembellik halinde olan bir evin sessizliğiyle hareketlendiği zamanki hali arasında bir fark vardır. Bu yüzden Nurullah bey Despina'nın kaldırdığı, koyduğu, yerleştirdiği kap kacak tangırtılarından kadının uyanmış olduğunu anlayarak yatağından kalkıp da etrafına baktığı zaman gördüğü elektrik çıngırağı düğmesine bastı. Ne yolda işaret verir olsa hangi hizmetçinin geleceğinden haberi yok ya, rastgele bir kere çıngırağa bastı. Uç dört dakika sora Despina kapıyı araladı. "Sabahlar hayrolsun, beyim" dedi:

Kahve, Kirya Despina, kahve! emrini alınca kadın çekilip kahve mangalına doğru yürüdü. Büyük bir fincan doldurarak sabah kahvesini bir yandan pişirmekle beraber diğer taraftan da büyücek bir dilim ekmeği mangal üstünde kızartıp bir tabağa koyduğu bir parça peynir ve sekiz on tane zeytinle beraber hepsini bir tepsi üzerine yerleştirdi. Alıp Nurullah beyin odasına götürdü.

Despina odaya girdiği ve etrafını gözden geçirdiği zaman biraz şaşırdı. Nurullah bey ya bu sabah pek erken uyanmış veyahut gece bir aralık uyanarak epeyce bir zaman uykusuz kalmış olmalıydı. Bu oda Despina'nın akşam bırakmış olduğu halde değildi. Nurullah bey akşam yattığı gibi bu sabah kalkmış olsaydı odanın içi oldukça karmakarışık denilebilecek kadar akşamki düzenini kaybetmiş olmayacaktı. Neyse! Despina çok şey görmüş bir pişkin kadın olduğundan ve bu odalarda pek çok sarhoş misafir etmiş bulunduğundan şu intizamsızlığa aldırmayıp lavabonun bir kenarına kahve tepsisini koydu ise de Nurullah beyin hal ve tavrına dikkat ettiği zaman onu da hoş bulmadı. Bu çocuk hasta! Akşamki sarhoşluk halini henüz tamamıyla üzerinden atamamıştı. Çoğunlukla yüzü gülmekte olan bu latif delikanlı bu sabah asık suratlı! Hastalıktan yeni kalk-

mış gibi bir hal! Despina bu hale hiçbir anlam veremeyerek odadan çıktıktan bir çeyrek saat kadar sonra çıngırak tekrar çalındı. Bu defa Despina biraz telaşla odaya varıp Nurullah beyin ekmeği, zeytini ve peyniri yemiş ve kahveyi içmiş olduğunu gördü. Fakat yatak pek karmakarışık! Despina gibi feleğin çemberinden geçmiş olan bir kadının dikkatinden kaçmayacak derecelerde bir karışıklık! Daha ilginci, bozulan yatak acemice tekrardan düzeltilmeye çalışılmış. Despina'nın gözlerine batarcasına açıkça görülüyor.

Despina'nın bu dikkatine Nurullah bey de dikkat ediyor. Gözlerini patlatırcasına açarak dikkat ediyor. Kadında manidar bir tebessüm bulabilir miyim diye epeyce çabalıyor. Öyle bir şey bulamıyorsa da odadaki karışıklığa hayretle baktığını görüyor, anlıyor. Despina'yı bir sorguya çekmek istiyorsa da sorguya nereden başlayacağını bir türlü kestiremiyor. Bir aralık:

— Kokana Despina! Odamı, yatağımı biraz fazla karıştırmış, bozmuşum, değil mi? Affet, kokonam! sarhoşluk hali bu! Her zaman başıma gelmezse de nasılsa bu akşam! . diye bir söz açtı. Fakat Despina her zamanki saflığını koruyarak:

— A! Ne ziyanı var, a beyim? Biz böyle şeylere alışkınız. Ne sarhoş misafirler gelir ki. . . sözleriyle karşılık vererek delikanlıyı temin etmek istiyordu. Fakat Nurullah hala güvenemiyor, hala teselli olamıyor. Çıkarıp Despina'ya bir lira vererek:

— Bunu hanımlar duymayacak, Kirya Despina! Kimse duymayacak. Derhal odayı yeniden düzelteceksin. Anladın mı?

Diye tembih etti. Despina böyle bir bahşişe hiç lüzum olmayacağını söylediyse de lirayı önlüğünün cebine indirmekte gecikmeyerek:

— Kim duyacak, a beyim? Zaten ne kadar bir iş ki? Ben odayı şimdi yukarıdan aşağıya düzeltirim. Kimsenin haberi

bile olmaz. Hem hanımlar buralara kadar gelmezler ki! Buraları benim dairem sayılır, açıklamalarıyla Nurullah beye güven verebildi.

Ama işin yalnız bu yönüne güven verebilmiş olduğu besbelliydi. Zira delikanlı hala pek dalgın bir halde olup elbisesini giyinmeye başladığı halde sanki Despina'dan utanıyormuş gibi bir hal ve çekingenlikle kadının yüzüne bakamıyordu.

Giyindiği sırada akşamki hal üzerine Despina'dan bazı şeyler soracak oldu. Kadıncağız hiçbir şeyden haberdar değil ki malumat verebilsin. Ceylan hanım kendilerini çağırdığı zaman Nurullah beyi koltuk üzerinde uyuyor bulmuşlar. İşte bu kadar. Ondan sonra kaldırmışlar. Yatağına yatırmışlar. Despina bundan başka hiçbir şey bilmiyor. Nurullah bey Ceylan hanımın kalkıp kalkmamış olduğunu sordu. Despina:

— O! Küçük hanım erken kalkacaklardan değildir. Her sabah geç kalkar. Uyanmış olsa çıngırak çalıp beni çağırırdı, cevabını verince Nurullah bey bu cevaptan memnun olmuş gibi göründü. Giyindikten sonra:

— Bana izin, Despina! Küçük hanımefendiye selamımı söyle. Bana ettiği ikramdan dolayı teşekkür ve kendisine verdiğim zahmetten dolayı affını rica ederim, diye çıktı gitti. Despina Nurullah beyin arkasından bakıp uzaklaşmasını seyrederek kendi kendisine dedi ki:

— Ne iyi çocuk! Ne uslu akıllı delikanlı! Bizim küçük hanım pek talihli bir kız. Ama galiba bu delikanlı o kadar talihli bir adam değil. Çünkü çocuk ağırbaşlı bir filozof. Bizim küçük hanım ise pek hafif, pek hoppa, pek çılgın bir zirzop.

Bu misafirlikten iki gün sonra Nurullah bey Ceylan hanımdan bir mektup aldı. Ceylan'ın bu mektubu çok acayip ve garipti. Bunu aynen aktarmak bizim için vazifedendir:

"Sevgili Nuriciğim!

"Şu mektupta anlatacaklarımı yüzüne söylemem gerekseydi kesinlikle yapamazdım. Yanında serbestçe fikirlerimi anlattığım halde ve bu yüzden zihnime, ağzıma ne gelirse sana söyleyebilmekteyken şu mektupta yazanları yüzüne söyleyebilmeye mümkün değil kudret bulamazdım. Kendi kendimize bir mariage libre yapmış olduğumuzdan şu anda ben sana eş olmuşumdur. Bununla beraber bilemem, bana ne oldu ki senin yanındaki bütün cüretlerim kırılmış olduğundan yalnız hayalinle bile korkumdan heyecanlanıyorum. Bu korkumun birçok sebeplerinden birisi de şayet beni cüretimden dolayı affetmek istemediğin ihtimalidir. "

"Bütün canımın sahibi Nuri! Ettiğim cüretin çılgınlık derecesini takdirden aciz değilim. Benim ettiğim işi bir aile kızı değil, en sefil, en düşkün, en bedbaht bir karısı bile gözüne kestiremez. Fakat bu işte mesuliyetin doğrudan doğruya bana, yalnız bana ait olması reva mıdır? Senden başka kim olabilirdi ki benim cüretimi bu derecelere kadar vardırabilsin? Tanışmamızın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra bu hal olmuş olsaydı mesuliyeti belki de yalnız bana ait olurdu. Birdenbire aklımı kaçırmış da böyle bir şeye cüret edivermiş sayılırdım. Lakin senelerce devam etmiş olan münasebetimiz esnasında sen bir sihirbaz gibi kalbimi çaldın, beni etkiledin. Aklımı fikrimi kendi hayalinle doldurdun ve özlettin. Sen beni gerçekten ipnotize gibi bir hale koydun. Benim için bütün cihan senden ibaret kesildi. Benim için dünya bundan böyle sen oldun. Sen, ben idim. Bu yüzden senin koynuna, kucağına atılmak benim için kendi koynuma, kucağıma atılmak oldu. Fakat zannetme ki bu halin mesuliyetini sana yüklemekle kendi suçsuzluğumu ispat etmek istiyorum. Hayır, hâşâ! Ne oldu ise ben yaptım. Sen ne yaptınsa hep ben yaptım. Sen, ben birbirimizde saklı, birbirimizde var olduğumuzdan "sen" dersem "ben" demektir. Hepsini ben yaptım. Fakat Nuriciğim için yaptım.

Nuri'ye yalnız yaptığım şeyler layık olmakla kalmaz. Sana daha önce de söylediğim gibi; bir Ceylan değil bin Ceylan olsam da bunların bini de sana benim yaptığımı yapsa daha fazlasına bile layıksın, Nuriciğim. "

Gece yarısından sonra odamdan kalkıp aşağı kata indiğim zaman ne heyecanlı haldeydim bilsen. Despina'nın odası önünden geçerken acaba kadın kapıyı açıverecek mi diye tir tir titriyordum. Despina kim oluyormuş. O anda validem, pederim karşıma çıkıp da engelleyecek olsalar göğüslerinden itip yoluma devam edeceğim. Ama o bendeki cinnet hali o kapının önünde böyle düşündürmüyordu. Despina'nın hayalini görsem mahvolacağım zannediyordum. Mahvolacağımdan gam yemem. Amacıma varmaktan beni men edecek diye korkuyordum. Senin odanın kapısı önüne geldiğim zaman o kapının açık bulunduğuna emindim. Kim kapayacak? Sen içeride kendinden geçmişsin. Kapıyı kapamak ihtimalin kalmamış. Despina dışarıdan kapamış olsa bile anahtar kapının üzerinde olacak. Büyük bir cesaretle kapıyı açtım"

" Odaya girdiğim zaman acaba kaç saat seni hayranlıkla seyrettim? Kaç saat mi? Kaç gün! Kaç yıl! Ben o halde saatlerin, dakikaların geçtiğini düşünebilecek bir halde miydim? Nihayet? "

"Ah!" Gönlümün sultanı Nuriciğim! Nihayetini sen soramazsın, değil mi? Ben de söyleyemem. Gönlüme kalsa bunu dilime dolamalıyım. Bundan böyle ömrüm sona erinceye kadar bu hikâyeden başka söz söylememeliyim. Zaten zihnimde, hayalimde bundan başka bir şey yok ki! Ömrümün son saatine kadar bundan başka bir şey olmayacak ki! Fakat söyleyemeyeceğim. Ben bu sırra sırdaş yeryüzünde kimseyi göremiyorum. Hatta üzerinde kalemimi gezdirdiğim şu kâğıdı bile!"

" Meydana gelen bu hal senin için bir facia olup da bu-

nu benim hakkımda bir tecavüz ve saldırı olarak görüyorsan, ben onu sana açıkladım. Bundan dolayı seni affettim. . . Ne diyorum Allah'ı seversen, nasıl af? Nasıl söz? Benim için nimet olan bu neticeden dolayı canı gönülden teşekkür edeceğime affetmek istiyorum. Bu aptallığımdan dolayı sen beni affet. Nuriciğim! Hem bu aptallığımdan hem de şayet benim cüretim sana karşı bir cinayet ise bu cinayetten dolayı beni affet! Dünyada hiçbir kimse yoktur ki kendisi için bir saadet hayal etmesin. Ben şu yaşıma kadar senden başka saadet hayal etmedim. Ettiğim cürete her kim ne derse desin. Ben bu cüreti saadetimi arayarak ettim ve buldum. Onun için hiç pişmanlık duymuyorum. Kocakarıların tabirince şu benim başıma gelmiş olan hal bu âlemde benden başka hiçbir kimsenin başına gelmemiş olsa belki beni kınamak için hak bulunabilirdi. Benim gibi daha bin kimsenin başına gelmiştir. Hatta benim gibi onlar senelerce müddet hülyasını çekerek ve işin her cihetini düşünerek başlarına bu hali getirmiş değildirler. Onların en çoğu budalacasına kurban olmuşturlar. Ben budalacasına hareket etmedim. Kendimi kurban da etmedim. Aramızdaki ilişkiyi bilenler bilakis seni kendime kurban etmiş olduğuma karar verirler. Sevgili kurban! Sen de bu fikirdeysen beni affet. Seni benim gördüğüm gözle gören, seni benim düşündüğüm ve hayal ettiğim zihinle düşünen bir kadın, sen kurbanı çiğ çiğ yemeye saldırmamış olursa gözü seni görmemiştir. Kördür. Zihni seni düşünmemiştir. Beyinsizdir. Nuriciğim! Kendini bana kurban olmuş görüyorsan bence o liyakati, sence o kabahati kendine bul, beni affet. "

"İşte kâğıt bitti. Benim söyleyeceklerim bitmek tükenmek bilmez ki. Haydi, onu da şimdilik olsun bitmiş farz edelim de şu sual ile sözü bitirelim:

"İkinci mülakatımız ne zaman olacak?"

Biçare Nurullah bey şu mektubu okurken onu aklı ba-

şında bir adamın yazmış olmasına ihtimal veremeye veremeye okudu. Deli saçması değil, bir daha hem de büyük bir dikkat ve itina ile okudu. Hayır! hayır! Deli saçması değil. Fakat akıllı sözü hiç değil.

Zaten kendisi de akıl ve delilikten hangi tarafta bulunduğuna karar veremiyor ya. Kazım beyin misafir odasında geçirmiş olduğu gecenin mahvolmuş bir mutluluktan ibaret bulunduğuna inkâra bir türlü mecal bulamıyor. Ama bu bir başlangıçtır. Bunun sonunu uzaktan uzağa düşünüp, hayal etmeye bile cesaret edemiyor. Bu bir sır imiş. O sırra yeryüzünde kimse sırdaş olamayacakmış. Zavallı kızcağız! Hiçbir kadının içine gömerek saklayabileceği sır mı olur? Deliye bakınız, deliye! Mektubunun sonunda ikinci görüşmenin ne zaman olacağını da soruyor. Acaba kelimeleri yazarken şu sırra yeryüzünde kimsenin sırdaş olamayacağı hatırında bulunarak mı bunları yazmış?

Ceylan'ın bu sualine biri diğerini bozan iki cevap birden Nurullah'ın zihnine hücum ediyor. İkinci görüşme ne zaman mı olacak? Hiçbir zaman. Şimdi! İşte Nurullah'ın bu hali hemen hemen Ceylan'ın haline benziyor. İkinci mülakat mı? Birincinin olmasına lanetler yağdırmak gerektiği halde bu mülakatın tekrarını istemek akıl karı mıdır? O birinci mülakat Nurullah'ın da ömrünün şu anına kadar düşünce ve hayaline bile yaklaşamamış olduğu olağanüstü bir mutlulukken onun ikincisi için bir an bile gecikmeye müsaade edilir mi?

Bu günden sonra Nurullah'ın düzenli olan hayatı bozuldu. Bir zamana kadar ne derslerini bildi, ne vazifelerini. Gittiği yerlerde, arkadaşlarıyla konuşurken ne kadar dalgın olduğu gözlerden kaçmıyor. Ablası ile pederi bu değişikliğe o kadar dikkat edemediler. Nurullah onlarla zaten pek az görüşür. Her zaman münasebeti olan çevresi asıl Nurullah'ın bu haline dikkat ediyorlardı. Eğitim ve özellikle

de felsefeye ait konularda gayet şiddetli bir tartışmacı olan Nurullah'ın şu dalgınlığından dolayı hiçbir konuşmaya girişmeye heves bile etmediğini görünce dost ve arkadaşları şaşırıyorlardı. İçlerinden birisi:

Ben anladım, Nurullah zaten kuruntulu bir adamdır. Geçen gün. . . Mektebi talebesinden altı kişiyi birden sürgüne göndermediler mi? Nurullah bu olaydan çok etkilenmişti. Zaten oğlan korkak. Hiçbirimize güvenmiyordur şimdi. " Güvende olmak isteyen, dilini tutar" düsturunu beynine yerleştirmiş olmalı, deyince olan bitenden haberdar olmayan arkadaşları bu tahmini mantıklı bulup, kabul etmişlerdi.

Aradan günler geçti, haftalar dahi geçti. Ceylan'ın sorduğu ikinci görüşme meydana gelmedi. Fakat gerek Kâşif efendinin ve gerek Kazım beyin evlerinde tesadüfî olarak öteden beri ola gelen görüşmeler gibi birkaç görüşme oldu. Gariptir ki kendine söz anlatmakta Ceylan Nurullah beye üstün geliyor. Arada bir macera cereyan etmemiş gibi davranıyor. Her zamanki görüşmede komşu ağabey ile ne şekilde davranıyorduysa yine aynı davranıyor. Fakat biçare Nurullah bu halde değil. O zavallının nutku tutuluyor. Utancından gözlerini kaldırıp hiçbirinin yüzüne bakamıyor. Görüşmeyi mümkün mertebe kısa kesmeye çalışıyor. Bir özür, bir bahane bularak yanlarından çıkıyor. Kaçıp gidiyor.

Şüphe etmemelidir ki ilk görüşmenin meydana gelmesinden hiçbir kimse haberdar olmamıştır. Kâşif efendi ile Zeliha hanımın asla haberdar olamayacakları belli bir şeydir. Nurullah baba evinden ilk defa olarak ayrılmış değil ki o geceyi nerede geçirdiği merak edilsin. Kazım bey ile Sezayıdil hanım eğer Ceylan'ın hal ve tavrında bir değişiklik görmüş olsalardı belki bir şüpheye düşerlerdi. Ceylan ise aynı, her zamanki Ceylan! Yaptığı işten dolayı vicda-

nen asla pişman değil ki, şüphe uyandıran bir hali ve tavrı görülebilsin. Bu sırdan haberdar olabilecek bir kimse varsa o da Despina olabilir. Hâlbuki Despina o olayı tamamıyla unutmuş, yalnız önlüğünün cebine attığı lirayı unutmuyor.

Günler, haftalar geçmiş olduğu halde Ceylan'ın beklediği ikinci görüşme hala gerçekleşmemişti. Yalnız sıradan görüşmelerin birkaçı daha olmuştu. Bunu da haber vererek hikâyemizde noksan bırakmamış olduk. Bir noksanımız var ki onu da burada tamamlamalıyız:

Yüz yüze görüşmeleri birden ibaret kalmışsa da ruhun buluşması demek olan mektuplaşma Ceylan'ın yukarıda aynen aktarılan mektubundan ibaret kalmadı. Nurullah bey bu mektuba cevap vermediyse de Ceylan tarafından ikincisi geldiği zaman cevap yazmaya karar verdi. Zira ikinci mektubu daha mantıklı buldu. Ceylan bunda bundan sonra yaşamlarına bir düzen vermek ve şu genç ömürlerinden istifadeyi kaçırmamak gerektiğini bayağı inandırıcı bir şekilde ortaya koyuyordu.

Nurullah, yazdığı cevapta bizim memleketimiz için İslami usulde yaşama ve Osmanlılığa böyle taban tabana zıt olan batılı bir yaşam şekline nizam ve intizam konulamaz. Bu tehlikeli yolda devam ederek göz göre göre kendilerini tehlikeye atmanın akla ve mantığa uygun olmayacağını anlatıyordu. Ceylan buna da cevap yazdı. Âşık ve metres hayatı, Osmanlı yaşamına ve Islama elbette uygun görülmez. Fakat bu tarz bir yaşam yalnız sıradan insanların yaşam şekli olup, sosyete âleminin yaşamı böyle değildir. İspat etmek için birtakım hanımların, beylerin aşk ilişkilerini sayıp döktü. Başkalarının sırlarına ve yaşamlarına dair, şu genç kızın, şu çocuğun nasıl olup da bu kadar şey bildiğine Nurullah bey çok şaşırdı. Ama Ceylan'ın bu mektubuyla da ikna olmadı. Cesur Ceylan'ın aşkı için yaptığı fedakârlığın bu derecelere varması herhalde kendisi için pek büyük bir

tehlikeydi. Doğrusu her tehlikeyi göze alabilecek cesarette ise de bu cesaretin pek yararsız bir cesaret olduğunu ve âlemin dilinde küçük düşmenin asla hoşa gidemeyeceğini anlattı. Ayrıca kendisi bir erkek olduğu halde bile erkekliğin şanı için de bu "skandallara" katlanamayacağını bir kesinlikle bildirip:

"Ben henüz mesleği belli olmamış bir adamım. Henüz bir baltaya bile sap olamadım Her ikimiz baba eline bakıp dururken bir aşk çılgınlığı yüzünden geleceğin de mahvedilmesine ben rıza gösteremem," diye kararını çok ciddi bir tavırla ortaya koydu. Hiçbir şeyden yılmayan Ceylan dahi bu söz üzerine düşünmeye başladı.

Nasıl düşünmeyecek? Şu muhteşem zekâsına sınır koyabilmek mümkün olmamakla beraber Ceylan Nurullah üzerindeki etkisini ve aşkı artırarak yakın bir zamanda nikâhlarının yapılacağını ümit ederken işte Nurullah bey bir baltaya sap olmaksızın hiçbir şey yapamayacağını anlatıp duruyor. Denilebilir ki ilk defa olmak üzere cesaretini kıran tehdidi Ceylan hanım Nuri'sinin bu mantıklı sözlerinde buldu.

Bu şekilde mektuplaşarak devam ediyorlardı. Ceylan'ın istediği ikinci buluşma henüz meydana gelmedi. Fakat arada bir kısa süreli karşılaşmalarının bazılarında dahi Fransızca olarak bu meseleden bahsediyorlardı. Nurullah bey o ilk buluşmanın oluşunun bile ne kadar gafilâne bir muamele olduğunu Ceylan hanıma pek sert bir tepkiyle açıkladı. Ceylan cevap vermek için mantığının bütün gücünü ortaya döküyor ise de inadın kibirlenmeye, kibirim de safsataya vardığı gözden kaçmıyordu. O buluşma yapıldı da sanki ne kazanıldı. Böyle şeylerin tutkuyu arttırmaktan başka ne sonucu olabilir? Ama gençlik tatlarından istifade edelim imiş. Makul ve emin olarak tadılmayan zevkler sonradan insanı daha çok kederlendirir.

İlk buluşmanın üzerinden tam beş hafta geçti. Mektupla haberleştikleri dönemde Ceylan yaptıklarını farklı bir açıdan görmeye başladı. Nurullah beyle kardeşçe ve dostça ilerleyen ilişkilerinden büyük bir keyif alıyor ve istifade ediyordu. Bu temiz ve pak ilişkiyi, ona kavuşabilmek için zorla bozmuştu. Bu yaptığından pişmanlık duymaya başladı. "Başladı" değil! Eğer kendi vicdanına karşı da inadı olmasaydı o pişmanlık duygusunun ruhu içindeki kınamalarına tamamıyla mağlup olacağına şüphe yoktur. Fakat vicdanı kendisini her taraftan sıkıştırıp aciz bıraktıkça:

— Pekiyi ettim! Alaturka sosyete beni dışlarsa Avrupa sosyetesi beni reddetmez. Kaçar gider, aktris olurum! diye daha neşelendiren, daha müthiş cüretlerle kendi vicdanını kendi tehdide kadar varıyordu. Bereket versin ki Nurullah'ın düşünce felsefesi Ceylan'ı tamamıyla ümitsizliğe kaptırmıyordu. Ceylan mıymıntılık ve miskinlikle itham ettiği Nurullah'ın pek ağır giden şu felsefesi sayesinde nikâhlarını kıydırarak bu buhrana son vereceğini düşünüyor ve ümit ediyor, bekliyordu. Kesinlikle umutsuz olsaydı kendi vicdanına karşı ettiği tehdidi gerçekleştirmeye kadar varacağına şüphe etmemelidir.

İnsan elindeki nimetin değerini bilmez. Her adımını düşünerek, nereye varacağını kestirerek atanlar ne yapacağını bilenler için söylemiyoruz. Genellikle insanoğlu elinde olan nimetin kadrini takdir konusunda acayip bir zayıflık içinde bulunur. O nimetten daha iyisini ele geçirmek gayretiyle kendisini "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olur" hükmüne düşürür. "Zaman olur ki hayali cihan değer" diyen şair dahi mutlaka bu hakikati tecrübe edenlerden olmalıdır. Bu hakikat şu romanımızda Ceylan için de oluşmaya başlamıştır. Yalnız Ceylan için de değil. Nurullah için de oluşmaya başlamış, hatta oluşmuştur.

Bu iki gencin eski münasebetleri ne güzel, ne tatlı bir

münasebetti! Kendilerini, göreneklerin baskısından gereği gibi kurtarmış iki aileye mensup iki genç. ikisi de cehalet ve teoriden sadelikten kendilerini kurtarmışlar. Bilgi sahibi, bilgelikleri derin. Ama Ceylan'ın bazı halleri doğruyu görmesini engellemeye kadar varıyormuş. Çocukluğuna da verilebilir. Nurullah aklı başında bir adam ya! Yaşları kemale gelip de doğal zorunluluklar bunları birbirine daha başka türlü heveslendirmeye başladığı zaman münasebetlerinin daha tatlılaşması zaruridir. Ceylan bu nimetin fırsatın, binde, on binde, hatta memleketimizce yüz binde bir kıza nasip olamayacak olan bu serbestliğin kıymetini bilerek onun sonucunu alnına yazılanı, ıslama ve Osmanlılığa yakışan bir şekilde bekleyeceğine, hiçbir kimse için, hatta sonra kendi gözünde bile takdir edilmeyecek bir çıkar yol arar da aklınca hem de bulur ise bulduğu şeyin bir hatadan ibaret olduğunu kendisi de anlarsa o nimeti kaybettiği için kan ağlamaz mı?

İlk buluşmanın üzerinden beş hafta geçti dedik. Daha onun olmasından birkaç hafta evvelinden beri Nurullah ile aralarında mevcut olan dostluk ilişkisi şeklini değiştirmişti. Değiştirdiği için de evvelki saflığın lezzeti kalmayarak hala "sohbet" dedikleri görüşmeleri bir "mücadele", bir " tartışma" şeklini almıştı. Her mülakatta bunlar birbirinden ayrıldıkları zaman evvelkiler gibi ayrılmayarak bir an evvel o mücadeleden kurtulmuş olmak azmiyle ayrılmaya başlamışlardı. Sağlam fikirleri olur olmaz sarsıntılarla yıkılmayan Nurullah laf anlamayan şu deli kızdan bir an evvel kurtulmak istiyordu. Ceylan dahi şu mankafa herifi bu defasında yenebilmekten üzgün, başka bir zaman mağlup edebilmek ümidiyle tartışma meydanından çekilmeye can atıyordu. Hele o korkunç buluşmalarının ardından münasebetlerindeki şu tatsızlığı, şu acılığı da artırdıkça artıracak haller çoğaldıkça çoğalıyor ve işte bunun için eski münasebetlerini kaybedilmiş bir nimet olarak her ikisi de arıyordu.

Bu halden dolayı mesuliyeti Nurullah beye yüklemek insaflıca değildir. Değil mi? Zaten Ceylan bu mesuliyeti sevgili Nuri'sine yüklemek düşüncesinde değildir ki! Biz dahi bu halden dolayı Nurullah biçaresini mesul tutmayı insaflıca bulamayız. Gençlik, güzellik, şuhluk, şeydalık ile o genç adamın aklını başından almak az gelmiş, müzik ve dans ile tahrik etmek dahi yetişmemiş gibi bir de bira kadehinin içine ergin afyon sürerek kendinden geçirmiştir. Sonra ona cinayet işletmek türünden de değil, belki onun aleyhinde cinayet işlemekten ibaret bir halden dolayı delikanlı nasıl suçlanılabilir?

Mektuplaşmalar devam ettikçe bu gerçekler birer birer Ceylan'ın vicdanı önünde belirdiğinden, mantıken merhameti hak etmeyen bu afacan kız acınacak bir hale gelmiştir. Hâlbuki felaketi kullanması bundan da ibaret kalmamıştır.

BİR AYRILIK KARARI

Ceylan hanımın öteden beri nasıl çılgıncasına sabit bir fikre tutulduğunu görmekteyken bildiğimiz görüşmenin üzerinden beş hafta kadar zaman geçtikten sonra hala soğukkanlı olabildiğine Nurullah bey, şaşırıyordu. Aynı durum aklını daha çok başına aldığı zamanlar Ceylan'da da görülüyordu. Arkadaşlıklarını sonsuza kadar bozup, mahvederek onun yerine çıkar veyahut çıkmaz olacağını henüz kendisi de tayinden aciz olacağı yeni bir yol açmış olduğuna bin pişman oluyordu. Kâh o eski ilişkilerini ne akla uyup da

bozduğuna ve kâh şimdi şu pişmanlık ve ondan ileri gelen umutsuzluğun nereden geldiğine bir mana veremiyordu.

Ruhsal durumunda bu değişme, bu dönüşme çok mühim bir sorun olup bu sorunun çözümü için gereken bilgiyi tıp kitaplarında bulamadığımız gibi bazı zeki tıpçılarımızla yaptığımız konuşmalarımız da bu pek nazik, pek mühim meselenin halli için bize bir yol gösterememiştir. Bu mesele, kadınlık hallerini iyi bilen kadınlardan başka hiçbir danışma yoluyla halledilemez.

Efendim, o ilk buluşmanın olmasıyla Ceylan hanım bir aralık umursamazlık ve gerçeklerden kaçmayı tamamıyla arttırmıştı. Mülakattan on beş, yirmi gün sonra sağlığında bir değişiklik hissetmişse de o kadar hırçın olan ateşli mizacının öyle olur olmaz değişikliklere ehemmiyet vermeyeceği ortadadır. Evvela midesinde bir hazımsızlık oldu. Doğal olarak bunu bir iştahsızlık takip etti. Güya gece tamamıyla uyuyamamış, uykuya doyamamış. Sık sık esner, lüzumsuz lüzumsuz esner. Gün geçtikçe bir iç sıkıntısı da bu durumlara eklenir.

İlk haftalarda ikinci buluşma için Nurullah beye mektup üzerine mektup yağdırır. Her birinde diğerindeki sözlerden ziyade küçümseyici, hatta tehditkâr sözlerle ikinci buluşma için acele ediyordu. Dördüncü haftadan sonra bu teklifte o kadar ısrar göstermeye de lüzum görmemeye başladı. O birinci buluşmadan tamamıyla pişman olduğu için değil! Ama onu evvelki kadar delice bir tutkuyla takip ederek de değil. Yaptıklarını düşündüğünde keşke olmasaydı diyorsa da mademki olan oldu, artık amacına ulaşabilmesi için sabırla uğraşmaktan da geri durulmaması lüzumuna inanıyor!

Fakat sağlığının bozulması her gün bir başka suretle artıyor. Bugün eski haline bir göz kararması, yarın bir mide bulanması da ekleniyor. Hala halinden kimseye şikâyet

etmiyor. Fakat sıhhatindeki bozulma arttıkça artıyor. Burnuna uzaktan uzağa bazı kokular geliyor. Yemek kokuları gibi bir şey. "Gibi" değil! Adeta yemek kokuları. Hem de ne fena yemek kokuları! Acaba bu yemekler kimlerin mutfaklarında pişiyor? Hiç böyle fena kokan yemekler yenir mi?

Bir gün yakında bir komşunun mutfağından o kadar fena yemek kokuları geldi ki Ceylan hanımdaki mide bulantısını bir kat daha artırdı. Midesinden doğru kabarıp gelen bulantıyı bir türlü durduramadı. Bu hal bilinen buluşmanın beşinci haftasında olmuştur. Peder ve validesinin pek kıymetlisi olan Ceylan'ın bu şekilde sağlığının değişmesi pederinden ziyade validesinin merakını çekerek sevgili kızının hal ve hatırını sormaya gerek gördü. Midesine dokunacak ne yemiş ki böyle. . . Ceylan mide bozacak hiçbir şey yememiş olduğunu, epeyce bir vakitten beri sıhhatinin tamamıyla yerinde olmadığını validesine anlatmaya başladı:

— Anneciğim! Bu hastalık bende bir dermansızlıkla baş gösterdi. Bir iç sıkıntısı, bir miskinlik, yediğimi hazmedemez oldum. Canım hiçbir şey istemez oldu. Hangi yemeği görsem canım istemiyor. Bir tiksinti geliyor ki yemek değil a görmek bile istemiyorum. Kokusundan bile iğreniyorum. İşte bugün gönlümü bulandıran şey dahi ta şu uzak komşudan rüzgârın getirdiği bir yemek kokusu oldu.

Sezayıdil hanım bu hikâyeyi sıradan bir hastanın halinden yakınması şeklinde bir tavırla dinlemeye başlamış olduğu halde hikâye ilerledikçe hanımın hali, tavrı da başkalaşıyordu. Hikâyenin yarısından sonra adeta günahını papaza itiraf eden günahkârı papaz nasıl bir hal ve tavırla dinlerse Sezayıdil dahi kızını öyle bir tavırla dinliyor. Bir günahkârın yüzünü okur gibi ama o günahkâr kendi günahından haberdar değil! Günah, kabahat, suç, hata denilen şey hatırına bile gelmiyor.

Ceylan hanım hikâyesini bitirdiği halde Sezayıdil ha-

nıma bir durgunluk geldi. Teselli yollu olsun bir şey söylemiyor. Ne düşündüğünü Ceylan sormaya lüzum gördü. Validesi gayet kederli bir tavırla:

— Ne düşündüğümü nasıl söyleyeyim, a kızım? Benim düşündüklerim dürüst olmak lazım gelirse. . .

— Ey? Dürüst olmak lazım gelirse?

— Of, Ceylan, söyleyemeyeceğim. . . Hayır, hayır! Ben delirmiş olmalıyım. Hiç öyle şey mi olur?

— Nasıl şey mi olur, anneciğim?

Validesinin perişanlığı Ceylan'da da bir şaşkınlık peyda etmeye başlamıştı. Şeytana pabucunu ters giydiren bu afacan kız validesinde gördüğü perişanlıktan, telaştan bazı şüphelere düştüyse de o şüphe ettiği şeylere imkân veremekte validesinden de önce geliyordu.

Ana kız bir hayli zaman birbirinin yüzüne bakakaldıktan sonra Sezayıdil hanım yutkunarak, öksürerek, sık sık hararetten boğuluyormuş gibi hallere girerek dedi ki:

— Ceylan! Bu senin dediğin şeylere bakarsak. . . Şey demek oluyor. Bunlar bir kadın için gebelik alameti sayılırlar.

— Gebelik alameti mi?

Ceylan bu sözü adeta bir nevi çığlık atarcasına söyledi. Validesi kızının çığlığından ürkerek:

— Canım, dur korkma. Birdenbire korkup da kendine bir fenalık. . . diye Ceylan'ı teselliye çalışıyorsa da insanın içini mimiklerinden okuyabilen bir fizyonomist, bir psikolog sanki. Ceylan'ın bu çığlığı içinde sevince benzer çığlıklar, bu çığlık esnasındaki sevinçli telaşı içinde sevince benzer çırpıntılar bulabilirlerdi.

Ana ile kız bu sebeplerle gayet çekinerek karşılıklı konuşmaya başladılar. Sezayıdil hanım kızına sorduğu sualleri pek korkarak soruyor, Ceylan da verdiği cevapları güya gayet korkarak ve utanarak veriyordu. O yürekli Ceylan'ı

şimdi validesinin karşısında görmüş olsaydınız çocuksu hali içinde olanca masumiyeti henüz bozulmamış iffetli bir kız zannederdiniz. Fakat ne zannederseniz ediniz Ceylan her şeyi validesine itiraf ediyor. O itiraf sözlerini birer birer işittikçe zavallı Sezayıdil hanım ne hallere giriyor. Kendisi dahi tamamıyla alafranga düşkünü eski bir dansöz ama bir genç kızın bu derecelere kadar cüretine ömrü boyunca bir an bile görmemiş. Bu yüzden her itiraf biçare kadıncağıza bir gülle gibi isabet ediyor. Ceylan'ın pişkince konuşmalarından kıvrım kıvrım kıvranıyor. Sanki asıl suçlu kendisiymiş de Ceylan kendisini sorguya çekiyormuş gibi sıkılıyor. Ölmesini arzu edeceği geliyor.

Sorgunun ve itirafın sonunda nihayet Ceylan:

— Ne yapayım, anneciğim? Nuri'yi başka türlü yola getirmeye imkân bulamadım ki! Hangi taraftan hücum ettimse karşımda bir kale duvarı gibi bir metanet buldum. dediği zaman validesi o bir dakika evvelki sakin tavrını değiştirerek:

— A bedbaht! Düşündüğün şeyi yapmadan evvel bir kere bana da niçin söylemedin? diye soğukkanlılığını azarlamaya dönüştürmeye kalkıştıysa da Ceylan:

— Söylemiş ya söylememiş olsaydım ikisi hep bir yere çıkardı. Ya uygun görecektin ya da görmeyecektin. Değil mi? Karşı çıkacak olsaydın ben yine kararımı uygulardım. Zira bundan başka çarem kalmamıştı. Gönlüme laf anlatamazdım. yolundaki karşılığını her zamanki cüretli tavırları gibi bir tavırla söyleyince validesi biraz yelkenleri indirerek:

— Hayır, a kızım. Sözümü anlamıyorsun. Bari Nuri'den nikâh için kuvvetli bir söz, bir vaat aldın da mı? .

dedi. Ceylan dedi ki:

— Ne söz aldım, ne vaat! Nuri'yi birasına afyon katarak uyutmadıktan sonra burada alıkoymaya bile gücüm

yetmezken söz almaya, vaat almaya nasıl gücüm yetecekti? Fakat Nuri erkekliğinin şanını bozmaz. Bir ayı geçtiği halde henüz ümit verecek hiçbir şey demedi ama beni şu halde âleme kepaze ederek terk edip gitmez ya?

Bu son söz Ceylan'la validesini düşündürmeye başladı. Kadıncağız düşünüyor ama bir şeye karar veremiyor ki! Kızına bundan başka bir ümidi olup olmadığını soruyor. Başka bir ümidi olduğuna dair bir cevap olmak şöyle dursun, bu kadar mektuplar yazmış ve arada bir görüştüklerinde yalvarmış olduğu halde Nurullah beyi ikinci bir buluşmaya razı edememiş olduğunu anlattı. Bunları duyan Sezayıdil hanımda başlangıçta oluşmaya başlayan küçük ve belirsiz ümitler de yok olup gidiyor.

Ana ile kız arasında şu konuşma biraz daha uzadı ise de bizim için ehemmiyet götürecek yeni bir şey meydana çıkarmadı. Hep evvelce söylenen sözler tekrar olunuyordu. Şu kadar ki konuşma uzadıkça aslında bu küstahlığın Nurullah bey tarafından bir nikâh akdiyle tamir olunabileceği hakkında peyda edilebilen zayıf ümitler dahi tamamıyla yok olup gidiyorlardı.

Birkaç defa konuşmayı bitirmeleri üzerine Sezayıdil hanım kızının yanından ayrılmak için davranmış ve her defasında davranışından cayarak yine oturmuştur. Fakat ne davrandığı zaman hangi iş için nereye gideceğini düşünerek davranmıştır, ne de oturduğu zaman ne sebep ve ümitle oturduğunu bilerek oturmuştur. Ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırıp kalmış olan bu zavallı valide nihayet bir daha davrandı ve bu defa davranışında artık oturmayıp çıktı gitti.

Ceylan'ın, suçunu itiraf ettiği bu sorguda dikkat çeken bir hali vardı. Daha önce de söylediğimiz gibi validesi karşında sık sık görülen telaşları içinde bile umutsuzluktan çok sevince yorulacak haller, sesler, sözler görülüyor. Hele

bazı kere de ettiği küstahlıktan hiç de pişman değilmiş gibi gösterişler yapıyor ki validesini tamamıyla üzen de işte bu halleridir. Ama hakikat aranırsa Ceylan'ın bu ettiği işten pişman olmasından, bin pişman olmasından başka bir şey bulunamaz.

Ceylan, hamile olduğunu annesiyle konuşana kadar bilmiyordu. Bilseydi o validesine sayıp döktüğü hastalık alametlerini kendisi takdir ederek:

— Ben gebeyim! işte bunlar hamileliğimden ileri gelen şeylerdir. derdi. Yalnız bu kadarıyla da kalmazdı. Hamileliğin etkilerinin kendisinin ruhsal haline ettiği tesiri de anlardı. Doğrusu tıp kitaplarında bile henüz açıklanıp anlatılmamış olan bu hali bir körpe kızın takdir edememesine şaşılmaz. Bu hal, kadınlar, özellikle beş altı çocuk doğurmakla beraber bunları ineklerin doğurmaları gibi doğurmayıp hamileliğin etkilerine dikkat etmiş ve tecrübesini edinmiş kadınların gözünde dikkat edilip, anlaşılmış hallerdendir.

Kadınlar anladıkları bu halleri bilimsel olarak açıklayamazlarsa da onların kişisel gözlemleri ve şahsi araştırmaları bilimsel olarak bir daha araştırılıp, incelendiğinde şu hal ortaya çıkar ki: bir kadının erkeğe en çok istek duyması; beyaz kıyafetleriyle ebelerin işlerini tamamladıkları zamanlarda görülür. Birleşmeden sonra çocuk embriyo halini alınca, kadında erkeğe olan düşkünlük azalıyor. Genç ve tecrübesiz kadınlar bu değişikliğin pek de farkında olmuyorlarsa da biraz yaşlıca ve dikkatli ve tecrübeli olan kadınlar bunun pekâlâ farkında oluyorlar. Hele üç dört aydan sonra cenin tamamıyla oluştuğu zaman her kadın kendisinde bu düşkünlüğün azaldığını fark ediyor. İnsanlığa mahsus olan alışkanlık hayvanların bu doğal haline üstün olduğundan düşkünlüğünün azaldığını erkeğinden gizliyor. Fakat daha sonraları erkeğin isteklerine ancak mecbur olduğu için kat-

lanıyor. Kadının bu halini açıkça görmek için kadının kırk beş, elliyi sözün kısası kişisel yeteneğini göstermiş olduğu seneyi geçerek kadının âdeti tamamıyla kesildiği zaman erkeğe olan isteksizliği düşünmelidir. Allah iki cinsin birbirine olan düşkünlüğüne, zevkine gerçekten tarifi yetersiz o lezzeti eklemişse bunu bir eğlence, oyun gibi yapmamıştır. O bir çift insana cinslerinin devamı için gördüreceği önemli bir iş vardır. O vazifeyi yapmaya kendilerini mecbur etmek için bu zevki o fizyolojik fiile katmıştır. O vazifenin yapılmasına lüzum kalmadığı zamanlarda o lezzetin devamına da lüzum kalmaz. İşte hamilelik bu lüzumun geçici olarak kalmamış olduğu bir zamandır. Bu insanca ihtiyaç, yalnız kadına göre olup, erkek bu halden müstesnadır. Müstesna olduğu içindir ki insan türü üremesi durmayan hayvanlardandır. Güvercinlerde olduğu gibi insanlar da tek eşli olsalardı kadının loğusalık ve emzirme hallerinde erkeğin de aynı durumda olması gerekirdi. Zira güvercin, bülbül vs. gibi tek eş sahibi olan hayvanlardan dişilerin kuluçkalık haline erkekler de tamamıyla müşterek olurlar.

Asıl erbabı tarafından uzun uzadıya araştırılması gereken bu mesele şu romanımızın zemini için lüzumu derecesinde incelenmiş sayılabilir. Şimdi biz şu inceleme ile yetinerek demek isteriz ki, eğer ilk buluşmada Ceylan hamile kalmamış olsaydı o şiddetli deliliği üzerine ne Nurullah'ın sözlerine, ne kendi vicdanının sesine kulak bile vermeyerek buluşmaların ikincisini, üçüncüsünü ve hatta daha ziyadesini talep ve yalvarıp istemekte cinnet derecesinin sonuna kadar varırdı. İhtimal ki bu şiddetle suç işlemek ve cinayet bile Ceylan'ın gözünde küçülürdü. Ancak ceninin oluşmaya başlaması bu kızdaki, fiziksel değişiklikler kendiliğince haberdar bile olmadığı halde nedeniyle; sakin ve ölçülü davranıyordu. Şimdilik olsun o şiddetli delilik derecelerinin biraz aşağı mertebelerinde kaldı.

Hele validesi ile olan sohbet sona erip de validesi çı-

kıp gittikten sonra Ceylan'ın, artık cüret ve cesareti gereği gibi kırılmış olan Ceylan'ın hali kendisince dahi ciddi bir düşünceye şayan görülecek bir hal oldu, kaldı. Lakin ne kadar düşünecek olunursa olunsun Nurullah'ın insanlığına ve mertliğine bağlı kalmaktan başka Ceylan için bir ümit bulunamıyordu.

Toplumsal sorunlara ilgi duyacak kadar uyanmış olan kadınlar, kızlar Ceylan'ın şu hali üzerine ne kadar derin düşünseler yeridir. "Düşünebilseler" değil! Doğrusu düşünebilmek gücü pek büyük bir güç olup erkeklerin bile hepsinde bulunamaz. Kadınlarımızda ise bittabi daha az bulunur. Lakin bu örnek verilen hassas konuda insan gücünü de zorlamalıdır. Mutlaka düşünmelidir ki: Ceylan bu çılgınca hareketi planlayarak ve bilerek, Nurullah gibi gerçekten dost olan bir dostun varlığına rağmen yapmıştır. Buna rağmen bu derecelerde pişman olur ve o pişmanlık da büyük bir karamsarlığa düşürebilir. Allah korusun ya bu karamsarlıkla, bir lanetle, yeni oluşan bir masumu yok ettiği zamanki pişmanlık, üzüntü ne derecelere varır? Dua edelim ki cenabı Hak erkeği de, kadını da böyle bir hatadan korusun. Akıl ve dengesini korusun da onların işareti ve doğru yolu göstermesiyle erkek, kadın herkes korunsun.

İlk buluşmanın beşinci haftasında hamileliğin anlaşılmasının en büyük belirtisini henüz fark edememiş olması Ceylan'ın, feminizm gibi en şüpheli bir meselede derin bilgi sahibi bir feylesof kesilmiş olan Ceylan'ın dikkatini çekememiş olması şaşılacak bir durumdur. Kendisi gibi vücutça normal ve sağlıklı, bünyece güçlü ve dayanıklı olan bir kızda kronometrik bir düzende olan aybaşı hali bu defa sekiz on gün gecikmişti de, o afacan kız bundan hiçbir mana çıkaramamıştı. Yukarıda özetini yazdığımız ilk konuşmadan sonra devam eden konuşmaları esnasında validesi bunu sorduğu zaman bile Ceylan birdenbire sualin özel ehemmiyetini anlayamayarak "Bundan ne çıkar?" yollu bir kayıt-

sızlıkla cevap verince validesi:

— Bundan ne mi çıkar? Zekâveti, ukalalığı kimseye vermediğin halde bu kadar bir şeyi de anlayamadın, ha? Bir kadınla bir erkek arasında hiçbir fark olmadığına, olamayacağına dair ettiğin sözleri, okuduğun Fransızca kitaplar sana bunu söylemediler mi, a uğursuz? Erkek ile kadın arasında başka hiçbir fark olmasa bu fark kâfidir. diye kızının bu hususta ki cehaletini yüzüne çarparcasına bir azarlamayla cevap verdi.

Doğrusu, feminizm davaları içinde pek çok haklı şeyler mevcut olduğu gerçeği inkâr edilemez. Fakat ne usule, ne şartlara uygun olmayan birçok temelsiz fikirleri olduğu aynı şekilde inkâr edilemez. Erkekle kadının tam eşitliği davası tarihin doğasına aykırıdır. Doğaları gereği tek eş sahibi olan hayvanlar yumurta üzerine yatmak ve yavruyu çıkardıktan sonra yaşamaya devem edebilmesine hizmet etmek gibi durumlarda erkek ve dişi eşit iseler de yumurtayı döllemekte erkeği dişisine eşit olmak şöyle dursun benzer bile değildir. Şimdiki medeniyette kadınların pek çok hukukunun çiğnendiğini biz dahi kabul ederiz. Fakat feminizm hayalinin tamamıyla gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak olan bir medeniyetin geleceğini şimdiden, şöyle uzaktan uzağa gözümüzde canlandırdığımızda, bu medeniyetin şimdiki medeniyetten daha çok acayiplikler, gariplikler göstereceğini düşünmeye kadar varmaktayız. O halde erkeğin kadına mağlup ve zayıf kalacağı bile düşünülebilir. Fakat eşitliğin tam olması halinde dahi medeniyet o kadar karışacaktır ki bu karmaşa karşısında hayvanların, basit doğal yaşamları bile ukalaları imrendirecektir.

Avrupa gazetelerini sırayla okumaya devam edenler her türlü münasebete dair gördükleri havadisi, hakiki bir önemle tetkik ve muhakeme etmelidirler. Her biri araştırmacıları hayretten hayrete düşüren o haller şimdiki za-

man için sıra dışı olaylardan sayılarak insanları hayrete düşürüyorlar ya? Gelecekte bu haller nadir görüldüğü için hafife alınırsa, genelleştiklerinde insanoğlunun ve medeniyetin ne durum alacağını şimdiden görmek mümkün olur. Allah korusun! Öyle bir hale karşı hayvanlardaki doğal yaşam hakikaten geriye kalan aklı başında olanları imrendirecek bir şey hükmünü alır.

Neyse; işin buralarını feminizm yolunda saldırı mertebelerine varanların düşüncelerine bırakalım da biz hikâyemizde devam edelim:

İşin üzerinden iki üç hafta daha geçtikten sonra Ceylan'da hamilelik o kadar belli oldu ki bir evliler için şan ve şeref olarak cihana ilanıyla iftihar edilen bu hal evli olmayan biri için tabi ki rezaletin en olduğundan örtbas edilmek lazım gelmekle beraber örtülüp saklanılamayacak bir hale geldi. Despina'nın da bu sırrı öğrenmesi gerekti. Hayvan Despina:

— A! Böyle şeyler olabilir, dünya yıkılmadı ya?

Tesellileriyle söze başlayıp birtakım iğrenç çareler anlatmaya başladı. Gariptir ki Sezayıdil hanımın hal ve tavrı bu çareleri nefretle karşılamadığını gösteriyor. Hani ya bir zaman gelip de Despina bu nasihatlerde ısrar edecek olsa valide hanım yola gelebilecek gibi hal ve tavır içinde bulunuyor. Yalnız Ceylan Despina'nın sözlerini büyük bir üzüntüyle dinleyerek:

— Düşük, ha? Allah göstermesin. O ne büyük cinayettir? Frenk kitaplarında bile bu vahşiliğin aleyhine yargılarla sayfalar doldurulmuştur.

diyor da validesi kızının bu görüşünü de iştirak etmeyerek:

— Seni böyle berbat eden o Fransızca kitapları değil midir?

Azarını da Ceylan'ın yüzüne çarpıyor. Alınız size ana

ile kız arasında bir kavga! Ceylan:

— Bu hal benden başka bin kızın daha başına gelmiş, onlar da Fransızca kitaplarla mı berbat olmuşlar?

diyor. Sezayıdil hanım:

—Bir delikanlıyı uyutup... şeytanetini hangi kız düşünmüş? Bunu olsa olsa Fransızca kitaplardan akıl alan matmazeller düşünebilirler. diye hiddetin derecesini artırdıkça artırıyor. Anayla kızın arasını bulmak gayreti Despina'ya kalıyor. Henüz keder ve karamsarlığı gerektiren bir hal olmadığından bahsederek Ceylan'ı kolundan tutarak anasının yanından ayırıyor. Allah korusun bir rezalet ki bundan gerçekten Allah'a sığınmak gerekiyor. Anayla kız arasındaki şu kavgaya dikkat etmişseniz anlamışsınızdır ki: Ceylan Avrupa da bu gibi durumlarda ne yapıldığını bilememiştir. Bu insanın doğumunu da en büyük bahtiyarlıklardan addedersiniz. Avrupa'da böyle cinayet gibi bir birleşme mahsulü olan günahsız çocuklar hakkındaki muamele Despina'nın tavsiye ettiği muameleye pek uygundur. Özel doğum hanelere müracaat eden matmazeller; açık görüşlü, serbest kızlar olup bunlar suç ortağı olan erkeklerle evlilik dışı beraber olarak işte " serbest evlilik " dedikleri yolda davranarak ve yaşayarak ilişkilerinin meyvesini yok etmekte mecburiyet görmezler. Fakat az çok iyi ailelerden gelen kızlar için ya düşük veyahut doğumdan sonra boğmak çok kereler uygulanmış bir aile kurulu âdetidir. Bundan dolayı mahkemelere yansıyan davaların nadir sayılması, olasılığın kat kat dışındadır. Bereket versin ki Ceylan Avrupa aile kurulu âdetinin bu yönüyle ilgili malumatını tamamlamamış olduğu için Despina ve validesinin o yoldaki teşviklerini reddetmiştir.

Hamileliğin ikinci ayı dolduğu halde; ne arada bir rastlaştıklarında, ne de alıp verilen mektuplarda Ceylan Nurullah beye bu halini haber vermemiştir. Bu münasebetlerle

görüştükleri zaman konuştukları yalnız nikâhın yapılmasıyla ilgili konulardı. Ceylan bir çift karı ve koca oldukları zaman ne güzel ve ne mutlu bir hayatlarının olacağını anlatmakla yetiniyordu. Nurullah ise bu sözlere gülemiyor ise de Ceylan'ı çok üzecek bir söz de söyleyemiyordu. Hukuk Mektebinin son senesini de bitirmiş olsa da tez imtihanları bir sene sürecek, o imtihanlar bittikten sonra da bir iş, bir memuriyet hazır ve amade değil a?

Gitgide sohbetlere Sezayıdil hanım da ufaktan ufağa iştirake başladı. Hâlihazırda gerek Ceylan'ın, gerek Nurullah beyin aç ve çıplak kaldıkları yok ya! Zaten bir karı koca arasındaki ilişkiler bile! , meydana geliyor. Aralarındaki bağı bir nikâhla sağlamlaştırmak iki aile içinde masraf gerektirecek bir şey değil. Düğün dernek ne lazım? Alafranga bir evlilik her masraftan kurtarır. Nurullah bey uygun görecek olursa Kazım beyin asla karşı gelmeyeceği muhakkaktır. Kâşif efendi ile Zeliha hanıma gelince onların da rızalarını sağlamak imkânsız sayılamaz.

Sezayıdil hanımın, akıllıca ve mantıklı çözümleri aslında reddedilebilecek fikirler değilse de Nurullah beyin düşünceleri başka. Delikanlı kendi fikrini kimseye söylemiyor. Söylenecek gibi şeyler değil ki söyleyebilsin. Gerçek şu ki, Nurullah bey de görenek saçmalıklarından kendini kurtarmış serbest fikirli bir adamdır. Hatta feminizmin dahi birçok taraflarını o özgür fikrine kabul ettirmiştir. Kadın ile erkeğin tek türden ibaret olması ve aralarında hiçbir fark bulunmaması derecesindeki aşırılığa henüz varmamış ise de bunların birbirinden tamamen farklı birer mahlûk oldukları fikrini de çoktan reddetmiştir. Nurullah bey Ayasofya müderrislerinden Hafız Mehmet efendinin dersine devam ettiği müddet zarfında yalnız cümle bilgisi ve mantık, anlam ve estetik ve genişleterek ve derinleştirerek konuşma dersleri ile kalmamıştır. Hocası ve öğrencisi arasında büyük bir muhabbet oluşmuştur. Hafız Mehmet efendi ile sık sık

meydana gelen sohbetlerinde hep şeriat hükümleri hakkında araştırmalar ve tartışmalar yapıyorlardı. Bunun sonucunda İslam felsefesinde, büyük sonuçlara varmıştır. Bu sonucu Avrupa kitaplarından ortaya çıkan incelemeleriyle karşılaştırarak, zihninde feminizmin İslami şekli dahi tasvir ve teşkil etmiş olduğundan medeniyetin bu büyük sorununun Avrupalıların diliyle bizim için ne kadar müthiş ve tehlikeli olacağını çoktan kestirmiştir. Ceylan ile aralarında geçen konuşmalarda ikisinin aynı fikirde birleşmesine mani olan Nurullah'ın Müslümanlara özel bir feminizm fikrinde olduğu halde Ceylan'ın Avrupalıların feminizm fikir ve gayretinde bulunması önermesidir. Şimdiye kadar meselenin kenarından köşesinden edilen sohbetlerde Ceylan'a kendi fikrini kabul ettirememiş olduğu halde evlilik gibi hayati bir mesele hakkındaki fikrini kabul ettirebilmek mümkün müdür ki söyleyebilsin? Özellikle evlilik konusundaki fikirleri Ceylan'ın fikrine taban tabana zıt ve muhaliftir.

Nurullah Ceylan henüz kızken bu kadar çılgın bir ceylandır. Bir delikanlıyla bir kız arasında hiçbir fark bulamıyor. Yarın bir karı ile koca arasında bir fark bulabilecek mi? İşte Nurullah'ın Ceylan hakkındaki endişeleri bunlar. İhtimal ki fark bulabilsin, ihtimal ki o farkı bularak tasavvur ve hayale sığmayacak kadar iyi bir eş çıksın. Zira bu sınıf mahlûklar ılımlı olmayı beceremediklerinden ya bir uçta ya öteki uçta bulunurlar. Uçtan uca, bir taraftan diğer tarafa sıçrarlar. Fakat ya Ceylan karı ile koca arasında da bir fark bulamazsa? Ya "erkek için istediği gibi gönül eğlendirmek normal olduğu halde kadın için neden normal olmasın?" derse? Bu hal Ceylan'ın kaynağı, incelemelerini yaptığı yer olan Avrupa'da az rastlanan bir durum mudur? Avrupa'da çok eşlilik yokmuş. Dinen ve kanunen herkes tek eşle yetinmeye mecburmuş. Güzel ama hal ve iktidarı müsait olan kibar ve hatta orta kibar âleminden tek eşle yetinen kimmiş? O kadar tiyatro aktrislerini, o kadar "demi monden" dedik-

leri kızları kimler idare ediyorlarmış? "Midinedte" denilen ve dikişçi ve yapma çiçekçi gibi amele kızlardan müteşekkil olan bir alay kızların az çok gizli veyahut az çok aşikâr beraber yaşadıkları kimlermiş?

Bir de bunun tersini düşünelim, kocaları bunlardan ibaret bulunan kadınların mahremiyetlerine de girelim. Bunların hangisini gerçekten tek eşle yetinir bulabiliriz? Paris'te Bir Türk romanımızda bu hallere dair birçok esrardan bahsetmiştik. O roman ki Elsinei Şarkiyye Mektebinde okutulduğu zaman hoca:

— Bunu yazan Osmanlı, Paris'i iyi görmüş, tanımış, demişti de o derste hazır bulunan meşhur Diyojen ve Hayal gazeteleri sahibi Teodor Kasap Efendi yazarın ülkeden dışarıya hiç çıkmamış olduğunu açıkladığı zaman ne hocayı, ne öğrencileri inandıramayıp iş Paris'te Osmanlı ve İstanbul'da Fransa sefaretlerine kadar intikal etmişti. Fakat Paris'te Bir Türk romanı yazıldığı zamanla bizim bu romanımızın yazıldığı zaman arasında yirmi beş sene geçmiştir. Bu romanın yazıldığı zamanla şimdiki zamanımız arasında da otuz dört sene geçmiştir.

O bir çeyrek asır zarfında Avrupa ve bilhassa Fransa ve orada da özellikle Paris şehri ne kadar ilerlemiştir! . Bu zamanlar Paris'te kadından doktor ve avukat henüz uzak bir hayal olarak sayılacak bir hal ve surette mevcuttu. Kadın arabacıların olacağı hayal bile edilmiyordu. Sonradan her şey ilerlediği gibi feminizm de ilerleye ilerleye bir dereceyi buldu ki kaçınılmaz "mariage libre" taliplileri meydana çıktı.

Evet, Paris'te bir bölük halk mariage libre'e taraftar olabilirler. Bu fikirler, uzun zamandan beri uygulanıyordu. Hatta sonuçlarının dahi meydana çıkmaya başlamış olması onlar için tamamen normal görülüyordu. Bir kadınla bir erkek istedikleri anda birleşip istedikleri anda ayrılabilirler.

Diğerleriyle yine böyle kolayca birleşip ayrılabilmekteki özgürlüklerini muhafaza ederler. Ama aralarında anlaşmazlıklar meydana gelebilirmiş. O davalarını da bıçakla, kurşunla düşmanını halletme yolu bunlar için açıktır. Fakat bizim durumumuz hiç olmazsa şimdiki şu halimiz onların durumuna benziyor mu? Bu yüzden bir Nurullah bey aradaki mevsimleri yaşamadan feminizmin son derecesine sıçrayıvermiş olan bir Ceylan ile nikâha cesaret bulabilir mi?

İnsanın iyi ya da kötü ahlakı, insanlık derecesi sessiz ve sakin yaşadığında anlaşılmaz. Hayat mücadelesi içinde onun özel meziyetleri kendisini göstermelidir ki o adama bir mertebe tayini mümkün olabilsin. Bizim Ceylan, fikrindeki olan taşkınlığın eserini şöyle bir hataya cüret ederek ortaya koymuş olmasaydı; gayet şen, şatır, biraz da açık saçık bir kız olarak kabul edilir, kalırdı. Nurullah da böyledir. Ceylan ile dostluğu devam ettiği müddet zarfında bu delikanlıda kınayacağı, hoşuna gitmeyen hiçbir hal göremeyiz. O ilişkinin" abi, kardeş" gibi olmayıp da yalnız dostluk derecesinde kalmasını bile kınadığını göremeyiz. Ancak görenek dışında bir rahatlıkla hareket ettiklerini düşünebiliriz. Hatta böyle bir münasebeti bir bakireyle değil bir kadınla yapmasında dahi göreneğin, tamamıyla dışına çıkılmış ve uygun olmayan derecelere varılmış sonucuna varamayız. Hele bilinen ilk buluşmanın meydana gelmesinden sonra Nurullah bizim gözümüzde büsbütün başka bir durum ve şekil almıştır. Düşünürüz ki Nurullah'ın yerinde başka bir delikanlı bulunsaydı o ilk buluşmanın açtığı yolu kendi gençliği için bir fırsat olarak görürdü. O yolu Ceylan açmış olduğu için onu kendisine bir fırsat olarak açılmış görmekte mazur bile görülebilirdi. Hatta başka bir delikanlı olsaydı o yolu Ceylan'ın açmasını da beklemeyerek kendisi nice aldatmayla baştan çıkarmayla o yolu açmaya kadar bile varırdı. Nurullah ise böyle bir harekette bulunmadı. Kendisi

aldatılmış olduğunu anlayarak, başkasının hatasını kendisi engellemeye lüzum gördü. Zamane gençleri içinde insafın, kontrollülüğün bu derecesi takdir edilmezse haksızlık edilmiş olur.

Burada bir şey akla gelir, düşünülür ki: Hata kendisinde olmayıp da başkası tarafından yapılmış olmasına rağmen bu hatanın tamamıyla düzeltmek için Ceylan'ın istediği ve validesinin de bir derece desteklediği nikâhı yapması mertliğe daha uygun düşmez miydi? Birçoklarımızca ihtimal ki bu uygun görülür ve onaylanır. Hatta bu fikri Nurullah bey'de düşünmüştü. Ama kocalık sorumluluğu; bir insanın kutsallığına ve Islama hali hazırda tasarlanmış olmasa bile gelecek için tasarlanan ve belki de mümkün olan büyük bir tehlikeden dolayı bu fikri, bu mertliği ve yiğitliği reddettirmiştir.

Anayla kız, Sezayıdil ile Ceylan aradan zaman geçip de Nurullah beyi evliliğe ikna edemeyeceklerini anlayınca o zamana kadar gizledikleri sırdan delikanlıyı da haberdar etmeye lüzum gördüler. Cenin üç aylığı da geçmeye başlamıştı. Nurullah bey bu haberi ilk aldığı zaman sanki içinde bir tonilato su fokur fokur kaynayan büyük bir kazanın içine düşüvermiş gibi oldu.

Gerçekten! Vücudu baştan ayağa ateş kesildi. Bütün gözeneklerinden fışkıran terler iç çamaşırlarını sırsıklam ettiler. Bir yerde oturamayıp, sanki durduğu yerde vücuduna ateşler değdiriyorlarmış gibi bir huzur ararcasına şuraya buraya sığınmaya koşuyordu. Bu hal epeyce bir zaman devam etti. Bir aralık bir masa yanındaki iskemleye oturup başını ellerinin arasına alarak hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Ne acayip şey! Bu haber üzerine Nurullah'ın düştüğü üzüntüden yüz binde birisi bile Ceylan'da görülmemiştir. Şu noktada Ceylan'ın bir sözü tamamıyla doğru çıkmıştı:

Kabahatli kız Nurullah oldu. Onu iğfal eden delikanlı hala Ceylan'dır.

Yeni evli bir erkek temiz ve masum eşinin hamileliğini ilk öğrendiği zaman ne kadar sevinir! Çocuğu daha doğmaksızın kendisini baba olmuş bulur. Sokakta giderken güya kendisinin baba olacağını herkes biliyormuş da onu tebrik etmek için kendisine bakıyorlarmış gibi tatlı tatlı duyguları men edemez. Şüphe etmeyiniz ki Nurullah da bu babaca duyguları taşıyan erkeklerdendir. Fakat ne yazık! Binlerce kere yazık ki işte neslinin ilki ana rahminde oluşmuş olduğu şu zamanda memnuniyetten çok üzülüyor. Bayram edeceğine yas tutuyor. Niçin? Bu sualin, cevabını vermek için nikâhın kutsallığını göz önüne almak lazım. Nikâhları yok da onun için!

İnsan kısmı hayvanlar gibi çiftleşemez, efendim. Hayvanlarda analık babalık hissi evladın kendi kendisini idare edebilecekleri zamana kadar devam eder.

Hayvanların birçok çeşidinde babalık hissi hiç de mevcut olmayıp analık hissi ancak emzirme sona erene kadar devam eder. Ondan sonra ana baba ile oğul ve kız tamamıyla birbirlerinin yabancısıdırlar. Bu halde evlatlığa mecburen kabul edilmiş bir zavallı olarak görülür. Ama bir ciğerpare! Bir makamın varisi olmak! Bir ailenin adını alan ve taşıyan i! diye görülmez. Sorunun bu tarafı, Avrupa'da dahi uzun uzadıya düşünülüyor, evladı babalarına bağlamaktan vazgeçilerek analarına bağlamaya kadar düşüncelere varılıyor. Fakat bulunan neticeler kimseyi tatmin etmiyor. İşte bu şüphe ki zavallı Nurullah'ı bugün güldüreceğine ağlatıyor.

Nurullah bey, şüphesiz yarım saatten fazla bir zamanı şu buhran içinde geçirdikten sonra yapacağı şeye zihninde karar vermiş bir adam kararlılığıyla yazıhane olarak kullandığı masaya doğru yürüdü. Bir elini kaleme ve diğer elini zarif bir mahfaza içinde muntazaman dizilmiş

olan kâğıtlara uzattı. Anlaşıldı ki bir mektup yazacak. Fakat birden vazgeçti. Ellerini çekti. Bir hayli daha düşündükten sonra evinden de çıktı gitti.

Bugün delikanlının nerelere gittiğini hiç sormayın. Onu kendisi de bilmez. Neler düşündüğünü siz kendisinden iyi bilirsiniz. Şayet nelere karar verdiğini bilmiyor iseniz onu da biz haber verelim. Hiçbir şeye karar veremiyordu. Karar vermeye yaklaştığı şey bir mektup yazmaktan ibaretken o karardan da vazgeçtiğini gördünüz.

Bu akşam Nurullah bey geceyi en teklifsiz dostlarından ve Mektebi Sultani arkadaşlarından Salih Ziya beyin evinde geçirdi. O delikanlı ile sohbet etmek için onun evine gitmişti. Tuhaflığa bakınız ki başından geçenleri, yani bu hikâyenin ilk kelimeleri "dokuz boğum" dedikleri boğazının dokuzuncu boğumuna gelmiş ve dudakları arasına varmış olduğu halde o kelimeleri dudaklarından çıkarmayı başaramamıştı. Eğer o zamana kadar Ceylan ile münasebeti hakkında dostuna az çok bir şeyler anlatmış olsaydı şimdi kendisinde bu güçsüzlüğü görmezdi. Ama henüz hiçbir anlatmadığı Salih Ziya beye bu hikâyeyi anlatacak olursa uzun, pek uzun süreceği ve bu kadar uzun sürdüğü halde dahi işin her noktasını tasvir edememiş olacağı için hikâyeyi anlatmaya cüret bulamadı. Yarım yamalak bir anlayış üzerine arkadaşı kendisini hataya düşürecek fikirlerde bulunursa?

İşte Nurullah bundan korktuğu için dereden tepeden bahislerden sonra arkadaşına büsbütün başka bir bahis açtı.

Büsbütün başka olarak açtığı bahis neydi? Tahmin edebilir misiniz? Tahmin edemezseniz de yeridir. Bir evlilik konusu! Çarçabuk haber verelim ki Ceylan hanım kast edilmiyor! Nurullah:

— Ziya! Bu akşam sana niçin geldim biliyor musun? diye arkadaşının dikkatini çektikten sonra:

— Allah'a şükür okulu bitirdik. Tez imtihanları da benim için hiç sorun değil. Bir meslek sahibi olduktan sonra düşünülecek şeyi şimdiden düşünmek abes sayılır ama ben onu şimdiden düşünmeye başladım.

Sözleriyle başlar başlamaz Salih Ziya derhal anladı. Dedi ki:

"Korkarım evlenmek hayaline düştün. "

— Hiç korkma, o hayale düştüm.

Arkadaşı Nurullah'ın bu hayaline biraz güldükten ve Nurullah tarafından bunun gülecek bir şey olmadığını ispat için yaptığı açıklamayı dinledikten sonra dedi ki:

— Ey! Bari düşündüğün bir kız var mı?

— Yok! Olsaydı seninle görüşmeye gelir miydim?

— idealin yani hayalinde kurduğun kız nasıl olacak, bakalım? Mutlaka eski fikirler içinde uyuşmuş kalmış çürüklerden birisi olmayacak, değil mi?

— Ha! Bak sana fikrimin doğrusunu söyleyeyim. Öyle yeni fikirlerin içinde "zıp" diye sıyrılıp fırlamış olanı da düşünmüyorum.

— Orta halli bir şey, ha?

— Gerek terbiyece, gerek yaşadığı çevrece orta halli bir şey.

— Mesela bildiğimiz, tanıdığımız kızlardan hangisi gibi?

— Benim bildiğim, tanıdığım kızlar, kadınlar yok ki.

— Amma yaptın, ha, Nuri!

Şu son kelime biçare Nurullah'ın zihnini yine altüst etti. Malum ya bu hitap Ceylan'ın hitabıdır. Fakat Salih Ziya ile aralarındaki samimiyet arkadaşları aralarında kendisine yalnız "Nuri" diye hitap ettiriyordu. Bütün cüret ve metanetini toplayarak şu perişanlığı savarak biraz da gülümseyerek dedi ki:

— Canım tanıdığımız kadınları evlenmek amacıyla görüp tanımış değiliz ki.

— Anladım! Anladım! Şöyle okumuş, yazmış olsun. Biraz da müziğe aşina olsun. Eski fikirleri bırakmış ama yeni fikirlere kapılmamış olsun. Biraz da Fransızca bilsin, değil mi?

— Buna yakın bir şey, hatta Fransızcayı çıkarırsan isabet etmiş olursun.

— Neden? Seninle buna dair etmiş olduğumuz sözlerde sen Osmanlı kızlarının Fransızca öğrenmelerine lüzum görüyordun. Bizde asalet ve soyluluk hiçbir kimseye medeni toplum ve Osmanlıda çalışmadan yaşayabilmek hakkını miras bırakmadığı için ve "demokrasi" usulünce bütün kabiliyetli gençler yüksek makamlara aday olduklarından bir gün gelip de büyük bir makama gelinerek sofra ve misafirlerle münasebet kurmak gerekirse evdeki kadının Fransızcaya aşina olmasında ülkesinin yararlarına etkisi olacağını söylüyordun.

— Hala o fikirdeyim. Müstakbel eşimin Fransızca bilmesini tehlikeli görmüyorum.

Salih Ziya son sözlerini söyleyip, Nurullah'ın cevabını dinlerken arada bir dalıyordu. Kısa bir sessizlikten sonra, derin derin düşünerek Nurullah beye:

— Rahmetli Miralay Gazanfer bey'in ailesini tanıyor musunuz?

deyip de Nurullah beyin:

— Hayır! işittiğim bir isim,

cevabını alınca hareket ve tavırlarına özel bir önem vererek dedi ki:

— Mademki evlilik hevesine düştün, mademki her haliyle orta halli bir kız arıyorsun, sana Gazanfer bey'in kızı Ahdiye hanım uygun bir eş olur. Gidip hocası Abdullatif

efendiyi görmelisin.

— Dur bakalım, daha yavuklum hakkında hiçbir haber almaksızın hocası Abdullah. . . Abdülmuttalip. . . efendiye gitmek olur mu? Mademki sen bu aileyi biliyorsun. . .

— Evet! Bildiğim kadarını sana söylemek lazım gelir,

diye Dilşinas hanım ve kızı Ahdiye hakkında bildiklerini söylemeye başladı ki söylediği şeyler zaten bizim de bildiklerimizden ibarettir. Nihayet Salih Ziya bey daha fazla ikna etmek için:

— Evlilik hevesi benim aklımdan bile geçmez ya! Fakat bir an için evlenmek istediğimi farz edersek aklıma ilk gelecek kişi ahdiye olacaktır. Zira seçilecek kız hakkında ben de seninle aynı fikirdeyim. Bilmem bilir misin? Kazım bey'in kızı Ceylan hanımı. Modern, şık, hafif, çalmadan oynar, söylemeden anlar, cin gibi, süper cin. . . Sen de anlıyorsun ya! işte öyle! Öyle ama öyle bir kız benim işime gelmez. Demin söylediklerine göre senin de işine hiç gelmez.

Salih Ziya beyin şu son sözü üzerine zavallı Nurullah'ın ne hallere girdiğini düşünüyor musunuz? Duygularını sınıf arkadaşına göstermemek için büyük çaba gösterdiği halde yine saklayamıyor. Salih Ziya arkadaşının halini açıkça görüyor ise de bu halin Ceylan'dan kaynaklanabileceğini düşünmeyip, şu tatlı evlilik hikâyesinin heyecanından duygusallaşmasına veriyor. Hâlbuki o son söz ile Nurullah'ın halletmek için buraya geldiği asıl meseleyi de halletmiş olduğunu Salih Ziya bilmiyor. Bunu ancak Nurullah biliyor.

Sohbetlerinin sonunda evlilik hayatıyla bekârlığı karşılaştırdılar. Nurullah evliliği ve Salih Ziya bekârlığı savunarak, her biri ikna edici deliller gösteriyorsa da hiçbiri diğerini ikna edemiyor.

Nihayet yatma zamanı geldi. Misafir bey kendisi için hazırlanmış olan yatağa yattı. Salih Ziya bey de hareme girdi. Fakat biçare Nurullah'ın gözlerine uyku girer mi?

Ceylan'ın şöhretinin Salih Ziya'ya kadar ulaşmasına Nurullah hiç şaşmadı. Bu kadar fevkalade bir kız dört duvar ve bir tavan sınırlarında gizli kapaklı kalabilir mi? Ceylan derecesine varmış olanlar değil a, o derecenin pek altında kalmış olanlar bile bir çekingenlikle arka planda kalamazlar. Bilhassa delikanlıların gözünde tanınırlar. Karda gezip izini belli etmemek erkeklere bile nasip olamadığı halde kadınlara mı nasip olur? Acaba kalbi temiz damadımız bunların farkında mıydı? Değil iseler öğrenmekte çok geç kaldılar. Onlar erkeklerin dikkatini hemen çeker. Hal ve tavırlarına dikkat edilir. Bakışlarından, adım atışlarından manalar çıkartılır. Bu manaların bazıları gönül eğlendirmekten başka hiçbir amacı olmayan beyefendilerin hoşlarına giderse de evlilik hevesinde olanları ürkütürler. Korkuturlar. Kendilerini bir bela imiş gibi görüp o belayı göze alamazlar.

Salih Ziya'nın Ceylan hakkında söylediği sözlerin Nurullah'a bir tesiri olmuş ise o da evlenmeye zaten kararsız olduğu bu kız hakkındaki kesin bir karar vermesi oldu. Ahdiye hakkında karar vermek kadar kolay değildi.

Ahdiye temiz ve masum bir bakire, Ceylan ise yarı anne sayılacak bir hamile! Ah, bu fark ne büyük bir farktır. Biçare Nurullah kendisini Ceylan'a bağlamamışsa da ondan daha ziyade biçare olduğuna şüphe edilemeyecek olan Ceylan kendisini Nurullah'a bağlamıştı. İşte bu sorunu halletmek zor.

Zavallı delikanlı gece geç vakte kadar uyuyamadı. Onun için ertesi sabah kapı güm güm vurulduğu halde uykudan pek güç uyanabildi. Salih Ziya'nın bir şeyden haberi yok ya! Hem kapıyı yumrukluyor, hem de:

— Öğle oldu, be Nuri! Bu ne kadar uyku!

diye bağırıyor. Nurullah yerinden fırladı. Kapıyı açtı. Ziya ise elindeki kahve tepsisiyle beraber girdi. İki arkadaş karşılıklı kahve ve tütün içmeye başladılar. Ziya:

— Evliliğe zaten karar vermiştin, peki Ahdiye hakkında bir karar verdin mi?

Diye Nurullah'a sordu:

— Henüz tamamen karar vermedim ise de kararın verebildiğim derecesi de kâfidir. Bu işle meşgul olacağım.

cevabını aldığı zaman bayağı memnun oldu. "Bayağı" değil hakikaten memnun oldu. Rahmetli Gazanfer bey'in ailesi hakkında bu gece aklına yeni gelen şeyleri de Nuri beye anlattı.

Nuri, Gazanfer bey'in ailesi hakkında verilen haberleri, edilen tavsiyeleri neredeyse ikna olduğu için büyük bir önem vererek dinliyordu. Bu yüzden sabah sohbetlerini bitirip evden çıktıkları ve birbirlerini samimiyetle selamlayarak ayrıldıkları zaman kendini yoklayan Nuri Ahdiye ile evlenmek için kalbinde büyük bir istek duyuyordu.

Gönlünde bu kararla evine dönen Nurullah dün el uzatmışken alamamış olduğu kâğıt ve kalemi bugün bir cesaretle aldı. Masanın yanına çektiği iskemleye oturup yazmaya başladı:

"Ceylan hanımefendi,

"Her erkek için büyük bir mutluluk sebebi olacağından asla şüphe edilmeyecek babalık şerefine beni kontrolüm dışında seçmiş olmanız zihnimde büyük bir perişanlığa neden olmuştu. Saatlerce kendimle mücadele ettikten sonra bu perişanlıktan kurtulabildim. Bir süre sonra, bir de uyuyarak zihnimi ancak toparlayabildim. Şimdi şu satırları yazarken kendimi çok rahat hissediyorum.

"Kadın da, erkeğin de birçok medeni ve insan hakları vardır. Bunların bir kısmı erkek ve kadının birbirlerine karşı olan hukukudur ki bir cinsin hukuku diğer cinse vazifeler tayin eder. Örneğin; Eğer Mustafa'nın haklarına Fatma saygı duymayacak olur ise Mustafa'nın hakkı çiğnenmiş olur. "

"İlk buluşmamız iradem dışında meydana gelinceye

kadar aramızda hukuk ve vazifeye benzer hiçbir şey yoktu. Yalnız bir dostluk ilişkisi sürdürüyorduk. Siz kendiliğinizden benim üzerimde bir hakka sahip olduğunuzu düşündünüz. O düşünceyle benim üstüme bir sorumluluk yüklemek istediniz. Sizin bu isteğiniz bende de olsaydı bu hak ve vazife oluşmuş olurdu. Fakat böyle olmadı. Ben bana yüklemek istediğiniz vazifeden sorumlu tutulamam. Bu benim için pek doğal bir hak olur. Ama bu hakkımın tamamından istifadeye kalkışmamayı erkeklik şanına uygun buluyorum. Kısmen çözüm arıyorum.

"Olanca insafınızı toplayarak düşününüz ki size âşık olmaya cesaret bulamamış olan Nurullah koca olmaya hiç cesaret bulamaz. Güzelsiniz, zeki ve zarifsiniz, becerikli ve kültürlüsünüz. Eş olmaktan başka her hususta bir erkeği etkilemeye yeterli cazibeye sahipsiniz. Fakat size layık bir koca değil a, bir âşık bile olamayacağımı görüyorum. Kendimde bu cesareti bulmuş olsa idim şu kadınlık cazibenizden hiç olmazsa âşık sıfatıyla olsa istifadeye can atmaz mıydım? Bu yüzden koca sifatıyla benim için zaten ve katiyen kapalı olan yolu, kendi tercihimle kapıyorum. Bu kararımın sizi ne kadar üzeceğini biliyorum. Fakat sonu olmayan bir yoldan dönmek zorunda kalacağımıza, daha yolun başındayken o ilk adımı atmamak gerektiğine inandığım için beni mazur görünüz. " Derecesini tahmin edebildiğim üzüntünüzü hafifletmek için yalnız şu çözümü buluyorum ki:

" İsteğim dışında gelişen bir buluşmanın ürünü olan masum herhalde benim sorumluluğumdur. Onun bakımı hem hakkımdır, hem de vazifem! Size şimdiye kadar asla ümit vermemiş olduğum halde kendi kendinize oluşturduğunuz ümidin sönmesi üzerine üzülerek, bir intikam duygusuyla o masumu yok etmemenizi insaniyet namına sizden rica ederim. Valideniz ve Despina bu sırrı sizinle paylaştıkça ve size yardımcı oldukça açığa çıktığında rezalet çıkacak bu hali gizleyebiliriz. Hamileliğiniz ilerleyip de

doğum zamanı yaklaştığında İstanbul'a yakın bir köyde hamileliğinizi geçirmeniz mümkündür. Doğumdan sonra da ben yavrumu alıp bakabilirim. Siz de bir şey olmamış gibi hayatınıza devam edersiniz.

"Yok! Beni bir masumu baştan çıkarmakla itham etmek isterseniz hükümet yolu açıktır. Bir mahkemenin vereceği kararlara ve kanuna uymak her namuslu adam gibi benim de borcumdur.

"Aramızdaki münasebetin bir evliliğe dönüşmesi olanaksız olmakla beraber senelerden beri süren dostluk ilişkisinin devam edebilmesi yine sizin tercihinize kalmıştır. Sizinle münasebetimde evlenmekten başka göze alınmayacak hiçbir şey göremem. Kadınlığınızdan istifade amacında olsa idim siz teklif etmeksizin ben teklif ederdim, değil mi? Mademki iş öyle değildir sizin her kim ile ne yolda olursa olsun birleşmenizi asla kıskanmayacağımdan ve o kıskançlık ile sizi rahatsız etmeyeceğimden tamamen emin olabilirsiniz. Hani bazı sohbetlerimizde iki erkeğin birbiriyle dost olabildikleri gibi, bir erkek ile bir kadın niçin böyle safça dost olamasınlar? demiyor mu idiniz. İşte o saf dostlukta devam etmek benim için mümkün ve hatta pek de tatlı olabilir.

"Saf ve temiz bir kalpten çıkan şu sözleri sizin de saflık ve temizlikle kabul etmenizi rica ederim efendim. "

Nurullah bu mektubu bir kalemde yazdıktan sonra bir daha okumadı. Şayet bazı duygularla değiştirmeye lüzum görürüm korkusuyla ilk kalemde çıkan şu mektubu olduğu gibi göndermeye karar verdi. Mektubu hemen katlayıp zarflayarak ve üzerini yazarak her zaman Ceylan'a gönderdiği vasıta ile gönderdi. Ceylan ile her türlü münasebeti böyle bir daha dönmemek üzere halletmiş olduğu için kendini "kurtulmuş bir adam" buluyor idiyse de çocuk için ettiği teklifin uygun görülüp, görülmeyeceği meselesi rahat

vicdanını rahatsız ediyordu. Şu mektup işini bitirdikten sonra Nurullah her günkü meşguliyetiyle uğraşmak için evinden çıktı ise de o günlük işleri için içinde bir istek bulamadı. Gönlü kendisini Abdüllatif efendi tarafına çekiyor ve çağırıyordu. Keşkekçiler başına doğru düşünmeden yürüdü. Bakkaldan mahalle kahvesinden Abdüllatif efendiyi sordu. Semtinde iyi tanınan biri olduğu için o hoş ihtiyarı bulmakta hiçbir zorluk çekmedi.

Gündüz olması nedeniyle pek tenha olan mahalle kahvesinde buluştular. Hiçbir şeyden haberdar olmayan muallim efendiye:

— Sizi hayırlı bir iş için rahatsız ettim. Öğrenciniz olan, Gazanfer beyin kızı Ahdiye hanım ile evlenmek istiyorum. Bu nedenle sizin aracılık yapmanızı rica etmeye geldim. Maksadını açıkladığı zaman zavallı ihtiyar şaşırıp kaldı.

Abdüllatif efendi karşısındaki delikanlıyı baştan ayağa süzmeye başladı. Abdüllatif efendi pek sıradan bir adam gibi görünür ise de aydın fikirlilerin gözünde öyle görünür. Tıpkı aydın fikirlilerin de Abdüllatif efendi gibi adamlara pek hafif meşrep, pek hoppa göründükleri gibi. Gerçekte ise Abdüllatif efendi küçük dünyasında, huzurlu olmak için gerekli tecrübeleri tamamlamıştı. Sade bir ailenin mutluluğunun sebebini, mutsuzluğunun sebebinden nasıl ayırt edebileceğini pekâlâ anlamış bir adamdır. Bir yandan Nurullah beyin dış görünüşünü incelemeye devam ederken, diğer taraftan da ilk defa konuşmaya başladı.

— Aman beyefendi oğlum. Böyle şeyler kadınlar aracılığıyla olur. demeye başladı ise de Nurullah gayet terbiyeli bir tavır ile gereken güveni vermekte gecikmedi. Dedi ki:

— Efendibaba! Oralarını ben de bilmez değilim. Benim de annem sayılan bir ablam var. Babam var, nasıl bir adam olduğumu öğrenmek için tahkikata ihtiyaç görülecek değil mi? Evvela nasıl bir adam olduğumu ben tarif edeyim de

tahkikatınız da benim tarifimi tasdik eder ise ve herhalde cenabı Hak kısmet etmiş ise maksadımıza erişiriz.

Bu başlangıçtan sonra Nurullah bey kendisini tarife başladı. Tabi anlattıkları başkalarının doğrulayacağı sözlerdi. Hiçbir yalan söylemedi. Mübalağa bile etmedi. Henüz bir memuriyeti, bir geliri yok ise de babasının biricik oğlu için bir iş başına geçinceye kadar yardımına güvenebileceğini söyledi. Muallim Abdüllatif efendi Nurullah beyin şekil ve cemalini incelemeye hala devam ediyordu. Görünüşünde kötü bir etki bırakacak hiçbir şey görünmüyordu. Ahdiye hanım ile hiçbir yakınlığı ve muallimliğinden başka hiçbir münasebeti olmadığını tekrar etti. Kendi tarafından gerek olumlu ve gerekse olumsuz kabul edilecek sözlerin hiçbir hükmü olamayacağı sözlerini tekrar tekrar vurguladı. Delikanlının henüz bir iş bir maaş sahibi olmaması meselesini:

— Hak Teâlâ Kuranı Keriminde evlilik hususunda "Eğer fakir iseniz Allah size yardım eder" buyuruyor; talip olduğunuz hanım kızın hal ve vakti yerindedir. Kocasının bakmasına ihtiyacı yoktur.

Diye, sorunu da halletti. Fakat öyle bir garip bir tavırla düşünüyordu ki böyle alışılmadık bir şekilde gelişen evlilik girişimine şaşırıp kaldığı da her halinden anlaşılıyor idi. Bu konuşmanın sonunda: Abdüllatif efendi, Ahdiye hanımın validesi Dilşinas hanım ile bir kere görüşüp hali ve adı şundan ibaret olan bir delikanlıyı damatlığa kabul edip edemeyeceğini soracaktı. Kabul ederlerse de kadınlar tarafından gelenekler neyi gerektiriyorsa ona göre hareket edileceği kararı alındı. Nurullah bey şimdiden bir teşekkür olmak üzere hoş ihtiyarın elini öptü. Ayrıldılar.

Yüz okuma konusunda başarılı olan Nurullah bey ihtiyardan ayrıldığı zaman içinde bir izlenim uyandırdığına dair büyük bir ümit bulunuyor idi. Emin idi ki Abdullatif efendi kendisinden hoşlanmıştır. Doğrusu kendi hakkında-

ki bilgilerin doğru çıkması şartıyla hoşlanmıştır. Ama herhalde hoşlanmıştır ya. Şu ilk izlenimden Nurullah için bir ümit oluşması da tabiidir.

Mahalle kahvesinden bu ümit ile çıktıktan sonra günün bir kısmı geçmiş olduğundan başka bir yere gitmeyip, günün kalan kısmını da hocası Hafız Mehmet efendinin yanında geçirmek için Ayasofya'ya kadar gitti. Lakin müderris efendiyi makamında bulamadı, ikindi ezanı okunduğu zaman namaz kılmak niyetiyle abdest alıp Ayasofya camiine girdi. Asırlardan beri İslam ve Hıristiyan cemaatleri tarafından ayrı dillerde ve ayrı şekillerde de olsa Allah'ın adını andıkları o büyük kubbe altında o zarif sütunların arasında özellikle henüz cemaatten kimse olmadığı için tek ve tenha bir halde geçirdiği dakikalar Nurullah beyi türlü türlü hislerle duygulandırıyordu. Hangi yöne yüzünü çevirse namaz vakti gelmediği halde bile gönlünden Allah'a secdeler ederek huzur buluyordu.

Namazın ilk işareti olan "sallil" nidası Nurullah beyi şu tatlı duygulardan bir dakika için ayırdı. Minarelerde okunan ezan kendisine kadar ulaşamıyor idiyse de birer ikişer cemaat toplanmaya başlıyordu. Ramazanı Şerif günlerinde camiyi hıncahınç dolduran cemaate nispetle bugünkü cemaat çok az. Aslında Nurullah bey namazda zihni cemaat ile filan ile meşgul olacak adamlardan değildi. Allah'ın huzurunda kendisini yüz yüze, yalnız ve sessiz kalarak inancında içtenlik buluyordu. Bugün şu ikindi namazını tarifi ve nitelendirmesi mümkün olmayan bir ruhani zevkle, bir manevi lezzet ile kıldı. Daha sonra eve gelip ablasına, babasına hiçbir şey sezdirmeksizin her zamanki işleriyle zaman geçirdi.

Ertesi gün önemli ve yazmaya değer hiçbir olay geçmedi. O günü de Nurullah bey her zamanki meşguliyeti ile geçirdi. Hatta daha ertesi günü bile. O daha ertesi günü akşam

olup da eve geldiği zaman Ceylan'dan gelmiş bir mektup buldu. Hemen kendi odasına çekilip bir el titremesi ile mektubu açtı, okudu:

"Nurullah beyefendi!

"Evvelki gün gönderdiğiniz mektubu okudum. 'Büyük bir metanetle' diyemem. Bunu desem bile yalan söylemiş olacağım açık ve aşikârdır. Büyük, pek büyük bir üzüntüyle okudum. Üzüntüm taşkınlık derecesine de vardı. Uğradığım hayal kırıklığına karşı kendimde metanet bulamadım. Hüngür hüngür ağladım.

Bu üzüntümü belirtmekteki maksadım merhametinizi istemek değildir. Sizin ne kadar metin olduğunuzu biliyorum. Şimdiye kadar gevşetememiş olduğum metanetinizi küçük bir ümit ile aşacağımı düşünüp o ilk ve son buluşmamızı tertipleyip, başımı ateşlere attım. Bu buluşmadan ve karnımda büyümeye başlayan masumun varlığıyla kazanamamış olduğum merhametinizi böyle bir mektup ile kazanabilmek ümidine düşecek kadar saf değilim.

Ortaya çıkan beladan dolayı sizi mesul tutacağıma ve rezaletimizi mahkemelere kadar götüreceğime ihtimal vermeyiniz. Bu belada sizin hiçbir suçunuz, bu yüzden de hiçbir mesuliyetiniz yoktur. Her şeyi yapan benim; her mesuliyet bana ait. Ben o mesuliyetin yüküne nasıl ister isem o şekilde dayanırım. Sizden ümidimi kesmek benim için hayattan ümidimi kesmiş olmak demek olacağını pekâlâ anlarsınız. Hayattan ümidini kesmiş olan bir biçareye kınayarak dil uzatmak hiçbir kimsenin mertliğine yakışamaz.

Karnımdaki mahlûk için henüz hiçbir hakka sahip değilsiniz. O hak, o vazife ondan dolayı mesuliyet de bana aittir. Dünyaya geldikten sonra iş başkalaşır. Çocuğunuzu tanıyıp kabul edecek olur iseniz validesini de geçici bir zaman için olsun tanıyıp kabul etmeye mecbur olursunuz. Ve illa eşiniz olmayan bir kadının doğurduğu çocuk üzerinde

babalık davası açamazsınız.

"Yalnız dostça bir münasebetimizin devamı hakkında verdiğiniz ümitlere teşekkür ederim. Sizden böyle bir cömertlik görmek benim gibi bir suçlu, bir cani için yine büyük mutluluktur. Allah'a emanet olunuz beyim. "

Nurullah beyin bu mektubu yalnız bir defa okumak ile yetinemeyeceği açıktır. Evet, ikinci ve hatta üçüncü defa olarak da okudu. Hem de iki gün evvel gelen mektubu okuduğu zamanki büyük üzüntü ile okumadı. Hiç beklemediği bu tarz cevabı okuyor ise de sevinmek mi, kahırlanmak mı gerektiğini tayin edemeyerek okudu. Alışkanlığı olduğu şekilde kalkıp oda içinde gezinmeye başladı. Gezindikçe düşüncelerinin ufku açılıyordu. Bir sigara içti.

Ceylan'ın mektubunda büyük bir cesaret buldu. Hayatından ümidini kesmiş olan bir suçlu kınanamazmış! Doğru! Fakat sakın çılgın kız bu ümitsizlik ile kendine bir zarar vermesin! Henüz karnındaki çocuk üzerinde bir hakkı yokmuş. Doğru! Hatta doğduktan sonra bile emzirme müddetince ve daha ilerilere doğru yine hakkı olamaz. Nikâhlısı olmayan bir kadının çocuğuna müdahale edemezmiş; bu da doğru! Hepsi doğru! Yanlış neresinde? Yanlış yok. O halde ne yapmalı? Hiçbir şey! .

Nurullah bey bu kararı kendisince mantığa uygun olarak verdi ise de verdiği karara kendisi de kanaat edemiyor. Onun tahmin ve hislerine göre Ceylan kendisine böyle yazmayacaktı. Yanacaktı, yakılacaktı; fakat işte yanmıyor, yakılmıyor. Çılgın kız bir metanet gösteriyor ki o metanete karşı Nurullah kendisini adeta mağlup, aciz buluyor.

Bu gece Nurullah'ın gözlerine uyku girmemiş dersek mübalağa etmemiş oluruz. Düşünüyor, fikrinin ne kadar derinlere inmesi mümkün ise iniyor. Fakat şu ilk muhakeme ve kararında yanıldığına dair hiçbir şüphesi olmuyor. Sabah olup da içinde rahat bir uyku çekemediği yatağından

çıktı. Aynaya baktığında yüzünün uykusuzluktan solmuş olduğunu fark etti. Ömrünün hiçbir dakikasında başına böyle bir hal gelmemişti. Ablası onun bu haline bakıp:

— Ne o, kardeşim? Hasta mısın, nesin?

diye sormaya mecbur oldu. Nurullah bir yalan kıvıramadı. Vücudunda hiçbir fenalık hissetmediği için hastalığına ihtimal verememekle yetindi. Her günkü gibi elbisesini giyerek günlük işleriyle uğraşmak için evinden çıktı. Sokaklardaki hareketlilik zihnini mümkün mertebe dağıtarak midesindeki açlığı hissetmeye başladı. Bir lokantaya girdi. Salih Ziya'yı orada bulmaz mı? Bu tesadüfe fazlasıyla memnun oldu. Sınıf arkadaşı yanındaki boş iskemleyi Nurullah için düzelterek arkadaşı oraya oturduğu zaman:

— Ey! Ahdiye'ye karar verildi mi?

Diye sordu. Nurullah'dan:

— Yalnız karar vermek değil, işi teşebbüs derecesine vardırdım. cevabını aldığı zaman memnuniyetini büyük bir coşkuyla gösterdi. Açıklama beklemesi üzerine Nurullah hoca Abdüllatif efendi ile yaptığı görüşmesini uzun uzadıya ona anlattı. Salih Ziya dedi ki:

— Ümitlerin pek kuvvetli olmalıdır. Kayınvalideniz Dilşinas hanım öyle okumuş, yazmış, yeni fikirleri kabul eden kadınlardan değil ise de gayet akıllı, doğru karar veren, ihtiyatlı bir ev kadını, bir iyi validedir. Seni araştırıp, niyetinin ciddiyetini anladıktan sonra kızını sana vermeye razı olacağına bence şüphe yoktur. İki arkadaşın sofra başındaki son konuşmaları gayet filozofça bir zemin üzerinde geçti. Salih Ziya bey evliliğe karşıdır. Fakat bir nedenle insan evlenecek olur yani evlenmeye mecburiyet görür ise mutlaka Ahdiye gibi kadın, bir kız bulup evlenmeli, diye düşünüyor. Nurullah ise aksine insan ne zaman evlenme isteği oluşursa evlenmelidir fikrinde. Seçilecek kız hakkında o da arkadaşının fikrine katılıyor. Şu iki gencin konuşma-

larını bir kız babası işitse idi kızlarına ne yolda bir terbiye vermek konusunda önemli olan yöntemler öğrenirdi. Zira delikanlıların her ikisi Ceylan gibi serbest ve daha doğrusu cesur bir kızdan ne kadar korkuyorlar ise öyle. Bundan seksen sekiz sene evvelki terbiye dâhilinde de bu tür kızlara o nispette rağbetsizlik göstererek bütün ömrü boyunca insana refakat edecek olan bir kadının kendisine söylenen sözü anlar ve kendisi de söyleyeceği sözü anlatacak kadar olsun ders görmüş bulunmasına kesinlikle gerekli görüyorlardı.

Tamamıyla eski haline dönmüş olan Nurullah uyku ihtiyacını da hissetmeye başladı. Bu uykusuzluk ile hiçbir iş göremeyeceğini anlayarak bir yerde uyumak istedi ise de nereye gitsin? Gidecek hiçbir yeri yok. Güpegündüz dostu Salih Ziya'ya gidip uyuyamaz ya? Uykusuzluğunun sebeplerini anlatsa belki mümkün olur. Ama o sebepleri anlatmak da istemiyor.

Kalktı evine geldi. Ablası Zeliha hanımın Sezayıdil hanıma, Ceylan'ın validesi için gitmiş olması dünkü ve bugünkü durumlarını öğrenmek için çok önemli bir fırsattı. Ama uykusuzluğu ona üstün geldiğinden elbisesi üzerinde olduğu halde yatağına uzandı. Nurullah'ı akşam yemeğine güç kaldırabildiler. Yüzünü gözünü yıkayarak sofraya vardı ise de Salih Ziya ile birlikte yediği kuşluk yemeğini henüz hazmedememiş olduğundan, gerek mahmur hali ve gerek iştahsızlığı babasının da ablasının da dikkatini çekiyordu. Sordular. Dün gece Arabî dersiyle fazla uğraştığı için uyuyamamış olduğu yalanını bulabildi. Ablasının bu yalanı nasıl karşıladığını merak ediyordu. Sezayıdil hanım yahut Ceylan, o lanet olaya dair acaba Zeliha'ya bir şeyler söylemişler mi?

Ablasının en küçük tavırlarına en manasız sözlerine kadar özel bir önemle dikkat ettiği halde Nurullah bey şüpheyi gerektiren hiçbir hal, hiçbir kelime bulamadı. Acaba

Ceylan ile Sezayıdil gerçekten de olanlarla ilgili hiçbir şey çıtlatmamışlar mı? Bu kadar metanet gösterebilmişler mi? Yoksa bu metanet ablası Zeliha'da mı görülüyor? Müthiş bir sırrı biliyor da kendisine mi belli etmiyor?

Bu gece de şu merak biçare Nurullah'ı gereği gibi rahatsız etti ise de Ceylan'ın mektubunu bir daha okuduktan sonra kendi kendisine:

— Acayip bir çocuk kadar olsun metanetim yok mu? Her mesuliyet ona ait olduğu, her felaket, her kötülük o biçareyi vurduğu halde o bu kadar metanetli davransın da ben hiçbir şeyden mesul olmadığım halde neden zayıf düşeyim? dedi ve şu yiğitçe sözlerin gücüne kendisi de o kadar inandı ki, alışkın olduğu gibi eline bir kitap alarak yatağa girdiği zaman uykuya dalmakta gecikmedi.

Ertesi sabah Nurullah kendisini her zamanki doğal halinde buldu. Ceylan'ın mektubunu masanın üstünde gördüğü zaman bir daha okumak lüzumunu hissetmeyerek onu aldı, kızın diğer mektuplarının olduğu bezden yapılmış zarfın içine koydu.

Bugün Nurullah beyin zamanı diğer günler gibi geçti. Akşam evine geldiğinde italik karışımı bir yazı ile yazılmış bir zarf buldu. Açtı, okudu. Tabii en evvel imzaya bakıp "Eddai Abdüllatif" kelimelerini görünce biraz telaş ve heyecanla okudu. Muallim efendi ertesi gün öğleden önce bilinen mahalle kahvesinde buluşmayı teklif ediyor.

Mektupta ümit verecek bir kelime yok. Ümitsizliğe düşürecek bir kelime de yok. Fakat mektubun gelişi herhalde ümit verici. Ümitsiz bir hal olsa mektup gelmez. Olumsuz cevabı almak için kendisi gidip aramaya muhtaç olur.

Bu tahmin Nurullah bey'e gereken güveni verdi. Ertesi gün öğle ezanından on dakika kadar evvel Keşkekçiler başındaki mahalle kahvesine vardığı zaman Abdüllatif efendiyi orada buldu. Selam verip, elini öptü. Yanına oturdu.

Kahvecinin:

— Sade mi, şekerli mi?

Sorusuna "Şekerli!" cevabını verdikten sonra Abdüllatif efendi gayet tatlı, babacan bir tebessüm ile dedi ki:

— Beyefendi oğlum! Sizinle ilgili bir araştırmaya henüz başlamadık. Kendinizle ilgili vermiş olduğunuz malumatı doğru kabul edip, Dilşinas hanımefendi kızım ile görüştüm. Sizden aldığım haberleri eksiksiz, ziyadesiz kendisine iletttim. Şekil ve şemailinizi sordu. Onu da tasvir edebildiğim kadar anlattım. Nihayet benim fikrimi de sordu. Ahdiye hanım benim kendi kızım olsa Nurullah beye gönül rahatlığıyla verip, vermeyeceğimi, bazı şüphelerimin olup, olmadığını sordu.

Söz buraya gelince Nurullah beyin hali başkalaştı. Bu hoş ihtiyarın, neticeyi bir an evvel söylemesi için sabırsızlık ve heyecanla bekliyordu. Abdüllatif efendi zaten her cümle arasında on beşer yirmişer saniye duraklamalarla ağır ağır konuşuyordu. Dedi ki:

— Ahdiye hanım zaten kendi kızım demek olduğundan ben kızımı size vermeye gönlümde bir meyil bulduğumu söyledim. Düşünmek için benden yirmi dört saat mühlet istedi. Bu yirmi dört saatin dolmasından sonra hanımefendi ile görüştüğüm zaman benim fikrime güvendiğini ve kızına sorduğunda hem babası ve hem hocası olmam nedeniyle, benim münasip gördüğüme kendisi de itiraz etmeyeceği yolunda cevap aldığını söyledi.

Koca ihtiyar sözü neticeye vardırdığı zaman Nurullah bey büyük bir içtenlikle kalktı, ihtiyarın elini bir daha öptü. Abdüllatif efendi delikanlının bu saygılı hareketinden hoşlandığını gözlerinde sevgi dolu parıltılarla, tebessümler ile açıkça göstererek dedi ki:

— Şimdi beyefendi oğlum, iş kadınlara kaldı. Hemşire hanımefendi kızım ne zaman ister ise geleneklere göre gö-

rücülüğe gelebilirler. Ben de diğer taraftan. . . Eğer lüzum görür isem. . . durumunuzu araştırmaya devam etmek hakkını muhafaza ediyorum.

Nurullah bey ve Abdüllatif efendi şu görüşmeden tabii pek hoşnut bir halde ayrıldılar ise de Nurullah'ın sevincinin altında derin bir düşünce de vardı. "Hemşireniz hanımefendi görücülük vazifesi için gelebilirler. " sözü Nurullah'ı düşündürmez mi? Zeliha'ya damdan düşer gibi "Kalk, filan yere git, orada bir kız vardır, gör. " diyebilecek mi? işte bugün de zavallı Nurullah işinden gücünden kalarak öyle bir hal ile akşamı etti. Sofrada hiçbir şey söylemedi: Yemekten sonra babası gazeteleri ile kitapları ile odasına çekildiği zaman Nurullah alışkın olduğunun aksine, ablasının yanına gitti. Genellikle, konuşmaları gereken bir konu olduğunda ablası, kendi odasına gelirdi. Fakat tuhaf şey! Nurullah'ın odasına gelmesi Zeliha'yı, hiç şaşırtmamış, zerre kadar bile telaşlandırmamıştı. Aksine kadıncağız kardeşini, sevgiyle, güler bir yüz ile karşıladı. Hele Nurullah:

— Ablacığım! Böyle bir saatte odana gelip seni rahatsız eden kardeşin Nurullah sana "Abla ben evleneceğim" der ise çıldırdığını düşünür müsün?

deyip de ablasından:

— Neden böyle düşüneyim? Bunu çok normal bulurum.

cevabını aldığı zaman asıl şaşkınlık Nurullah'ta görüldü. Acaba Zeliha hanım kendisinin asıl derdini anladı da mı böyle söylüyor? Yani senelerden beri münasebette bulunduğu Ceylan'la evleneceğini mi düşündü? Şimdi işin bu yönü karışıktı ve açıklama yapması gerekiyordu. Bu yüzden Nurullah:

Evlilik ama senin düşündüğün gibi bir evlilik değil.

deyip de hemşiresinden:

Neden benim düşündüğüm şekilde bir evlilik olmasın?

cevabını aldığı zaman açıklama yapmasının zamanı gelmişti. Bu anda bir korku, bir mahcubiyet Nurullah'ın dilini bağlıyordu. O bağı çözmeye gayret sarf ederek:

Hani ya şu. . . demek istiyorum ki. . . Ablacığım evlilik ama Ceylan hanım ile değil!

diyebildiği zaman Zeliha hanımın:

Biliyorum ya işte! Elbette Ceylan ile değil. Başkasıyla! Fakat o başkasını bilmiyorum.

Diye,derdini bu şekilde açıklayıp, ortaya koyması Nurullah'ın hayretini bin kat daha arttırdı. Birkaç dakika öylece kalakaldılar. Ablası alaycı bir tavırla ile kardeşinin yüzüne bakıp duruyor. Nurullah çabalıyor, kıvranıyor ama sanki alacağı kızın ismini, semtini filan unutmuş da hatırlamaya çalışıyormuş gibi zihninde bir şeyler aranıyordu.

Görüşmenin buraya kadar ki bölümünde ikisi de ayakta duruyorlardı. Bu gelişmeden sonra, Nurullah heyecanla ablasının elinden tutarak ve annesi sayılan bu eli öperek Zeliha'yı bir tarafa oturttu ve artık muhtaç olduğu cüret ve cesareti toplamış olduğu için, bizim bildiğimiz olayı tamamıyla ve hatta biraz daha ayrıntıyla Zeliha'ya anlattı.

Zeliha hanım gözlerini dikkatle Nurullah'ın gözlerinin içine dikerek, tek kelime, tek harf söylemeksizin kardeşini dinliyordu. Nurullah söyleyeceklerini söyledikten sonra Zeliha hanım söz sırasını aldı. Dedi ki:

— Ceylan ile olan maceranı tamamıyla biliyorum. Bunun önceden böyle bir faciayla biteceğini biz zaten bekliyorduk. Kadınların özgürlüğüymüş, yok alafrangaymış, bunlar bizim Türk ve Müslüman mantığımıza henüz sığacak şeyler değildir. Biz gençliğimizde Ceylan'da ki serbestinin on binde birini gösterecek olsak bizden büyüklerin gözünde, bir rezalet olarak kabul edilirdi. Şimdi bizde bu görüş Ceylan gibi turfandalar için var. İhtimal bir zaman gelir ki serbestliğin bu derecesi de genellikle normal hallerden sa-

yılır. Zira. . .

Burada Nurullah ablasının sözünü keserek:

"Genellikle" deme! Henüz Avrupa'da bile bu türlü durumlar "genelleşmemiştir" . Pek çoğalmıştır ama "genelleşmemiştir". Bizde ise henüz pek nadirdir.

— Senin bazen dediğin gibi pek de "korkulmayacak" türden değildir. Ne ise oraları bize lazım değil. Allah cümlemizi ıslah eylesin. Ne diyordum? Bu son bizce zaten bekleniyordu. Sezayıdil hanım olup biteni tamamıyla bana anlattı.

Nurullah ablasının ellerini sımsıkı tutarak:

— Allah aşkına ablacığım! Nasıl anlattı? Beni itham ederek, bana lanetler okuyarak, değil mi?

— Hayır Nurullah! Seni hiç itham etmiyor. Sana lanet filan hiçbir şey okumuyor. Asıl kabahati kadınlarımızın her şeyi altüst eden ilerlemelerinde buluyor. Ceylan'ı her ikimiz de hatalı buluyoruz. Fakat zannetme ki bu şımarıklıkta Ceylan duyduğumuz tek örnektir. Ondaki çılgınlığı mutlaka bir tarafa koyacak olursak, kadınların ilerleyişini o yolda arayan kızlar, hatta kadınlar az rastlanır türden de değildirler. Sözün doğrusu kadınlarımız harem tarafında tamamıyla terk edilmiş, yalnız başlarına yaşamaktan usanmaya başlamışlardır. Biz bile bu usanca tamamıyla ilgisiz değiliz. Fakat başkaları bizden çok daha büyük bir kuvvet ile bir dava, bir iddia ile "bu taleptedirler". Zaman pek çok gizli şeyleri taşıyor. Birkaç sene sonra ortaya neler çıkacağını kimse bilemez. "Bilemez" ama az çok dikkatli olanlar "tahmin" edebilirler; doğruya en yakın bir tahmin! Bak asıl konudan uzaklaşıyoruz. Fakat bunları bilmelisin. Ceylan'a "mecnun" dedik, bunda şüphe etmemeli. Fakat Ceylan'ın çılgınlığı; bu utanç verici yolu kullanması, küstahça bir cesaret ile hile yaparak, aldatmasındadır. Ya horozdan kaçarcasına bir koruma altında görünerek kendisini böyle bir hale

düşürseydi? O zaman "mecnun" demeyecektik. Suç ortağı bir çapkın olsaydı "aldatılmış" hatta "mazlum" diyecektik. Suç ortağı Nurullah olsaydı "evliya" diyecektik. Ceylan'ın durumu şu âlemde ilk defa olarak görülmüyor. Bu yüzden bu kızın çılgınlığı, hile yapma küstahlığını göstermesi bir cesaretidir. Bundan dolayı kabahat kimlerde olduğunu da arayalım mı?

— Hayır! Ona hacet yok. Kabahat içinde yaşadığı çevredir. Bir kere bir eski dansözün kızı. Frenkçe olsa bir tiyatro aktrisinin kızı derdim.

— Yok! Sezayıdil'i o kadar itham etme. O da hoppacadır, zirzoptur. Ama namusu yönünden hiçbir diyecek bulunamaz.

— İtham etmiyorum. Sonra o babasının çevresi, oradaki elli altmış cariye. Dört beş Fransız karısı. Biraz da kendimi itham edeyim. Bir de Nurullah ki bir çocukta gördüğü olağanüstü zekâya hayran olarak akil, kâmil bir kadın ile ancak edilebilecek sohbetlere o çocuğu kendisine muhatap etmiştir. Fakat bu gidişle biz Ceylan'ı aklayarak, niçin onu tercih etmeyeceğimizi sormaya kadar varacak mıyız?

— Hayır! Validesi bile bu fikirde değildir. Hatta ara yerde şöyle bir kaza meydana gelmemiş olsa idi bile Sezayıdil hanım Ceylan'ın dirlik düzenlik temin edebilecek bir zevce olamayacağına kani idi. Ne ise bunlar şimdi hep geçmişe mazi hükmüne girdiler. Onlar kendi dertlerinin çaresini kendileri görmek mecburiyetinde kaldılar. Senin işine gelince: istersen yarından tezi yok Dilşinas hanımın hanesine giderim. Ahdiye hanımı görürüm.

— Evet, geciktirmeye gelmez.

— Oralarını biz, kadınlar daha iyi biliriz. Sen merak etme!

Son kararını Zeliha hanım da bu şekilde vermiş olduğuna göre, Kazım bey'in evine Sezayıdil ve Ceylan hanımlara,

bu gelişmelerden sonra bir sonuç çıkarabilmek için bir daha bakmanın sırası gelmiştir. Değil mi?

Bu ailenin durumuna göz atmamız o kadar gerekli değildir aslında. Zaten Zeliha hanımın Nurullah beye anlattıkları durumu yeterince aydınlatmıştır. Bu meselede Nurullah aleyhinde söylenecek bir söz, verilecek bir hüküm olsaydı ablası hiç tereddütsüz ve tarafsız... Evet! Ve tarafsız o sözü söyler, o hükmü verirdi. Zira özel durumları nedeniyle Zeliha kardeşinden çok Sezayıdil hanımın taraftarıdır. Bu yüzden Nurullah'tan fazla Ceylan'ın çabasını desteklemesi gerekir bir kadın olarak. Fakat olayın durumu o kadar komik, o kadar çılgıncadır ki artık hiçbir taraftarlığın, hiçbir gayret güdüsünün hükmü etkili olamıyor.

Bütün bu şenliğin maddi ve manevi sorumluluğu Ceylan üzerine yükletilmiş. O da bu mesuliyetlerin tümünü kabul ediyor. Bu işte suçlu ve mahkûm aranıyor ise kendisinden başka kimsenin olmadığını söylüyor. Yalnız şimdiye kadar babasına, Kazım beye hiçbir şey söylenmemiş. Bir faydası yok ki söylensin. Rezaletin daha çok yayılmasından başka ne faydası olacak? Nurullah'ın babası Kâşif efendiye de hiçbir şey söylenmemiş. Yine aynı sebepten dolayı söylenmemiş. Bu iş yalnız Zeliha ve Sezayıdil hanımlar ile hizmetçi Despina arasında kalıp, hatta Despina'nın kardeşinden bile gizli tutuluyor. Bu gizliliğin ne zamana kadar devam edebileceğini hiç sormayınız. " Bir sırrı iki kişiden fazlası duyarsa, yayılır" sözü boşuna söylenmiş basit bir söz değildir. Bu sırrı ise, şu ana kadar beş kişi biliyor. Bu yüzden gereken gizlilik ile "yayılma" arasında adeta bir sınır kalmamış demektir.

Kazım bey ile Kâşif efendinin habersizlikleri meselenin burasında küçük bir komedi oluşturdu. Şüphe yok ki Frenklerin "trajikomik" dedikleri hem gülünecek, hem acınacak bir komedi! Sezayıdil hanım kocasına Nurullah be-

yin evlenmek üzere olduğunu haber verdiği zaman, delikanlının kendi kızı ile evleneceğine hiç şüphesi olmayan zavallı babanın yüreği hoplamış ve parlak bir sevinçle ve memnunlukla, bu haberi çok iyi karşılamıştı. Nurullah'ın Ceylan ile değil, başka bir kız ile evleneceğini anlayınca o sevincinden sonra o kadar kahroldu ki. Sezayıdil kocasının bu umutsuzluğunu azaltmak için:

— Hep öyle bekliyor idik ama beklediğimiz gibi çıkmadı. Meğer Nurullah bey ile Ceylan arasındaki münasebet hakikaten dostça, kardeşçe bir münasebetten ibaret imiş. Nurullah "Ömrümüzün sonuna kadar Ceylan hanım kardeşimdir" diyor. Ceylan da ona "ağabeyim" diyor. Birbirleriyle evlenmeyi ikisi de istemiyorlar. Artık "kısmet böyle imiş" diyeceğiz. Dediği zaman Kazım bey bu sözlere bir diyecek bulamadı ise de eşinin çok kesin konuşmasına tamamen inanmayı bırakın, biraz bile ikna olamadı. Fakat inanmasın da yapsın? Kâşif efendi ise Kazım beyden daha fazla saf olduğundan kendisine yine neredeyse aynı şekilde anlatılanlara hakikaten inandı. Bu adam malum olan, insanlardan kaçan haline rağmen, hakikaten fikirce çok ilerlemiş ve birçok özgürlük ideali ile kendisini siyasi olarak, inanç açısından ve gelenekler bakımından sıradanlık derecelerinden kurtarıp yüksek bir dereceye vardırmış olduğundan Nurullah beyin Ceylan ile ömürlerinin sonuna kadar bir dostluk ve kardeşlik içinde kalabileceklerine, güldü ise de bundaki çocukça ciddiyete inanarak; şaşarak güldü.

Zeliha hanım görücülük vazifesine girişmekle beraber, bu durumla ilgili gelişmeleri arkadaşı Sezayıdil hanımı da haberdar ediyordu. Demek oluyor ki Ceylan'dan da hiçbir şey gizlenmiyordu. Neden gizlensin? Ceylan hadisesi bu iki kadın arasındaki münasebeti zerre kadar bozmamıştı ki!

Hatta ilk görücülüğe gittiği zaman Sezayidil'i dahi beraber götürmüş idi. Bu sırdan Dilşinas hanımın haberi yok

ki. Bu işte kendisine rakip sayılan bir ailenin müdahalesinden bir korkuya düşsün. Ceylan bile gidip rakibini görmek istemiş ve hiçbir şey sezdirmeyeceğine inandırmak için ortaya koymadığı teminat kalmamış ise de iki kadın, Zeliha ve Sezayıdil yalnız bunu uygun görmeyerek Ceylan'ın verdiği teminatın hiçbirisine inanmayıp, kabul etmemişlerdir.

Biz, Ceylan'ın rakibini gördüğü zaman bile halinden hiçbir şey hissettirmeyeceğine inanırdık. Zira olayın gidişatına dikkat ettikçe bu kızın sabrını o kadar olağan dışı buluyoruz ki, hiçbir kadın için katlanılması bile hayal edilmeyecek faciaya karşı Ceylan'ın gösterdiği sabır ve sessizliği de bir tür cinnete bağlamaktan başka yol bulamıyoruz. Fakat Sezayıdil ile Zeliha hanımın Ceylan'a güvenememelerinin çok akıllıca bir hareket olduğuna şüphe edilemez. Zira Ceylan söz vermesine rağmen bu işte bir sorun çıkarıverecek olur ise saklamak için bu kadar sabırla çalıştıkları rezaleti ayyuklara kadar öyle bir faciada çıkarmış olurlardı ki, faciânın bu türlüsüne tiyatro sahneleri bile dar gelirdi.

Zeliha hanım, Nurullah tarafından yüklenen analık vazifesini hakikaten çok iyi bir şekilde yerine getirdi. Nurullah beyle Ahdiye hanım'ın nikâhları mutlu bir günde ve özel bir topluluğun önünde kıyıldı. Kazım bey ile Kâşif efendi de bu törende hazır bulundular. Yalnız Sezayıdil hanım katılmadı. Zeliha hanım vazifesinin bu kısmını yalnız yerine getirdi.

IV HAFİYE

Yaşadığı faciaya rağmen, Ceylan'ın gösterdiği metaneti şimdiye kadar pek fevkalade bulduk. Öyle değil mi? Hâlbuki bu kızın ruhsal durumunu tam anlamıyla incelemiş olsak bu metaneti yalnız fevkalade değil belki de olağanüstü bulabilirdik. O uğursuz ilk buluşmanın üzerine meydana gelenlerin maddı ve manevi bütün sorumluluğunu Ceylan kendisi kabul etmiş. Öyle değil miydi? Bu doğrudur. Fakat bunu kabul ederek yetindiğimiz farz olunursa işte bu doğru değildir. Ve olamaz: Mesel olarak derler ki, "Kanı kan ile yıkamazlar, kanı su ile yıkarlar" . Aklı başında olanların ağzına tamamıyla yakışacak bir sözdür. Yapılması gereken, tutulması temenni olunacak bir düstur, bir kanundur. Bu kanuna her tarafça riayet edilecek olsa ne polise lüzum kalırdı, ne jandarmaya; ne sorgu yargıcına lüzum kalırdı, ne mahkemeye; ne prangalara lüzum kalırdı, ne darağaçlarına. Fakat bu söz kin tutmayanların ağzına layık bir sözdür. İntikam isteyenlere değil.

İntikam almak isteyenler için kanı kandan başka hiçbir şey ile yıkamak mümkün olamaz. Tabi ki öncelikle düşmanının kanı ile! Bir cinayet başka birine planlanarak yaptırılabilir. Ani bir öfkeyle yapılabilir. Ama bir intikam böyle alınmaz. Tasarlanarak alınır. İntikamcı kendi intikamını almak için çok tedbirli davranır. Eğer böyle davranmaz ise kaybedeceği, bir beladan dolayı intikam alayım derken kendisini ikinci bir belaya düşeceği muhakkaktır.

Evet, mutlaka intikamını alacaktır. Düşmanını affetmek

için ahlak kitaplarını değil, din kitaplarının korumaları insanoğlunun kendi soyu üzerinde tam bir etkisi oluşmaz. Tam değil, hiçbir şey tesir edemez. Eğer intikamından vazgeçecek olursa beceremeyeceği, aciz kalacağı için vazgeçer. İntikam alabilme gücü kendi elinde olup daha düşmanını içtenlikle af edebilecek kadar ahlakça büyüklük, hakikaten az rastlanan türdendir. Nadir olduğu için bu yüce ahlaka sahip büyük adamlardan sayılır. Onların büyüklüklerine cihan hayran kalır.

İnsan türünün bu seçkin sınıfından başka, çoğunluk böyle değildir, intikamından vazgeçmez. Yapamayacak güçte olsa dahi vazgeçmez. Kanı kan ile yıkayacaktır. Eğer intikam isteğine neden olan olay bu kadar büyük bir belaysa onu hasmının kanıyla yıkamaktan ümit kestiği zaman kendi kanı ile yıkamak derecesine kadar varır. Avrupa gazetelerinin hemen her günkü nüshalarında bir, hatta birden fazla intihar olayına rastlanmaktadır. Bunlar bir dikkatle, bilinçli bir şekilde incelenecek olursa; görülür ki, büyük bir kısmı yalnız intikam almak için yapılmıştır. Zavallı bir kızı iğfal etmişler. Avrupa'da bunlar çoğunlukla, kendi intikamlarını kendileri almakta iseler de intikamdan aciz kalanları da nadir değil. Bunlar ne şekilde intikam alıyor? Ya kafasına bir kurşun sıkarak, ya çeşitli türde zehirlerden birini içerek veyahut kendisini nehre atarak. Buna "kanı kan ile yıkamaktan" başka ne mana verilir?

Araştırmaya şu açıdan başladığımız halde Ceylan'ın durumunu tekrar inceleyelim. Müthiş kız bir mektubunda "Sizden ümidimi kesmenin, benim için hayattan ümidimi kesmek olacağını pekâlâ anlarsınız. Hayattan ümidini kesmiş olan bir biçareyi kınamak, hiç kimsenin yiğitliğine yakışamaz. " Demişti. İşte sözün en doğrusu bu sözdür. Nurullah'tan ümidini kesmek hayattan ümidini kesmek olması şu açıdan doğrudur ki, Ceylan bu delikanlı yüzünden kendisi için bir hayat hayal kurmuş ve karar vermişti. O hayat

ölümüne bedel oldu. Ceylan'ın manen hayatına kastedildi, öldürüldü. Bu durum intikam nedeni olacak durumlardan değil midir? İnsaflı olmak gerekirse kendini öldüren Nurullah değildir. O halde intikamını Nurullah'tan almak doğru olamaz. Hayatından ümidini kesen bir umutsuz; aradığı intikamı, yine kendi hayatına kast ederek almalıdır.

Acaba Ceylan'da bu insaf var mıdır? Eğer olsa idi şimdiye kadar gerekeni yapardı. Kendi canına kıyıp, meseleyi halledip bitirmeliydi? Böyle olmadı. Aksine, yaptığı işin maddi ve manevi bütün sorumluluğuna kendisi katlanmak gücünü gösterdi. Nurullah'ın Ahdiye ile nikâhında bulunmaya kadar müsaade istedi. Vermediler. Pek isabet ettiler. Zira tahammülün bu derecesi insanın tabiatının üstüne çıkıyordu.

Olayların üzerinden bir hayli zaman geçtikten sonra Ceylan'ın intikam almak için hiçbir şey yapmaması, olanları ve Nurullah'ı unuttuğunu düşündürmeye çalışıyordu. Annesiyle Zeliha hanım bile inanamamışken okurlarımızın buna inanabilmeleri mümkün müdür? Şu son düşünceler bunu yok eder. Hikâyemizin ileriki bölümünde meydana gelen olay, validesiyle Zeliha hanımdaki güvensizliği daha şimdiden ispat eder. Hiç şüphe edilemez ki Ceylan bir intikam peşinde. Ya intikam şeklini şimdiye kadar karar verememiş veyahut karar verdiği halde yapmaya fırsat bulamamıştır. Nurullah bey ile münasebeti eskisi gibi dostça devam edemedi. Hatta günler geçtikçe aralarında hiçbir münasebet kalmadı. Kâşif efendinin evinde, Nurullah beye karşı asla örtünmeyen Ceylan şimdi o eve çok seyrek olarak gidiyor. Hem de Nurullah'ın evde bulunmayacağını tahmin ettiği zamanlarda gidiyor. Eğer Nurullah'la karşılaşırsa ona eteğini bile göstermiyor. Delikanlının bıyıkları ucunu bile görmüyor. Nurullah ise Kazım beyin evine hiç gitmiyor.

Dilşinas hanımın evinde nikâh kıyıldıktan sonra, düğün

işleriyle uğraşılmaya başlandı. Damat tarafından yalnız bir yüzgörümlüğü ile yetinilip, ağırlık mağırlık istenmedi. Ahdiye'nin çeyizinin zaten yarıdan fazlası, hazır olup evinin döşemesi ise yüzlerinin yenilenmesinden ve bazı perdelerin yenilenmesinden ibaret bir ihtiyaç gösteriyor idi. Nurullah bey bu eve içgüveyi gideceğinden o da kendi evinde, kitaplarını vs. eşyasını düzeltmek ve götüreceği eşyayı ayırmak ile uğraşıyordu. Bu şekildeki evliliklerde, Nurullah'ın eşinin evine ilk götüreceği eşya kıyafet ve çamaşırdan ibarettir. Kitap ve evrak gibi şeyler düğünden sonra götürülür. Bunları da, vakti geldiğinde taşımak için hazırlamak gerekmişti. Kendi kitap ve evrakından birazı babasının odasında ve babasının kitap ve evrakından bir kısmı da kendi odasındaydı. Bu yüzden, ayırmak ve yerlerine götürmek lüzumu da bu işe eklenmişti.

Nurullah beyin bu ihtiyatkârlığı bundan on beş sene evvelki hale, yani istibdadın o zamanki derecesine göre bir önlemdi. Ondan sonra seneden seneye, aydan aya, günden güne artan baskılar gibi eski kitapların bile imhalarına lüzum gösterecek derecelerini bulmuş olmasına karşılık, tedbirin bu derecesini yeterli görebilir miydi? Abarttığımızı düşünmeyin, okunan Arapçayı bilenler, anlayanlar içinde Kunut duasını ve Kur'anı Kerimin bazı kutsal ayetlerini zararlı görenler bile var idi. Cevdet Tarihi ve merhum ad geçen kişinin Kısası Enbiya'sı da yasak kitaplardandı. Bu yüzden şu kitap ve kâğıt düzeltme işini Nurullah bey eğer istibdadın sonlarında görmüş olsaydı evinde bir cüz, bir kâğıt bile bulundurmayı tehlikeli bulurdu.

Nurullah bey siyasetle uğraşmayı sevmediği için, kitapları belgeleri içinde siyasi içerikli eserler hemen hiç yoktur. Bu merak pederinde mevcut ise de onun elindekiler de siyasi edebiyatın önemli eserlerinden oluşuyordu. Bir siyasi düşünceye kapılmak şeklinde bir merak onda da yoktur. O zamanların siyasi durumlarına göre Kâşif efendiyi yeni

bir yönetim meselesi asla heveslendirmez. Neden heveslensin? Öyle bir zamanın en büyük önde gelenleri bile yüksek makamlarının zevkini süremiyorlar. Saraylar gibi büyük konaklar, yalılar, köşkler yaptırdıkları halde içinde oturamıyorlar. Bunların hepsi sürgündürler. Nişantaşı gibi bazı yerlere sürgün edilmişlerdir. Onların hepsi mahpustur: O cennet gibi konaklarından dışarı çıkamayarak ve dışarıdan görüşmek istedikleri ahbaplarını çağıramayarak hafiyeler tarafından ve açıkça gözaltında yaşıyorlar. Neredeyse, insanlarla görüşmeye yasaklı gibi devamlı bir hapis halindedirler. Nice haksızlıklar ve insafsızlıkların semeresi olan servet ve mallarıyla iftihar ve güven hislerinden bile mahrumdurlar. Bu konakları bile, ne surette kazandıkları bilinmeyen bir servet ile yaptırarak yalnız bu hal ile halkın dikkatini çekip, lanete batıp durmakta iken o servetin, sakladıkları bölümünü nasıl ortaya koyabilirler? Özel bir izin olmaksızın her gün gidip gelmekte oldukları yolu değiştirmeye bile güçleri yetmez. Nerede kaldı ki tatil günlerinde canlarının istedikleri yerlere gidip gezebilsinler. Kendileri bunca servet ve nimete sahip oldukları halde henüz gözleri doymayıp, daha hangi taraflardan nasıl yararlanacaklarını, neler kapabileceklerini düşünmek ile daima uğraşırlar. Ayrıca kendilerinin kazandırdıkları soysuz yardımcıları da doymak bilmeyerek gittikçe artan bir açgözlülükle, efendilerini zorlayıp duruyorlar. Baş belası olarak yalnız bunların vücudu kâfi görülmez mi?

İşte şu gözlem ve düşünceler, Kâşif efendiyi makam arama heveslerinden uzak tutuyordu. Bu acınacak halleri yurdunu koruma çabasıyla görüp, ortadan kaldırmak imkânını aramakla meşgul olan partiye de katılamıyordu. Hiçbir ümidi yok ki iştirak edebilsin. En küçük bir şüphe ile kendisi de bir tarafa atılarak bunca acılara bir de kendisinin eklenmesinde hiçbir menfaat bulamıyor. Bu yüzden, başının selametini kendi evceğizi içinde buluyor. Fakat in-

san topluluğunun hiçbirisinde ve hiçbir zaman görülmemiş olan bu facianın beğenilecek hiçbir yerini bulamayarak ömrünün sonuna kadar kendi haline katlanmak için evinde çürümeye kendini mahkûm etmiştir. Bu durumla ilgili arada bir oğlu ile konuşmaya da çalışıyor:

— Aman oğlum ne ablana ne bana acıma! Kendine acı, gençlik ve vatanperverlikle göze alacağın fedakârlıktan vatan için hiçbir fayda ve iyilik bekleme. Hakikaten vatan sevgin var ise kendini koru. Olayları evinden takip et ve gözlem yap. Kim bilir; belki bir gün gelir de Nurullah gibi gençlere, hatta Kâşif gibi ihtiyarlara da vatan için hizmet ihtiyacı görülür. O zaman geldiğinde bizi, sürgün yerinde bulacağına İstanbul'da bulsun. Vatan sevgisine çok daha uygun olan hareket budur. Bu sözlerle başlayıp, bütün siyasi hayallerini anlatıyordu. Nurullah da aslında bu fikirde olduğu için babasına gereken sözü vermekten geri durmuyordu.

Bu açıklamayı yapmakta ki amacımız; gerek babanın ve gerek oğlun kitap ve evrakı içinde, özellikle başlarına bela olacak gibi şeylerin olmadığını anlatmaktır. Çünkü her ikisi de çevrelerinde evlerin basılarak, kitap ve evrakların toplandığını bildiklerinden, bu konuda çok dikkatli davranıyorlardı. Bu yüzden Nurullah bey, kitaplarını yerleştirdiği ve evrakını düzelttiği esnada yalnız kendi evraklarını değil, babasının evraklarını da, önemli edebi eserleri de yırtmış ve ateşte yakmıştır.

Şu iki paragrafta geçen görüşmelerden, okurlarımız anlamış olmalı ki bir taraftan düğün hazırlıkları ilerlemekte iken diğer taraftan Ceylan da intikam planlarını geliştiriyordu. Gelini, Ahdiye hanımı yok etmekten başlayarak Nurullah beyi yok etmeye kadar parlak bir intikam planı için, her yönüyle düşünmekte iken biraz sonra bu düşündüklerini yine kendisi beğenmeyerek kararını değiştiriyordu. Mesela Ahdiye hanımın ölümüne kesin karar verdikten sonra

intikamındaki vahşetin şiddetiyle rahatlayıp, sakinleştikten sonra:

— O biçare öksüz kızcağızın ne kabahati var ki? Nuri'yi benim elimden o almadı ki! Hikâyemizden haberdar olsaydı mutlaka bu evliliğe razı olmazdı. Keşke zamanında düşünerek şunlara hiç olmaz ise imzasız. . . Hayır! Hatta imzalı bir mektup ile olanları anlatsaydım. Pazarlık mutlaka bozulurdu. diye kararını değiştirdiği gibi biraz sonra aklına gelen başka bir planla:

— Bu pazarlık bozulsa bile bana ne faydası olacak? Nuri Ahdiye ile olmazsa bir başkasıyla yine evlenebilir.

diye fikrini tamamen değiştiriyordu. Nurullah'ı öldürmek için verdiği kararı da yine buna yakın nedenlerle değiştiriyordu. Nuri'yi öldürmek çok kolay bir şey. Kendi evinde, kendi odasına aniden girerek, delikanlının göğsüne bir bıçak sokmaktan kolay ne var? O zaman Nuri ortadan kalkacak, kendi yakası da adaletin demir pençesine geçecek. Bu planların hiçbirisini beğenemiyordu.

Düğün hazırlıkları tamamlandı. Gereken yerlere "okuyucular" gönderildi. "Okumak"; bu kelime, Türkçede "davet" anlamına geliyordu. Fakat kadınlarımız, bu "okuyuculuk" kelimesini kullanıyorlardı da Türkçe anlamının "davetçilik" demek olduğunu hatırlarına bile getirmiyorlardı. Düğün davetiyesinde, çarşamba akşamı kına gecesine, perşembe günü yüz yazısına ve cuma günü de paçaya[12] davet edildikleri bildirilmişti. Sezayıdil hanım da davet edilmiş ve Ceylan'ın bu düğüne gidemeyeceğine kesinlikle karar verilmişti. Ceylan; ne kıskançlık, ne de düşmanlık gibi üzüldüğüne dair hiçbir duygusunu göstermediği halde içinden:

— Cuma günü paça ha? İşte bu paça olmayacak. Kay-

12 Kasaplık hayvanların kesilmiş ayağı. Bu ayaktan yapılan çorba

mağı kimse yiyemeyecek!

diyor ve bu sözleri söyleyen de, dinleyen de kendisi. Buna tamamen inandığından kalben, daha şimdiden intikamı alınmış gibi hissediyordu.

Ahdiye hanımın kına gecesini romanımızın birinci kısmında gördük. Zeliha hanım da oraya davetliydi. Bu akşam bazı arkadaşları Nurullah beyi de bir sohbete davet ettiklerinden, Kâşif efendinin evinin boş olması Ceylan'ın öteden beri beklediği fırsatı vermişti. Ceylan, o gün gündüzden kendi babasının kitap odasına girerek birtakım kitap, broşür ve evrakı büyücek bir torbaya yerleştirmişti. Bu kitapların, bu broşürlerin ve evrakın içeriklerinin ne olduğunu anladınız ya? O zamanlara göre tamamen zararlı görülen şeyler. Evvela merhum Kemal bey'in eserleri ki, bire kadar hepsi zararlı ve yasaklanmış eserler! Ziya Paşa'nın Girit Zafernamesi, Harabat'ı. Harabat, Arabî, Farisi, Türkçe yazılmış önceki eserlerinden oluşan bir dergi olması nedeniyle Ziya Paşa'nın eseri sayılmaz. Onun yalnız bir ön sözü vardı. İçinde de politikaya dair bir kelime bile bulunamaz ise de yasaklanması için Ziya Paşa adına sahip olması yeterli değil midir? Ta, Şinasi zamanında toplanmış olan Tasviri Efkâr koleksiyonundan alınız da Kemal ve arkadaşlarının, Avrupa'da yayınladıkları Muhbir ve Hürriyet koleksiyonlarına varıncaya kadar hep torbaya girdiler. Sonradan, Ahmet Rıza Bey'in, Murat Bey'in, vs. Jön Türklerin Avrupa'da, Mısır'da yayınladıkları gazeteler de torbaya girdiler.

Bu torbadan başka Ceylan'ın öteden beri hazırlamakta olduğu yedi sekiz mektup da ayrıca bir paket olarak koynunda idi. Bu mektuplar taşradan Nurullah beye gönderilmiş gibi kendisi tarafından düzenlenmiş ve bazı komşu çocuklarına veya bazı ücra yerlerde dükkânları olan fakir arzuhalcilere temize çektirilmişti. İçlerinde neler yazıldığını sormaya gerek yok ya? Orası belli hep politika fesatlarına

dair. Hatta bazıları da güya Nurullah bey tarafından evvelce yazılmış olan mektuplara cevap olarak kaleme alınmışlar.

Ceylan yasak belgeleri bu şekilde toparlayıp, torbayı Kiryaku'ya yükletip Kâşif efendinin evine taşıttı. Nurullah bey'in kütüphanesinin alt dolaplarına düzenli bir şekilde yerleştirip, koynundaki mektupları da kolayca görülebilecek bir yere koydu. Bu işi bitirip de kendi evine dönmek için ayağa kalktığı zaman oda içinde etrafına bakınarak:

— Cuma günü de paça! Ha? Bu paça olmayacak diye o kadar emin ve rahatlamış olarak güldü ki, her zaman o zeki çehresini aydınlatan bu tebessümü şimdi görseydiniz dehşetinden ürkerdiniz. Evine döndükten sonra, Ceylan Kiryaku'ya bir mektup daha verdi. Onu da semte yakın bir evde yaşayan, Feyzullah beyin evine gönderdi. Kiryaku'ya:

— Evin kapısını çaldığın zaman ilk her kim çıkarsa bu mektubu eline tutuşturursun. Sen de hemen dönersin. Kimin gönderdiğini soracak olurlarsa bilmediğini söylersin. Herhalde onlar mektubu okumazdan evvel sen bırakır gelirsin. Anladın mı? Bu mektubun Kazım beyin uşağı Kiryaku tarafından geldiğini hiç kimse bilmeyecek. Sonra senin de bittiğin gün, benim de! Diyerek iyice tembih etti. Kiryaku zaten evin emektarı olup, bu şekildeki önemli işlerin acemisi olmadığından bu vazifeyi de sorunsuz halledeceğine hiç şüpheniz olmasın.

Şimdi anlaşıldı ya? Dilşinas hanımın evinde kına gecesi yapılıyor iken Ceylan, asıl kendi odasında düğün, bayram yapıyordu. Zavallı Nurullah ise evine geri dönüp, odasında kaldığı halde bu odada kendi mahvına neden olacak belgelerin, tamamen düzenlendiğinden habersizdi. Yarın yani perşembe günü kendisi için artık gerçekleşmek üzere olan mutluluğu bu gece hayal ederek pek tatlı bir uykuya dalmıştı.

Ertesi gün Keşkekçiler başında ki düğün evinin yüz yazısında neler olduğunu biliyoruz. O akşam damadın gelmemesi üzerine Kâşif efendinin de oraya gelip Dilşinas hanım ile konuştukları esnada Kazım beyin evinde de Sezayıdil ve Ceylan ile Kazım bey arasında bir konuşma geçiyordu. Bu konuşmaya Ceylan kendi başına gelenleri, babasına anlatmaktan başladı. Biçare Kazım bey alafrangaya düşkün bir adam olmakla beraber, kızından işittiği şeyleri hangi havsalasına sığdırabileceğini bilemeyerek, çıldırasıya hayretlere düşüyorsa da Ceylan:

— Dayanın babacığım dayanın! Hikâyenin asıl hayret edilmesi gereken yerine henüz gelmedik. Annem başıma gelen bu halleri size vaktiyle haber vermiş olsaydı, şimdi bu uzun hikâyeyi benim anlatmama gerek kalmazdı. Sözleriyle babasının, dikkat ve ilgisini bundan sonra olacaklara çekiyordu. Diyordu ki:

— Kabahatlerin hepsi bana ait olmakla beraber, benim durumumda olan bir kızın ağlamaktan başka teselli yolu bulamaması ve intikam almadan bu dertlere katlanması mümkün olamaz. O intikamı Ceylan veya Nurullah beyi öldürerek almayı da düşündüm. Lakin o zaman rezalet ayyuka çıkacak, sizin namusunuz da berbat olacaktı. Ben ise sessiz sedasız bir intikam tertip ettim ki kimsenin hayatına kast edilmediği gibi, sizin namusunuz da korunacak. Söz buraya gelince, Kazım'ın da, Sezayıdil'in de gözleri yuvalarından fırlayıp, o sessiz sedasız intikamın ne olduğunu anlamak için sabırsızlıkla bekliyorlardı. Ceylan dedi ki:

— Tahminlerim doğru çıkar ise bu akşam Nuri bey tutuklanacak.

Sezayıdil – Ne diyorsun Allah'ını seversen?

Ceylan– Bu akşam Nurullah beyefendi tutuklanır diyorum. Anlatamadım mı? Eğer daha evvel tutuklanmamış ise.

Kazım– Allah Allah, neler işitiyorum!

Ceylan- Daha neler işiteceksin. Aynı şekilde bu akşam da Kâşif efendinin evi basılarak Nurullah'ın zararlı evraklarına el konulacak.

Kazım- Benim bildiğim kadarıyla Nurullah'da yasak evrak ve eserler yoktu.

Ceylan - Benim kesinlikle bildiğime göre dolap dolusu yasaklanmış evrak var.

Sezayıdil –Buna kesinlikle imkân yok.

Ceylan - Ya ben kendi elimle koymuş, yerleştirmiş isem?

Kazım- Bu ne Allah'ını seversen. Bir tiyatroda dram mı seyrediyoruz?

Ceylan –Neden şaşırıyorsunuz? Dram seyrediyorsunuz zaten! Tiyatroda seyredilen dramlar gerçek değil. Şimdi şurada dramın gerçeğini seyrediyorsunuz.

Sezayı- dil Kız sen bu evrak ve kitapları nereden buldun da götürdün koydun. A! Korkarım. . .

Ceylan - Hiç korkma.

Sezayıdil - Sen bugün babanın odasında bir şeyler karıştırıyordun.

Kazım beyin rengi attı. Ceylan anlatmaya devam edip, delice bir cesaret ve küstahlıkla:

— Evet. Babamın odasında ne kadar yasaklanmış eserler ve evraklar varsa hepsini oraya koydum. Çünkü ben zaten bunların evimizde bulunmasını istemiyordum.

Kazım biraz hiddetlendi. Azarlayarak:

— Senin üstüne ne vazife? Sen benim işlerime ne karışıyorsun? dedi ise de hiç Ceylan bu azarlamalardan korkar mı? Babasının yüzüne öyle bir bakış ile baktı ve öyle bir gülüş ile güldü ki Kazım bey bundan adeta ürktü. Ceylan dedi ki:

— Ne vazifem mi? Neden mi karışıyorum? Yarın sizi de

Hint'e Yemen'e sürecek olurlar ise bizim halimiz ne olur? Evin içinde dinamit saklar gibi o tehlikeli şeyleri saklamakta ne mana var? Ocakları söndürülmüş aileleri, eşten dosttan bir eski entari, hatta bir lokma ekmek dilenmek derecelerine gelmiş insanları görmüyor musun? Bizim de o hale düşmemize siz razı olabilirseniz, biz razı olamayız!

— Kızım sen kendi başını belaya söktuğun gibi benim başımı da mı belaya sokmak istiyorsun?

Ceylan– Aksine! Belayı üstümüzden atarak onun yerine mükâfatlara ulaşmak istiyorum. Ben doğmadan evvel kâhyası imişsiniz. Bundan sonra da eğer kovmazlar ise ömrünüz oldukça o işten başka bir makama geçmezsiniz. Ben öyle bir tuzak kurdum ki, hem Nurullah'tan intikamımı almış, hem sizi bu evraklardan kurtarmış, hem de bu şekilde sadakatleriyle mükâfatlandırılanlar gibi biz de refaha ulaşmış olacağız. Kazım bey hala bir şey anlamıyordu. Aptallaşmış gibi şaşkınlıkla kızının yüzüne bakıyordu. Ceylan ise müthiş bir küstahlıkla, konuşmaya devam ediyordu:

— Ne kadar zararlı kitap, broşür, gazete koleksiyonu, tek gazete, el yazısı, siyasi eserler varsa tamamını Nuri'nin odasına götürdüm. Sizin yazınızı taklit ederek, bir de ihbar mektubu yazıp Feyzullah beyefendi hazretlerine gönderdim.

Kazım – Ne yaptın? Ne yaptın?

Ceylan –Baş hafiye Feyzullah efendi hazretlerine gönderdim.

Kazım– Canım sen gerçekten çıldırdın mı? Başımızı ateşlere. . .

Ceylan – Hiç çıldırmadım. Başımızı devletlere, saadetlere ulaştıracak bir tedbirde bulundum. Mektuba da sizin imzanızı koydum.

Ey artık bunun üzerine Kazım beyin şaşkınlığı hiddete ve hiddeti de büyük bir hayrete karıştı. O anda felç olma-

masına şaşırmak gerekir. Zavallı Sezayıdil, kocasının bu halini görünce büyük bir telaşa düştü. Fakat Ceylan'da hiçbir çaresizlik belirtisi görülmüyor. Babasının şu haline biraz acıyarak bir iki dakika kadar biçare adamcağıza gözlerini diktikten sonra yine söze bıraktığı yerden başladı:

— Korkmayınız beybabacığım, hiçbir tehlike yoktur. Heyecanla telaşla tehlikeyi siz kendiniz davet ederseniz o zaman mesuliyet sizde kalır. İmzaladığınız ihbar mektubu yalan değil ki. Nurullah'ın evini aradıkları zaman boşa çıkılmayacak ki.

Kazım– Canım zavallı delikanlıya yazık olmayacak mı?

Ceylan– O benim intikamım. O insanlığını kaybetmiş adamı öldürseydim yazık olmayacak mıydı? O zaman beni de hapse atsalar daha mı iyi olacaktı? Yoksa üzüntü ve çaresizlikle intikamımı almayarak, kendi canıma kıymış olsaydım iyi mi olacaktı?

Sezayı– dil Aman yarabbi, belayı üzerimize çekip de. . .

Ceylan– Bak bu mümkündür. Birtakım temelsiz düşüncelerle, heyecan ve telaşa kapılacak olursanız, işte o zaman belayı üstümüze çekeriz. Benim planıma göre hareket ederseniz ben Nurullah'tan intikamımı en zararsız yolla almış olurum. Sizde bu hizmetiniz ve sadakatiniz sayesinde saygı görür ve ödüllendirilirsiniz. KazımHangi sadakatli hizmeti a kız? Hafiyeliğin mükâfatını mı?

Ceylan– Hafiyelik! Ortalığı karıştıranların aleyhine hafiyelik bir sadakattir. Karışıklık yayılırsa, ortalık savaş alanına döndüğünde bunu mu sadakat sayacağız? Bak polisler bu şekilde hizmet edenlere "esdikadan" diyorlar.

Kazım – Biz şimdiye kadar bu yollara alışkın mıyız?

Ceylan– Evrak ve zararlı eserleri evimize doldurmaya alışmak bundan daha kolay mıydı? Bundan daha az tehlikesiz miydi?

Bir tarafta şu tuhaf konuşma akşamın saat birinden son-

ra hala devam ederken, diğer taraftan tam bu saatte Kâşif efendinin evini polis basmıştı. Zavallı Kâşif efendi Dilşinas hanım tarafından edilen davet üzerine güya oğlunun güvey yemeği ve namazında bulunmak için çıkmış olduğu için, evinde bulunmadığı bir zamanda evi basılmıştı. Zeliha hanım da düğündeydi. Polisler, evdeki bir tek uşak ile bir ihtiyar Arap cariyeden Nurullah beyin odasını öğrenerek doğruca oraya gittiler. Her tarafı aramaya taramaya da lüzum görmeksizin kitap ve broşürleri de, zarf içindeki mektupları da buldular. Başka yerde kitap ve kâğıt bulunup bulunmadığını Arap cariyeye sordular. Cariye onları büyük efendinin odasına da götürdü ise de oradaki kitap ve broşürleri yokladıklarında, yasaklanan hiçbir şey bulamadılar. Nurullah'ın odasında bulduklarını toplayıp evden ayrıldılar.

Polisin bu araştırması bir buçuk iki saat kadar devam etmişti. Polisin evden ayrıldığı dakikalarda Kâşif efendi zaptiye nezaretine giderek oğlunu görmek istemiş fakat bir sonuç alamamıştı. Üzüntü içinde evine döndüğünde, polisin baskınını ve oğlunun odasından birtakım kitaplar, kâğıtlar alınıp götürüldüğünü haber aldı O zaman başlarına gelen belanın büyüklüğü olanca dehşetiyle korku ve heyecanının önünde belirerek:

— Eyvah! Demek oluyor ki Nurullah'ta zararlı ve yasak eserler de varmış. Ah! A çocuk, sana bin kere nasihat vermiş idim ki. . . diye zavallı ihtiyar ağlamaklı olmuştu.

Zavallı Nurullah'a gelince: Berber dükkânından çıkışta tutuklandığı zaman doğruca zaptiye nezaretine götürüldü. Üstü başı arandıktan ve silah filan bulunmadığı için yalnız fazla parası alındıktan sonra hatırlılar dairesi denilen ve güya adi suçluların kaldığı yerlerden daha seçkin ve saygın olan dairede bir küçük odaya konmuştu. Gerek yolda araba içinde ve gerek bu odaya konulduğu esnada:

— Canım arkadaş! Beni ne gibi bir suçlamayla tutuklu-

yorsunuz? sualine manidar tebessümlerle:

— O! Bu suali biz size sormalıyız. Elbette siz kendinizi bizden iyi bilirsiniz.

Gibi pişkin bir cevap alınca:

— Vah arkadaşlar, ben kendimde tutuklanacak ve hapsedilecek bir hal göremiyorum. demiş ise de polisler tebessümü sırıtma derecesine vardırarak:

— Hepsi de tıpkı sizin dediğiniz gibi diyorlar, şimdiye kadar yüzlercesini gördük. cevabiyle biçareyi susturmuşlardı. O gün akşama kadar Nurullah beye hiç kimse tarafından hiçbir soru sorulmadı. Sabahtan beri hiçbir şey yememiş olduğu için midesi bomboş ise de canı hiçbir şey istemiyor ki! Akşamdan sonra açlık artık tamamen canına tak ettiğinden, kapının dışında bekleyen jandarmaya:

— Birader! Acaba biraz yiyecek getirmeniz mümkün müdür? diye sorup da heriften:

— Parasıyla olduktan sonra her şey mümkündür. cevabını alınca çıkarıp eline bir çeyrek verdi. Bir sardalya salatası istedi. Sirkeli olmasını ve bolca konulmasını tembih etti. Hala canı hiçbir şey istemiyordu fakat belki şu ekşili salatayı yiyince iştahım açılır diye düşünmüştü. Salata gelince yemeye başladı. Bir de öte tarafta güveyi yemeği hazırlanmış olduğunu hatırlayınca, artık bütün metanetini kaybetti, gözlerinden yaş boşanmaya başladı. Bu sırada jandarma eri elinde bir yastık ve yorgan olduğu halde odaya girip, odanın bir tarafını işgal eden minderin köşesine yastığı koydu. Biraz aşağısına da yorganı örtünebilmek üzere katlayarak güya bir yatağın ayakucuna koyuyormuş gibi koydu. Ahdiye hanımın yatak odasına karşılık bu yatak. Bunu gören Nurullah'ın gözyaşları arttıkça artıyordu. Nurullah başına gelen bu belanın nereden geldiğini düşünüyor, çok düşünüyor ama bir türlü bulamıyordu. Kendisine Ceylan'dan veya onun anasından babasından başka zarar verebilecek

hiçbir düşmanı yok. Fakat onlarda intikama dair en küçük bir tavır görmediğinden, bu durumun onların işi olabileceğine mümkün değil ihtimal veremiyor. Onlardan başka da hiç kimse aklına gelmiyor.

Bu akşam da tutuklanmasına dair bir şey öğrenemedi. Gece, saatler birer birer geçiyor. Ömürden geçen bu saatleri, dışarıda merdiven başındaki eski bir çalar saat sayıyor ve saydırıyor. Fakat Nurullah'ın gözlerine uyku girmiyor. Nasıl uyuyabilir ki, zihni rahat olsa bile yatak demeye bin şahit isteyen o mindere baktıkça midesi bulanıyor. Bütün ömrünü el üstünde ve rahatlık içinde geçirmiş olduğu gibi, özellikle bu geceyi ömründe hiçbir geceye benzemeyen bir işkence içinde geçirmek zorunda olan zavallı Nurullah şu minder üzerinde nasıl yatabilir?

Gece yarısından sonra artık baygınlık türünden bir hal biçareyi o minder üstüne yatırdı. Mendilini çıkarıp yastığa örtü niyetine serdi ise de yorgan için hiçbir çare bulamayarak, onu bir tekmeyle minderin öteki ucuna attı. Yalnız ayakkabılarını ve fesini çıkarıp, elbiseleri üzerinde olduğu halde uzanmıştı. Gözyaşlarına boğulurcasına bir hayli kendini zorlayarak mücadele ettiği sırada kendini kaybetti. Sanki uyudu. Keşke gerçekten bayılsaydı! O zaman hiçbir acıyı hissetmezdi. Hâlbuki bu bir kâbustu. Hatta kâbustan da beterdi. Aman yarabbi, ne korkulu rüyalar görüyordu. Kaçmak istiyor, koşamıyor. Arkasından yetişiyorlar. Öldürecekler. Keşke öldürseler de kurtulsa ama öldürmüyorlar da! Arada bir yatağından fırlıyor, fakat o baygınlık halindeki gibi adeta nöbet halinde bulunan bir hasta gibi yine kendisinden geçiyor.

Ertesi sabah babası, tekrar gelip oğlunu aramış ise de Nurullah'dan haber alamamıştı. Nurullah, kimsenin kendisini aramadığını düşünüp, üzülmüyor. Çünkü babası, hatta Abdüllatif efendi ve Kazım bey'in bile gelip mutlaka ken-

disini soracaklarından emin. Hele Kazım bey ki; özgürlük fikirlerine çok düşkünlüğünden dolayı böyle bir haksızlığın tamamıyla yabancısı olsa bile gider, arar, değer verdiği insanı korumaya çalışırdı. Doğrusu Ceylan için üzülmemiş olması mümkün değilse de, vatanını seven ve korumaya çalışan adamların halleri başkadır. Bir çaresizin, kaza gibi bir belaya uğramasından intikam almazlar. Nurullah bunların hepsini düşünüyor. Hepsi gelse de kendisiyle görüştürmezler, bunu da biliyor.

Eğer kendi aleyhine verilmiş olan ihbarın doğrudan doğruya "Kazım" imzasıyla verilmiş olduğunu bilse kim bilir ne kadar şaşırıp, ne kadar üzülecek. İntikamını bu derecede şiddete kadar vardığı için değil! Öyle hürriyet düşkünü bir adamın bu hafiyelik alçaklığına tenezzül etmesine şaşıracak. Kendisiyle kaç defa sohbet etmişti. Kendi babası Kâşif efendi özgürlük konusunda ne kadar temkinli ise Kazım bey'i, aksine o nispette cesur bulmuştu. Kazım gibi bir özgürlük taraftarı da casus olur ise, aman yarabbi, artık casus olmadık kim kalır?

Kazım bey hakkında böyle düşünen Nurullah, dün akşam onlarınevinde, ana baba ile kız arasındaki konuşmaları duymuş olsaydı kim bilir daha ne hallere girer idi. İhtimal ki sarsıntının bu derecesine tahammül edemeyerek mahvolurdu.

Kazım bey'lerde, Sezayıdil hanım'ın telaş ve acıma dolu sözlerine ne kocası ne kızı hiçbir önem vermeyip, asıl ağız kavgası baba ile kız arasında cereyan ediyor idi. Kazım bey Nurullah'ın olumlu düşüncelerine hakikaten layık bir adamdı. Fakat "idi", şu an için bu düşünce geçmişte kaldı sayılır.

Evet, değer verdiği insanları korumaya çalışan, onurlu biri olsaydı hemen zaptiye nezaretine koşarak bütün gerçekleri anlatması gerekirdi. "Romantik" hikâyeler yazan bir

yazarın seçeceği kahraman asıl böyle olur. Kahramanlıkta insanlığın üstüne kadar çıkar. Zaten insanüstü olmazsa kahramanlık olamaz. Masumiyet meleklik derecelerine yaklaşır. Fakat sanatını mümkün mertebe doğal çevresi içinde yazan bir romancı için tabiat ve hakikat âleminde değil a, hayal âleminde bile böyle bir kahraman pek nadir bulunur. Aşağı türünden bir nadirlik! Herhalde bizim Kazım efendi romantik bir romanda hayal edilebilecek bu sıra dışı kahramanlardan olmadığını kendisi de gördü. Sabahlara doğru uykuyu rahatı kaybettiği bu gece şu düştükleri belaları sırayla gözden geçiriyordu. Hangi çözüm yoluna başvuracak olsa ulaşacağı sonuçları tek tek inceleyip, muhakeme ederek bir karar verebildi. O da, umulmadık bir gelişmeye karşı sessizce beklemekti.

Haydi, kalksın, derhal zaptiye nezaretine koşsun. Bütün gerçekleri anlatsın. Önce uğursuz kızının rezaleti meydana çıkacak. Bir babayı hayatından küstürmek için yalnız bu bela kâfi değil midir? Daha sonra Nurullah beyin evinde bulunan zararlı eserler kendi evinden delikanlının odasına taşınmıştı. Yüksek makamlardaki hafiye güruhu için bu gibi zararlı eserleri kendileri tedarik ederek, sürgün edilmesini istedikleri kişilerin ceplerine ve evlerine koymak dahi bu nazik sanatın gerçekten önemli bir tarafını oluşturuyordu. Kendisi yüksek makamlarda değil ki, henüz böyle bir hafiye olarak da tanınmış değil. İşte Ceylan'ın belayı kendi üzerlerine çekeceklerini söylediği nokta da bu noktadır.

Ertesi sabah yani cuma günü, biçare Kâşif efendi şanssız oğlu hakkında bir akıl danışmak, bir önlem almak için Kazım beyin evine gittiğinde beyi uykuda buldu. Kendisini Ceylan karşılayarak ziyaretinin sebebini anladığı zaman:

— Beyefendi amcacığım! Hepimizi etkileyen şu felaketin tesiri ile beybabam sabaha kadar uyuyamamıştı. Validem de! Ben de! Şimdi uyandırsam bile o sersem kafa ile...

Kâşif efendi kızın sözünü keserek:

— Anladım hanım kızım, anladım! Adamcağızı rahatsız etmeyelim. Zaten danışsam da bana ne akıl verecek? Şaşkınlığımdan, ne yaptığımı bilmeyerek geldim, rahatsız ettim. diye dönmeye mecbur oldu. Ceylan:

— Acele ediyorsunuz efendi amcacığım. Oturunuz. Size bir kahve ikram edeyim.

diye bir nezaket gösterdi ise de Kâşif efendi:

— Gidecek yerlerim, görecek işlerim var kızım. Teşekkür ederim. diye çıktı gitti.

Aman yarabbi bu kızdaki metanet hakikaten akıllara hayret verecek dereceyi de geçiyor. Bacak kadar bir afacan, karşısındaki kır sakallı, felakete uğramış bir babaya şu sözleri söylerken, hakikaten üzülmüş gibi söylüyor. İntikam konusundaki başarısına içinden sevindiği ve kadınların tabirince yüreği yağ, kaymak bağladığı halde öyle güzel rol yapıyor ki. Tiyatrolarda en büyük hüner ile tanınan sanatkârlarda taklidin gerçeğe bu derece dönüştürülebileceği ümit edilemez.

Evet, Ceylan, şu intikam hususundaki muvaffakiyetinden çok memnundu. Yalnız babası için biraz endişesi vardı. Kazım beyin tereddütlerini yok etmek için neler söylemek, ikna ve güvenini sağlamak için ne kadar Nurullah'ı karalamak gerektiyse hiçbir eksiğini bırakmamışsa da babasından henüz gerekli güveni verecek bir söz alamamıştı.

Öğleye doğru babası Kazım bey uykudan uyandığı zaman Ceylan öyle düşündüğünüz gibi hemen babasının yanına koşmadı. Beyefendinin kahvesi falanı gitti. Ceylan babasının kendisini çağırmasını bekliyordu. Tahmini doğru çıktı. Yarım saat sonra Kazım bey kızının odasına geldi. Eşini de çağırıp aile arasında uygulayacakları çözüm yolunu görüşmeye başladılar. Kazım söze:

— Ceylan! Sen kendin için bir bela, bir uğursuz olarak

yetişmiş bir kız çıktın! Dur hemen üstüme saldırma. Dinle! Keşke seni o... çevreye hiç yaklaştırmasaydım! Allah bizim belamızı o lanet alafranga yüzünden vermek için bütün basiretimizi bağlamış da... Kızım orada alafranga bir terbiye alıyor diye beni sevindirmişti. Şimdi de işte böyle kan ağlatıyor. Evet, kendin için bir bela, bir uğursuz olarak yetişmiş bir kız çıktın? Fakat o uğursuzluk yalnız kendinde kalmadı. Keşke yalnız kendinde kalsaydı. O faciayı oynadığın gecenin ardından yahut Nurullah'tan hayır cevabını aldığın anda, keşke kendini gebertseydin de kendi uğursuzluğun yalnız kendinde kalsaydı. Cezanı bulmuş olurdun. Ama şimdi bela ve uğursuzluk yayıldı. Bizi de mahvettin, Kâşif efendi'nin ailesini de, biçare Dilşinas'ın ailesini de! Sen lanetli bir canisin! Sözleriyle başladığı zaman Ceylan, hemen karşılık vermek için birkaç defa yerinden fırlamışsa da babasının tehditkâr bir tavırla engellemesinden çok sözlerinin bir başlangıç, bir ön söz olduğunu hatırlayarak asıl sonucu beklemeye karar vermişti. Onun için susmayı tercih etmişti. Kazım ise kızının bu sessizliğini yılgınlığına vererek konuştukça cesaretini arttırıyordu. Bu yüzden, sözlerini bitirdikten ve bir kaç defa daha Ceylan'a lanetler okuduktan sonra şu düştükleri beladan üç aileden bari birisini, kendi ailesini kurtarmak yine akıl karı sayılacağını dilinin dönebildiği kadar kararlı cümleler ile anlatınca Ceylan bir zafer duygusu içinde rahatladı.

Kazım bey, kendi ailesini bu lanetli facianın her türlü etkisinden, bulaşmasından kurtarmak için de bu sırrı kimseye duyurmamak, ağızlarını sıkı tutmakta bu beladan kurtulana kadar çok dikkatli davranmaları gerektiğini söyledi. Ceylan, planlarının tam istediği gibi yürüyor olmasından gayet memnun ise de babasının bu kararını desteklemek için bile ağzını açmadı. Babasının o kararlı, kesin sözleri karşısında o kadar etkilenmiş, o kadar üzgün ve acınacak halde görünüyor ki, şu anda ölmeyi dilediğine insanın ina-

nası geliyor. Ah elinden gelse de gözlerinden birkaç damla yaş da akıtabilse, o zaman şu pişmanlığının ciddiyetine herkesi tamamıyla inandırabilirdi.

Lanetli kız. . . Evet, ciddi söylüyoruz. Lanet kız ağzından bir kelime bile çıkarmaksızın o anlamlı sessizliğiyle, o pişman olmuş tavırlarıyla babasında öyle bir etki bıraktı ki, adamcağız biraz önce ölmesini istediği kızına şimdi teselliler, ümitler vermeye de başladı. Ceylan'ın; söylediği sözlere, kabaca saldırmaya cüret etmesine karşılık şimdi şu zavallı halini Kazım bey, kendi sözlerinin etkisine vererek, bu kadar üzülen bir çocuğun daha fazla üstüne gitmeye bir baba olarak dayanamadı. Nihayet her şeye yine, Ceylan'ın istediği gibi olmuştu. İçindeki sevinç asıl galibiyettendi. Her şeyi örtbas etmek için, şu an için hiçbir harekette bulunulmayacaktı. Kendi imzasıyla yapılan ihbarla ilgili eğer bir soru sorulursa, inkâr etmeyecekti. Böyle davranıldığı halde de şu meselede belayı üzerlerine çekmiş olacaklardı.

Bu işte Kiryaku değil ise de, Despina'nın ağzı sıkılığından emin olmak gerekiyordu. Kiryaku'nun hiçbir şeyden haberi yoktu. Yalnız Ceylan hanımın nişanlısından hamile kaldığını biliyor ki, Rumlarda böyle nişanlısından hamile kalan kızlar hiç de nadir değildirler. Hoş Despina'nın da pek çok şeyi bildiği yok a? Onun Kiryaku'dan fazla bildiği ve ona –kimseye söylememesine karşılık bildirdiği bir şey var ise Ceylan hanım Nurullah beyin kendisini aldatarak Ahdiye ile evlenmeye kalkışması. Ahdiye'yi de aldatmak anlamına geldiği için, Ceylan Ahdiye'nin validesine durumu bildirmiş ve bundan Nurullah da haberdar olunca koltuk törenine gitmemiş. Ceylan polise de bir şikâyet mektubu gönderdiği için, Nurullah bey hapse atılmış. İşte Despina'nın bildiği de bu kadar. Hem bu haberleri de Ceylan'dan almış. Artık asıl yerinden, Ceylan'dan aldığı haberler yalan olamaz ya?

Cuma günü de Nurullah'a hiçbir şey soran olmadı. Cumartesi günü onu karakoldan büyük hapishaneye naklettiler. Orada, önemli siyasi suçluların kaldığı bölümde bir odaya koydular Hala ziyaretçileriyle görüşmesi yasaktı. Cebinde bıraktıkları birkaç çeyreği harçlık ettikten sonra, tutukluların üzerinde bırakılması usule aykırı olan beş lira ile birkaç yüz kuruş çil ve on kadar da mecidiye paradan azar azar harcamasına müsaade verildi. Vah biçare Nurullah! Hatırlarsınız ya? Bu paraları koltuk töreninde gelinin başına serpmek ve zifaftan sonra geleneklere göre, bahşiş vermek için hazırlamıştı.

Pazar günü de Nurullah'a kimse bir şey sormadı. Anlaşılıyor ya? El koyulan zararlı eserler kontrol ediliyordu. Böyle hiçbir şey sorulmaması biçare masumu çıldırasıya meraklara düşürüyordu. Ama kimin umurunda? ister ise varsın çıldırsın. Zaten görüşmeye yasaklı olanların koridorlarında jandarma erinden başka kimse yok ki! Erlerin hiçbir şeyden haberleri yok ki. Hatta biçarenin haline bile acımıyorlar. Sadece bir o tutuklu değil ki, merak etsinler de halini sorsunlar. Kim bilir kaç yüzüncü tutuklu!

Nihayet, pazartesi günü Nurullah'ı bir sorgu yargıcının huzuruna çıkardılar. Bir sorgu yargıcı iki kâtip. Bir jandarma da ayakta. Koltuk törenine hazırlanmış olduğu halde tutuklanmış olmasına acıdığı için midir, nedir? Sorgu yargıcı efendi Nurullah'a dostça, kibarca tavırlarla ve yumuşak bir ses tonuyla adını ve diğer bilgileri sorduktan sonra asıl konuya gelerek:

— Nurullah beyefendi! Odanızda bulunan zararlı ve yasak yayınlar, üzülerek bildiririm bir jön Türk komplosunun içinde uzun zamandır yer aldığınızı ispat ediyor. İşin buralarına ait olan vazifemiz ne bizi, ne sizi yormayacaktır. Fakat dolabınızda ele geçirilen bazı mektuplardaki imzalar için, sizden biraz açıklama isteyeceğiz. Evvela şu Abdurrah-

man Naci kimdir? Sorusunu sorunca Nurullah Bey, müthiş bir telaşla şaşırdı. Delikanlının bu hayretine sorgu yargıcının ne mana vereceği besbellidir, değil mi? Tamamen inkâr edemeyecek ya! Ne kadar işi uzatsa da sonunda şu Abdurrahman Naci'nin kim olduğunu söyleyecek. Hâlbuki Nurullah ne bu, ne de buna benzer bir adı tanımadıktan başka, odasında zararlı yayınların bulunmuş olmasına bir anlam veremiyordu. Vicdanen masumiyetinin verdiği kuvvet ile yüzündeki şaşkınlık ifadesini silerek:

— Sorgu yargıcı efendi hazretleri Cuma günü koltuk törenini yapmaya hazırlanmaktayken tutuklandığımı biliyorsunuz: Evet! Sonuçta insan olarak bu duruma üzüldüğümüze inanmanızı rica ederiz. cevabını aldıktan ve bu nezaketine teşekkür ettikten sonra dedi ki:

— Eşimin evine götüreceğim için kitaplarımı, evrakımı ayırıp, düzeltmiştim. Yasak yayınlar dediğiniz şeylere zaten hiçbir şekilde ilgim olmadığı gibi, bu düzenleme esnasında bir daha gözden geçirdiğim kitap ve evrak içinde öyle bir şey bulunmadığını tekrar etmiştim. Benim odamda yasak ve zararlı yayın bulunmuş olmasına hiçbir şekilde imkân yoktur.

— Hayır beyim! İşin bu kısmını asla inatla inkâr etmeyin. Beyhude yorgunluk olur. Polisin odanızdan buraya getirmiş olduğu şeyleri birer görebilirsiniz, dedim ya! Bunları katiyen ve kesinlikle inkâr edemezsiniz. Fakat şu Abdurrahman Naci'nin kim olduğunu lütfen açıklayın.

— Bilmiyorum, efendim, Allah hakkı için bilmiyorum.

— Bu adam burada mıdır, Avrupa'da mıdır?

— Dünyada en kutsal her ne aklınıza gelirse onun adına yemin ederim ki bilmiyorum.

Sorgu yargıcı eline bir kâğıt daha alarak:

— Ya bu Süleyman Bahattin?

diye sordu. Nurullah yine aynı cevabı verdi.

— Bilmiyorum, efendim! Allah aşkına olsun inkâr ediyorum zannetmeyiniz hakikaten bilmiyorum.

— Ay efendim bu kâğıt evvelce sizin yazmış olduğunuz bir mektuba cevaptır, insan mektuplaştığı insanın kim olduğunu bilmez mi?

— Benim mektuplaştığım insanlar içinde Süleyman Bahattin adında hiç kimse yoktur.

Sorgu yargıcı bir kâğıt daha alarak:

— işte bir de Osman Kemal var!

— Fesübhanallah! Birabbilkabe ilk defa olarak şimdi şurada sizden işittiğim bir isim.

— Bu kadar kesin inkârların bir sorgu yargıcını ikna edemeyeceğini elbette bilirsiniz. Bu kâğıtların sizin odanızda bulunduğu polis tarafından kesinlikle doğrulanmasına karşılık " Odamda bulunmamıştır. " diyebilmenize imkân yoktur. İşin bu kısmını size itiraf ettirilmek bize göre gerekli değil. Fakat araştırmamızı derinleştirmek ve genişletmek için mektuplardaki imzaların kimlerin imzası olduğunu soruyoruz. Verdiğiniz cevaplar sorgu yargıcını ikna etmediği gibi, genel savcı ve cinayet mahkemesinde de ikna edici olamayacağını elbette takdir edersiniz.

— Tamamıyla takdir ederim efendim. Verdiğim cevaplar evvela "cevap" değildir. Bunu takdir etmemek mümkün müdür? Fakat yeminden başka kanıtım yok ki söyleyeyim, bilmiyorum. Bu isimde adamlar tanımıyorum.

Sorgu yargıcı biraz derin düşündükten sonra dedi ki:

— Nurullah beyefendi! Memurlarımızın araştırmaları hakkında bir asılsız bir iftira olarak bazıları diyorlar ki, güya hafiyelerimiz şunun bunun paltolarının ceplerine yavaşça yasak evrak sokuşturup, sonrada tutukluyorlarmış. Bir ev basıldığı zaman da beraberlerinde götürdükleri zararlı yayınları orada bulmuş gibi gösteriyorlarmış. Böyle bir fikir ve inanç sizde de var mı?

— Hayır, efendim! Bende böyle bir fikir ve inanç olamaz. Polis memurları ve hafiyelerin içinde tanıdığım birileri yok ki, intikam arzusuyla bana böyle bir tuzak kursunlar. Sorgu bu şekilde biraz daha devam etti Fakat ipucu sayılacak hiçbir bilgi alınamadı. Nurullah bey yine hapishaneye gönderildi.

Zavallı delikanlı sorgu yargıcının huzurunda bu şekilde sorgulandığı gün, Ceylan'ın babası Kazım bey de Feyzullah efendi hazretleri dedikleri baş hafiye tarafından davet edilmişti. Kazım bey evine pek de uzak olmayan konağına davet edilmiş ve efendi hazretleriyle görüşmüştü. Feyzullah efendi tarafından:

— Kazım beyefendi hazretleri! Sizi şimdiye kadar yakından tanıma imkânı bulamamışsam da, güvenilir ve saygıdeğer olduğunuz bendenizce zaten şüphesiz idi. Bu hizmetiniz o sadakatinizi ispatlamış oldu. Teşekkür ve tebrik ederim. İnşallah üst makamlardan hakkınız olan mükâfatı da yakında görürsünüz. Şeklinde takdir ve alaka ile karşılanınca, adamcağızın içinden geçenleri tahmin etmek mümkün değildi. Ama şu olaya tanık olmamız nedeniyle şu kadarını olsun söylemeye mecburuz ki: Bu anda Kazım bey o uğursuz kızı Ceylan'a içinden lanetler okumakla beraber, Feyzullah bey'e karşı bu iltifatları gayet mutlu ve hoşnut bir kabul ediyordu. Bir daha görüşecek olsa da, olmasa da elini yere uzatarak onu selamlıyor ve teşekkürlerine karşılık veriyordu. Nasıl vermesin ki, Feyzullah efendinin kolu her yere uzanır. Bir büyük dairenin mektupçusudur. Ama çalıştığı yere ayda üç defa gittiği yoktur. O daire mektupçuluğunun maaş düzenleme kararnamesine göre, maaşı beş bin kuruş iken bütçe açığına karşılık zam yapıla yapıla on sekiz bin kuruşa kadar vardırılmıştır. " Masraf" adıyla Zaptiyeden ve kendi çalıştığı daireden ve diğerlerinden çektiği paraların hesabını ancak muhasebeciler bilirler. Bundan beş altı sene evvel vergi müdürlüğünde beş altı yüz kuruş

maaşlı bir memur olup hanesinin kirasını vermekten aciz kalacak bir yokluk içinde iken beş altı sene zarfında şu yaşadığı konağı satın alarak ve tamir için dört bin liradan fazla para harcamaktan başka döşeme ve süslemelerine ve atlara, arabalara onun birkaç mislini daha harcamıştı. Nakit mevcudunun miktarını kimsenin bildiği yoktur. O kadar nüfuz sahibidir ki, hiçbir isteği geri çevrilmez. Böyle sıradan bir adamın, yardımlarıyla yüksek mertebelere çıkardığı köleleri de az değildir. Bu adamın karşısında biçare Kazım bey söz verilen mükâfatı ümit etmekten çok, hışım ve gazabına uğrayabilmek korkusuyla gerçekten titremekte iken aksine iltifatlarına karşı kendisine teşekkür etmez olur mu?

Karşılıklı iltifatlarla devam eden görüşmede Feyzullah efendi hazretleri sadakatten uzun uzadıya bahse girişti. Yavaş yavaş soğukkanlılığını tekrar kazanan Kazım bey, gayet zarif karşılıklarla şu yakaladığı sıcak ve samimi havayı kuvvetlendirdikçe kuvvetlendiriyordu. Malum a! Kazım bey ahbabını kendisinden hoşnut ve memnun eden, tatlı dilli adamlardandır. Feyzullah efendi hazretleri sadakatin ne olduğunu Kazım beyin vicdanında. . ! Kuvvetlendiren birtakım ayrıntılara girişti̇ği sırada, Genç Türkleri dahi bahse kattı. Bunlar o kadar tehlikeli adamlar ki onları engellemek sadakat ve insaniyet vazifelerinin en mühimi sayılır. Bu bozguncular herkesin evladını baştan çıkarıp, kanunun pençesinde cezaya çarptırıyorlar. Memleketi bunların zararlarından korumak maddi, manevi en büyük mükâfattır.

Kazım bey bu telkinleri can kulağıyla dinledikten ve Feyzullah efendi tarafından hizmet için birçok teşvik ve mükâfat için birçok söz de aldıktan sonra son teşekkür makamında eteğini de öperek evine geldi.

Feyzullah efendi tarafından çağrıldığı zaman evinde bir merak içinde bırakmış olduğu eşi Sezayıdil hanım yine aynı merak içinde olarak kocasını karşıladı. Ve alaycı bir tavırla

Kazım beyin yüzüne bakıp da:

— Artık sorma Sezayıdil, Ceylan'ın dediği çıktı. Belayı üstümüze çekmekten kurtulduk ama önde gelen bir hafiye olduk. cevabını aldığı zaman kadıncağız hakikaten sevindi. Kocasının önde gelen bir hafiye olduğunu söylemesine bile üzülmeyerek:

— Hafiye mafiye; âlemin yaptığı bir iş. Bize dokunmasınlar da ne olursa olsun. dedi. Kazım bey karısının bu sözü üzerine birkaç defa burnundan soluyarak başını da salladı ise de tam o anda Ceylan'ın gelmesi üzerine üzüntüsünü o uğursuz kıza göstermemek için kendini tutmaya çalıştı.

Oynayacağı oyunları iyi düşünen, benzerine az rastlanan bir arabozucu olan Ceylan, babasının yanına öyle bir saygı ve boyun eğmiş bir tavırla geldi ki birkaç gün evvel başlamış olduğu bu oyunda gittikçe artan maharet ve başarıyla babasının gözünde yeni konumunu gereği gibi kuvvetlendirmiştir. Zavallı Kazım kendi kendisine:

"Bin nasihatten bir musibet evladır. " derler. Meğer doğru imiş. Bizim afacan kız bu belalara sebep olduktan sonra o yaptıklarını zarar derecesini anlayarak aklını başına almaya başladı. diyerek kızını da halini düzelttiği için, anlayışla destekleyip, bu çabalarını onaylıyordu. Şu belayı üstlerine çekme tehlikesinden kurtuldukları için ailece sevinmeye başladılar.

İnsan ne iyilikten kötülüğe, nede kötülükten iyiliğe öyle kolayca geçemez. İyiliksever bir insan; bir an için kötülük yapmış olsa bir zamana kadar yani iyi olmaya devamla aşama aşama fenalığa gereği gibi dönüşmesine kadar yine iyilik tarafı güçlüdür. Baharın şifaya ve kışın yaza yakın olması gibi. Bunlar ait oldukları yere doğru ilerlemedikçe baharın dünü yine kış ve kışın dünü yine yaz sayıldığı gibi. Bizim Kazım bey Feyzullah efendi hazretlerine kölelik yaptığı günden iki gün sonra biçare Kâşif efendinin ziyaretini

kabul etmiş idi. Dertli pederin yana yakıla ettiği sözlere o kadar çok üzülerek karşılık verdiğini görseydiniz bir hafta evvel Jön Türklere şiddetle katılarak zavallı Nurullah'ı belaya uğratan zararlı yayınları kendi evinde okumaktayken, iki günden beri hafiyeliği adeta resmen kabul etmiş bulunan Kazım beyi hiç de Feyzullah efendi ile görüşmemiş, hiç de durumunu ve mesleğini değiştirmemiş zannederdiniz. Hatta yeni hafiye bir aralık şu uğursuz meslekten iğreniyordu bile! Lakin ah o belayı üstüne çekmenin büyük korkusu ah! O korku hatırına gelince Kâşif efendiye karşı fesatça davranışından hem utandı, hem de haksızlığını göz önünde tutarak, bu fesatlığını diplomatik bir beceriye sayarak ikna oldu.

Bu görüşmenin ertesi günü de gazeteler Kazım beye rütbe ve sınıfça terfi edildiğini yazdılar. Feyzullah efendi hazretleri tarafından bu terfiye karşılık tebrikini içeren mektubun zarfı içinden yirmi tane beşer yüzlük kâğıt para da çıkınca terfinin önemi bir kat daha arttı. Teşekkür olarak etek öpmek için Kazım bey soluğu Feyzullah efendinin konağında aldı. Artık teşekkürü etmesini görmeliydi. Bu, hakikaten görülecek bir şeydi. Feyzullah efendi velinimeti! Kendisi onun serbest bırakılmayı kabul etmeyen kölesi! Neler! Neler! . Kaleme gelir şeyler değil!

Ey bu kadar alakaya, kollanmaya karşılık Kazım bey için boş durmak olabilir mi? Hiç olmazsa haftada iki defa ihbar etmek kölelik ve sadakate gerekli değil midir? Fakat her zaman hapse attırılacak mazlumlar bulunamaz. Zaten gönlü henüz o kadar da kararmamıştır. İlk ihbarlar bazı belediye memurlarının rüşvet almalarından, bazı polis komiserlerinin görevlerine hile katmalarından oluşuyordu. Feyzullah efendi gibi üst derecedeki bir hafiye reisinin bu gibi şeyler işine yaramaz ise de, göz de yumamaz. Göz yumarsa şu sadakat gerektiren mesleğe yeni katılanların çalışma isteklerini yok eder. İhbar düzenlemesinde, gevşek-

liklere sebep olur. Neyse ki, Kazım beyin ihbarları yavaş yavaş ehemmiyetlerini artırıyor idi. Filan yerde bulunduğu esnada falan ve filanın filanca makam aleyhinde şu yolda ve üslupta konuştuklarına doğru görevini derinleştiriyordu. Önemi bu şekilde artan ihbarlar, ondan öncekiler gibi tamamen hasıraltı da edilmiyorlardı. içlerinden bir iki tanesi gereken etkiyi gösterebildi. Yüksek makamlara hakaret! . O! , en büyük siyasi cinayetlerden birisi. Aleyhine olduğu makam ne kadar yükselir ise cinayetin önem derecesi de o kadar yükselir. Bazen polis tarafından bu cinayetin canileri mahkemeye verilerek ve sürgün edilme kararıyla cezalandırılır. Bu yüzden Kazım beyin bir ihbarında haber verdiği üç adam tutuklanarak, yüklenen devlete hakaret sabit olamamakla beraber bir zaman sonra af ve serbest bırakılacakları vaat edilerek, Bursa'ya sürgün edildiler. Haklarında devlete hakaret ihbarı verilmiş olan adamlar için bundan büyük lütuf ve merhamet eseri olabilir mi? Bu merhamet eseri de Feyzullah efendi hazretleri tarafından gösterildi. Fakat şimdiden haber verelim ki aradan iki sene geçtiği halde biraz sonra af ve salıverilme vaadinden bir eser görülmeyince bu üç kişiden birisi Filibe'ye kaçtı, ikisi kendi kendilerine İstanbul'a gelip tekrar yakalandılar. Feyzullah efendi hazretlerinin asıl merhamet ve mertliği bu adamlara yaradı. Polislere, bu adamlara karşı göz yumulmasını tavsiye etti.

" Pis bir hafiyede merhamet ve mertlik mi olur?" sorusuna cevap vermekte acele etmeyin. Çoklarıyla görüşmüş olduğumuz için bunların hallerini pekiyi bilenlerdeniz. Bunlar kendilerini iki sınıfa ayırırlar. Birinci sınıfı asıl en pis hafiyelerdir ki, gezip dolaştıkları yerlerde veyahut hazır bulundukları toplantılarda duydukları önemsiz bir sözü abartıp ihbar ederler. Hiçbir şey görüp işitmeseler de uydururlar. Masumlar aleyhine iftira bunlar için maharet sayılır. Yolda gördükleri bir adamın cebine veya evinin içine yasaklanmış yayın, dinamit ve bomba gibi şeyler koymak

işte bunların hüneridir. Bazen hafiyelerin görevlerinden alınmaları da bu edepsizliklerinin meydana çıkmasındandır. Diğer sınıfı, gerçek hafiye olarak kendilerini görürler. Bu edepsiz takımından onlar da şikâyetçi görünürler. Fakat hangisinin özellikleri gerçekten araştırılacak olunsa, birinci sınıfa az çok girdikleri anlaşılır.

İşte Feyzullah efendi bu ikinci sınıf hafiyelerdendir. İyi haline merhamet ve şefkatine şahit aransa yüzlercesi bulunur. Evvela aleyhlerinde ihbar yapılmış olan bazı kimseleri konağına çağırıp, yapılan ihbarın tamamen yanlış olduğunu bildiği halde, güya doğruymuş da kendisi merhametten affediyormuş gibi bir de nasihat verip biçareyi affederdi. Bunun üzerine alınız "Feyzullah efendi hazretleri olmasa idi mahvolmuş gitmiş idim" sözlerine geniş bir yol!

Bazen aleyhlerine ihbar yapılan biçareler tutuklandıktan sonra ihbarın yanlış olduğu Feyzullah efendi hazretleri tarafından meydana çıkarılarak o biçare düştüğü durumdan kurtarılır. Hâlbuki ihbar yaptıran yine kendisiydi. Bu oyun sayesinde Feyzullah efendi hazretleri "mağdur kurtarıcı" şöhretini artırır. Ah böyle bir kurtarıcılık biçare Nurullah beyin de imdadına yetişmiş olsa idi ama...

Hele Feyzullah efendi hazretleri çok yardım sever bir adamdır.

Etrafındaki ihtiyaç sahiplerine verdiği sadakası bir mecidiyeden aşağı düşmez. Alelade bir liradır. Beş liraya kadar vardığı da olur. Bu sadakayı alanlar, tabii ki, efendi hazretlerine övgüler yağdırırlar.

Nurullah on beş gün kadar sorgu yargıcının da yüzünü görmedi. Görüşme yasağı, hapiste olmaktan kat kat zor olduğuna şüphe etmemelidir. Kitap okumasına da izin verilmiyor. Yalnız gazete okuyabiliyor ki "ve bu vesile ile dahi!.." nakaratı biçarenin sinirlerini titretiyor.

Hele Dilşinas hanım ve Ahdiye'yi hiç sormayınız. Gün-

ler geçtikçe onların umutsuzluğu artıyor. Kâşif efendi ise zaten kendisi teselli edilmeye muhtaç olduğu için, o biçarelere hiçbir teselli veremiyor. Eğer harem tarafında kiracılar da olmasa ve özellikle Ahdiye'nin arkadaşı Remziye hanım da olmasa bu ana kız gerçekten çıldırarak sokaklara fırlayacaklar.

Nurullah beyin evrakı genel müdürlüğüne bırakılmış. Sorgusunun özetinde; bu adam ne kadar sorgulandıysa," bilmiyorum dan başka cevap alınamayacağından, hâlbuki odasından çıkan evrak toplumu karıştırma planları yapan bir grubun üyesi olma hususunda hiçbir şüpheye mahal bırakmadığından söz edilerek, bu inatla inkâr hakkında sorgu dairesince başka bir şey yapılamayacağı bildirilmiş!

Genel müdür beyefendi, genellikle görevinde hata yapmamaya çalışan biri olduğundan, bu sorgu ve cevabı kâfi görmeyip sanığın durumunu araştırmaya gerek görmüştü. Bu yüzden, polis tarafından Nurullah beyin kimlerle görüştüğü, düşüp kalktığı ve ne gibi işlerle uğraştığı inceleniyor. Bu araştırmayla bir neticeye varılacak da Nurullah bey mahkemeye çıkacak?

Günler geçiyor, haftalar da geçiyor. Geçen zaman ay hesabına kadar varıyor. Tahkikat henüz bitirilemiyor. Zavallı Kâşif efendi gayreti elden bırakmıyor. Polis karakolunu, sorgu yargıcını, genel müdürü; son gelişmeleri öğrenmek için sürekli takip ediyor. hatta onları rahatsız etme derecelerine varıyor. Bunlar tarafından bazen nazikçe kovuluyorsa da bazen zor kullanılarak kovuluyor. Bir rica da bulunurken sözü çok uzatıp, Sadi'nin dediği gibi kalp üzerine salan kedi gibi bir gazaba uğruyorsa da bu yolda bir adım daha ileriye gidecek olsa kendi başını da bir belaya sokacağı muhakkak olduğundan cenabı haktan sabır ve metanet dileyerek boynunu büküp kalıyor. Ama sadece boyun bükmekle de yetinmiyor. Hafiyelerin en alt kademesinden en yüksek

derecesindekilere kadar lanetler okumak Kâşif efendi için bir manevi mecburiyet artık. Gariptir ki bazen şu beddualar Kazım beyin yanında edildikçe o da âmin diyor.

Dönüşüm, değişim ne kadar tuhaf bir durumdur. Önceden neredeyse ateşli bir Jön Türk olan Kazım bey, mecbur kaldığı için şartlara uyarak bir hafiye oluyor. Öte yandan, Kâşif efendi Jön Türklükten çekinerek kendi halinde yaşayan bir adam iken mecburen Jön Türk oluyor. Derdi olan insanlar en büyük teselliyi halinden yakınmakta bulurlar. Derdini dökecek dert ortağı nerede bulunur. Bulunsa bulunsa Jön Türklüğe ilgi ve sempati duyan özgürlük taraftarları arasında bulunur. Kâşif efendi doğal olarak bunların içine karıştı. Yaşadığı zor durum o özgürlük için kendisine güveni gerektirdiğinden onu da sırlarına sırdaş ederek mükemmel bir Jön Türk yaptılar, bıraktılar.

Bu arada neler olup bittiğini anlamak için Kazım bey'in evine bir göz atacak olursak; bu aileyi hayatlarından memnun buluruz. Evvela Kazım bey yeni mesleğinden gün geçtikçe daha az nefret etmeye başlamıştı. Nasıl sevmesin ki. Feyzullah efendi hazretleri Kazım'ın işine bağlılığını gittikçe kuvvetlendirecek fırsatlardan hiçbirisini esirgemiyor. İltifatların haddi hesabı yok! Her sebzenin, her meyvenin en turfandaları olmak üzere kendi konağına yağdırılan hediyelerden her zaman Kazım beyin hissesi de ayrılıyor. Bundan anlaşılıyor ki Feyzullah efendi hazretlerinin konağı Kazım beyin çalıştığı daireden daha fazla bolluk ve refah içinde. Bilmem nereden tereyağlar geliyor, bilmem nereden en nefis zeytinyağları geliyor, sabunlar geliyor, pirinçler geliyor, koçlar geliyor. Gelmeyen yok ki! . Bunların tamamından hafiyelerin hisseleri ayrılıyor. Öyle bir refah, öyle bir saadet ki biraz açgözlüce olanlar için imrenmemek kabil değil. Hem dikkat edilmeli ki, Kazım bey yeni mesleğinde henüz kendini göstermedi ve ün salmadı. Daha sonraları bu yoldaki hediyenin kendi sadakat derecesine uygun düşebilecek de-

receleri kendi hakkında da ortaya çıkacaktır. Hafiyelerin en aşağı sınıfından bazı reziller hiçbir hakları olmadığı halde birçok kişiyi ve hatta esnafı tehdit ederek, gül gibi geçiniyorlardı. Hele tehdit ettikleri Ermenilerden olursa var ya! .

Alış veriş yaptığım ermeni bir ekmekçi ki iki seneden az bir zaman zarfında altmış liradan fazla fidyeyi vermeyince bir rahat edememiştir.

Yeni mesleğinde bu şekilde kendisini tatmin ettikçe eden Kazım bey yeni durumlarından dolayı pek rahat görüldüğünden bu güvene Sezayıdil hanım da tamamıyla katılıyordu. Hâlbuki onların güvenleri Ceylan yüzünden olmuştu. Ceylan hiç de evvelki Ceylan değildi. Davranışları tamamen değişmişti. Anası babası tarafından kendi davranışlarına az da olsa bir tepki görse köpek gibi saldıran Ceylan şimdi nerede? . Kuzu gibi bir Ceylan kesilmiş. Bütün masum halleriyle hakikaten bir Ceylan. Özellikle şu günlerde müzikle ilgileniyor. Ev düzeltmeye zaten merakı olup düzeni çok sevdiğinden bu işlerden arta kalan zamanını ya piyano başında oturmuş veyahut udunu kucaklamış halde geçiriyor.

Ama biz Ceylan'ı anasından babasından iyi tanıyoruz, değil mi? iblislere kötülük dersi vermeye muktedir olan bu afacan kızın tabiat ve yeteneğini Kazım bey gibi bir baba ve özellikle Sezayıdil hanım gibi bir ana gerçekten anlayamaz. Belki onlar Ceylan'ın hamile olduğunu unuttular bile. Biz unutabilir miyiz ya! Hamileliğinin altıncı ayına geldi. Kesinlikle bilmelidir ki Ceylan'ın değişmiş gibi görünmesi karnındaki bu bebekten dolayı idi. O bebekten kurtuluncaya kadar anasının babasının şefkatine muhtaçtı. Hamileliği henüz daha bu kadar ilerlemeden önce o yükten kurtulmayı çok düşündü ise de cenini düşürmekle büyümüş bir bebeği düşürmek arasındaki farkı olur olmaz bir ebeden ziyade bildiğinden bir türlü cesaret edemediği gibi hayatını

mahveden o masum yavrudan sonradan yine menfaati ve verdiği sözü tutmak için yararlanabilme ihtimaliyle onu doğurmaya karar verdi.

Nurullah beyin kimlerle görüştüğü, görüştüğü insanların nasıl insanlar oldukları hakkında yapılan araştırmadan da bir netice çıkarılamadı. Bu araştırmayı yapanlar tarafsız bir bakış açısına sahip olarak yapmıyorlar ki. Bizim adliyemizin memurları yanlış bir sabit fikre kapılmışlardır. Bir adam her ne suretle olursa olsun sanık oldu mu onun mutlaka suçlu bulunması istenir. "Zimmette asıl olan beraattır. " düsturuna uymak istenilmez. Sanık hakkında ileri sürülen suçu ispat etmek gerekirken, sanığın o suçtan beraatını ispat etmesi istenir. Bu yüzden Nurullah beyin görüştüğü adamlar hakkındaki araştırma bunların iyi hallerinden başka hiçbir şey göstermese bile sorgu yargıcı için bunun bir etkisi yoktu. Diğer suçluların durumlarına nazaran aleyhlerinde bir şey gerekmiyorsa da şu durumda kimseye güvenilip, emin olamayacağına göre, büyük bir kararlılıkla diğerlerinin de iyi hallerinden şüphe duymak gerekir. Hele sanığın odasında torba dolusu kitap ve broşür, zararlı evrak bulunmuş olması bir suçüstü kuvvetini aldıktan sonra kimlerle görüştüğü hakkındaki araştırmanın ne hükmü olabilir? Görüştüğü adamların hepsi tamamen sırma gümüş gibi pak olsalar bile onların aklanması sanığın da aklanmasına işaret olabilir mi?

Bu durumlara rağmen Nurullah hakkındaki araştırma tamamlanmış oldu. Yargı önünde güya bir mahkeme de yargılandı. "Bilmiyorum!" ve "tanımıyorum! "dan başka geçerli savunması olmayan ve savunmasını doğrulamak için yeminden başka delili bulunmayan zavallı delikanlı bazı kişilerin katında gözünü korkutmak için verilen ceza, on beş sene müddetle Akka'da kaleden dışarıya çıkmamaya mahkûm oldu.

Bu mahkûmiyet üzerine delikanlının Akka'ya yollandığı gün zavallı babası Kâşif efendinin, Dilşinas hanıma yazmış olduğu mektup hatırımızdadır. Bazı taraflarını tamamlamak gerekirse, deriz ki:

Üç ay boyunca birbirlerinin yüzlerini görmeyip merak ve çaresizliğin de etkisiyle hasret ve özlemleri kalem ile tarif edilemeyecek bu yürekler acısı baba ile oğlun daha evvel hapishanede görüştüklerinde nöbetçi asker ve çevredekiler bile hüngür hüngür ağlamaktan kendilerini engelleyememişlerdi. Birisi "babacığım!" diğeri "yavrucuğum!" diye kollarını açıp da kucaklaştıkları zaman sanki birbirlerinden koparılıp ayrılamazlar gibi bir içler acısı görüntü oluşturuyorlardı. Gözlerinden akan yaşlar birisinin sakalında ve diğerinin bıyıkları ucunda birer çağlayan teşkil etmişlerdi. Aralarında babacığım!" ve "yavrum!"dan başka kelime geçmiyordu. Birbirlerini saran o kollar, o eller bir daha çözülmeyecekler gibiydi. Şu hal bir çeyrek saatten ziyade devam etti. Yürekleri titreyen zabitler Fransız vapuruna kadar mahkûmu götürecek olan arabaya biçare pederin de binme isteğini reddedemediler.

Arabada birkaç kelime konuşacak gücü topladıklarında, Nurullah önce ablasını sordu. Anası sayılan ablasını. Zavallı babası Zeliha'ya dair ne haber verecek? "Gece gündüz ağlıyor"dan başka verilecek doğru bir haber var mıdır ki verebilsin? İkisi de başlarına bu belanın nereden geldiğini tayin edemiyorlar. Biçare Nurullah kimsenin nefretini üzerine çekmemiş ki bir düşmanın zalimce ve ölümüne bir intikamına uğradığını düşünsün. Ceylan kimin hatırına gelir? O Ceylan ki Nurullah tarafından ümidini kesmeye mecbur edildiği zaman, cezasını çekmeyi kabul etmiş görünüyordu. Diyelim ki, kabul etmemiş olsun. Öyle olmuş olsa bile Ceylan ne kadar afacan olursa olsun intikamını böyle karakola kadar müracaatla bildirme derecesindeki cesaret bazı erkeklerde bile görülmez. Zaten buraları baba ile oğlun ak-

lına ve hayaline bile gelmiyor ya!

Nihayet sorgu yargıcının da sorgusunda söylemiş olduğu gibi işgüzarlık etmek isteyen bazı hafiyelerin yasak şeyleri bir kimsenin cebine veyahut evine bıraktıktan sonra tutukladıklarını veyahut ettirdiklerini düşünüp, olsa olsa böyle bir lanete kurban olduklarını zihinlerinde bulabildiler.

Fransız vapurunun güvertesinde baba ile oğul biraz da geleceği düşünmek ve Ahdiye hanım için ne yapılması gerektiğine karar vermek istediler. Ama öyle perişan bir haldeydiler ki, yapamadılar. İdam edilmiyor ya, Allaha şükürler olsun. Yemen gibi Fizan gibi ulaşması aylar süren bir yere de gitmiyor. Evet, şükürler olsun. İnsan böyle bir belanın içinde bile Allaha şükredecek bir şeyler arar. "Denize düşen yılana sarılır" derler. Bunun doğruluğunu anlayınca şu baba ile oğlun Allaha şükretmeleri boşuna sayılmaz. Şükürler olsun her hafta mektup yazabilecekleri uzaklıkta bir yere gidiyor. Mektuplaşmaları güven içinde geçmeyecek. Akka'da Nurullah'a gelen ve Nurullah tarafından giden mektuplar zabıta tarafından açılacaklardır. Onlar tarafından açılmasalar dahi postanelerdeki "Chambre noire"lar açacaklardır. Bunu kişisel bir tecrübem olarak söylüyorum. Ahmet Mithat adına taşralardan gelen mektupların onda sekizi postanelerdeki özel odalarda açılıp kontrol edilerek gelirlerdi. Memuriyet nedeniyle taşralarda bulunan oğlumun mektupları açılmaktan başka bazıları alıkonularak elimize ulaşmadığı da nadir görülen bir durum değildi.

Ne Nurullah bey ve ne de babası Kâşif efendi, Dilşinas ve Ahdiye hanımlara kendileri yüzünden bir zarar ve ziyan gelmesine izin verecek adamlardan olmadıkları için, bu ana ile kızın arzuları her ne olursa onu mutlaka yerine getirme işini ileriki günlere bıraktılar. Ve bütün güverte halkının gözlerinden yaşlar akıtacak kadar içler acısı bir veda

ile baba oğul birbirinden ayrıldılar. Bu veda nasıl içler acısı olmaz ki, ömürlerinde böyle bir ayrılık acısını ilk defa duymakta idiler. Bu ayrılık haksızca ve sürgün edilerek olmasaydı da bir büyük taşra memuriyetiyle isteyerek ve memnun bir halde olsaydı bile burun buruna gelip öpüşen can ciğerlerin burunlarını sızlatmamak, gözlerini yaşartmamak mümkün olmazdı.

"Gidip de gelmemek, dönüp de bulmamak var. " Sözünü herkes bilir. Dile getirilmezse de insanın aklına gelir, çıkmaz.

. Nurullah'ın sürgün edilmesinden sonra "Allah kavuştursun" âdetini de bu durumda hatırlamalıyız. Zavallı Zeliha'ya "Allah kavuştursun" temennisini ilk kez söyleyen Sezayıdil ile Ceylan oldu. Bu dostça temenniyi Kâşif efendiye ilk dileyen de yine Kazım beydi. Hele Kâşif efendi ile Zeliha kendilerinden daha çok çaresiz olan Dilşinas hanıma bu temenniyi diledikleri zaman aksine imkân vermeyerek sözlerini seçerken ayrıntılarıyla düşündüler.

SÜRGÜN, SÜRGÜN YERİ

İstanbul'dan hiçbir yere gitmemiş ve İzmir'e kadar bile uzaklaşmamış olan Nurullah bey gibi bir delikanlı sürgüne gitmeyi bırakın, görevi gereği bile Akka'ya kadar bir seyahat edecek olsa kendisini türlü türlü sıkıntıların içinde bulur. Şirket ve özel idare vapurlarından başka vapur bilmeyen acemi bir adam büyük bir posta vapurunun güvertesinde kendisi için oturacak bir yer bile bulamaz. Deniz

tutması gibi tedirgin edici bir hastalığa karşı hiçbir dayanıklılık gösteremez. Hatta varacağı limana varıp da karaya çıkacağı zaman yüzlerce sandalcının hücumlarına karşı şaşırır kalır. Karaya çıktıktan sonra kendisine kalacak bir yer bulmakta birçok sıkıntılar çeker.

Bu sıkıntılar iyice düşünülecek olursa Nurullah bey için şu ilk seyahati iki askerin korumasında yapması bir talihsizlikten çok nimet olarak görülmelidir. Üç ay kadar süren tutukluluğu boyunca, halinde ve kişiliğinde beklenilmeyecek hiçbir şey görülmeyen ve terbiye ve nezaketçe zerre kadar kusuru görülmeyen Nurullah bey hapishane memurlarının adeta sevgisini kazanmıştı. " Bu uğursuzların takdir ve sevgisinden ne çıkar? " diye bir soru etkilenerek sorulmasın. Bu kötü günlerde ve savunmasız durumda cellâtların yakınlığında bile fayda vardır. Nurullah beyi Akka'ya götürmekle görevli olan Hasan çavuşa, hapishane müdürü tarafından edilen tavsiye üzerine mahpusa nasıl bir gözetim uygulayacaklarını, emrindeki jandarma eriyle görüştüğü zaman: "Demire falana ihtiyaç yok kaçacak, bir fenalık yapacak adam değildir. " diye ona da iyi davranmasını tembih ettikten sonra Nurullah beye:

— Beyefendi! Sizin ne kadar namuslu bir adam olduğunuzu hapishanede öğrenmeyen adam kalmadı. Onun için sizi sürgün gibi, siyasi mahkûm gibi götürmeyeceğim. Arkadaş gibi götüreceğim. Yalnız limanlara, iskelelere uğradığımız zaman baş kamarasının altında bulunacak, oradan dışarıya çıkmayacaksınız ama hakkınızdaki güvenimizi ihlal edecek zerre kadar bir davranışınızı görürsem kelepçeyi, zinciri kullanmaya mecbur olurum. Pazarlığımızı evvel edelim de sonra kavga etmeyelim. demiş idi. Mahkûmlardan sorumlu olan jandarma çavuşundan bundan ziyade nezaket ve merhamet beklenebilir mi? Nurullah biçaresi:

— Aman birader! Ne teminat ister iseniz vermeye hazı-

rım. Yalnız sert davranmayın, merhamet edin. diye şartlarını kabule can atmıştır ki, "veririm" dediği teminatın ne gibi bir şey olacağı sorulsa idi onu da bilmiyordu ya. Yeminden başka ne teminatı var? Allah adına yemin! Zavallı çocuğun şu anda Allah'tan başka maddi, manevi müracaat edebileceği hiçbir şeyi yoktu. Fakat kendisi o kadar inançlıydı ki, onun için yeterliydi.

İstanbul'dan Akka'ya kadar bu şekilde kollanarak yaptığı bu seyahatte okuyucularımızın merak etmelerini gerektiren ayrıntıları anlatmaya gerek yok. Çünkü Ahmet Metin ve diğer romanlardaki seyahatler gibi bir şey değil ki türlü coğrafi bilgiler ve tarih ile hikâyeyi süsleyelim. Biz sadece Nurullah'ın ruhsal durumuyla ilgileneceğiz. Onu da şimdiye kadar yaşadığı maceralarla bize zaten göstermişti. Kısaca özeti, o zamana kadar politika ile hiç uğraşmamış bir delikanlı. Gölgesinden bile korkarak, zamanını adeta insanlardan kaçarak bir korku ve çekingenlik içinde geçiren bir delikanlı. Birdenbire uğradığı en büyük belanın nereden geldiğini dahi bilemeyerek şaşkınlık içine düşmesinden ve felaket üzerine bir hüküm verememesinden ibarettir.

Akka'ya vardıkları zaman, eğer Nurullah bey yalnız olsa hükümet konağına kadar zorla varacağı ortadayken, muhafazasına memur olan Hasan çavuş ile kolaylıkla mutasarrıf paşa hazretlerinin yanına vardılar. Gayet nazik olmakla beraber bu tip siyasi mahkûmların hemen de hepsinin ne kadar masum oldukları halde bir kuruntu ve zorbalıktan dolayı mahkûm edildiklerine benzer örneklerini görerek öğrenmiş bir adam olduğundan Nurullah beyi dostça ve sıcak bir tavırla karşıladı. Medeni bir şekilde, bu türlü yanlışlıkların pek çoklarının başına gelmekte olduğundan bahsederek dostça tesellilerini de esirgemedi. Hatta âdeti olduğu gibi uzak yoldan tutuklu olarak gelmiş olan bu biçarenin bir haftadan fazla zamandan beri sıcak yemek yüzü görmemiş olduğunu da bilerek uşağına derhal yemek hazırlamasını

emretti. Nurullah bey hiçbir karşılık beklemeden bu kadar nezaket ve insaniyeti asla ümit etmediğinden mutasarrıf paşanın bu davranışlarından dolayı içinden çok sevindi, kendisine de büyük teşekkürlerini iletti.

Bir yandan da Nurullah beyin geçici olması ihtimaliyle beraber hapishanede kalacağı yer hazırlanıyordu. Mahkûmiyetini haber aldığı zaman babasının vapura kadar göndermiş olduğu yatak takımı bir haftalık güverte yolculuğu esnasında artık yatılamayacak derecelerde kirlenmiş olduğundan elbiseler ve çamaşır ile beraber hapishaneye nakil olunarak içinde zaten aynı durumda olan iki kişinin kaldığı bir odaya yerleştirildi. Hükümet dairesinde yemeğini yiyip, kalacağı yere gönderileceği zaman mutasarrıf paşa:

— Görünüşünüzden iyi biri olduğunuz anlaşılıyor. Sizin gibi felaketzedelere insancasına muamele hususundaki mecburiyeti de ben bilirim. Kuralların biraz dışına çıkarak, şu durumunuzu mümkün mertebe hafifletme gayretinde olacağımdan emin olun, tesellilerini de verip gönderdi.

Kalacağı odada zaten iki mahkûm olup, Nurullah bey'in de gelmesiyle üç kişinin kaldığı bu odaya, ufak koğuş deniliyordu. Bu odaya iki adam daha gelse bile yine izdiham olmayacak kadar geniş bir odaydı. Güneye bakan iki penceresinden güneş girebilir, kapıları açılırsa hava da cereyan ederdi. Eski mahkûmlar kendi karyolaları için birer köşeyi işgal etmiş olduğundan yeni arkadaşın yatağı üçüncü köşeye serilmiş ve sandığı da yatağın başı ucuna konulmuştu. Bu kirli yatağı biraz daha düzeltip yatılabilecek bir hale koyduktan sonra Nurullah bey yatağına girdiği zaman aklına yine Ahdiye hanımın gelin odası, gelin yatağı geldi. İçindeki bütün acı duygular uyanmaya başlarken, yeni gelen arkadaşlarının gönlünü almaya çalışan, iki eski mahkûmun kendisine sordukları sorularla dağıldı gitti. Yol yorgunluğuna hürmet eden eski mahkûmlar sözlerini uzat-

mak istemediklerinden yeni mahkûm akşamdan sonra biraz erkence uykuya daldı. Ertesi sabah eski mahkûmların de yardımıyla Nurullah bir karyola satın alarak ve yatağının çarşaflarını, örtülerini değiştirip yerlerine temizlerini sererek; kirlilerini buraya gidip gelen çamaşırcı bir Hıristiyan Arap kadına yıkattırdı.

Arkadaşlarından birisi; aslen Mısırlı olan, Rıfkı bey adında elli yaşlarında olduğu tahmin edilen, güzel yüzlü, sevimli bir adamdı. Antalya'da vergi dairesinde yani genel borçlar müdürlüğünde çalışırken konsoloslardan birinin aracılığıyla Avrupa'dan gelen Jön Türk matbuatını gerek Antalya'da ve gerek dışında yayınladığı için on beş seneye mahkûm edilmiş ve her nasılsa pek tehlikeli biri. . . ! olduğu düşünülerek, Akka zabıtası tarafından gayet dikkatle gözetim altında tutulmaya başlanmış. Hatta ilk geldiğinde zor kullanarak, adi mahkûmların yanına, zindana atılmış. Üç sene sonra, tehlikeli olduğunu gösteren bir hali görülmediğinden bir aralık yakalandığı hummalı tifodan dolayı tedavi edilmek için bu odaya çıkarılmış ve iyileştikten sonra da orada kalmıştır.

Diğeri Hafız Kadri efendi isminde genç bir tıbbiyeli olup, bu da sınıfında yasak yayın okunup dinlenirken basılmış olan altı askeri talebe ile mahkûm olmuş. Diğerleri Rodos'a, Trablusgarp'a dağıtılırken, Hafız Kadri efendinin kısmetine de Akça düşmüş.

Şu üç sürgünün,özel durumlarını göz önüne alacak olursak, kısa bir süre sonra bu odanın bir mektep, bir politika mektebi, hem de özgürlük taraftarları için çok yararlı, istibdat taraftarları için de çok zararlı bir politika mektebi kesildiğini daha şimdiden görebiliriz. Hafız Kadri efendi de henüz hiçbir şey yok. Tıbbiyeden çok iyi bir şekilde mezun olacağına şüphe edilemeyecek derecelerde zeki ise de siyasetçi değil. Sıradan yaşamında, hayat tecrübesi bile yok.

Daha bembeyaz bir sayfa ki, oraya ne yazılacak ise bundan sonra yazılacak, hem de çok şey yazılacak, hem de bir daha silinmemek üzere yazılacak. Mısırlı Rıfkı bey, bilhassa siyaseti çok sevdiğinden siyaset ormanının en yırtıcı kurtlarından olduğundan Hafız Kadri'nin bir sualine beş türlü cevaplar vererek hafızasını zaten doldurmaya başlamıştı. İşte, Nurullah da bu sınıfa dâhil olmuştur. Fakat Nurullah, Hafız Kadri gibi henüz boş değil. Fransız ve Osmanlı edebiyatında gerçekten bir üstünlüğü var. Hukuk mektebini ikincilikle bitirip, kendini ispat etmiş. Hatta siyasette de kalıcı ve derin bir birikim edinmiş. Fakat siyasete girecek derecede henüz uzman olmadığından siyaset meydanına ortalığı karıştırarak girilmesini beğenmiyor, o meydandan kaçıyor, o meydanda güreş eden pehlivanları görmek istemiyordu.

Akka kalesine düştükten sonra bu çekinmeye gerek kalmadığını gördü. Öteden beri hiç çekinmeden siyaset meydanına koşan biri olsa idi işin sonunda başına ne gelebilecek idiyse işte geldi. Bununla beraber Rıfkı beyin özgürlükçü fikirlerinin birçoğuna hala karşı çıkıyor. Rıfkı bey ise karşı olmasından pek memnun. İşte muallim ile öğrenci arasındaki bu zıtlıklar ve çekişmeler siyasi

tartışmaların ehemmiyetini artırdıkça artırıyor. Jön Türklüğe, o kadar çekinerek duran Nurullah, öyle zorlu ve sağlam bir Jön Türk olup çıkıyor da kendisinin haberi olmuyor. Aradan birkaç ay geçtikten sonra kendiside farkına vardı. Hatta muallim ve öğrenci arasında bir yer değişimi görüldü.

Bu değişiklik hakikaten üzülecek durumlardandır. Rıfkı bey muallim iken öğrenci ve Nurullah bey öğrenciyken iken muallim oldu. Zira Rıfkı beyin Jön Türklüğü; sırf insaf, namus, vatan sevgisinden ve bu üç hassas noktaya ruhuyla, bütün varlığıyla hürriyet ve adalete çıldırasıya bir aşkından ibaretti. Hürriyet ve anayasanın kutsal şeriat yasalarının

tamamını da Arapça edebiyatındaki ilerlemesini de İslam hukuku sayesinde incelemişti. Dilimize henüz tercüme ve nakledilememiş olan insan hakları, siyaset ve medeniyet hususunda pek sığ idi. Fransızca bilmiyor ki bu sığlığı bir derinliğe dönüştürsün. Bir de Nurullah bey bu konuyu en üst derecelerine kadar ileri sürüp anlatmaya başlayınca, bir gün Rıfkı bey:

— Ver üstat, ver elini, ver öpeyim! Seni buraya Allah göndérdi. Benim gibi bir kocamış herife doğru yolu göstermek için değil, şu genç kahramanın eğitimini tamamlamak için! diye kendisi Nurullah'ın elini öpmeye davrandığı gibi o üstadın elini Hafız Kadri'ye de öptürdü.

Bundan sonra mektebin ehemmiyeti arttı. Hafız Kadri bir yandan da Nurullah'dan Fransızca öğreniyordu. Daha tuhafını ister misiniz? Rıfkı Bey'in hocalığına halel gelmemesi için Nurullah bey de ondan Mısır Arapçısı, yani Arapçının Mısır şivesini öğreniyor. Bir faaliyet ki, eğer sürgünde, bir sürgün olmasa da bir şekilde özgür olsalar zevkine doyulmayacak.

Bizim sürgünün, sürgün yerinde; başlangıç kısmını sonlarına doğru biraz fazlaca uzattık ise de bizce hiç de fena etmedik. Nurullah beyin İstanbul'la münasebetinin devamına dair vereceğimiz malumatın iyi anlaşılması için, şu başlangıç tasviri büyük yardım edecektir. Hatta bu tasviri tamamlamak için şunu da haber verelim ki: Mutasarrıf paşanın biri on iki diğeri ondurt yaşlarında iki oğlu vardı. Kısa bir zamanda Nurullah beyin iyi ahlaklı olmasından başka, eğitimini de takdir etmiş olan paşa haftada üç gün çocuklarına Fransızca ders vermesini Nurullah'tan rica etmiş ve bu ricasını haftada bir altın vererek gerçekleştirmiştir. Nurullah bey haftada üç gün hükümet konağına giderek iki buçuk saat zamanını paşanın oğullarıyla geçiriyordu. Bu sayede o gurbet elinde kendisi için büyük bir ferahlık elde etti.

O haftada üç gün hayatına büyük bir mutluluk katıyordu.

Nurullah beyin Akkanda geçen günlerinin iyiye doğru gittiğini gördükten sonra, son durumu görmek için İstanbul'a dönelim.

Bu biçare delikanlının tutuklanması. Sorgulanması, mahkemesi ve mahkûmiyeti; kendi evi ile kayınvalide ve eşinin evine nasıl bir etki yaptığını, az çok haber vermiştik. Ama Kazım Bey'in evinde ve orada bizzat Ceylan üzerinde ne şekilde bir etki bıraktığını, söylemedik. Zaten Kazım bey için söyleyeceğimiz şeyler çok kısaca olacaktır. Ayrıntıya ihtiyaç yok ki anlatalım. Şundan ibaret kalacaktır ki: Kazım bey sonradan Nurullah beyin odasına taşınılarak, oradan da polis tarafından çıkarılan kitaplara, broşürlere, evraka sahip bir Jön Türk olduğu zamanın son dakikasına kadar Nurullah'ın düştüğü belaya hakikaten acımış ve kendi imzası ile yapılan ihbara çok kızmış ve özellikle Ceyhan'ın dediği gibi belayı üstüne çekmek ihtimalinden pek fazla korkmuş iken Feyzullah efendi hazretlerine bağlandığı dakikadan itibaren, bu tesirler, bu korkular azala az zamanda hiç kalmamış ve gitgide onların yerini istikbal için büyük ümitler işgale başlamıştır. Sezayı dil hanımın da kocası ile aynı durumda ve daima ona bağlı olduğunu söylemeye bile gerek yok.

Bu aile içinde romancının asıl ilgisini çeken, Ceyhan'ın eski afacanlıklara tamamen son vermiş gibi göründüğünü bir aralık haber vermiştik. Şeytan kızın böyle değişmiş gibi görünmesinin bir büyük sebebi de Meliha hanım ile devam eden münasebetleridir. Kardeşi hakkında yapılan ihbarın, hangi taraftan verildiğini ne Kâşif efendinin, ne de Meliha hanımın haber alacakları yok ya!

Ceylan bundan tamamıyla emindi. Fakat kendisi Nurullah beye kadınlığını tamamıyla feda etmiş olduğu halde! . Nurullah'ın kendisine göstermiş olduğu vefasızlıktan!

. Hatta alçaklıktan! Dolayı, doğal olarak çok üzülen Ceylan zavallı delikanlının tutukluluğu, mahkûmiyeti üzerine Nurullah'ın ablası ve kendisinin teyzesi! . Evet, Zeliha'nın gözünde o kadar üzgün görünüyordu ki, kendi şanssızlığının bin katına da razı olacağını, fakat Nurullah'ın bu felaketinin acısından bir türlü avunamayacağını, o kalbi, vicdanı temiz Zeliha'ya her fırsatta dile getiriyordu. Bu koca oyunu ne için oynuyordu? Bunu da biliyor musunuz? Bir zaman için Nurullah hakkındaki ümidini hala muhafaza ettiği için değil! Nurullah'tan tamamen umudunu kestiğine inanmalıdır. Fakat Nurullah ve Ahdiye'nin haberlerini alabilmek için bu haince oyunu tertip etmişti. Gerek delikanlının, gerek eşinin haberleri Zeliha'ya elbette ulaşacak, fakat kendisi hanım teyzesine tamamıyla sırdaş olmaz ise bu haberler kendisine nasıl ulaşacak?

işte Ceylan bu planla Ahdiye, Dilşinas ve Nurullah'a dair son zamana kadar en küçük haberleri bile almış olduğu gibi bundan sonra olacakların haberlerini de almakta devam edeceğine şüphe etmemelidir.

Nurullah, Akka'ya gönderildikten sonra ilk haber onun tarafından gelen mektuplardan alındı. Pederine ve ablasına birer mektup yazdığı gibi bir tanesini de kayınvalidesine, fakat onun eliyle eşine göndermiş ise de mektupların birisinde verdiği izahatı diğerlerinde de tekrar etmiş olmamak için, " Bunların üçü aslında bir mektuptan ibarettir. Bu yüzden her üçünü hepinizin okumasını rica ederim. " demiş olduğundan mektuplar hem Kâşif efendinin hem de Dilşinas hanımın evlerinde okunmuştur.

Bu mektuplarda Nurullah bey, İstanbul'dan Akka'ya kadar olan seyahatini ve orada mutasarrıf paşa hazretleri tarafından nasıl karşılandığını hikâye ediyor. Fakat kendini kötü hissettiği zamanlardaki duygularını pek hafif geçiyor. Babasının, ablasının, kayınvalidesinin, zevcesinin çaresizlik

ve kederleri elvermiyor mu ki daha birçok üzücü haberi ile biçarelerin hallerini besbeter eylesin? Mutasarrıf paşa tarafından verilen tesellileri, ümitleri abartarak anlatıyor. Odasından bahsediyor. Şimdilik fazla kıyafetinin olmadığını ama yakında onları da tamamlayınca, bu felakete rağmen gurbet diyarında ne kadar rahat edebilmek mümkün ise edeceğini anlatıyordu.

Bu mektubun hükümet tarafından görüldükten sonra kapatılıp gönderileceği malumdur. Eğer bu durum şimdi hatırlanacak olursa mutasarrıf paşanın tesellileri ve babacan tavırları hakkında Nurullah beyin biraz abartılı sözler yazmış olmasına şaşılmaz.

Yalnız babasına yazmış olduğu mektupta Dilşinas hanım ile kızına kendi yüzünden bir ziyan gelmesine asla razı olmayacağını tekrar ederek, ilerde durumun ne şekilde olacağını bekleyecek kadar sabırları olmayıp da bu nikâh bağını çözmek arzusunda bulunurlar ise mertçe ona dahi razı ve hazır bulunduğunu söylüyordu. Kâşif efendi Dilşinas hanımdan bir görüşme rica ederek mektubunu kendisi okudu. Yalnız şu bağı çözmek bölümünü okumamıştı. Çünkü zavallı Ahdiye de okuma esnasında yanlarındaydı. Kızcağız bir hizmet için bir aralık dışarıya çıktığı zaman Kâşif efendi fırsattan istifade ederek mektubun o bölümünü de Dilşinas hanıma okudu.

— Ahdiye hanım kızım burada iken okumadım, ihtimal ki kendisini henüz bu meseleden haberdar etmek istemezsiniz diye. ihtimal ki siz de benim gibi bu işten vazgeçmeye lüzum görmezsiniz diye. Zira biz sizinle canciğer olduk demektir. Ama bir düşman bizim hakkımızda Azraillik hizmetini görerek ciğerimizi koparmış, hayatımızı almış ise de Allaha şükür iki taraf da olgun insanlar olduğumuzdan, düşünerek hareket etmeyi tercih ederiz. Ben acele etmeyelim diyorum. Emin olunuz ki iş sizin istediğiniz gibi olacak-

tır. Bu işi siz nasıl bitirmek ister iseniz öylece bitirilecektir. Bizim Yüzümüzden düştüğünüz duruma daha fazla bir zararı bizden beklemeyiniz. dedi. Bu sözlerden Dilşinas hanım o saf haliyle çok anlayış ve memnunluk gösterdi. Bu meseleyi birdenbire kızına açmayıp sabır edilmesini ve ilerde Cenabı hakkın neler göstereceğini beklemenin münasip olacağını söyledi.

Cenabı hakkın neler göstereceğine mi? Ceylan Kâşif efendiden Zeliha hanıma ve Zeliha hanımdan kendi validesine ve kendisine aktarılan bu sözü görünüşte büyük bir üzüntü ile canı gönülden onaylayan tavrıyla kabul ettiği halde, içinden bu söze alaycı kahkahalarla gülüyordu. Ceylan gibi artık gönlü kararmış olan bir şeytan için cenabı hakkın neler göstereceğini ümit ve beklemekten büyük aptallık mı olur?

İstanbul'dan gelen cevaplar içinde pederinin mektubu ve Dilşinas hanımın verdiği cevabı da Nurullah'a teslim ettiler. Nurullah bu cevaptan ne ümide düştü, ne de umutsuzluğunu artırdı. Zira kendisi Allah'tan ümidini kesmek hususunda Ceylan'ın inkârına benzeyebilecek bir inkârda bulunmayı aklına bile getirmezdi. Fakat babası ve kayınvalidesi gibi kolayca ve çabuk ümitlenecek biri de değildir.

Nurullah'tan ikinci haftasında gelen mektuplar daha fazla teselli verdiler. Üçüncü hafta, dördüncü hafta, hâsılı her hafta gelen mektuplar artık yalnız Dilşinas hanımda değil Kâşif efendide de oluşmaya başlayan ümitleri derece derece artırıyorlardı. Ne ümitleri? Hangi ümitleri? Kurtuluş ümitlerini mi? Heyhat! Ahdiye hanımın validesiyle Akka'ya giderek birleşmelerinin ümitlerini mi? Ne uzak şey! Hapishane odasının yatak odaları olabileceği ne uzak şey! Fakat ne kadar uzak olursa olsun bir ümit, ne kadar az olursa olsun bir ümit herhalde bir ümittir. Umutsuzluğa karşı bir varlıktır. Bu ümitlere Ceylan alaylı kahkahaları ile gül-

düğü gibi Nurullah bile umutsuz tebessümler ile karşılık veriyor. Nurullah bey, İstanbul'dan aldığı cevaplarda Dilşinas hanım tarafından henüz bir karar haberini almıyor. Bağlanmış olan bağı ne çözmeye, ne de bağlı olarak saklamaya dair hiçbir haber almıyor. Haberler hep sabır ve bekleme haberlerinden ibaret.

Bir aralık Nurullah beyin mektupları daha sakınmasız, daha serbestçe yazılmış gelmeye başladı. İstanbul'dakiler bunun sebebini henüz anlayamasalar da biz anlayabiliriz. Nurullah bey'in mutasarrıf paşaya, çocuklardan dolayı yakınlığı onun içinde güveni artmıştı. Mektuplarının artık hükümetçe muayenesine lüzum görülmemesi bu halin sebebi idi. Mutasarrıf paşa gerçekten o kadar iyi kalpli bir adamdı ki Nurullah beyin iyi haline güvenip de, gerçek macerasını da öğrenmeye başladığı zaman yüz yazısı günü alnının yazısını görmüş okumuş bulunmasından çok üzülmüş, hüngür hüngür ağlamıştı.

Aradan zaman geçtikçe, oğullarının yalnız Fransızca da değil fende de ilerlediklerini görüyordu. vapurun nasıl çalıştığını, telgrafın, elektrik akımının ve yıldırımın vs. gerçeklerden söz ettiklerini görünce genç öğretmene adeta evlat muamelesi etmeye başlayarak hatta bir gün:

— Nurullah Bey! Sizi o kadar seviyorum ki evli olmasaydınız biricik kızımızı şu felaketinizde bile size verirdim. Lakin bir ev yapmak için diğer yapılmışını yıkmak insanlığa sığmaz. sözlerini de ağzından kaçırmıştı. Akka'da ne olsa İstanbul'a yazmak Nurullah için tabii olduğundan havadisin bu türlüleri de İstanbul'a gittikçe Dilşinas hanımın ümitleri arttıkça artıyordu. Nihayet delikanlının bir mektubunda:

"Mutasarrıf paşa hazretleri beni kendi evladı gibi görüyor. Ahdiye hanımı da kendi gelini biliyor. Hatta bende, sizde razı olacak olsanız Ahdiye hanımı, konağına kabul bi-

le edecek. Lakin benim böyle bir teklife dilim varabilir mi? Benim sınırım; bir sürgün, bir kalebent, bir mahpus sınırı olmaktan öteye geçemediği halde böyle bir şeyi nasıl kabul edebilirim? Özellikle de, mahkeme kadıya mülk olmaz derler. Yarın mutasarrıf paşa valilikle başka bir yere tayin olursa Ahdiye hanımın hali nasıl olur?"Bunları okuyunca, İstanbul'dakilerin ümitleri o kadar artmıştı ki bu değişikliğin en mutluluk verici yanı umutsuzluklarını azaltarak, ümit kapılarının bile açılmaya başlaması oldu. Bu ümitler, İstanbul'dakiler için çok büyük bir fırsat olarak görülüyordu. Bu zamana kadar Allah'ın lütfüne alay ederek gülen Ceylan bile kendisini toplayarak için için telaşlanmaya başladı.

Sürgünün yaşadıklarını çok da kötü değilmiş gibi tasvir edişimizi okurlarımız, "romantik" hayallere bağlamamalıdır. Bu dönemde istibdada karşı yayınlanan yayınlarda, sürgünlerin ve sürgün yerlerinin hali çok kötü bir şekilde tasvir edilmekteyse de biz üç seneden fazla süren sürgünlüğümüzün, ilk yedi sekiz ayından başka pek de yakınılacak taraflarını görmedik. Hele hiçbir zaman işkence, eza, cefa, görmedik. Hakaret bile çekmedik. Kale içinde her tarafa polis gözetimi altında olarak gidebiliyorduk. Gündüzleri evimize, ailemizi görmeye bile giderdik. Fakat akşam yine hapishaneye dönerdik. Doğrusu esaret ve mahkûmiyetin bu tarafı çok zor geliyordu. Ağlaştığımız zamanlar pek çok olurdu. Lakin şu son zamanlarda bazı sürgünlere yapıldığını duyduğumuz dayanılmaz işkenceleri biz görmedik. Bu yüzden, Nurullah beyi tasvirde kendimizi model olarak görmekteyiz.

Akka'ya sürülüşünün üzerinden henüz üç ay geçmemişti ki Nurullah bey adeta genel bir sevgi ve saygı görmeye başlamıştı. Müslüman, Hıristiyan, yerli, yabancı kendisini sevdi. Yabancılar arasında Messagerie Maritime adında Fransız şirketinin acentesi olan bir Fransız, sosyalistliği

anarşistlik derecesine vardırmış bir adamdı. Akka'daki siyasi suçluların hepsine ilgi ve yakınlık gösteriyordu. Özellikle Nurullah beye karşı içten bir dostlukla yaklaşmıştı. Fırsat bulup da görüştükleri zamanlar politikanın her yönünden konuştukları sırada mösyö Caen, Türkiye'nin haline acırcasına konuşup, uçurumun ta kenarına kadar gelmiş olan bu memleketi kolundan tutup kurtarabilecek bir kuvvet var ise o da Jön Türklerdir derdi. Doğrusu Nurullah beyin kalbinde o zamana kadar bir başarı ümidi henüz mevcut değildiyse de her sene bir başka türlüsüne düştüğümüz kâbustan uyanarak, gözlerimizi açacağımıza aksine daha fazla yumup uykumuzu derinleştirdiğimizi görünce mösyö Caen'ın dediklerini onaylamakla beraber:

— Biz bu sürgün yerlerinde yalnız ve perişan durumdayız. Özgürlük yanlısı yayınlardan öğrendiğimize göre Avrupa'da büyük bir dernek varmış. O derneğin Osmanlının her tarafında şubeleri varmış. Büyük bir devrim hareketi onlar tarafından yapılırsa hepimiz tüm gücümüzle katılırız. diye cevap vererek o özgürlük taraftarı Fransızların ümidine kuvvet vermeye çalışmıştı. Bir gün yine konuşurlarken mösyö Caen:

— Mösyö Nurullah! İster misiniz ki sizi Mısır'a kadar kaçırıvereyim?

demesin mi? Bu o kadar beklenmedik bir söz oldu ki Nurullah birdenbire Fransız'ın ne dediğini anlayamadı. Hayretle yüzüne bakakaldı. Caen sözünü tekrarlayınca delikanlı derin bir düşünceye daldı. Caen'ın cevap vermesi için acele edince dedi ki:

— Şimdi bir cevap veremem. Zira yalnız kendim için yaşamıyorum.

Bu defa da bizim sürgün delikanlı bunun ne anlama geldiğini, Fransız dostuna açıkladı. Kendisi için gösterdiği şu dostça gayrete teşekkür ederek bu yardımdan yararlana-

cağı zaman geldiğinde kendisine haber vereceğini söyledi.

Şu son günlerde İstanbul'dan gelen mektuplarda selamlardan, kelamlardan sıhhatlerinin, afiyetlerinin pek yolunda gittiklerinden ve gelecek için ümitlerinin arttığından, filanlardan sonra Zeliha hanımın mektubunda şu satırlar okunuyor idi.

"Sezayıdil hanım ile Ceylan hanım bundan iki buçuk, üç hafta önce Üsküdar'a iki üç saat mesafede olan paşa köyüne gitmişler. Ceylan'ın doğumu yaklaştığından eşten dosttan kimsenin haberi olmaksızın doğum yapabilmesi için bu tedbir alınmış. Kazım bey iş yerinden. . . birisi eski dairesi ve diğeri Feyzullah efendi adında yüksek makamdaki bir adamın yanında yeni dairesi olmak üzere iki dairesinden ayrılamayacağı için o evde kalmış. Despina ile Kiryaku da efendileri ile kalmış. Ceylan yalnız validesiyle Paşa köyüne gitmiş. Bu Paşa köyü, altı yüz haneli adeta kasaba kadar bir köy olup eski Rum ebelerinden birçoğu orada yaşıyor. Bunlar Rum'durlar ama Rumca bilmezler. Aslında bir paşanın çiftliği olup Bulgar işçilerine ve yanaşmalara Rumlar kız vermedikleri için Âlem dağındaki Ermeni köyünden birkaç kız ile izdivaç etmişler ve köy ahalisi bunlardan türemişlerdir ki Bulgar ve Ermeni kanlarından olan çocukların kullandığı dilde da zaten analarının babalarının müşterek kullandıkları Türkçe olmuştur. "

"Kocasından yeni ayrılmış bir taze gelin olarak Paşa köylüye tanıtılan Ceylan orada doğum yaptıktan sonra çocuğu bırakacağı bir sütnineyi Paşa köyünde bulabileceklerini düşünüyorlar. Küçük yerlerde hem gereken her şey bulunmaz, hem de en ufak olay insanların şüphe ve dikkatlerini çeker. Ama büyük köylerde hem her şey bulunur, hem de etraf ve civardan birkaç haneden başka kimse önem vermez ve olay köyün büyüklüğü içinde kaybolur gider. Dün akşam Sezayıdil hanımdan aldığım bir mektupta "Cey-

lan'ın sapasağlam bir oğlan çocuk dünyaya getirdiğini yazıyor. Bütün işleri istedikleri gibi yolunda gitmiş. Köylüden hiçbir kimsenin şüphesini çekecek bir olay yaşanmamış ". " Bir karı bir kocadan ibaret bir de sütana ve babası bulmuşlar. Bu emzikli kadının çocuğu üç hafta evvel vefat ederek onun yerine yeni doğanı büyük bir memnuniyet ile kabul etmiş. Çocuğun adını da Ziyaullah koymuşlar. Tuhaf değil mi? Nurullah'ın oğlu Ziyaullah demek. Kendi düşüncemi yansıtmadan yazmaya azim ile başlamış olduğum şu mektupta işte istemeden çocuğun ismi hakkında yine bir fikrimi yazdım. Yazdığımı silmiyorum. Sen ne şekilde düşünmek istersen edersin. Ben bir şey diyemem. Başka bir durum ve ortamda olsaydı, büyük bir ihtimalle bizim genç sürgün bu mektuptan mutlaka etkilenirdi. Hâlbuki Ceylan'ın hamile olduğunu yazdığı ilk mektupta hissettiği üzüntünün binde birini bile bu mektubu okurken hissetmedi. Sanki Ceylan adında bir kadın varmış da bir çocuk doğurduğunu işitmekten ibaret bir sıradan rahatlık!

Zaten Nurullah bey Akka'da kendisini bütün bütün başka bir âlemde bulup o âlemin içinde günlük işleriyle uğraşıyordu ki, İstanbul'a bir Ceylan hanım değil a, babasını, ablasını, zevcesini, kayınvalidesini bile geceleri yatağına girdikten sonra ancak düşünebiliyor ve bir de onların mektuplarını okuduğu veya onlara mektup yazdığı zaman o an ki hisleriyle artık ağlayacak mı? Sızlayacak mı? Bu duygulara ancak o zaman düşüyordu. Bunun dışındaki zamanlarda Mısırlı Rızkı bey ve İstanbullu Hafız Kadri efendi ile kendi odalarındaki ders âlemleri İstanbul'da ki ders âlemlerine de benzemeyip, bu dersler arkadaşlarından çok kendi dil ve canını işgal ediyorlar. Mutasarrıf paşanın oğullarının dersleri o kadar mühim değil ise de siyasi gelişmelerle ilgili paşa ile yaptığı sohbet, o zeki paşanın ilgisini çeken bu sohbetlere daldıkları zaman ikisi de dünyayı unutuyorlardı. Hele Akka kalesi içinde gerek sürgünlerin ve gerek yerlilerin birçok

ilmi, dini, edebi ve felsefi meselelerinin çözümü de bizim genç sürgün için başka bir meşguliyet oluyordu. Bu yüzden ablasına yazdığı cevapta Ceylan ve yavrusu için hiçbir şey dememiş ve bunu öğrenen Ceylan, bir süredir Ahdiye ve validesinin arttıkça artan ve Ahdiye'yi Akka'ya götürmeye kadar yaklaşan ümitleri üzerine Ceylan içinde yavaş yavaş alevlenmeye başlayan kıskançlığını ve düşmanlığını biraz daha arttırmıştır.

Ceylan'ın hali asıl bundan sonra acınacak bir hal almaya başladı. Zira kendisini sevgili Nuri'sine kepaze edip bıraktığı halde ulaşamadığı ümitler hamileliği ile de olmadığı gibi bebeğin doğumu da hiçbir işe yaramamıştı. Aksine ümitleri uzaklaştıkça uzaklaşıyordu. Umutsuzluğunun son hadde varmasının yanında o zamana kadar kimsenin bilmediğine inandıkları bu sır da yavaş yavaş duyulmuş ve bazı kadınların arasında güya kızlara duyurmaksızın kadınlar arasında şurada burada konuşulmaya başlanmıştı. Şu fena kokuların meydana çıkması üzerine ahbaplarından birçoklarının Kazım bey ailesinden ayaklarını kesmeye mecbur olacakları ortadadır. Özellikle Dilşinas ve Ahdiye hanım ki Ceylan'ın hamileliğinin Nurullah beyden olduğunu henüz bilmedikleri ve hiç ümit dahi etmedikleri halde böyle iffeti kuşkulu bir eve gitmemekte kendilerini haklı görüyorlardı.

Lakin işin bundan daha fenası vardı. Feyzullah efendiye yapılan ihbarın Kazım efendi tarafından yapıldığı da şurada burada konuşuluyordu. Bu sözler Kâşif efendi ile Zeliha hanımın kulağına kadar da geliyordu. Onlar büyük bir saflıkla bu sözlere mutlaka inanamamakta ısrar ettiler ise de Nurullah beyin odasında zararlı siyasi yayınlar bulunmadığına katiyen emin oldukları halde torba dolusu yasak yayını oraya kimlerin getirmiş olabileceğini derince düşününce söylenen sözlere inanmamakta ısrar dahi gösterildi. Zeliha hanım ile Kâşif efendi dahi Kazım beyin evinden ayaklarını kesince bu aile o kadar üzüldü ki, başka ailelerin ayaklarını

kesmesi bu derecelerde tesir göstememiştir. Hele Ceylan! Hele Ceylan! Onun teessürleri yanında anasının, babasının teessürleri hiç kalır.

Durum bu hali alınca Kâşif efendi ile Dilşinas hanımın münasebetleri daha çok kuvvetlendi. Hoca Abdüllatif efendinin de katıldığı bu görüşmelerde o zamana kadar arttırdıkları ümitlerine bir netice vermeyi düşünmeye başladılar. Cenabı Hakkın neler göstereceğini kararlı bir şekilde bekleyenlerle alay eden Ceylan gittikçe acınacak bir hale girerken, "Gün doğmadan neler doğar. " tesellisiyle Allaha sığınanları, hafife aldığına pişman oluyordu. Kâşif, Abdüllatif ve Dilşinas, Kazım bey'lerin bütün çevirdikleri oyunlar ortaya çıktıktan sonra özellikle Kâşif efendi'nin İstanbul'da kalmasını onaylamıyorlardı. Nurullah ile de haberleşildi. Feyzullah efendi hazretleri! , gibi bir baş hafiyenin en önemli yardımcılarından olan Kazım'ın bey'e güvenmenin bu şartlarda hakikaten saflık olacağına hepsi söz birliğiyle karar verdi. Kâşif bey'in evine, göz kulak olma işini de Abdüllatif efendinin bulacağı güvenilir adamlara teslim ettiler. Kâşif efendi Zeliha ile birlikte, işlerini yoluna koyup İstanbul'dan Akka'ya yola çıktı.

Kâşifin bey'lerden sonra, Ahdiye'nin de Akka'ya gitme ihtimali olduğunu hatırdan çıkarmayalım. Biz çıkarsak bile Ceylan çıkarır mı? O da anlıyor, biliyordu ki, Nurullah'ın babası ve ablası Akka'ya vardıkları zaman Dilşinas ve Ahdiye'nin de nakilleri daha kolay olacak. Durumları müsait olduğu için, onlar orada kendi mahrumiyetine rağmen yine mutlu ve huzurlu olacaklar. Buna dayanmak mümkün mü? Ya buna bir çare bulmalı, ya mahvolmalı!

Nurullah'ın Akka'ya sürülmesinin üzerinden artık yedi ay geçmiş idi ki ablası ve babası bir Fransız vapuruyla oraya ulaştı. Nurullah'ın dostu ve Messagerie Acentesi Mösyö Caen tarafından İstanbul acentesine yazılan bir rica

mektubu sayesinde, zaten dostu olduğu Cambodge vapuru kumandanına yapılan tavsiye üzerine Kâşif efendi ve Zeliha hanım bu yolculuğu o kadar refah ve rahatlık içinde geçirmişlerdi ki, Nurullah Akka'da sürgün değil mutasarrıf olsa izzet ve ikramın bundan fazlası düşünülemez. Nurullah artık eskisi gibi beceriksiz bir adam da değil. Gurbet ve felaket biçareyi açtıkça açmış. Babası, ablası için bulduğu evi, kimsenin hatta mutasarrıf paşanın bile yardımı olmadan ayarlamıştı.

Bu işten en fazla memnun olacak kişinin mutasarrıf paşa olduğuna şüphe etmemelidir. Oğlu gibi sevdiği, kızını vermeye kadar güvendiği hatta eşini kendisine gelin saydığı genç ve erdemli sürgün, şimdi ablasını getirdiği gibi yakında da eşini ve kayınvalidesini getirip bahtiyar olacak. Gerçek şu ki, sürgünlük ve mahpusluk hali hep üzerinde kalacak ise de; hükümete bu derecelerde güven veren, bu kadar onurlu ve namuslu bir adama bir mutasarrıf mesuliyeti üzerine alarak pek büyük kolaylıklar sağlayabilir. Baba ile oğlun İstanbul'daki ayrılıkları ne kadar içler acısı olduysa, Akka'da ki kavuşmaları da o kadar mutluluk verici oldu. Kâşif efendi şu uzun ömrü boyunca üç beş defa seyahat etmiş olduğu için İstanbul'da "Taşra" denilen mahallerin acemisi değildi. Zeliha hanım o taşrayı rüyada bile görmemiş olduğundan daha vapurdayken Akka kalesinin uzaktan görünüşü üzerine içi ürkmüş ve bu kalenin hapsettiği o Arabistan evlerinde nasıl oturulacağını zihninde tasavvur edememişti. Hele Osmanlılıkları yani taşralarda gezip dolaşarak kazandıkları dünyayı gezmişlikleri ile böbürlenen bazı hanımların şu güney memleketlerindeki iri örümceklere, akreplere, kertenkelelere, yılanlara, çıyanlara dair vaktiyle sohbet sırasında söylemiş oldukları sözleri, güverteden Akka'ya bakıp hatırladığı zaman Zeliha'nın elleri ayakları buz kesilmişti. Ama sevgili kardeşine kavuşma sevinci biraz sonra bunların hepsine üstün gelerek, Akka sanki başkent-

miş gibi gözlerine güzel görünmeye başlamıştı.

Hafiyeliğin yaygınlaşmasıyla beraber ihbar edecek hiçbir şey bulamazlar ise yalandan, iftira atarak da ihbar yaptıkları bir zamanda bulunulmasa idi mutasarrıf paşanın daha ilk akşamdan itibaren Nurullah'a evinde kalma izni vereceğine şüphe yoktu. Lakin:

— Oğlum! Ben söylemeksizin siz anlarsınız ki babanızın, ablanızın gelmeleri üzerine buradaki hafiyelerin dikkatleri sizin üzerine toplanmıştır. Onun için birkaç akşam yine Mısırlı Rızkı beyin odasında kalmanız iyi olur, düşüncesini üzülerek bildirince Nurullah' da bu fikre katıldı. Akşamüstü hapishaneye gitmek için peder ve hemşiresinden izin aldığı zaman bu biçareler Nurullah'ın bir sürgün ve mahpus olmasının ne demek olduğunu anladılar. Hatta o akşam baba kız bu mahkûmiyet üzerlerinde iken Ahdiye hanımı buraya getirmenin uygun olup olamayacağını konuştular. İlk günlerde mahkûmiyet halinin üzerlerinde bıraktığı etkiyi dağıtan, mutasarrıf paşanın eşi ve kızı, naip efendi, mektupçu ve muhasebeci efendiler vs. memurların eşlerinin hoş geldiniz demek için ziyarete gelmeleri oldu. Taşralarda durum böyledir. Her nereden olur ise olsun yeni gelen aileler böyle iyi karşılanırlar. Hele bilhassa doğrudan doğruya İstanbul'dan gelenleri kabul edişleri tamamıyla başka türlü olur. Fakat ortalarında bir kumbara patlamış gibi meydana gelen bir durum, bütün çektiklerinden sonra şu üç biçarenin üçünün de hallerini tamamıyla değiştirdi.

— Kendi mahrumiyetine rağmen onlar orada yine mutlu ve huzurlu olacaklar. Buna dayanmak mümkün mü? Ya buna bir çare bulmalı, ya mahvolmalı. Bu sözü hatırladınız mı? Bunu Ceylan söylemişti, Ceylan! Hafiye Kazım beyefendi hazretlerinin. . . Ne sandınız ya? Herif evvela hazretleri oldu. Kazım beyefendi hazretlerinin kızının namusu! Ceylan hanım efendi söylemiş idi. Bu yüzden Kâşif efendi

ve Zeliha hanımın Akka'ya varışlarının üçüncü günü, Feyzullah efendi hazretleri tarafından şifreli bir telgraf geldi. Bu kişinin bütün vekillerce, valilerce, mutasarrıflarca, hatta birçok mühim kaymakamlarca bilinen önemi nedeniyle onun tarafından gelen bir telgrafın hükmü diğer telgrafların hükümlerini geride bırakırdı.

Telgrafta Efendi hazretleri buyuruyorlar ki: " Karışıklık çıkaran bir grupla ilgisinden dolayı on beş seneye mahkûm edilip, Akka'ya sürülmüş olan Nurullah adlı bir mahkûma fazlasıyla anlayışlı davranıldığı ve mahkûmun bu defa babası ve ablasını Akka'ya getirtmesinden başka yakında eşi olan kadının da oraya taşınacağı haber alınmıştır. Bu tip mahkûmlar hakkında usul ve nizamın kabul edemeyeceği bir yolda hoşgörülü davranmak benim için kabul edilebilecek bir şey olmak şöyle dursun aksine sorumluluk gerektirdiğinden mahkûmun, kaçmasına meydan vermemek ve dışarı ile görüşmesini engellemek için ne yapılması gerekiyorsa yapılması ve sorumlu tutulacağınız en küçük bir şeye bile kalkışmamanızı kesinlikle beyan ederim. "

Mutasarrıf paşa hazretleri şu telgrafı aldığı zaman o kadar üzüldü ki, böyle bir mahkûmiyet kendi oğlu ve hatta bizzat kendisi aleyhinde olmuş olsaydı, ancak bu kadar üzülebilirdi. Fakat çare yok memuriyet mağduriyeti ile bu telgrafın bir örneğini bir mektupla beraber Nurullah beye gönderdi. Mektubunda birçok tesellilerden sonra böyle bir emrin daha şiddetlilerine uğramamak için kendisini görüşmeden yasaklamak zorunda olduğunu gayet üzüntülü ifadelerle anlattı.

Bunu anlatmaya gerek var mıydı? Zavallı genç sürgün yalnız telgrafı görseydi bile anlayacaktı. Nurullah bey bu yeni felaketi öğrendiğinde üzülmedi denilemez. İlk mahkûm olduğu gün kadar üzülmüşse de babasıyla ablasının ne kadar üzgün olacaklarını hesap ettiği zaman kendi

üzüntüsünü unuttu. Cevap olarak mutasarrıf paşaya yazdığı birkaç satırda olanları, uygun bir zaman ve ortamda ablası ve babasına anlatmasını rica etmişti. Böyle felaketler içinde bulunanlar için zaman zaman memnuniyet noktaları da olur ki, insan onları düşündüğü zaman bu küçük şeylerden nasıl memnun olunduğuna şaşar. Nurullah bey bu haberi aldıkları zaman babasının, ablasının üzüntülerinin derecesini görmeyeceği, çünkü görüşmeye yasaklı olması nedeniyle bu kara haberi onlara kendisi vermeyeceği için adeta sevindi.

Mutasarrıf paşa Kâşif efendiyi kendi yanına çağırmayıp, kendisi onun evine gidip oğlu hakkındaki üzüntülerinden ve biçare delikanlının sıkıntılarını azaltmak için elinden gelen her şeyi yapacağından bahsedip, uzun uzadıya dostça teminatlardan sonra olayı da anlattı. Bu felaketin her yönden umutsuzluk verici olduğunu anlamakta Kâşif efendi asla gecikmedi. Ahdiye'nin Akka'ya getirilmesi için tasarlanan her şeyin boşa gittiğini hatta kendisinin İstanbul'a dönmesi demek Kazım bey ile Ceylan'a yakayı teslim demek olacağından bunun imkânı da yoktu.

Hiç olmazsa günde bir defa olsun, hiç olmazsa uzaktan olsun bedbaht oğlunu görebileceği ve çamaşırlarını yıkatmak ve yemeğini göndermek gibi yardımların mahpusluğunu azaltmak mümkün olacağı için biraz teselli oluyordu.

Nurullah'ın oda arkadaşlarıyla sohbetlerini anlatmaya da burada lüzum vardır. Mısırlı Rızkı bey genç arkadaşının her şeyini bildiği için telgrafı okuduğu zaman açıklama istemeye hiçbir lüzum görmemişti. Ak saçlı başını avuçlarının içine alarak, iki üç dakika kadar derin derin düşündükten sonra:

— İlk ele geçecek fırsatta buradan kaçmak lazım!

dedi. Nurullah bey bu öneriye çok sıcak bakmayarak:

— Amma yaptınız ha! Sizi burada bırakıp da kaçmak na-

sıl mümkün olur. Üçümüz birden kaçmaya çalışsak kaçmayı zorlaştırıp başaramayız, dedi. Rızkı bey Hafız Kadri ile beraber kaçmayı istemediklerini Nurullah'ın yalnız kaçması gerektiğini söyleyince Nurullah bunu da kabul etmeyip:

— Benim kaçmam mutasarrıf paşa hazretlerini çok zor bir duruma düşürür. Birkaç gündür görüşebildiğim için sevindiğim babam ve ablamdan tekrar ayrılmak beni elbette yeniden üzecektir. Burada sizinle baba ve kardeş gibi olduğum halde kaçıp gideceğim yerde yeniden gurbete düşmüş olacağım.

dedi. Koca Rızkı bu sözler üzerine bir daha düşündü. Fakat genç bedbahtın düşüncesini kabul edemedi. Dedi ki:

— İstanbul'daki düşmanlarınız size bu telgraf ile yapacakları kötülüklerle yetinmezler. Bundan sonra hiçbir iyi haber bekleme. Söylediğin sözlerin geçerli ve mantıklı olmasına rağmen buradan kaçman azım. Biz burada kalırız. Kısmet olursa senin açacağın yoldan sonradan biz de kaçarız.

Bu uğursuz telgrafın geldiği günün akşamı zavallı Kâşif efendi hapishaneye gelip bir polis ve bir hafiyenin gözetimi altında oda kapısından oğlu ile görüştü. Artık buna görüşme denilebilir mi? Bu görüşmeyi izleyen Rızkı bey, Hafız Kadri efendi ve hatta polis ve hafiye bile ağladıkları halde buna " görüşme !" demek yerine " ceza" demek daha uygun düşer. Göz görmeyince gönül katlanır, iki üç metre mesafeden birbiriyle görüştükleri halde kavuşup kucaklaşamamak adeta bir işkencedir. Babası oğluna, oğlu babasına teselliler veriyor. Hâlbuki her ikisi de çaresiz bir halde. Ya evdeki ablası? O! Bunu ne siz sorunuz, ne biz söyleyelim.

Şu yeni felaketin üzerinden günler geçmeye başladı. Akşam sabah Nurullah'ın yemeği babasının evinden geliyor. Her kirlendiğinde çamaşırları ve yatak çarşafları değiştiriliyor. Fakat bazen yemek tepsisindeki havlunun arasına

ve bazen kirli çamaşır bohçasına Nurullah bey tarafından birer zarf konuluyor. Bunların karşılıkları da yine bu yolla geliyor. Babası ve ablasının Akka'ya varmalarından tam üç beş gün sonra, Nurullah bey arkadaşlarının yanından kayboldu. Başka zaman olsa mutasarrıf paşanın konağında olduğunu düşünürdü. Hâlbuki on beş günden beri hiçbir yere çıkamamış olan mahpusun bu akşamki yokluğuna Hafız Kadri efendi hiçbir mana veremiyordu. Rızkı bey ise hafif hafif geziniyor ve kıble tarafına dönüp ellerini kaldırıp, mırıldanarak içinden bir dua okuyordu. Eğer Hafız Kadri Arapça bilseydi bu duanın manasını anlasaydı tehlike içinde bulunan bir yolcunun selamete ulaşması için okunan bir dua olduğunu anlardı.

Her on beş günde bir kere Messagerie vapuru Beriyye-tüşşam seferini yapar. Bundan on beş gün evvel Akka'ya uğramış olan Messagerie vapuru Nurullah'ın babası ve ablasını getirmiş olduğu gibi, bu defa uğrayan vapur da Nurullah'ı götürüyordu. Hapishaneden çıkıp kale kapısından geçerek bir sandalla vapura kadar vardığı halde Nurullah'ı kimse tanıyamamıştı. İşin içinde şirketin acentesi mösyö Caen bulunduğu ve hapishanenin güvenliğinden sorumlu olan jandarma teğmenini yirmi beş Napolyon satın alındığı halde kaçağı kim görecek? Kim tanıyacak? Teğmenin odasında kaçağa takılan bir yapma sakal ile başına giydirilen bir kenarlı şapka onu kimsenin tanıyamayacağı bir hale koymuştu. Mösyö Caen ile kol kola yürüyüp gittikleri zaman hiç kimsenin dikkatini çekmemişlerdi. Teğmen, Nurullah'ın geceyi mahpushanede geçirmemiş olduğunu ancak ertesi sabah alaybeyine haber vermişti. O da haberi mutasarrıf paşaya ilettiği zaman zavallı mutasarrıf Nurullah'ın kaçacağına asla ihtimal vermeyerek:

— Kaçabilecek adamlardan değildir. Serbestçe dolaşabilmek için bir bakıcıya muhtaçtır. Şehir içinde arayınız. emrini verdi ise de Nurullah bey bakıcısını bulmuş ve onun

yardımlarıyla açık denize doğru açılmış olduğundan şehir içindeki aramaların hiçbir faydası olamamıştır.

Kaçağı takip etmeden önce, bu hadisenin Akka'da nasıl bir etki yaptığını haber verelim. Mösyö Caen tarafından Kâşif efendiye yapılan açıklama ve teminat onları tamamıyla rahatlatmıştır. Biçare mutasarrıf paşa ise bir hafta sonra azledilmiştir. Bu durumunun daha uzun bir zaman süreceği ve büyük bir ihtimalle bundan sonra bir memuriyet dahi bulamayacağı ortadadır. Nurullah'ın içinde olduğu Fransız vapuru, İskenderiye'ye gidiyordu. Delikanlı oraya ulaştığı zaman karaya çıkmakta hiçbir acemilik çekmedi. Artık Akka'ya ilk vardığı zaman ki tecrübesiz adam değildi. Dünyanın sıkıntılarına gereği gibi alışmış bir adam olduğundan İskenderiye'de durumuna uygun bir oteli hiç zorluk çekmeden, sanki devamlı gidip geldiği bir yermiş gibi rahatlıkla girdi ve yerleşti. Orada eşekçilere varıncaya kadar herkes, Fransızca bildiğinden dil konusunda hiçbir sıkıntısı olmadı. Hâlbuki şu bir seneye yakın zamandan beri hapishanede Rızkı bey ile şaka ile karışık yaptığı sohbetlerde, Mısır Arapçasını da öğrenmişti. Bu yüzden delikanlı İskenderiye'de sanki öteden beri yaşadığı bir şehre geri dönmüş gibi rahattı.

Nurullah'ın kaçışının İstanbul'da nasıl bir etki yaptığını da biraz görmek, anlamak gerekli değil midir? Bu kaçışı ilk haber alan, tabi Feyzullah efendi hazretleri olmuştur. Zira mutasarrıf paşa genç sürgünün; tamamen hapsiyle, görüşmeye kesinlikle yasaklı olmasını emrini o baş hafiyeden almış olduğu için, kaçışını da doğrudan doğruya bir telgrafla ona bildirmişti. Feyzullah efendi Nurullah'ın kaçmasına o kadar üzülmedi. Zira delikanlı kendisi tarafından sürgün edilmiş kendi kurbanı değildi. Kendi kurbanları aleyhindeki şiddetleri daha başka olur. Nurullah ise yalnız Kazım'ın sürgün ettirdiği biriydi. Akka'daki rahat yaşamı ve mutluluk ümitlerinin meydana çıkma ve ümitlerinin artmaya

başlaması üzerine kızı Ceylan'ın tekrarlayan sinir krizleri üzerine zavallı çocuğun tamamen görüşe yasaklanmasını baş hafiye hazretlerinden ricası ve ricasında ısrar etmiş olması üzerine o telgraf çekilmişti. Baş hafiye hazretleri hatta kaçmasını Kazım bey'e haber vermekte acele ve telaş göstermedi. Haber gönderip Kazım'ı çağırtmadı. Kazım'ın her zaman olduğu gibi kendisini ziyarete geldiği gün Akka mutasarrıfının telgrafını diğer kâğıtların arasından güçlükle bulup:

— Bak seninkine! Herifi kaçırmaya sebep oldun! diye Kazım'a verdi.

Kazım telgrafı okuduğu zaman fevkalade hiddetlenerek, özellikle "Kaçırmaya sen sebep oldun" mesuliyetini reddetmek için:

— Vay habis vay! Fakat velinimet merhamet buyurunuz. Siz merhamet ve şefkat dolu birisiniz. Hınzırın kaçmasına neden ben kulunuz sebep olayım? Asıl mesuliyet mutasarrıf olacak haindedir!

diye pek büyük bir telaşa kapıldı. O merhamet ve şefkat kaynağı gülümsemeye başlayarak:

— Mutasarrıfa takdir alameti olarak bir nişan gönderecek değiliz a! Elbette o sorumlu olacak. İleri gelen hafiyelerden birisini ödüllendirmek için bir mutasarrıflık açılmasına ihtiyacımız vardı. O çapkının kaçmasına gelince: bunda o kadar telaş edilecek bir şey yok. Mısır'da zaten Jön Türk doludur.

diye Kazım beyi sakinleştirmeyi başardı. Fakat Kazım kolay kolay rahat edebilir mi? Artık Kâşif efendi ile oğlu bu eski özgürlük taraftarı hafiyenin, bu zalim intikam düşkününün doğrudan doğruya can düşmanı olmuştu. Evine gelip de Nurullah'ın kaçışını karısına, kızına haber verdiği zaman hala hiddet ve gazabından tir tir titriyordu.

Gariptir ki bu haber Sezayıdil ile Ceylan'ın üzerinde

farklı etkiler yaptı. Sezayıdil'in öteden beri Nurullah'a olan duygularını hatırlarsınız. Gözleri bu delikanlının yüzünü görmekten, kulakları onun sesini işitmekten ne kadar hoşlanıyordu! ikisi bir dam altında bulundukça Sezayıdil için o yerin anlamı başkalaşıyordu. Adeta bu delikanlı ile görüştükleri zaman, onun vücudundan buharlaşarak yayılan bir buhar Sezayıdil'i mest ediyordu. Ancak bu aşk kendisinden çok kızı Ceylan layık olduğu için onu kızına bırakmış, bu fedakârlığı göze almıştı. Hatta delikanlının tutuklanmasından Akka'ya sürülmesine ve orada kocasının müdahalesiyle yeniden hapis ve görüşe yasaklanmaya kadar uğradığı eziyetlere de Sezayıdil hanım kalbinin derinliklerinde acıyorduysa da kendi ailesini buhran içinde bırakmış olan olayların içinde bu üzüntüsünü kimseye sezdirememiştir. Bu yüzden bu defa Nurullah'ın Mısır'a kaçmasına kalben adeta memnun oldu. Fakat o memnuniyeti de kimseye sezdiremiyordu.

Nurullah'ın kaçışının Ceylan'a olan etkisi buna hiç benzeyemez. Babasının üzüntüsüne de benzeyemez. Karnındaki yükten kurtulduktan sonra Ceylan çok değişmişti. İntikam ateşi yüreğinde tekrar canlanarak, kendi hayali olan mutluluğa mani olanların birer birer kanlarını içse yine o ateşi söndüremezdi. Hatta bu engellerin birisi de Paşa köyünde bıraktığı oğlu olduğunu sık sık hatırlayarak, daha cenin halinde iken bu uğursuzu düşürmediği için şimdi pişman oluyordu. Sanıyordu ki, eğer sevgili Nuri'sini afyon ile uyutarak o akşam evinde alıkoymamış ve bu piçin olmasına sebebiyet vermemiş olsaydı er geç Nuri mutlaka kendisine yar olacaktı. Bu hatayı yaptığı için delikanlı kendisinden soğuyup elini çekmiş ve Ahdiye hanım ile evlenmiştir. Hamileliği sırasında Nurullah'a olan düşmanlığının şiddetini dışarıya belli etmiyordu. Fakat hamileliğinden sonra babasının Nurullah aleyhindeki ihbarı duyulduktan sonra Kâşif ve Zeliha'ya olan düşmanlığı da ortaya çıkmıştı. O kadar

ki, biçare Kâşif efendi İstanbul'da kalmayı tehlikeli bularak Akka'ya oğlunun yanına kendisini isteyerek sürgün ettirmiş iken bile bu hınzır kızın şiddetinden kurtulamamıştı. İşte yalnız onun isteği ve ricasıyla oğlunun görüşmeye de tamamen yasaklı olmasını sağlamıştı. Bu defa Nurullah'ın kaçması Ceylan'ın intikam ateşini bir kat daha arttırdı. Babasından, ya Kâşif efendinin de hapsettirilmesini, ya İstanbul'da Dilşinas ve Ahdiye hanımların da bir belaya uğratılmasını isteyerek, eğer bu dediği ve istediği şeyler yapılmazsa önce oğluna ve sonra da kendi canına kıyacağını söyleyip tehdit etmeye başladı.

Yapar mı? Yapar! O yolda terbiye almış bir canavar, bir ifrit her şeyi yapar. Hiçbir dinin semtine uğramamış ve kutsallığın hiçbir ışığını almamış olan böyle bir laneti en büyük cinayetleri işlemekten men edecek ne gibi duygu olabilir. Avrupa gazetelerinde her gün birkaç intihar haberine rastlanmaktadır. Bunlar hep dinsizliğin sonuçlarıdır. Kendi canına, hayatına değer vermeyenlerin göze alamayacakları ne olabilir ki? Bereket versin ki babasına: "Seni de öldürürüm, anamı da" demek hatırına gelmedi. Bu dinsizler arasında şimdilerde cinayetin bu türlüleri de görülmeye başlamıştır. Avrupa gazetelerinde bunlara dair olan haberleri okurken insanın üzüntüden gözleri kararıyor, içi bulanıyor.

Kazım bey Ceylan'daki intikam isteğinin bu derecelere varmasından gerçekten endişeleniyordu. Kâşif efendi gibi, kendi halinde, yaşlı bir adamın hapsi kanunen mümkün olamayacağını anlattıkça Ceylan alaycı gülümsemelerle:

— Kanunen! Maşallah! Maşallah! Bu kadar zararsız yaşlı biçareleri hapis ediyorsunuz, işkencelerde gebertiyorsunuz, zindanlarda çürütüyorsunuz da Kâşif lanetine gelince mi kanun engel oluyor! Dediğinde, buna ikna edici bir cevap vermek mümkün değil! Dilşinas ve Ahdiye gibi saygıdeğer ve masum insanlara hiçbir şey yapılamayacağını kızı-

na bildirdiği zaman da:

— Öyle ise bana müsaade ver, hatta müsaade de değil, yalnız mani olma da eski saygıdeğer masumlardan intikamımı ben kendim alayım cevabını alıyor. Bu gibi çılgınlıkların toplum içinde ne büyük bir rezalet olacağını hatırlattığı zaman da Ceylan'da insanlara ve onların düşüncelerine karşı umursamazlık görüyor.

Kaçış meselesinin Dilşinas hanımlara etkisi neredeyse yoktu. Onlar için İstanbul'dan uzak olduktan sonra Akka ile İskenderiye'nin hiçbir farkı yoktu. Tek farkı ise Nurullah bey Akka'da bir sürgün, bir mahkûmken İskenderiye'de hareket ve hayatında özgür olacaktı. Bu yüzden, Abdüllatif efendinin de onayı ile bu ana kız hep gelecek için ümit etmeye devam ediyorlardı. Allahtan kesmedikleri bir ümit ki, bir vakit Ceylan hanım böyle bir ümide karşı alaycı kahkahalarla gülüyordu.

İskenderiye şehrinin yeni mahalleleri ve özellikle Avrupalıların yaşadıkları yerler adeta bir Avrupa memleketidir. İstanbul'un tenha mahallelerine nispetle Galata ve Beyoğlu gibi; fakat geçim ve ev kirası açısından daha farklı; O kadar ki, Arap mahallelerine yakın yerlerde günlüğü on kuruşa geçimini sağlayabilirken, daha bakımlı ve güzel mahallelerde on frank ile temin edilebilir. Bizim kaçak Nurullah bey zihninde hatırladıkları için bu şehrin iki türlü mahalleleri arasında görülen şu büyük farkı düşünmekte iken İskenderiye'ye gelişinin dördüncü günü henüz değiştirmemiş olduğu ilk otelin kapıcısı bir vizite kâğıdı getirdi. Onun üzerinde kaçak delikanlı "Abdulgaffar Sacit Vekilüddeavi" kelimelerini okudu. Bu isim hiç işitmediği, bilmediği isimlerden olmakla beraber henüz kimseyi tanımadığı bir memlekette şu şekilde arandığına biraz memnun olarak birinci kattaki umumi salona kendisini bekleyen misafirinin yanına indi. Abdulgaffar Sacit orta boylu, kır bıyıklı, gereği gibi

şişman, şivesinden anlaşıldığına göre Antep veya Maraşlı olduğu anlaşılır bir adamdı. Hoş ve güler yüzlü bir tavır ile ellerini Nurullah'a uzatarak ve Türkçe olarak:

Henüz yeni geldiğiniz için sizi burada kimse tanımaz zan eder iseniz de bakınız işte tanıyorlar, arıyorlar bile.

Sözleriyle başlayarak, Akka zindanından bir Jön Türk'ün kaçıp İskenderiye'ye geldiği ve şu otele ulaştığı ve adının Nurullah Kâşif olduğu gazetelerde çıkmış. Bu malumat üzerine gelip kendisini aradığı anlaşıldı. İsminden de anlaşıldığı gibi Abdulgaffar Sacit İskenderiye'de avukatlık yapıyormuş. Mevsime göre gerektiğinde bürosunu Kahire'ye de taşıyormuş. Aslında İstanbul hukuk mektebinde eğitimini tamamlayarak, biraz politikaya ilgisinden ve biraz da çalışmak için altı sene kadar önce İskenderiye'ye gelmiş. İşlerini epeyce yoluna koymuş ise de burada davaya vekâlet edebilmek için ya İngilizce, ya Fransızca ve özellikle o zamanlara göre mutlaka Fransızca bilmek lazım iken o çok az biliyormuş. Adliyede hiçbir işe yaramayacak kadar az! Eğer Fransızcasına güveniyorsa ve isterse kendisiyle aynı yazıhanede çalışmayı teklif ediyordu.

Nurullah bey Abdulgaffar Sacit'i dinlerken düşüne düşüne dinliyordu. Abdulgaffar sözünü bitirdiği zaman biraz daha düşünerek:

— İskenderiye'ye geldiğimi gazetelerden öğrenmişsiniz, fakat dava vekili olduğumu nasıl öğrendiniz?

dediği zaman Abdulgaffar Sacit koynundan Fransızca bir gazete çıkarıp uzattı. Mavi kurşun kalemiyle işaretlenmiş bir paragrafı okudu. Bu gazete Phare d'Alexandrie gazetesiydi. yazı da Akka özel muhabiri tarafından yazılmıştı. . Bütün olarak kendi yaşamına ve hukuk mektebinden ikincilikle çıkmış olmasından ve Osmanlıca ve Fransızca da güçlü bir kaleme sahip olması ve seçkinliğine. . dair. Nurullah'ın şüphesi kalmadı ki, o muhabir Messagerie Mari-

time acentası Mösyö Caen'dır. Yabancı bir memleketteki bir adam için böyle şeylerden memnun olmamak mümkün müdür?

Abdulgaffar efendiye:

— Teklifinize teşekkür ederim. Daha önce hiç tecrübem olmamıştı. Birkaç gün birlikte çalışalım. Daha sonra neden ibaret olduğunu siz de biz de görüp anlarız.

dedi. Abdulgaffar Sacit Nurullah'ın kabul etmesine çok sevindi. Ertesi günden itibaren işe başladılar. Abdulgaffar'ın yazıhanesi gereği gibi muntazam olduğundan İskenderiye'de hatırı sayılır bir adam olduğunu anlayan Nurullah bu ortaklıktan oldukça ümitlendi. Bir hafta kadar beraber çalıştılar. Genç avukatın ümitleri gittikçe arttığı gibi Abdulgaffar Sacit de yeni ortağının gerek hukuk bilgisinin yüksekliğini ve gerek Fransızcasının gücünü anlayarak hakkındaki ümit ve güveni artıyordu. İskenderiye'de oldukça rahat ve en ucuz yaşamanın nasıl mümkün olabileceği hususunda Abdulgaffar'ın nasihat ve tecrübelerinden Nurullah bey pek büyük istifade etti. Ortaklığın ikinci haftası sona reşide olmaksızın yeni mahalleyle eski mahalleye de yakın bir kenarında olan büyük bir apartmanın dört odalı ve bir mutfaklı bir dairesini Nurullah bey kiralamakla beraber Akka'ya giden bir vapura Fransızca bir de mektup teslim etti.

Anladınız ya; bu mektup Messagerie Maritime acentesine gönderiliyor. Mektupta Nurullah bey acente tarafından şimdiye kadar görmüş olduğu iyiliklere bütün kalbiyle teşekkür ediyor. İskenderiye'de nasıl yerleştiğini memnun bir şekilde anlatıyor. İlk fırsatta babası ve ablasının da İskenderiye'ye getirilmesini rica ediyor.

Bundan sonra Nurullah bey Abdulgaffar Sacit'in yardımıyla ev için gereken mobilya ve eşyayı mağazaları dolaşarak, birer birer almaya başladı. Şu hür memleketteki ev

hazırlığı Akka gibi bir esaret memleketindekine hiç benzemiyordu. Büyük küçük her ne alsa çocuk gibi seviniyordu.

Nurullah beyin İskenderiye'ye ilticası hakkında Mısır gazetelerine gelen bilgiler, Messagerie Maritime şirketinin Akka acentesi Mösyö Caen tarafından Phare d' Alexandrie gazetesine yazılan yazıdan ibaret kalmadı. Fransızca, İngilizce, Rumca, İtalyanca yayınlanan diğer gazeteler de birer ikişer yayınladılar. Özellikle Arapça ve Türkçe yayınlanan gazeteler de haftalarca bu yeni mülteci ile meşgul oldular. Malum a? Mısır dışarıdan gelen mülteciler için kesinlikle serbest bir memleket olup, her taraftan politikacılar oraya müracaat ederlerdi. Bizim Jön Türklerin de en çok iltica ettikleri yerdi. Hâlbuki Arabî vakasından ve İngilizlerin Mısır'a girerek Urabi vakasını sona erdirmesinden beri bütün Mısır bir nevi politik savaş alanı olmuştur. Genç, ihtiyar vatanı için mücadele edenler Mısır'ın da meşruti bir idare altına alınmasını ve artık İngiliz işgaline son verilmesini kendilerine görev olarak görmüşlerdir. Bu yüzden, dışarıdan politikaya mensup bir adam Mısır'a geldiği zaman yerel gazeteler üzerinde etkili olan siyasi fikirlerin o adam ile ilgilenmeye başladığı ve gelen zatın önem derecesi ve kıymetine göre bu ilgini sürdüğü görülür.

Gazetelerin, bir konu ya da bir kişi ile ilgilenmede ya abartıya ya da önemsememeye gittikleri daima görülür. O şeyi büyültmek istedi mi? Artık büyülttükçe büyültür. Küçültmek istediği zaman da küçülttükçe küçültür. Bizim İstanbul'da tanıdığımız Nurullah bey olsaydı bu defa Mısır gazeteleri için ya hiçbir önemi olmaz veyahut şu abartıya uğrayarak birkaç hafta sonra kendisinden hiç bahsedilmezdi. Ama Akka hapishanesinde ki Mısırlı Rıfkı bey ile görüşmelerinden başlayarak kendi özel incelemeleriyle de gittikçe genişlettiği hürriyet meselesi bizim kendi halinde sakin ve çekingen Nurullah'ı başkalaştırmış olduğu gibi uğradığı haksızlıklar üzerine tabii bir de intikam duygusu uyanmış

olduğundan Nurullah bey artık mükemmel ve bir mühim o zamanın resmi tanımına göre bir Jön Türk kesilmişti.

Türk ve Arap özgürlükçülerinden pek çok kişi Nurullah'ın ziyaretine geldikleri gibi kendisi de bunların ziyaretine gidiyordu. Sohbetlerinde bahsettiği hürriyet ve hukuk meselelerindeki bilgisine herkesi hayran ediyordu. Gittikçe artan bu şöhreti Avrupalılara da yansıyarak onların arasında da Nurullah'ın çevresi genişliyordu.

Bütün bu durumların Nurullah hakkında en önemli etkisi dava vekâletine olan faydasıydı. İskenderiye'ye geleli henüz altı ay geçmeden, Nurullah bey o şehrin, o ticaret merkezinin en meşhur dava vekillerinden olup, Arapça ve Fransızca yaptığı savunmalarında herkesi hayran bırakıyor ve ona göre kazancını çoğaltıyordu. Lakin Abdulgaffar Sacit ile ortaklığa devam ediyordu. Abdulgaffar Sacit adeta bir maiyet memuru hal ve derecesinde kalmış ise de Nurullah ona hala amiri gözüyle bakıyordu. Ondan ayrılmak, ona küçümseyerek bakmak nankörlük olacaktı. Zaten şöhret sahibi bir avukat için bir değil birçok dosta lüzum görüleceğinden Abdulgaffar bey'i başkalarına tercih edip, aynı yerde kalmak işten de önemlidir.

İşte bizim genç mültecinin Mısır'da şöhreti bir yandan bu şekilde artarken diğer taraftan mesleğinde ilerlemesi sayesinde oluşan yeni durumunu da fark etmemeye imkân yoktur. Zaten romanımızın asıl planı da bu yöndedir. İskenderiye'de bir apartman dairesi kiralayıp, döşemeye de başladığı esnada Akka'ya giden bir Fransız vapuruna bir mektup verdiğini haber vermiştik. Bu mektubun Mösyö Caen'e gideceğini söylemeye hiç gerek yok. Haber vermemiz gereken bir şey varsa o da mektup Mösyö Caen'e ulaştığı zamanki süreye kadar Kıbrıs'a gidecek bir vapurun Akka limanında bulunması gerçeğidir. Mösyö Caen mektubu alır almaz kale içine gidip Kâşif efendiyi buldu. Nurullah

tarafından kendisine verilecek bir haberi olduğundan bahisle Kâşif efendiyi yanına alıp acentenin bürosuna getirdi. Orada:

— Şimdi şu vapura binerek Kıbrıs'a gideceksiniz; ama vapurdan çıkmayacaksınız; yine o vapur ile Antalya'ya kadar seyahatinizi sürdürerek, daha sonra aynı yolla dönüp, İskenderiye'ye gideceksiniz.

dediği zaman Kâşif efendinin hayretle ona baktı. Böyle kaçar gibi Mısır'a gitmesinin nedenini sorunca Mösyö Caen:

— O konuda merak etmeyin. Bildiklerimi sizin bilmenize gerek yok. Ben Nurullah tarafından verilen bu emri uzun zamandan beri bekliyordum. Sizi burada tutuklanarak, Nurullah'ın yerine atılmış göreceğime yabancı bir vapurda görmek istiyorum. Kızınız Madam Zeliha'yı hiç düşünmeyiniz. dedi ve artık Kâşif efendinin konuşmayı uzatmasına meydan dahi bırakmayarak Akka limanında bulunan vapura bindirdi.

Konsolos vekili, vapur veya ticaret acentesi gibi işler ile çevremizde çalışan Avrupalılar ne girişken, ne kadar becerikli adamlardır. ! Vali, mutasarrıf, kaymakam gibi hükümet yetkilileriyle dost olurlar. Ahaliden haysiyet, hürmet sahibi kimler var ise dost olurlar. Avrupa gazetelerinden aldıkları bilgileri bunlara bildirip, onlardan aldıkları yerel haberleri de "muhabir" sıfatıyla Avrupa gazetelerine yazarlar. Ne acayip şeydir ki Bartın gibi küçücük bir iskelemizde yıllık milyonlarca yumurta ihraç edildiği haberini bizden evvel" İstanbul'da Fransız Ticaret Odası başkanı Mösyö Giraud'dan almışızdır.

Messagerie kumpanyasının Akka acentesi Mösyö Caen dahi böyle sokulgan ve yerel durumlardan haberdar bir adam olup, Akka telgrafhanesinin gerek Türk gerek Fransız memurlarıyla pek sıkı fıkı görüşmekteydi. İstanbul ile Akka

arasında geçen telgraf ile haberleşmesine tamamıyla vakıftı. Şu son günlerde İstanbul'dan gelen telgraflarda Kâşif efendi hakkında birçok şeyler sorulduğunu haber almış ve bu soruların üslubundan, yakında bu namuslu ve masum adamın başına bir bela getirileceğini anlamıştı. Onu Akka'dan kaçırmak için ne olursa olsun bir fırsat aramaktaydı. Nurullah'ın mektubunun gelmesi üzerine aradığı fırsatı bulmuş oldu. Derhal adamcağızı vapura bindirdi.

Kâşif efendinin politika ile alakası olmadığı halde böyle başına bir bela açılmaya çalışılmasının nereden çıktığını bilmez değilsiniz ya? Baş hafiye Feyzullah efendi hazretleri! , tarafından! Ama doğrudan doğruya ondan değil! Kazım beyin zorlamasıyla! Fakat doğrudan doğruya Kazım beyin zorlamasıyla da değil! Asıl Ceylan hanım tarafından!

Ceylan intikam ile cayır cayır yanarak ne tarafa saldıracağını bilemeyen bir divane kesilmiş idi. Lakin Feyzullah efendi vicdanen tamamıyla masum birini bir dayanağı olmadan tutuklatamayacağından, ufak bir neden bulmak için Akka hükümetine günaşırı ve hatta bazen her gün telgraf çekiyor ve Kâşifin nasıl yaşadığını, kimler ile görüştüğünü, en önemsiz ayrıntılara, en küçük özelliğine varıncaya kadar açıklayıcı bilgi istiyordu.

Mösyö Caen hakikaten pek yerinde hareket etmiştir. Zira Kâşif efendi bindiği vapur ile Kıbrıs'tan Antalya'ya kadar varıp oradan henüz döndüğü bir zamanda Akka hükümetine gelen bir telgrafta Kâşifin tutuklanması emrediliyordu.

Tutuklanma nedeni olarak da oğlu Nurullah'ı kaçırmak için İstanbul'dan Akka'ya gitmiş olması ileri sürülüyordu. Hatta bu adam serbest bırakılacak olursa, Akka'da daha ne kadar politik mahkûm varsa hepsini de kaçıracağı ihtimali öne sürülerek, onun tutuklanması için hükümete geçerli bir neden gösterilmişti.

Kâşif efendinin Akka'dan kaçışı, Nurullah'ın kaçış şek-

line çok benzediği için bu kaçışa kimlerin aracılık ettiklerine dair çektiği telgrafa gelen cevapta Messagerie Kumpanyası acentesinin aracılık ettiği cevabını alması tabii idi. Zira Nurullah ile Caen arasındaki aleni dostluk Akka'da herkesin bildiği bir şey olup onun firarından sonra bu dostluğun pederi Kâşif efendiyle de devam ettiğini herkes biliyordu. Baş hafiye Feyzullah efendi hazretleri bu cevabı aldığı zaman o kadar hiddetlendi ki eğer bu acente yabancı olmayıp da bir Osmanlı acentesi olsaydı Afrika'ya da gitse, Kongo'ya kadar gittiği veyahut denizin dibine indiği gün o gün olurdu. Fakat ne yazık ki! Herif Fransız olduğu için tırnak takmak, diş geçirmek mümkün değildir.

Kâşif efendi İskenderiye'ye ulaştıktan iki hafta sonra kızı Zeliha hanım da bir Fransız vapurundan İskenderiye rıhtımına çıktı. Babası ve kardeşi tarafından karşılandı. Akka'yı uzaktan gördüğü zaman korkmuş olan Zeliha, İskenderiye'yi gördüğünde kalbinde böyle bir korku duymadı. Eğer düz olmayıp da yokuş olsa İstanbul limanından Beyoğlu'nu görüyorum diye hayal edecekti. O zamana kadar döşenmesi tamamlanmış olan apartmana vardıkları zaman:

— Şimdi burası bizim evimiz, ha? Burada artık hapishane korkusu yok, değil mi?

Sorularına aldığı cevaba nasıl sevineceğini bilemiyordu. Akka şöyle dursun asıl memleketleri olan İstanbul'da bile kendi evlerinde bu kadar güvende olamadıklarını zamanla öğrendikçe Zeliha'nın, İstanbul'u göreceği bile gelmeyeceğine şimdiden emindi. Babası, kardeşi yanındayken ve saldırılardan uzak, güvenli bir ev içinde yaşayacak olduktan sonra İstanbul'un nesini göreceği gelecek? . . Hele Kazım bey ve ailesi gibi yedi sekiz seneden beri bir aileymişler gibi yaşarken onlardan bile o kadar alçaklık görmüş olduktan sonra İstanbul'un özlenecek ne zevki kalmış olabilir?

Aradan günler geçtikçe bir taraftan yol yorgunluğunu atıp, diğer taraftan yeni memleketine alıştıktan sonra kardeşinin orada işlerini güçlerini ne güzel yoluna koymuş olduğunu da anlayan Zeliha'nın yalnız bir emeli kalmıştı. O da Dilşinas ve Ahdiye hanımların da İskenderiye'ye gelerek İstanbul'da yarım bıraktıkları düğünü orada tamamlamaktı.

Nurullah'ın İskenderiye'de şöhreti arttıkça işleri çoğalıyor ve işleri çoğaldıkça şöhreti artıyordu. Oraya gelişinden bir sene sonra bu âlim, onurlu, zeki ve akıllı delikanlının şöhreti adeta Avrupa'ya kadar ilerledi. Soğuk mevsimleri o sıcak memlekette geçirmeye gelen Avrupa kibar çevresinin birçoğu için Nurullah beyi görmek seyahatlerinin önemli bölümlerinden biriydi. İslam hukukunu merak eden Avrupalılar gelip bizim Nurullah'dan aldıkları bilgileri, gerçekleri ve ayrıntıları olduğu gibi defterlerine kaydediyorlardı. Islamiyetin, medeniyetle aynı gerçekleri içerdiğini duyanlar da böyle yapıyorlar ve daha sonra bu görüşmeler fenni, felsefi ve edebi konulara geçiyor. Hele siyasetle uğraşanlar istibdat hükümetinin yaptığı baskılara, işlediği suçlara ve halkın durumuna dair Nurullah'tan önemli haberler alıyorlardı ki, diğer taraftan Avrupa' da ki Jön Türklerin yayınlarını bunlar doğrulayarak, siyasi gazetelerde ateş püsküren uzun şiirler yayınlanıyordu. İstanbul'da Yeni Osmanlıların hücumlarına karşı koymaya mecbur olan hafiyeler, bu ilerlemeye karşı neye uğradıklarını bilemiyorlardı. Mısır'daki komiser Gazi Ahmet Muhtar Paşa hazretlerinden telgraflarla, mektuplarla bilgi isteyerek aldıkları doğru cevapla da bu adamcağız etliye sütlüye karışmaz kendi halinde bir adam iken yalnız uğradığı mağduriyetlerden dolayı böyle tehlikeli bir Jön Türk kesildiğini anlıyorlar. Ona göre hatalarını da görüyorlardı. İstibdatla cihanın başına bela oldukları için herkesi Jön Türk olmaya mecbur etmek hatası ki, bunu itiraf etseler memuriyetlerine lüzum kalmayacağını bildik-

leri için yaptıklarını saklamaya gayret ediyorlar.

Bu gelişmelerden sonra İstanbul'dan da Nurullah beye birçok mektup gelmeye başlamıştı. O İstanbul ile ayrıca da haberleşiyordu. Ahdiye'nin hocası Abdüllatif efendi ile bu ailenin Mısır'a gelmesi için haberleşiyorlardı. Dilşinas hanım buna pek de can atmıyor. Razı olmaya yanaşmıyordu bile. Ama kızı Ahdiye, Nurullah'tan gelen mektuplarda; İskenderiye'nin ne kadar güzel bir yer olduğunu, şimendiferle Mısır'ın her tarafına yollar olduğunu, tamamen özgür bir hayat yaşadıklarını ve kibar aileleri arasında adeta İstanbul hanımlarından sayılacak pek çok nazik ve terbiyeli hanımlar olup, bilhassa İstanbul'dan gelen bazı sürgünler ve yeni gelenlerin aileleriyle çok iyi geçindiklerini anlatıyordu. Dilşinas, Ahdiye'nin o memlekette yaşamayı ve aslında nikâhlısı olan delikanlının yanında olmayı çok arzu ettiğini bildiğinden bu fikre tamamen karşı çıkamıyordu. İstanbul'da işlerini nasıl gördüreceğini çok düşünüyordu. Arnavut bahçıvanların sadık adamlar olduklarından ve haremde kalan kiracıların adeta ev sahibi gibi oldukları için evini ve eşyalarını onlara emanet etmek çok kolaydı. Ve diğer birkaç evi ve dükkânı Abdüllatif efendiye emanet etmek yolu dahi bulundu. Nakit ve değerli eşyaları için İskenderiye'nin İstanbul'dan daha uygun olacağı kendisine ispat edildi. Eğer bu gurbet diyarında kaç sene kalınacağı bilinse Dilşinas daha kolay karar verebilecek. Ama bu sürenin belli olmaması asıl tereddüt etmesinin sebebi bu.

Aylarca devam eden mektuplaşmada Nurullah bey sorunların hepsini halletti. Nihayet Abdüllatif efendiye yazdığı bir mektupta eşini çağırmasının nedeninin onun servetinden istifade etmek olmadığını ve babasının bile yardımına ihtiyacı kalmadığını yazdı. Mısır'da yaşayacak olan ailesini rahatlıkla geçindirmeye bizzat yeterli olacağını ayrıntılarıyla anlattıktan sonra şayet kayınvalidesi Dilşinas hanım Mısır'a gelmemekte ısrar edecek olursa kendisi için nikâhın

bozulacağını ve bu yüzden kısmetini başka bir taraftan aramak mecburiyetine düşeceğini gayet açık ve saygılı bir dille anlatınca kayınvalide hanımın ısrarına imkân kalmadı.

Anlaşılıyor ya! Akka acentesi Mösyö Caen'ın son bir iyiliğine daha ihtiyaç görüldü. Akka ve İstanbul acenteleriyle haberleşilerek, Dilşinas hanım ile kızı ve bir hizmetçisi İskenderiye'ye doğru yola çıkan vapura bindiler...

SON BÖLÜM

Dilşinas ve Ahdiye hanımların şu gördüğümüz şekilde Mısır'a gitmeleri bu romanın Nurullah ve Ahdiye kısmına son verdi. Nurullah ve Ceylan kısmına da son vermiştir. Ana ile kızın bu hazırlıklarından Ceylan haberdar olamamıştı. Haberdar olsaydı sonradan gördüğümüz deli cesaretinden bir sonuç çıkarılacağına göre bu ana kıza ve bilhassa Ahdiye'ye mutlaka bir fenalık edeceğinden şüphe edilemezdi. Bu ana ile kızın İstanbul'dan ayrıldıkları Fransız vapurunun Galata rıhtımından hareket etmesinden sonra anlaşıldı. O zamanlar rıhtım üzerinde "salon" denilen bir polis dairesi bulunup gelen vapurlardan çıkan ve giden vapurlara giren yolcular gayet muntazam bir şekilde kaydedilirdi. Bu Kaydın bir örneği zaptiye nezaretine gönderilirdi ki, oradan da bilgi almak için baş hafiye Feyzullah efendi hazretlerine iletilirdi. Feyzullah efendi bu ihbarların incelenmesinde Kazım beyi görevlendirmişti. Bu isimlerin en önemlileri özet halinde daha yüksek bir makama gön-

derilirdi. İşte "Askeri yüksek miralaylarından rahmetli Gazanfer beyin eşi Dilşinas ve kızı Ahdiye hanımlar" kaydını Kazım bey şu salon ihbarında görerek bunların Mısır'a gitmiş olduklarını anladı ve kızına da kendisi haber verdi.

Aman yarabbi! Bu haberi aldığı zaman Ceylan'ın hali görülmeliydi. Ceylan değil, kudurmuş bir yabandomuzuna döndü. Gözleri parıl parıl parlayarak, burun kanatları kabarıp dudakları büzülerek:

— Mısır'a gittiler ha? . Onlar mutlu olacaklar ha? . Onlar mutlu olacaklar da ben hala mı yaşıyorum! .

diye avazı çıktığı kadar haykırıyor! Gerçekten kudurmuş biri gibi dişleriyle kendi kollarını bileklerini ısırıyor, et koparıp kanatıyordu. Anası, babası ve Despina bu zincirlere vurmaya hak eden deliyi sakinleştirmek için akıllarına ne gelirse yapıyorlar ama çare bulunamıyorlardı. Komşudan bir doktor çağrıldı. Doktor birkaç defa yüksek dozda morfin zerk ettiği halde, sakinleştiremediğini görünce bu gibi durumlara karşı tıbbın son buluşu olan bromürad ve radyosin zerkine mecbur oldu. Bu ameliyattan sonra Ceylan uyuşup kendisinden geçti. Bu şekilde geçici olarak istirahat edebildi.

Aradan üç veya dört gün geçtikten sonra Türkçe gazetelerin birinde şu haber vardı:

"Yüksek derece polis memurlarından Kazım beyefendi hazretlerinin kızı Ceylan hanımefendi elindeki lambayla evinin içinde dolaşırken lamba elinden düşüp kırılarak her tarafı saran alevler biçarenin elbisesine de tutuşturmuş ve evdekiler koşup kurtarmaya çalışmıştır. Fakat odasının döşemelerine kadar yayılan yangının neden olduğu şaşkınlıklar arasında biçareyi kurtarmak mümkün olamayıp kömür kesilmiştir. Ev tamamen yanmaktan güçlükle kurtarılmış olduğunu öğrendik. Adı geçen rahmetli henüz hayatının baharında ve on sekiz yaşına varmamıştı. İleri derecede

Türkçe edebiyatı olduğu kadar Fransızcası da mükemmel ve musikide ki, yeteneği üstüne söz götürmez bir nadire olduğundan bu nedenle kaybı herkesi üzüntüye boğmuştur. Allah babası ve annesine büyük sabırlar versin, âmin. "

O zamanki gazetelerde bu gibi haberlerin doğru olmayacağı düşünülebilir mi? Bu yazıyı doğru yazmak gerekirse şöyle yazmalıydı.

"Baş hafiye Feyzullah efendiye mensup olan Kazım efendinin kızı feminizm meselelerinin en zararlı taraflarında uçarak, iğfaline çalıştığı bir delikanlı ile hayal ettiği izdivaca muvaffak olamadığından umutsuzluktan çıldırmıştı. Bir iki gün tıbbın yardımlarına rağmen cinnette devam ettikten sonra elbisesi üzerine beş altı kadeh petrol döküp tutuşturarak cayır cayır yanmış ve şuraya buraya koştukça evi de yakmaya ramak kalmışken, yetişilip yangın söndürülmüştür. Allah günahlarını affetsin. "

SONUÇ

İskenderiye'ye sığınan Nurullah bey ve ailesi, Jön Türklerden birçoğunun gurbet diyarında düştükleri sıkıntıları yaşamadılar. Onların tamamen yoksul ve çaresiz olanlarına yardımcı oldular. Burada sekiz sene mutlu ve huzurlu bir ömür sürmüşlerdi. Bu süre içinde " bazen ailenin işlerini görmek için" Dilşinas hanım birkaç defa İstanbul'a gelmiş ve Abdüllatif efendinin eşi Zehra hanımda misafir kalmıştır.

Ahdiye hanıma gelince, birisi altı yaşına girmiş olan erkek ve birisi dört yaşını bitirmekte olan kız çocuklarının terbiyesiyle ilgileniyordu. Mısır'lı ailelerle ve Nurullah bey'in dostları olan Avrupalı ailelerle sık sık görüşüp, dostluklarını sürdürüyorlardı. Hayatından o kadar memnun ve mutluydu ki, İstanbul'u aklına bile getirmiyordu.

Derken bin üç yüz yirmi dört yılında Temmuz'unun sekizinci günü Selanik ve Atina'dan gelip Mısır gazetelerine bildirilen telgrafta, Manastır'da ki, Üçüncü Ordu'nun Anayasayı ilan ettiği haberi gelince, Nurullah bey büyük bir şaşkınlıkla buna ne mana vereceğini bilememişti. Temmuz'un on birinde İstanbul'dan gelen telgraflarla bu durum doğrulandı. Ahdiye hanım ile bu güzel haber karşısında nasıl bir karar vereceklerini bilemiyorlardı. Tesadüfen Dilşinas hanımın şu aralık İstanbul'da bulunmasını da fırsat görüp, ilan edilen genel af üzerine İstanbul'a dönmeyi Ahdiye'ye teklif ettiği zaman:

— Canım beyim! İstanbul'a gidip de ne yapacağız? İşte şurada düzenimizi kurmuşuz derseniz şaşar mısınız? Sekiz yıldır mutlu ve huzurlu yaşamaya alışmış ve bu müddet zarfında İstanbul'dan nefretini artırdıkça artırmış akıllı bir hanımdan böyle bir cevap alınmasına hiç de şaşmayınız. Ancak hürriyetin ilan edilmesi üzerine İstanbul halkının sevincinden çıldırmak derecelerine varan gösterileriyle ilgili günde beş altı telgraf ile haber gelmeye başlamıştı. Nurullah bey, kendisini bildi bileli bir kötü bir kâbus altında ezilmekte gördüğü vatanının bir de uyanmış, yaşamları kendilerine geri verilmiş bir halde görmek arzusunu bir türlü yenemedi. Ahdiye hanımı da sonunda razı edip, İskenderiye'den İzmir yoluyla doğruca İstanbul'a giden Hıdiv şirketinin Osmanlı vapuruna bindiler. İstanbul'da vatanseverlerin gösterileri şölenlere vardığı günlerde Abdüllatif efendinin evine vardılar. Nurullah bey İstanbul'u uyku halinde bırakmıştı şimdi gördüğü uyanıklık haline karşı adeta alıklaşmış kalmıştı. İki yüz elli bin kişinin cuma günü büyük bir gösteri için toplandıkları ve özgürlüğü kutladıkları o gösteride, vatanseverlerin arasında oda vardı. Din ve devletin ileri gelenlerinin tebdili kıyafetle kaçtıklarını diğer taraftan kaçamayanların, halkın pençesine düştüklerine tanık oldu. Bunların türlü türlü karikatürleri yapılıp rezil ediliyordu.

Güzel çirkin ne kadar karikatür basılmış ise hepsini toplayıp, mükemmel bir koleksiyon yapmaya başladı.

İstanbul gazeteleri artık eskisi gibi yazılmıyordu. O hürriyet ve vatansever makalelere hayran kalıyordu. Bereket versin ki İstanbul'da kendisini kimse tanımıyordu. Nasıl bir özgürlük tutkunu olduğunu bilselerdi, kim bilir nasıl alkışlar ile insanlar omuzlarında gezdirecek, sevgi ve ilgiye boğacaklardı.

İşte böyle kıyamet gibi, milli duyguların coştuğu günlerden bir gün eline aldığı bir gazetede şu haberi okudu:

"Hafiyelerin en iğrenci, en laneti olan Feyzullah... 'deki konağına kapanıp, dışarıya çıkamadığı halk tarafından öğrenilmiştir. Halk tarafından evi basılmış ve dışarıya çıkarılıp iki ayağından ip ile bağlanarak bir buçuk kilometreye kadar sürüklenmiştir. Bu işkence esnasında elbisesi parça parça olduğundan, önlerine çıkan bir bakkaldan, bir iki çuval alınıp onunla vücudu örtüldükten sonra karakola getirilmiştir. Karakolda askerler tarafından kurtarılıp hapsedilmiştir. "

Ertesi gün diğer bir gazetede de şu haber görülmüştür: "Dün Kandilli Burnu'ndan bir adam kendisini denize atmış ve Beylerbeyi rıhtımında cesedi denizden çıkarılmıştır. Polis tarafından yapılan araştırmada bu kişinin, baş hafiye Feyzi'nin en önemli adamı Kazım eşkıyası olduğu anlaşılmıştır. Kazım, sekiz sene önce Nurullah bey adında pek namuslu bir adamı eşinin koltuk günü tutuklattıran haindir. Dünyada kendi eliyle vermiş olduğu cezasını ahrette Allah bin kat daha versin. "

SON

JÖN TÜRK

AHMET MİTHAT EFENDİ

Henüz yeni geldiğiniz için sizi burada kimse tanımaz zannederseniz de bakınız işte tanıyorlar, arıyorlar bile.

Sözleriyle başlayarak, Akka Zindanı'ndan bir Jön Türk'ün kaçıp İskenderiye'ye geldiği ve şu otele ulaştığı ve adının Nurullah Kâşif olduğu gazetelerde çıkmış. Bu malumat üzerine gelip kendisini aradığı anlaşıldı. İsminden de anlaşıldığı gibi Abdulgaffar Sacit İskenderiye'de avukatlık yapıyormuş. Mevsime göre gerektiğinde bürosunu Kahire'ye de taşıyormuş. Aslında İstanbul hukuk mektebinde eğitimini tamamlayarak, biraz politikaya ilgisinden ve biraz da çalışmak için altı sene kadar önce İskenderiye'ye gelmiş. İşlerini epeyce yoluna koymuş ise de burada davaya vekâlet edebilmek için ya İngilizce, ya Fransızca ve özellikle o zamanlara göre mutlaka Fransızca bilmek lazım iken o çok az biliyormuş. Adliyede hiçbir işe yaramayacak kadar az! Eğer Fransızcasına güveniyorsa ve isterse kendisiyle aynı yazıhanede çalışmayı teklif ediyordu.

9 786056 075445